

VÉGH FERENC

S A P



NEMESEK FAJUA: SZAP

Szap nemesi címerét számos nagyváros megírigyelheti. De hiába voltak a szapiak nemesek, kiváltságalk ellenére mindig ki voltak téve a Duna és a politika szeszélyeinek; de szegénységük ellenére mindig megvédték a református prédikátorokat.

Kiadja a szapi református egyházközség

Rikker nyomda Bt. Győr. 2001.

Bartalos Mihálynak ezen helytörténet által állít emléket fia: dr. Bartalos Mihály.

Dr. Bartalos Mihály – 1902-1945

– Édesapám, Bartalos Mihály, 1902. július 3-án született a Győr megyei Szap községben (amely akkor Magyarország része volt), elsőszülött fia Bartalos Mihály helyi módosabb gazdának és Csilizpatasról származó feleségének, Simon Johannának (Nagyanyám a „Janka” nevet jobban kedvelte és általában így is ismerték Szapon).

Ifjú Bartalos Mihály az elemi iskolai tanulmányait a szapi református iskolában végezte, ahol okosságával és szorgalmával hamar kitűnt. Középiszkolai tanulmányait, elsőtől ötödikig Pápán, a református főgimnáziumban végezte; hatodiktól a nyolcadik osztályig Pozsonyban, az ágostai hitvallású evangélikus liceumban tanult, majd ott érettségizett 1922. június 16-án.

A vallásos szülők fiukat református lelkészi pályára szánták, de ő az orvosi pálya iránt érzett elhivatottságot, ezért 1923. január 19-én beiratkozott Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi karára rendes hallgatónak. De 1928. nyarán, kívánságra, visszatért szüleihez a Magyarországtól akkor már huzamosabb ideje elszakított Csallóközbe.

1928. szeptember 25-én a pozsonyi Komensky Egyetem orvosi fakultására nyert felvételt, ahol ezután szlovák nyelven megismételte orvosi tanulmányait, majd 1934. január 26-án megkapta az orvosdoktori diplomáját.



dr. Bartalos Mihály



1934, karácsony, kórház, Kispalugyán. Középen ülnek: dr. Bartalos Mihály és felesége (fogják egymás kezét).

1934. március 1-től 1935. június 15-ig Kispalugyán, az országos közkórházban dolgozott „externista és kórházi alorvos” beosztásban, majd körorvos lett Kurtakeszin.

Röviddel diplomája után, 1934. április 28-án Zsolnán házasságot kötött Knyazoviczky/Knazovicky Rozáliával (a híres sebészprofesszor, Knazovicky János és az erdőfőtanácsos, több szakkönyv jeles szerzője, Knazovicky Gyula testvérével). Házasságukból egyetlen gyermekük – ezen megemlékezés írója – született Pozsonyban, 1935. május 27-én, aki szintén a Bartalos Mihály nevet kapta.

Dr. Bartalos Mihályt 1937. december 1-én kinevezték a szlovák-morva-lengyel határnál található Čadca járási hivatala egészségügyi fogalmazójává. Čadca-i működése idejéből fennmaradt egy cikke „Prečo si vyziada kupanie každe tolko obeti?” címmel, amely a helyi Slovensky Deník nevű újság 1938. július 5-i számának a 6. oldalán jelent meg. Ezek már a „bécsi döntést” követő idők voltak, amikor a magyarok üldözését Szlovákiában hivatalból irányították. Apámat, magyar mivolta miatt, állami állásától megfosztották s Csehszlovákia területéről kitiltották. Átmenetileg Édesanyám, velem együtt, Szapra költözött, Édesapám pedig az akkor magyar katonai megszállás alatt álló Léván dolgozott tisztiorvosként 1938. október 29-től november 15-ig. Ezután Édesapám egy évre Dunaszerdahelyen kapott hasonló beosztást ugyanazon minőségben.

Újabb egy év múlva átköltöztünk az anyaországba...

Édesapámat 1939. október 30-án áthelyezték Edelénybe járási tisztiorvosnak. Ott élve, 1940. április 5-én, hosszú szenvedés után, Édesanyám Miskolcon, a Szent Erzsébet kórházban, rákban meghalt.

Édesapám két évi özvegység után, 1942. április 19-én házasságra lépett Rozlosnik Gertrúd rudabányai lakossal. Apám a szeretett szülőfalujába, Szapra utoljára 1942 októberében látogatott át második feleségével és kisleányával együtt, hogy bemutassa őt rokonainak és megismertesse velük Szapot.

A második házasságot kettős esemény árnyékolta be: az elvesztett második világháború után bekövetkezett szovjet megszállás és azzal együtt járva szülőföldjének újabb elszakítása; illetve az előrehaladott tuberkulózisa, amit a kispalugyai kórházban orvosi tevékenysége közben kapott meg a gyógyított betegeitől. Betegsége ellen minden akkor elérhető gyógymóddal harcolt, de nem tudta legyőzni a kórt, meghalt edelényi otthonában, 1945. november 9-én.

1945-ben ő már a közvetlen család hatodik tagja volt, aki életét veszítette. A sort Szapon Nagyapám, idősebb Bartalos Mihály nyitotta februárban, majd Apám Bálint nevű testvére halt meg, őt követték Apám Árpád nevű testvérének Árpád és Rezső nevű fiai (őket második világháborús robbanóanyag gyilkolta meg, több más szapi gyerekkel együtt), majd a szilésiai deportálásból nagybetegen hazatért Árpád követte fiait a másvilágra; végül Edelényben dr. Bartalos Mihály zárta a sort.

Édesapám a hivatásában haláláig aktív maradt. Halálos ágyánál – szűk családi körén kívül – két hűséges barátja volt vele. Dr. Gorgó Tibor rudabányai orvos-kollégája és dr. Benczúr Miklós edelényi ügyvéd. Apám-

ra jellemző: még élete utolsó perceiben is a hazája sorsa gyötörte. Miután búcsút vett a jelenlevőktől, hosszabb szünet után, nehezen lélegezve, lezárt szempillákkal, alig hallhatóan ezeket mondta: „Lázás segélymunka folyik Magyarországon...” Mondanivalójának további része már nem volt érthető. En akkor 10 éves voltam...

Dr. Bartalos Mihály és első felesége, Édesanyám Edelény református temetőjében nyugszanak. A szeretett második feleség az 1980-ban, halála után, saját kérésére, Rudabányán temettük el, szülei és testvére mellé.

A kedves költő és orvos barát, dr. Gorgó Tibor 1947 januárjában egy hozzám intézett levelében így írt Apámról: „...igazi karácsonyi ember volt...a megtestesült szeretet, jóság, béke és megértés...” Majd levele vége felé ez áll: „Kérjük a jó Istent, segítsen meg Benneteket...minden jóval, áldással, adjon jó egészséget Nektek, hogy a mai küzdelmes időben kitarással tudjatok dolgozni, s elérhessétek azt a békét, amelyben a rend, a fegyelem, a szép, a jó, a szeretet ismét értékek lesznek.”

Tibor bácsi, Benczur Micu bácsi és Apám rokonlelkek voltak. Az ember-séges világ, amelynek megteremtését annyira kívánták, – sajnos, ennyi év múltán is csak a reményekben él.

Dr. Bartalos Mihály New York városában, 2001.

Miért kell nekünk helytörténet?

Mert nem ismerjük múltunkat,
és a világ sem ismer minket!

Benda Kálmán írta a Magyar Történelmi Társulat folyóiratában, a *História* 1982. évi 4-5. számában:

– 1972-ben Párizsból fiatal tanársegéd érkezett Budapestre. A Magyar Tudományos Akadémiához fordult kérdésével, amely a következő volt: professzora, aki a Sorbonne-on az újkori egyetemes történetet adja elő, nemrégiben azt hallotta, hogy a reformáció áramlata még a 16. században eljutott volna Magyarországra is. Ez annyira ellentmond mindannak, amit erről írtak, hogy elküldte őt Budapestre, győződjék meg róla, mindez csak mendemonda, föltevés, vagy valamilyen adat is igazolja...

Részletes felvilágosításért hozzám küldték. Vázlatosan ismertettem neki a hazai reformáció történetét, a protestáns egyházak szerepét és jelentőségét a magyar művelődésben, majd levittem Debrecenbe, ahol megnézte a Nagytemplomot és a református kollégiumot. Ahogy mondta, a történeti könyvekből nem ismert világ nyílt meg előtte, de hogy mindezt ne csak szóval bizonygassa otthon, szeretne néhány világnyelven kiadott szakmunkát magával vinni. Szégyenkezve megvallottam, hogy nincs...

Érdekes – vagy tudatos? – főleg a francia nyelvűek nem tudnak – vagy nem akarnak tudni? – a magyar valóságról.

Pierre Chaunu: *A klasszikus Európa civilizációja* című (kiadva Párizs, 1966) könyvében nem tud róla, hogy a reneszánsz, a humanizmus vagy a reformáció eljutott volna Magyarországra. A kötetben közölt térképek szerint a reformáció megállt Ausztria határánál, a szövegben pedig azt állítja, hogy Magyarország nagyobbik része a 16-18. században ortodox vallású volt...

Émile G. Léonard: *A protestantizmus története* című kétkötetes könyvében (kiadás: 1960.) ez olvasható: a reformáció „...eszméi eljutottak Magyarországra...” – de a protestantizmus mindvégig csak „...rejtett, víz alatti szikla maradt...” a más vallásúak tengerében...

Henri Pirenne (belga történész) az Európa története című 7 kötetes művében így vélekedett: „A földesúri országokat a 16. században nem érintette a reneszánsz és a humanizmus. A 18. században, ugyanebből az okból, ezen országok kimaradtak a felvilágosodás áramlatából. Csehország és Ausztria alkották a Nyugat utolsó mezsgyéjét... Lengyelország és Magyarország, ahol csak a zsidók képviselik a művelt polgárságot, ahol az úri birtokok parasztjai baromként élnek, művelődésre törekvés egyedül a nemesség soraiban képzelhető el...”

Alfred Fichelle (francia történész) írta *A világ története* (Pléiade-sorozat, 1957-ben kiadott több százezres példányszámú „kézikönyv”, azt olvassák a világ könyvtáraiból kölcsönzők és tankönyvként is használják) című műben: „A 9. század végén a török-mongol fajú magyarok, akik Arpád vezérlete alatt keletről a Duna völgyén át értek az országba, szétverték a morvákat és 905-ben leigázták a szlovák törzseket. Nevezetes dátum ez a nyugati szlávok történetében, mert az ék, melyet ekkor a török-mongolok a szláv tömbbe vertek, ettől kezdve csaknem egy évezredre elválasztotta egymástól a két testvér népet, a csehet és a szlovákot...”

A Magyarország történelmét meghamisító, a történelem iránt érdeklődőket világszerte megtévesztő „szakkönyv” (melyik állam fizetett ezért?) Európa keleti felét két zónára – germán és szláv világra – bontotta. A kötet végén kronológiai táblázatokban egyes magyar események. A mohácsi csatáról írta: „1526. Magyarországot a török birodalomhoz csatolják...” 1566-nál említi: „Török támadás. Szeged ostroma, Szulejmán halála...” Utána hosszú szünet. 1644: „Rákóczi rátör Magyarországra...” 1879: „Bevezetik a magyar nyelv tanítását az iskolákban...” 1919: „Kun Béla. Szlovákia megtámadása.” 1938: „Magyarország szlovák területeket kap”

Csehszlovákia címszó alatt viszont ilyenek olvashatók: „1678: Thököly elfoglalja Szlovákiát”. „1703: Rákóczi Ferenc lázadása Szlovákiában”

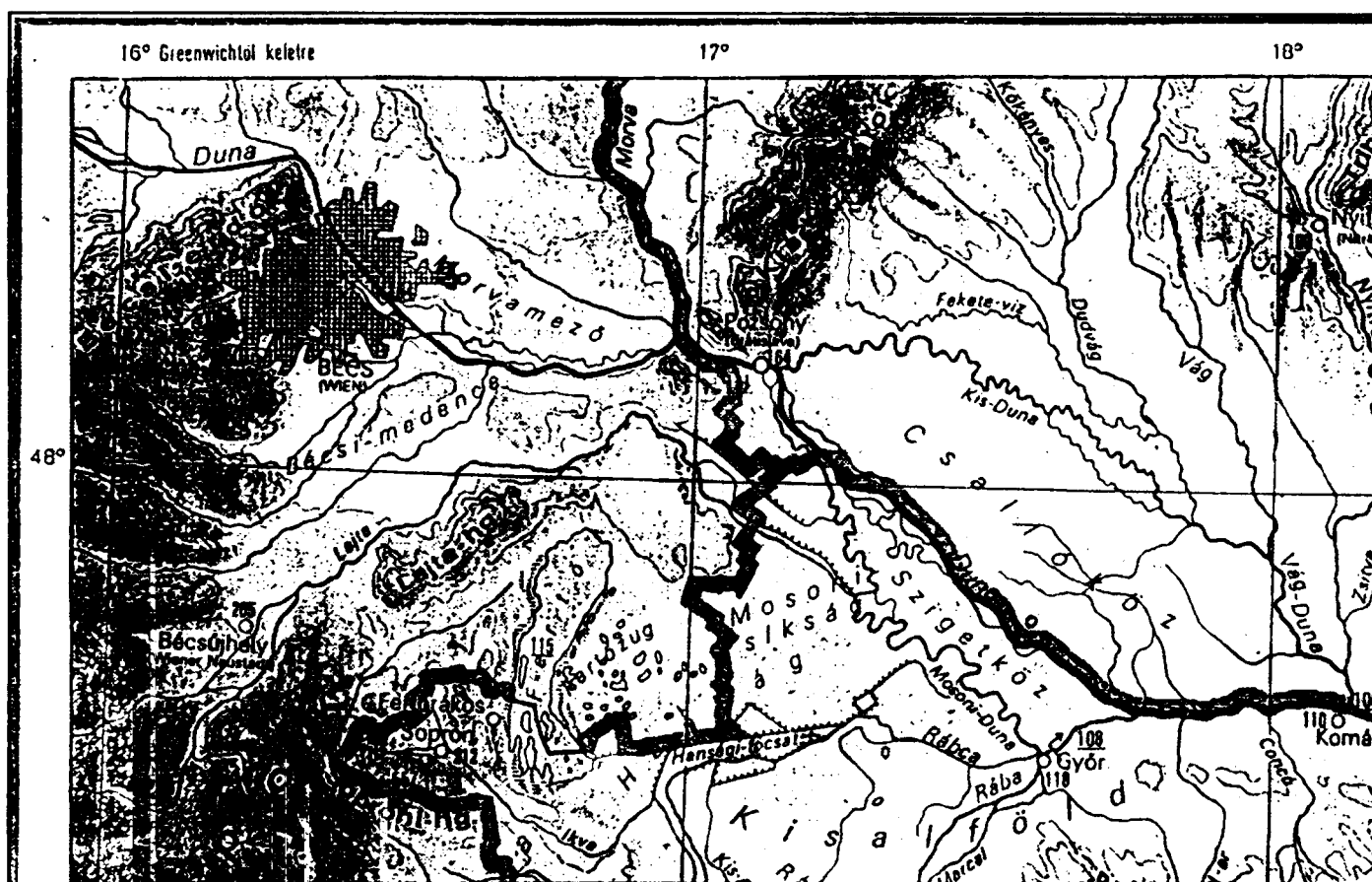
1963-ban adták ki Párizsban Felix Ponteil Európa legújabb-kori története című művet. Abban olvasható: az 1867-ben történt az osztrák-magyar kiegyezés révén „új állam született: Magyarország.” Az új állam kormánya: „...elrendelte a tisztviselőknek, hogy magyarosítsák nevüket. Ekkor lett az orientalista Bamberből Vámbéry, a költő Petrovicsból Petőfi. A régi törté-

nelmi helyneveket korábban ismeretlen nevek váltják fel: Presbourg a Pó-zsony, Hermannstadt a Nagyszeben nevet kapja...”

Hol található Szap?

Ha egy idegen arra kíváncsi: – Hol található Szap? – Arra bizony nem könnyű pontos helymeghatározást adni. De ha megnézi az érdeklődő az alábbi térképet, és főleg ha megmondjuk neki, hogy Győrtől légvonalban észak nyugatra 15, a medvei hídtól nyugatra pedig csupán 4 kilométerre, közvetlenül a Duna-parthoz tapadva található az a helység, amelynek történetét lapozgathatja, akkor az idegen számára máris pontosan behatároltuk Szap helyét.

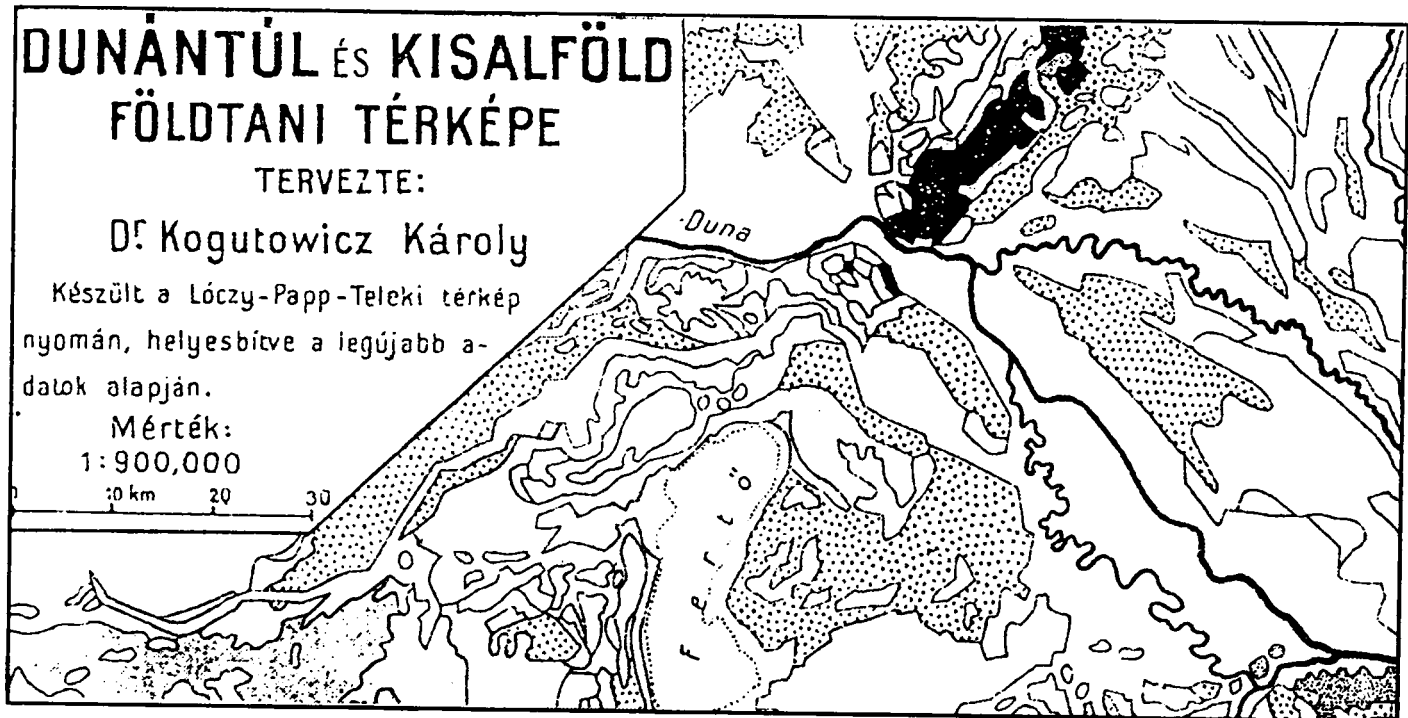
Pontosabban az eredeti Nagy-Duna bal partján, a Csallóköz déli, Csilizköznek nevezett részén, Greenwichől keletre a 17° és 18° között, illetve délre a 48° alatt kereshető Szap község.



A táj kialakulása

A Kárpát-medence térképén látjuk: Csallóköz a Kisalföldön alakult ki, átnyúlik a Dunán, felhúzódik a Vág völgyébe és a Mátyusföldre. A Kisalföld magába foglalja a földtanilag azonos és éghajlatilag is megegyező Szigetközt és Csallóközt, s ez utóbbin belül Csilizközt.

Csilizköz felszíni nyomai alapján: tájegységünket rengeteg vízfolyás, ár-
 tér, láp és mocsár borította, ezek a tájat barátságatlanná, nehezen járhatóvá
 tették. A Föld őstörténete során Csilizköz alatt, ismeretlen mélységig ka-
 vicsréteg halmozódott fel, azt a Duna és mellékvizei beiszapolták, össze-
 hordott homok- és televényrétegekkel borították be. A Dunántúl és
 Kisalföld földtani térképén feltűnik a Csallóköz zömének fehérsége. A
 térképeken a fehér folt a feltáratlanságot jelenti, itt azonban – főleg a
 Csilizköz helyén – azt jelzi: a kavics feletti részt a vizek folyamatos iszap-
 lerakódásaiból kialakult lösz borítja.



A *Magyar Óshaza* az Urál-hegységen túl, a Tobol, az Isim és az Ob folyók mentén terült el. Mai szemmel nézve a térképet: keletről Omszk, nyugatról Szverdlovszk és Cseljabinszk közötti síkságról van szó, középpontjában Kurgan várossal. Hogy az ősmagyarok azon a tájon éltek, a temetkezési szokásaik bizonyítják. Az Ob folyó partján, egy Barszov Gorodok nevű ősi obi-ugor temetőben olyan leletekre bukkantak – a halottak szemére az őket eltemetők ezüst lemezececskéket helyeztek -, amelyek megegyeznek a Hajdúböszörmény mellett feltárt sír jellegzetességével. (E hagyomány fennmaradt: az idősek emlékeznek rá, nemrég még nálunk is fémpénzekkel fedték le a halott szeméit...)

Újabb hazát keresve indultak (kényszerültek) az ősök nyugatra. Átkeltek az Urálon, és megalakították *Magna Hungáriát* (a mostani Ufa környékén). A Volga és az Urál-hegység közötti Magna Hungária fennállása idején olyan finn-ugor szokásokat vettek fel az ősmagyarok, amiket megőriztek újabb hazáikban is, egészen a kereszténység elterjedéséig. (A magyarság egy része Magna Hungáriában maradt, az ő utódaikat találta meg – nyelvük alapján be is azonosította őket – 1236-ban az őshazát kereső Juliánus barát.)

A vándorlás folytatódott nyugatnak, de már hosszabb volt az út, mire eljutottak a Donyec medencébe. Az újabb hazát *Levédia* néven ismerjük (ez kb. a mai Voronyezs, Harkov, Dnyepetrovszk és Donyeck közötti síkságon alakult ki). A Volga – Don – Donyec folyók vidékén létrejött hazát az első ismert magyar fejedelem – *Levedi* – neve után nevezték el a történészek Levédiának. A délnyugati irányú vándorlásuk során a magyarok hosszabb ideig együtt élhettek az ugyancsak mozgásban levő volgai bolgársággal, illetve a kabarok közül kiszakadt eszakil törzsszel, amelynek töredéke csatlakozott a magyarsághoz. Bennük ismerhetjük fel a székelyek őseit.

A magyarok a nyugati irányt megtartották a későbbi „költözködéseik” során is. Az utolsó előtti őshaza az *Etelköz* nevet kapta. Ez a Podolini hátság, s a Dnyeszter és a Dnyeper síkságain képződött, erősen megközelítve a Keleti-Kárpátok keleti lejtőit. Itt már a magyarok – úgy 700 táján – megismerték és gyakorolták az állattartáshoz szükséges földművelés alapjait. Igaz, a nomád életmódhoz szokott magyarok lenézték a paraszti világot, a földműves munkát a leigázott és a csatlakozott népekkel végeztették.

Nyelvében él a nemzet! (Ez alaptétel! A szlávok, románok és németek közé szorult magyar nép életében még ezeregyszáz esztendővel később is a fennmaradásunk alappillére.) Hogy a magyarság az évszázados vándorlásai során nem veszítette el nyelvét, kétféle alapvető okot említhetünk. Egyrészt őseink a sztyeppe népek között képesek voltak megőrizni önállóságukat; másrészt a környező népek nyelvtengerében szigetként fennmaradt a magyar nyelv, mert a finn-ugor nyelvet „rokoni” alapon nem deformálták a szomszéd népek nyelvjárásai.

Már az őshazában kialakult a magyar nyelv. Ezt bizonyítják a magyar őszavak: ló, fék, nyereg, kengyel, ostor, másodfű ló. A magyar lovasterminológia egyetlen idegen szóval sem fertőződött. Az állattenyésztés alapszavai – borjú, bika, tinó, ökör, kos, gypjú, kecske, disznó, ártány, tyúk, karám – ma is ugyanazt jelentik, fülünknek tiszta hangzásúak. Az élet alapszavai – bölcső, koporsó, sátor, kapu, kút, szék – szintén őrzik ősiségüket. A társadalmi élet alapszavai – törvény, tanú, tolmács, bér, érdem, stb. – ugyancsak megőrizték ősi ízüket. A földművelés alapszavainak – búza, árpa, tarló, boglya, eke, sarló, szérű, öröl, dara, kender, gyümölcs, alma, dió, szőlő, bor – zamata elvitathatatlan.

A bolgár-török ősnyelv hatással volt ugyan a magyarok ősnyelvére. De a „magyar” népnév mégsem tőlük ered. Hát akkor más nyelvekben hogyan alakult olyanra nemzetünk megjelölése, amely nyomaiban sem hasonlít az általunk használt népvénkre, a magyarra? A középkori felfogás szerint: a Szkítia őshazából származó magyarok azonosak a szkítákkal (szittyákkal) és a hunokkal. Ezt igazolni látszik a hunni-hungari nyelvek hasonlósága.

Már Anonymus is rokonságot vélt a hun Attila és a magyar Árpád között, a székelyeket pedig Árpád népének nevezte. Csakhogy: Attila 453-ban meghalt! Vagyis: akkor birtokolták a hunok a Kárpát-medencét, mikor a magyarok még messze keleten éltek. Az ősmagyaroknak azonban mégis kapcsolatuk lehetett az onogurokkal, akikről Priscus Rhétor (meghalt 473 körül) – miközben beszámolt Attila udvaráról – írta: – *Az Urál vidékéről előnyomultak az onogurok, saragurok s az uragok.* Tehát innen származhat a magyarokra vonatkozó, más nyelvekben meghonosodott ungar, hungarus, hungari népnév. Az onogurok és társaik – ismereteink szerint – bolgár-török nyelven beszéltek.

A honfoglalásról

Pontosan mikor történt a magyarok honfoglalása? Ma már vitatható, de akad elfogadható időpont is. Kallós Károly írta a *Sötétség délben* című művében: A napfogyatkozások riadalmat keltenek, ugyanakkor a tudomány nélkülözhetetlen segítői. A magyarok számára kimagasló fontosságú a 981. augusztus 8-i gyűrűs napfogyatkozás. E feljegyzést a bizánci krónikában fedezték fel. A krónikás megjegyezte: ezután öt év eltelt el, akkor foglalták el a magyarok az új hazájukat a Kárpát-medencében. Tehát a magyar honfoglalás 896-ban történt. A XIX. század végén tudományos vita folyt: a honfoglalás 1000 éves fordulóját mikor kellene méltó módon megünnepelni? Vagyis az országgyűlés helyesen döntött 1896 mellett. A Földön kevés olyan ország van, amely ezer év távlatából ilyen szilárd, büszkeségre okot adó időpontot tud maga mögött.

A magyar regék és mondák alapján tudjuk: Árpádot az útjai során mindig egy Turul nevezetű madár vezette. Ez a madár volt Árpádnak és nemzetsé-

gének a totemmadara, e madár rajzát viselték a pajzsukon (Totem: jelkép, szent dolog) A turul madártanilag a sólyomfélék közé tartozott.

A következő képeken (rekonstrukciók utáni rajzokon) a turulmadarat és a honfoglaló magyar vitézek ruházatát és fegyverzetét láthatja a Kedves Olvasó.



Árpád vezér átkelve a Vereckei-hágón, az Alföldet békésen megszállhatta. A nyugatra tartó útján ellenállásba csak a Dunántúlon ütközött. 889-ben a mai Tatabánya egyik kerületét képező Bánhida térségében tönkreverte az avarok és a délszláv töredékek seregeit. A csata hamar és főleg

győztesen zárult, s a megvert avar-szláv lakosságot a magyarok hűbéreseikül fogadták (1896 óta a Győr-Budapest közötti út- és vasútvonal mellett Árpád totem-madarára emlékeztetve áll a bronzból öntött turul madár).

Árpád és törzse a honfoglalás után valahol Győr (rómaiaknál Arrabona, az utánuk következő avaroknál Ring a neve) környékén települt le. De jutott belőlük a Csilizközbe is. Valahol a Csiliz patak mentén állt egy *Árpádsoka* nevű, Árpád-kori település, amelynek emlékét a bösi határban egy hasonló nevű dülő örzi mindmáig.

Honfoglalás után – országgá szervezés

A 896-ban honfoglaló Árpád fejedelem 907 táján halt meg. Utódai: Zsolt 907 és 947, Taksony 947 és 972 között nem uralkodtak, csupán vezérlő törzsfőnökök voltak. Ez a szervezetlenség, vagyis a honfoglalás utáni kalandozások sikerei és vereségei előrevetítették: ha nem szervezik meg a magyarok az általuk elfoglalt területet nyugati mintájú országgá, felmorzsolódnak, az itt élt népekhez hasonlóan.

Taksonyt Géza fejedelem (972 és 997 között) követte. Géza már rájött: népét nemzetté, területét országgá kell szervezni. A szervezőmunka zöme – legfontosabb eleme a kereszténnyé válás volt – Géza fiára, Vajkra maradt. A fejedelemfi a keresztiségben az István nevet kapta. Ő már atyja halála után – 997-től 1038-ig – királyként uralkodott.

I. (Szent) István király legfontosabb országszervező érdeme: a várispánságok kialakítása volt. A várispánságok közül minket három központ – Győr, Pozsony és Komárom – érint. A három várispáni székhely között meg kellett szervezni a katonák, hivatalnokok s a kereskedők számára legfontosabb tényezőt: az összeköttetést. Pozsony és Komárom között nem volt gond a közlekedéssel; csakhogy Győrt ezektől elválasztotta a Duna...

Ezeresztendős kistrégió: Csilizköz

Győrrel való összeköttetés csakis a Dunán átkelve volt lehetséges. Az átkelésre egy Győrhöz közeli gázló tűnt alkalmasnak, amely már a Római Birodalom és a Duna északi felén élő népek közötti összeköttetést is szolgálta.

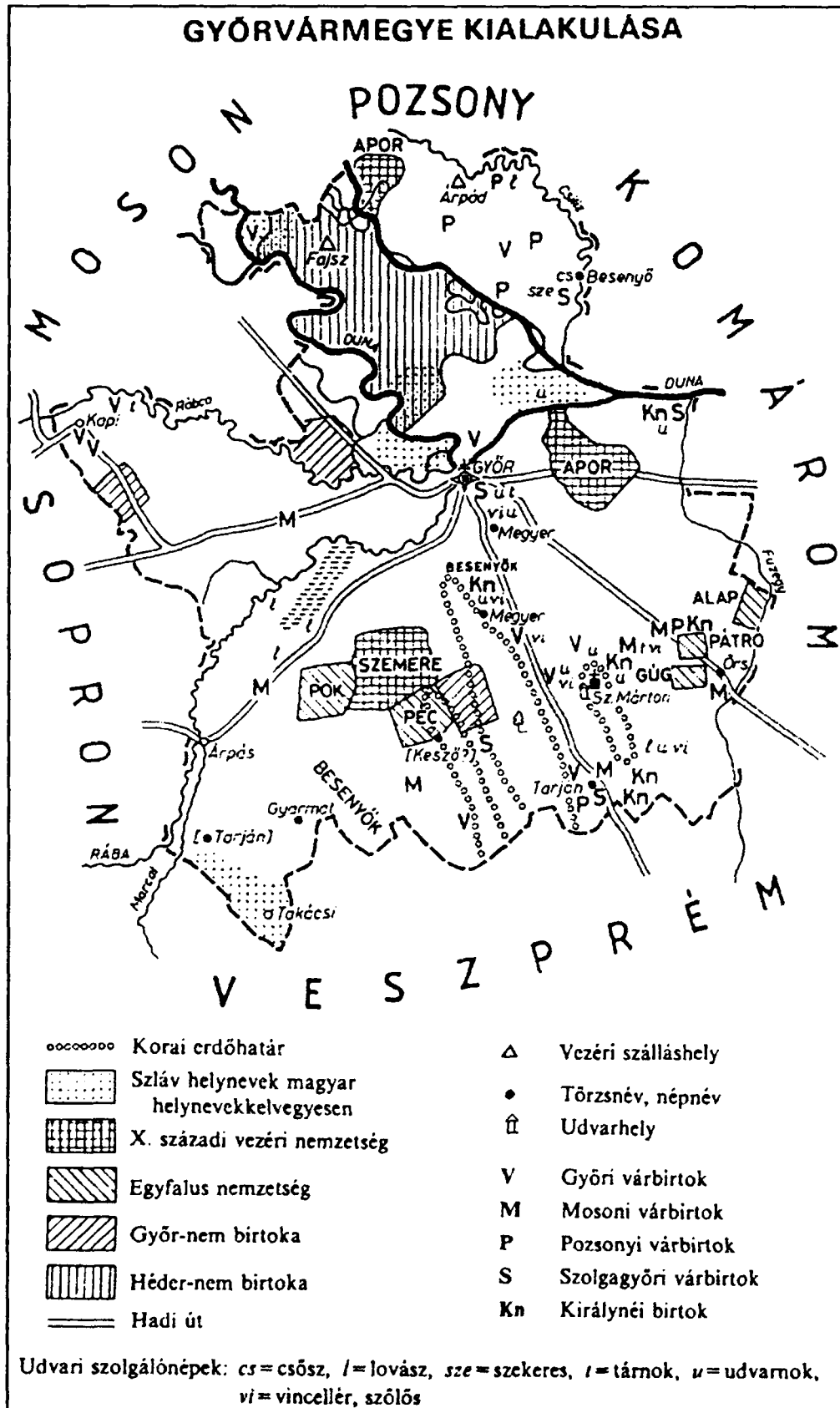
A rév tehát kínálkozott. De mit ér egy átkelőhely, amit nem védenek? Védelmi szempontból a hely Győrhöz volt legközelebb, ezért az átkelő mindkét oldalára a győri várból vezényeltek ki katonákat. A rév kulcsa lett a Duna északi oldalán kialakult település: Kulcsod. A Duna déli oldalára vámosokat raktak, ezért lett Vámos helységnév; aki túljutott a vámon, az már szabad volt, ezért kapta a Győrhöz közelebbi település a Szabadi nevet.

Kulcsod mellett még egy település létesült Negyven (az oklevélben Negeven) néven. Ez azért kapta ezt a nevet, mert ott negyven szekeres várta az átkelő hivatalos személyeket, hogy elvigyék őket Pozsonyba és Komáromba.

Győrből naponta mindennel ellátni Kulcsod és Negyven hivatásos embereit, nem lett volna célszerű, ezért az ott megtelepültek eltartására egy jól elkülöníthető területet, a Csiliz patak és a Duna határolta földeket a király Győr várispánságának adta. Ez kapta a Csilizköz nevet.

A vármegye kialakulása

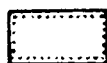
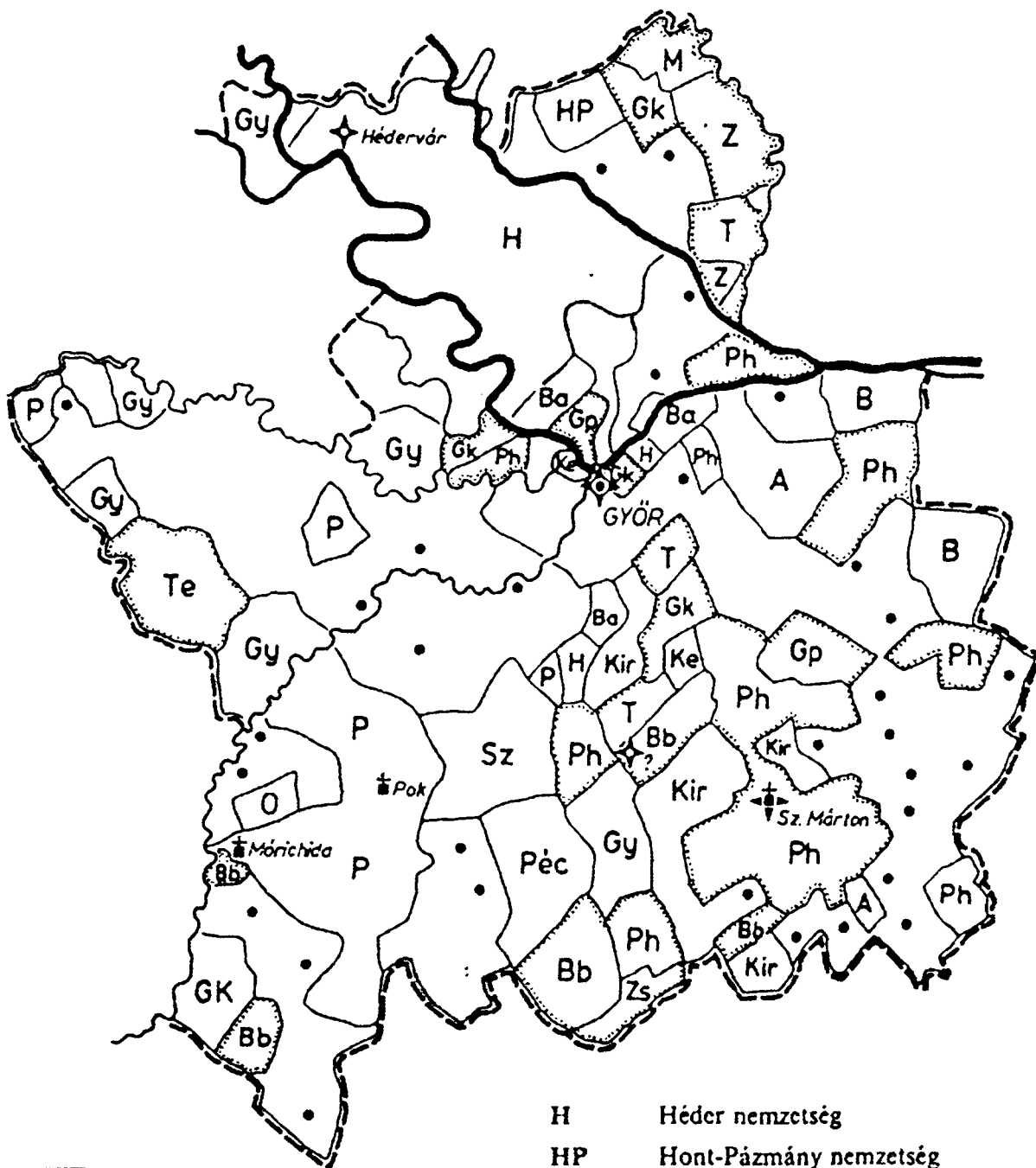
Már Géza megkezdte, István pedig folytatta a törzsfők uralmi területeinek és nyári szálláshelyeinek elkobzását. A törzsekből lett nemzetségek birtokai szűkültek, a királyi közigazgatási, vagyis a várispánsági területek bővültek. De még ezen utóbbiak közé se sorolták be a katonailag fontos helyeket, mint például Kulcsodot, Negyvent, stb.



I. István király a közigazgatás szervezése közben nem szabta meg a várispánságok határait. Ezért fordulhatott elő, hogy egy-egy várispánság látszólagos területén belül több várispánság is birtokolt helységeket, földterületeket.

A királyi adományokról szóló oklevelek bepillantást engednek a gazdasági szerkezetbe. Például: 1152-ben egy családra 4 ökörrel szántás, valamint 5 tehén és 50 juh tartása jutott. Egy rab cseléd 1186-ban 4 ökörrel dolgozott. Mert voltak ám még az 1300-as években is rabszolgák, akik a hadjáratok során estek fogságba.

GYŐRVÁRMEGYE BIRTOKVISZONYAI A XIII. SZÁZAD VÉGÉN



Egyházi birtok

Kővár

Monostor

Köznemesek

A Apor nemzetség

B Bana nemzetség

Ba Barátiak

Bb Bakonybéli apát

Gk Győri káptalan

GK Gut-Keled nemzetség

Gp Győri püspök

Gy Győr nemzetség

H Héder nemzetség

HP Hont-Pázmány nemzetség

Ke Keresztes lovagok

Kir Király

M Margitszigeti (nyúlszigeti) apácák

O Osl nemzetség

P Pok nemzetség

Péc Péc nemzetség

Ph Pannonhalmi apát

Sz Szemere nemzetség

T Turóci prépost

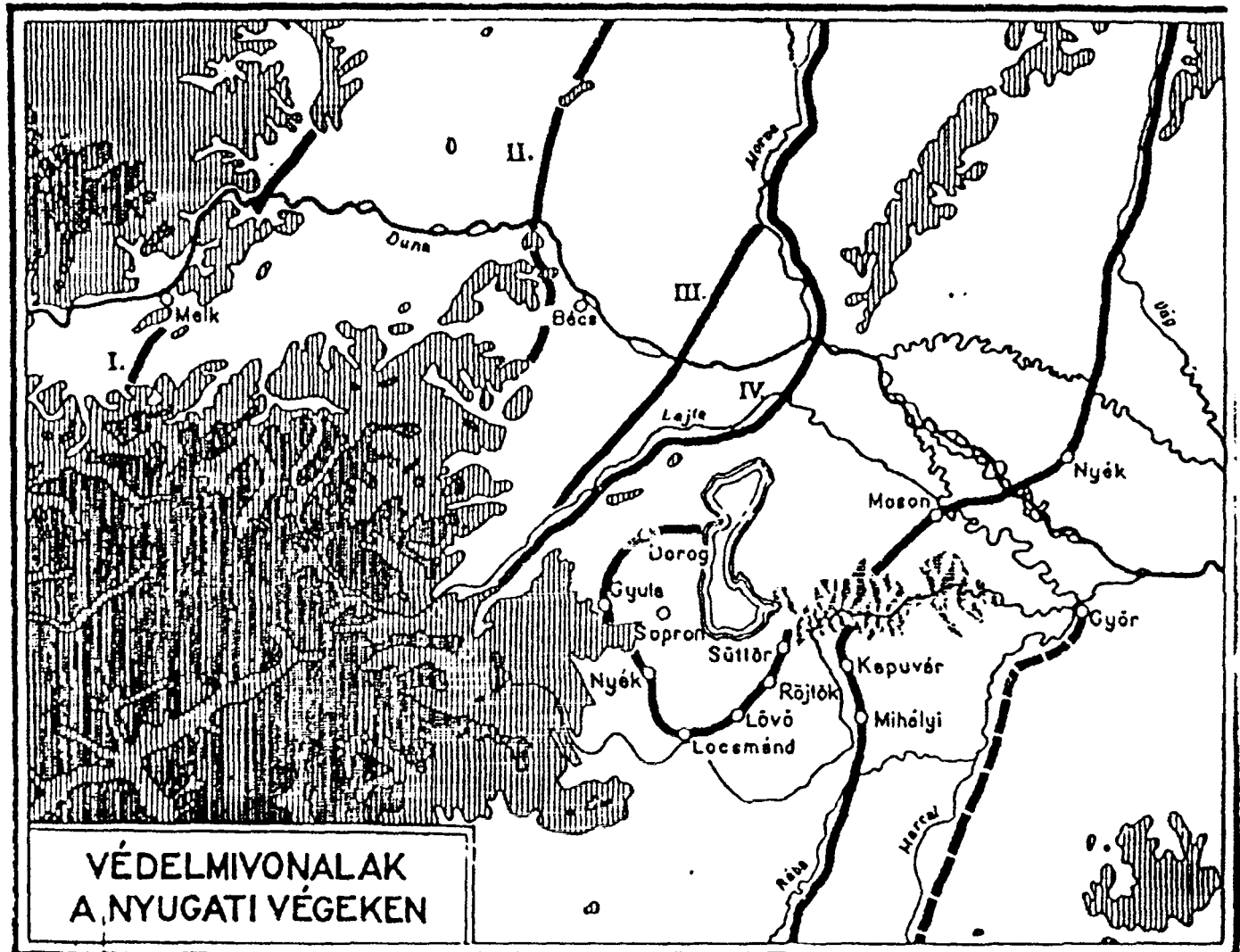
Te Templomos lovagok

Z Zobori apát

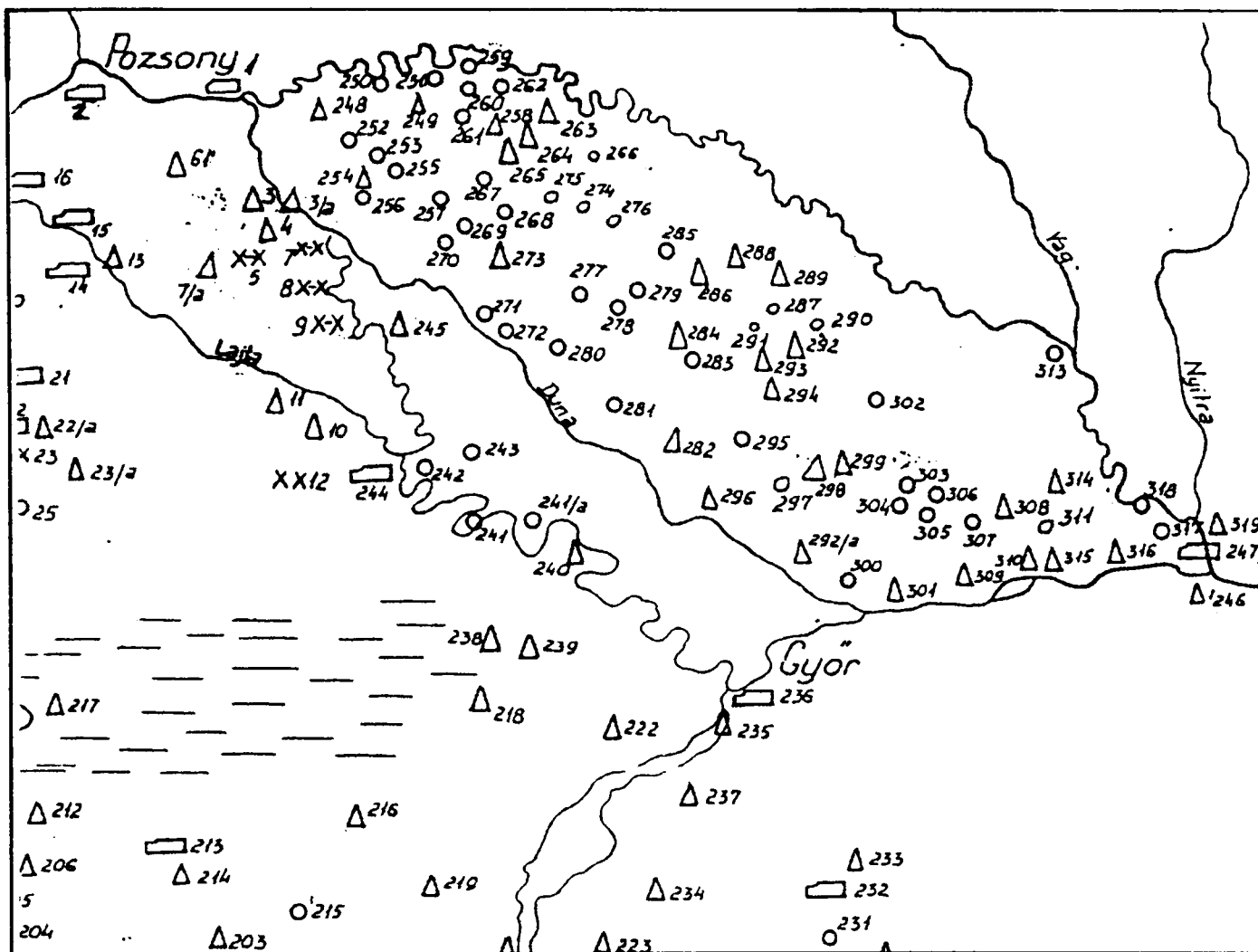
Zs Zsámbéki prépost

Az ország védelme

László király uralkodásakor (1074 – 1095) Szent Márton hegyén „in monte sancto” összeültek a „pannon királyság” főemberei törvényhozásra. Ekkor szervezték meg az ország nyugati határvédelmét, mégpedig messzire kinyújtva.



Magyarország védelmi gyepűje (kiépített védőrendszeri vonala) a mai Melki Apátságnál, jól bent a később kialakuló Ausztria belsejében kezdődött. A második vonal a mai Bécs fölött húzódott. Volt egy-egy védelmi vonal (gyepű) a Lajta és a Morva folyók vonalában. Gyepűt képeztek a Fertő-tó partján. A Rábára támaszkodó védvonal Moson várát és Nyék törzsszállást érintve tartott északnak, feljebb a Vág folyót követte. A legbelső védvonal a Marcal folyó mentén épült ki, és Győr várára támaszkodott.



A településekre épült védelmi rendszer térképe

A nyugati határvédelmi rendszert a sürgősen létrehozott várakra (a térképen vízszintes csonka téglalapok), a határőr-településekre (háromszögek) és eltartó településekre (körök) építették. A térkép bal szélén látható jelképes várak közül az 1-es számú a pozsonyi, 2-es a bécsi, 244-es a mosoni, 236-os a győri és a 247-es a komáromi várat jelöli.

A sűrű jelű Csallóköz falvai katonailag voltak fontosak. Észak és nyugat felől jövő támadások ellen védő határőr egységek hadviselési bázisaivá építették ki e településeket.

Csilizközben látható települési jelek és számok közül a 296-os *Szap*. A védelemben betöltött szerepe: *határőregység települése*. Vagyis: az Ős-Szapon besenyők (is) éltek.

A 299/a jelű Kulcsod helység szerepe: gyeplátjáró-helyet védő határőregység települése. Határőregységi települések: a 282-es Bős, a 294-es Bögellő, a 298-as Izsap, a 299-es Megyer. Határvédelmi területen eltartó települések: a 295-ös Patas és a 297-es Radvány. Az 1200-as évek második felében létezett (a Nyárad sokkal későbbi) Tunyog, Balony, Medve és Negyven nincs említve, ezek királyi hasznosítású helyek.

Belső határőrök és vámosok

A magyar állam kialakulása és beépülése a keresztény Európába együtt járt a hadszervezet átalakításával. A nomád életmódhoz, kalandozásokhoz szokott magyar hadseregből Géza fejedelem (972-997), majd István király (997-1038) nyugati típusú hadsereget szerveztetett. A hadsereg magvát nyilazva, kardozva harcoló lovasság képezte, átképzésüket az újfajta taktikában jártas, nyugati lovagok látták el. Az átszervezett könnyülovasságot gyorsmozgású egységekre osztották; békében határőrizeti feladatokat bízta rájuk.

Az ország külső határainak őrzését székelyek látták el. A honfoglalás előtt a magyarokhoz csatlakozott, „székekben”, tömbökben élő székelyek az ország határai mentén települtek (az Őrség nevű tájegység a székelyek itt létét igazolja); följük a XI. században más fajú, főleg besenyő nemzeti-ségű (ramus Bessenijew) tisztí réteget ültettek.

A belbiztonság őrzését, főleg a jelentős átkelőhelyek, fontos országutak és a nagy vásártartó helyek védelmét besenyőkre bízta. Mellettük a vámszedést – és általában a pénzügyeket – a mohamedán hitű kálizok végezték.

Honnan kerültek ide ezek az idegen fajú népek? Még a honfoglalás előtt csatlakoztak a magyarokhoz a Kazár Birodalomból kiszakadt, kabar = lázadó törzsek. Ezek egyike az *eszekel*, *eszekil* törzs, a székelyek őse. A kabar törzseket a magyarok formáltak egységes törzssé, azután katonai segédcsoportokként központi irányítás alá helyezték őket.

A kabarok összetétele jól tükrözte a Kazár Birodalom etnikai sokféleségét. Voltak köztük alánok, volgai bolgárok, khorezmiek (ezek a „pénzügyes” kálizok), kisebb részben türk eredetű kazárok. A X. század végére aztán a kabarok nyelvileg és kulturálisan is beolvadtak a magyarságba.

Az első besenyők 1027 és 1036 között jelentek meg Magyarországon. A magyarokat újra és újra honfoglalásra kényszerítő besenyők maguk is üldözöttekké válva kértek kegyelem-kenyeret a Kárpát-medencébe települtektől.

Ekkor települtek be a kálizok is. A XI. századtól közülük kerültek ki a vámosok, az adószedők, a királyi pénzverők, tehát ők lettek az ország „közgazdászai”. Kiválóan értettek a gazdasági ügyekhez, ők a királyi jövedelmek kezelői, a kincstár és a „sóhivatal” (sókamara), a vámszedés és az adóbehajtás tisztviselői. Ott kaptak letelepedést, ahová a szolgálati helyük kötötte őket. Érdemeik elismeréseként a keresztény állam eltúrte mohamedán vallásgyakorlásukat.

Csilizköz földrajza

Csilizköz földrajzáról Györffy György adott jellemzést *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza* című munkájában: Győr megyéhez tarto-

zott a Dunától északra levő Csilizköz. Földrajzilag Csilizközt Csallóközhöz számítják, holott a középkorban a Dunából kiszakadó s az abba visszatérő Csiliz – melyet egy szakaszán Agyagosnak is neveztek – határfolyó volt; fentebb a Pozsony megyét, lentebb a Komárom megyét határolta Győr megyétől.

Csiliz: e víznév egy 1252-ben keltezett oklevélben „*fl. Chelch*”, egy 1270-es keltű okiratban „*aq. fl. Chylch*” alakban íródott; valaha folyó volt, de már csak kis patak.

Csilizköz síkságát alig szakítja meg egy-egy alacsony halom, ellenben számtalan vízer, mocsár hálózta be.

Csilizköz felszíni magasságait az 1800-as évek végén mérték, mégpedig az Adriai-tenger szintjéhez viszonyítva. A tengerszinthez képest: Medvénél a Duna átlagos vízszintje 332, Szapnál ugyanez 335, a medvei templom küszöbe 359, a szapi templom ablakának alsó keresztvasa 369 láb magas a méréskor.

Csilizköz talajösszetételének meghatározását ugyancsak az 1800-as években – ki tudja, milyen okból éppen ott? – Balony határában végezték el és megállapították: „...termő rétege 3 láb mély, humuszos, fekete és porhanyós, altalaja agyagos, a légszáraz földben túlnyomóan kvarc, földpát, csigahéj található, a buján tenyésző gyom elnyomja a vetést, trágyázva sohasem volt, víz járja...”

A Duna hatása a tájra

Milyen lehetett az ősidőkben a Duna mentén élni? Már sohasem tudjuk meg. De azt tudjuk: amióta a Csilizközt a honfoglaló magyarok birtokba vették, a nép sorsát mindig a Duna szeszélyei határozták meg. A helységek kialakulási helyei is a Dunától függtek. Tudjuk, Szap oklevélileg is igazolhatóan a nagy folyam partján alakult ki. De azt már nem tudjuk, hogy helységünk őse hol lehetett. Vannak olyan mendemondák, miszerint Szap az 1800-es évek végén kialakított új főmeder túloldalán levő Madarász szigeten létesült. De ez lehetetlen. Ugyanis: ha árvíz, netán jegesárvíz öntötte el a tájat, az a sziget lakhatóságát lehetetlenné tette. Még a szabályozott medrű és védett partú időkben is iszonyatos pusztítást tudott okozni a bösz folyam. A fantáziára bízunk: milyen lehetett az árvízvédelemi töltések nélkül a Duna haragja?

1494-ben szokatlanul nagy vízhiány, szárazság alakult ki Csallóközben. Rémisztó lehetett az 1655-ben a jeges-ár: egész Csallóközt elöntötte a víz. A megindult jégzajlás hirtelen leállt, az összetorlódó jégtáblák fenéig elzárták a víz útját, az aztán ellepte a töltések nélküli Csallóközt. A vízfelület a rettentő hidegben összefüggő jégtáblává vált. 1656-ban a nyári nagy árvíz okozott hatalmas károkat: az árhullám hosszú ideig nem tudott levonulni, ezért szinte az egész Csallóközt elpusztította.

A jegesárvíz 1670 januárjában nemcsak a Csallóközt, még a Mátyusföld alját is elárasztotta, ezáltal mintegy ötszáz ember halálát, négyezer haszonállat pusztulását okozta, az épületek összedőltek. Ezután legfontosabbnak a lakásépítés tűnhetett, csak éppen emiatt következett be a legnagyobb tragédia: eltemetetlenek maradtak a tetemek, pocsolyákban oszlásnak indult emberi testek és állati hullák pedig rettenetes fertőzéseket okoztak.

A Duna 1710-ben is beállt: a jégtorlaszok miatt a víz elárasztotta Csallóközt, emberben, állatban nagy károkat okozva. A tragédia nyáron folytatódott: az árvíz után a temetetlen maradt hullák ismét pestis-járványt okoztak, és ez Magyarországon mintegy 310 ezer ember szörnyű halálával járt. 1711-ben marhavész és sáskajárás okozott mérhetetlen károkat. 1723-ban az összetorlódott jég miatt kiáradt víz még Győrt, Komáromot, Pestet is elöntötte. A következő év ellenben a bőség zavarát hozta: 1724-ben a kedvező vízállás és a jókor jött esőzések hatására nagyon gazdag termést takaríthattak be. Feljegyezték: egy krajcárért 7-8 font (egy font = 0,56 kilogramm) súlyú kenyeret, vagy három font marhahúst, avagy 30 tojást is adtak. Akadt falu, ahol 6-8 garasért, vagyis 200-250 tojásért egy borjút lehetett cserélni.

1729-ben, a jégzajlás levonulása után, a hirtelen leesett hatalmas hótömeg okozott újabb árvizet. Olyan sűrű hullású és nagypelyhű volt a hóizvatar, hogy az a víz felületén összeállva, visszatorlasztotta a Duna vizét.

A törökök kiűzése után, 1740 március 17-én iktatták be Bős plébánosává Makay Gábort, aki rendkívül jó szolgálatokat tett: a plébánia anyakönyvét naplónak használta, a születési, házasságkötési és elhalálozási adatok mellé a történelmi eseményeket és a természeti jelenségeket, az Isten átka csapásokat is feljegyezte.

„Gyászos év volt ez a szántóföldek és a mezők terméketlensége miatt. A szörnyű szelek, zivatarok, viharok és árvizek következtében teljességgel halálosak. Pusztulást hozva ránk a szelekkel, amelyek december 20-án olyan szörnyű mértékben uralkodtak, hogy sok embernek kárt okoztak. Ehhez járult akkora árvíz, hogy láttán azt mondhatod: tenger az egész! Ugyanis december 24-én valóban olyan hevesen dühöngtek a vízárdatok, hogy csaknem mindent elmerítettek. A terméketlenség sötét árnyéka nehezedett rá vidékeinkre úgy, hogy a bekövetkezett túlzott szárazságtól nyáron semmi hasznunk sem lett. Egyedül a dolgok legfelsőbb ítélő bírója tudja, hogy mivel fenyeget a végzetes ottomán (a törökök visszajöttétől rettegett a plébános). Országunk belsejét is széthúzások tépdesik. Mennyi adósságvégrehajtás ez évben, mennyi tragédia! A gyakran garázdálkodó árvizek következtében a legelők meddők, a vetések pusztulnak. A járványos levegőtől a barmok ragályt, az emberek hirtelen megbetegedéseket kapnak. Az éhségtől nyomorúságosan szenvednek a plébániámhoz tartozók. Hozzájárulnak a jogtalanságok, erőszakos jogsértések, bántalmazások, károsítások, miket vérrokonok, barátok követnek a nyomorgók kárára.”

A Vág folyó 1763-ban akkora víztömeget hozott le a hegyekből, hogy Komáromnál visszatorlasztotta a Dunát, és elöntötte a Csallóköz alját. 1764-ben viszont akkora szárazság támadt, hogy a kutak is kiszáradtak. A földek kiégtek, a termények beérés előtt kiszikkadtak. Az újabb természeti csapás következménye: rémisztó éhínség. A szárazság nem sokáig tartott: ősszel a Nagy-Duna megáradt és Pozsonytól lefelé mindent elöntött. 1767-68 telén a Dunán méternél vastagabb jégréteg képződött. Olyan erős volt, hogy kocsikkal jártak át a Duna „hátán”. Aztán februárban megindult a jégzajlás, a hatalmas jégtorlaszok miatt kiömlött vízből Győrtől Galántáig, a Kisalföld síksága felett valóságos tenger képződött.

Az évszázad leghidegebb időszaka 1774-1775 telén következett be, amikor is Bécstől Pestig egybefüggően befagyott a Duna. A rettenetes hideg februárig tartott, megkínózva embert és állatot. Aztán az átmenet nélküli, hirtelen bekövetkezett meleghullám okozott rendkívül gyors olvadást, amiből ismét árvíz keletkezett.

1777 nyarán a Duna vize annyira alászállt, hogy Medvénél lovas kocsikkal is átjárhattak medrén. A rendkívül alacsony vízállás 1779-ben, 1781-ben és 1783-ban megismétlődött. A Kis-Duna Nyárasdnál annyira leapadt, hogy medrén száraz lábbal is átgyalogolhattak.

A jégzajlások általában februárban, március elején mínusz 1 és plusz 4 fok között fordulnak elő. A tartósan mínusz 6-8 fokos hidegben beáll a Duna, a jégtáblák háznyi nagyságúakra nőnek. De mínusz 12 foknál megáll a jégzajlás. Hirtelen lehülés esetén egyetlen éjszaka is elég a Duna befagyásához. Például 1781 decemberében a hőmérséklet két nap alatt plusz 3-ról mínusz 6 fokra süllyedt, emiatt keletkezett jegesárvíz. A Duna szabályozatlansága és gáttalansága miatt Szap táján szokott a jégzajlás torlódásokat és jeges árvizeket okozni. 1783 elején is kemény és hosszan tartó tél kezdődött, majd márciusban árvíz keletkezett, amely elöntötte az egész Csallóközt. Feljegyezték: „a visszatorlódott áramlás hatására még a malomkerekek is visszafelé forogtak.” Az 1789-1790-es év telén, már decemberben – Szapnál is – lovas kocsikkal hajthattak át a Duna jégpáncélján.

Fehér Ipoly írta: „A Duna áradásai képezik a partvidéket sújtó csapásokat, amelyek súlyát alig érzi a Duna mentének egyetlen pontja is annyira, mint éppen megyénk, név szerint ennek csilizközi része. Évkönyveink századok óta mutatnak fel elegendő éveket, amelyekben e bosszuló angyal újra és újra megjelent. Nem említjük a rég letűnt századok keserveit, melyeket a bőszen fakasztott, csupán az újabb időkből hozunk fel néhány adatot. 1783-ban a Duna a rendes vízállás fölé 19 lábnyira, és a partvidék síkja fölé 6 lábnyira emelkedett; 1789-ben pedig 250 négyzetmérföldnyi területet borított el habjaival. Ily hatalmas, rendkívüli vízállás nemcsak a közvetlen környezetére méri csapásait, de a Dunába ömlő mellékfolyók által elhat távoli vidékekre is. Így történik, hogy a túlságosan megdagadt Duna a Rába és a Rábca folyókat egészen a Hanságig, sőt egészen a Fertő taváig visszaszorítja, s e vidéknek a lapályait is víz alá temeti. Az 1838. évi áradás

még élénken az emlékezetünkben van, miképpen az 1850. évi tél jeges árvize is. Alig van toll, mely híven le tudná ecsetelni azon képet, melyet a medréből kitört elem nyújt. A sebesen rohanó hullámok tompa moraja mér-földekre előre jelzi a végzetes sorsot, melynek érzetére ember és állat megborxad; a menekülők jajveszékelése közé a megrémült állatok vad ordítása vegyül, s e hangok velőkg rázkódtatják az idegzetet. A védtöltések nagyban fékezik a hullámok túlcsapásait, de feltétlen biztonságot ezek sem nyújtanak, mert a duzzadó elem a töltések belsejébe is ravaszul beszüremkezik, s biztosan felkeresi a gyengébb pontokat. Csak a folyamatos éber őrködés és tatarozás képes a ravasz ellenséget féken tartani. Ilyen csapás érte Csallóközt 1850-ben, midőn a víz Szapnál a védőtöltést 200 öl hosszúságban áttörte, s ugyanitt közel 20 házat alapjában elsodort. Az 1862-ik évi árvíz hasonlóképpen e ponton talált magának nyílást...”

Korábban a Duna sűrű szétágazásai miatt ezen a tájon okozott a jégzajlás torlódásokat. A leggonoszabb pontot azon szűk kanyarulat képezte, amely éppen Szapnál alakult ki. Itt állt meg és torlódott össze elsőként a jég, amelyet a sok ágra szakadás miatt meggyengült vízfolyás nem volt képes továbbmozdítani. A hullámok hamar fel-duzzadtak és át is buktak a töltéseken.

De előfordult nem egyszer, hogy átszakadtak a gyenge gátak, a Csilizközben hatalmas örvények keletkeztek és azok krátereket kotortak ki a lágyszőnyeg talajban.

Igy keletkezett Szap a Kovács-tó is...

A települések kialakulási helyei

Az őstelepülések leggyakrabban valamilyen természeti védelmet kínáló kiemelkedéseknél vagy átkelőhelyeknél alakultak ki. Kulcsod, Negyven (az oklevélben Negeven, létezését a Negyvendi major őrzi) és Medve a Duna gázlóján keletkezett révnek, az átkelőhelyet őrzőknek és vámosoknak, s királyi szekereseknek köszönhetik létüket. Radvány, Patas és Bős a Csiliz átkelőhelyeinél alakultak ki. Balony és a tatárjáráskor elpusztult Tunyog eltartó település volt. Nyárad sokkal később jelent meg.

Ős-Szap az Ős-Duna mellett keletkezhetett és annak árterületei kínálta gyors elrejtőzés lehetőségének köszönheti keletkezését. Csak azt nem tudjuk, hogy hol is volt az Ős-Szap, mert az Ős-Duna-meder helye se ismert...

A helységnévről: SCAP – SZAP

Mikor keletkezett azon település magja, amelyből Szap kialakult? Talán sohasem derül ki. Csak a helységnév feltűnésének idejét ismerjük: a Codex Diplomaticus Patrius egyik, 1256-os keltezésű oklevélében áll e latin töredék: „...Nobilis de Scap” A helynév ilyen írásmódját azonban nem szabad

úgy felfogni, mintha „Scap” lett volna eredeti hangzásban is Szap neve. Az oklevélírók évszázadokon át olyan írástudó szerzetesek, papok voltak, akik idegen országokból érkeztek, magyarul nem is tudtak. Egyikük így, a másikuk amúgy írta bele az oklevél latin szövegébe a magyarok személy-, helység-, birtok- és egyéb neveit, ahogyan hallani vélték; vagy éppen amilyen betűik voltak ahhoz, hogy a vélt hangot, nevet, szót, mondatot magyarul visszaadni remélték. Ez áll Szap nevének és a szapiak neveinek előforduló változataira is.

Ami a helységnévvel együtt feltűnhet: már a legkorábbi oklevél nemes községnek – Nobilis de Scap – tünteti fel Szapot. A helység nemessége ettől kezdve fennmaradt 1848-ig, a nemesi előjogok eltörléséig. Ez itt más-sal nem járt, mert Szapon ingyenmunkás robotosok, jobbágyi és zselléri kiszolgáltatottságok nem voltak. Ettől függetlenül Szap még sokáig használta a nemesközség jelzőt.

Az időrendben másodiknak feltűnt helységnév már inkább személynév. Vagy inkább fordítva: személynévből keletkezett a helységnév? Bizony ez utóbbi a valóság. A Magyar Tudományos Akadémia levéltárában fellelt, 1277-ben keltezett okirat szövegtöredéke: „Zup...Pamlen de Zup” Vagyis: 1277-ben egy Szapi Pamlen nevű emberről adott hírt az okmány írója, aki Szap nevét ezúttal Zup alakban tüntette fel. Tehát: adva van egy helységnév és egy személynév. A megjelenésük között csak 21 év telt el.

A Szap helynév Makkai László szerint: etimológiailag (szófejtésileg) Szap személynév; tipológiailag Szap magyar személynév, egyes szám nominativusban, ezúttal helységnévként alkalmazva. Chronológiailag: Szap ősenek kialakulása a X. és a XII. század között történt.

1282-ben és 1283-ban a Diplomáciai Levéltárban a helységnév: „...de Zop.” Az 1285-ös keltezésű szövegben Szap névváltozata: „...Paul. Fr. C-is Pannini de Zoph...” Majd 1289-ben: „Arnoldus f. Andreas de Inferiori Zopy de C-u Jaur...et pro Desiderio et And-a f-is Sacud.”

A Codex Arpadianus Continuatus 1289-ben keltezett oklevelében ilyen latin nyelvű szöveg olvasható: „Inferior Zopy de comitatu Iauriesnsi, superior Zopy de Challokuz nobilium.” (a Győr megyei Szap, Zopy, csallóközi nemesi helység). Szap helynévként és személynév továbbiakban is sűrűn megjelenik. Az 1302-ben keltezett oklevelekben többször, több helyen is előfordul Szap és egy Pamlen nevű férfi neve, különféle formában írva: „Pamlini de Zop”. „Pamlinus de Zop.” „Zobos de Zop et...Pamlino pro Conch...Fabiani cognato.” Aztán: „1310: domina Gene ...Barthi...Pamlini de Zop...et pro ... suis ...Magdalena, Marg., Caterina, Agnete et Elena” (ezek vajon Szapi Pamlen leányai vagy rabszolganői?) 1312-ben: „Conch. F. Fab-i de Zopy.” Avagy: Dyon...Pamlini...de Zoph.” A személynévek váltakoznak helynév-variációkkal. 1322-ben: „Dion Pamlini de Zob” 1327-ben: „...Pamlinus nob. quodam de Zob...” Folyton ismétlődik: Szap birtokosa „Zobi Pamlen”, Ki volt valójában Szapi Pamlen? Királyi váris-

páni rangot viselt, a Hont-Pázmány nemzetség sarja, birtokaihoz megszerezte még Tunyogot.

Mivel Szappal kapcsolatos, azért került ide: Tunyog (Tunig) pozsonyi várföld és királyi birtok volt Győr vármegyében. 1244-ben és 1270-ben a Hont-Pázmány nembeli Bökény fia Bökény birtoka a Bössel határos Tunyog. 1277-ben IV. László a Szap faluval határos Tunyog pozsonyi várföldet, amely azelőtt Buchta pozsonyi várnépbelié volt, üresen és lakatlanul Szapi Pamlen komáromi várnagynak adta. (A Tunyog nevű település a tatárjáráskor pusztult el, emlékét őrzi Csiliznyárad határában, a bösi országúttól Patas felé, Kotliba major és a nyáradi pásztorház közötti területen egy „Tunyog” nevű dűlő. Tunyog azért lehetett a tatárjárás előtt Szappal határos, mert ahol most Nyárad áll, akkor még semmi sem volt.) Egy 1338-as oklevél szerint: Szapi Pamlen unokája Miklós és rokonai a Szap és Tunyog nevű várföldeket elhatárolták Balonytól. Azaz a Győri Káptalan birtokolta Balony határa Szap és Tunyog közös határáig ért.

Dr. Csánki Dezső szerint meglepően sokféle formában leírt nevű Szap létezett. Ilyen latin mondattöréseket találunk az 1289 és az 1495 között kelt oklevelekben: „Inferior Zopy.” „Superior Zopy.” „Terra Zopy.” „Nobiles de Zop.” Szédítő a helynevek sokasága: Felszap, Alszap, Kysszap, Dienesszap, Kisszap, Dyenezyszapja, Zaap, Alsoszap, Felsewzap, Naghzap et Felsewzap, Nemesszap, Nagzap nom Alsozaap...A történész megállapította: „Ezen adatok szerint egynek vehetők: Dienes-Szap, Kis-Szap és Fel-Szap, Nagy-Szap, Alsó-Szap és Nemes-Szap is. Egy 1456-ban keltezett oklevélben Alsó- és Felső-Szapon aranybányát említenek.” (Az aranybánya fordítási hibából ered: aranymosásról, dunai aranymosókról tettek említést az adatközlők, csak a latint kiválóan értő, de magyarul nem tudó, a magyar kifejezések „szinonimáit” nem ismerő oklevélíró vélhette aranybányászatnak az aranymosást.)

Szapi ősnemesek

Györffy György történész szerint: Szap (Alsó-, Inferior); 1289-től Alsó-Szapot megkülönböztetik Felső-Szaptól. Pamlen ispán, Tamás bán milese, komáromi várnagy 1277-ben megkapta szapi birtokával szomszédos Tunyogot. Pannin fia Pál, Ana-i Mirizlov rokona (1285), Alsószapi Arnold és rokonai 1289-ben párviadal döntése nyomán átengedték 25 iug. Pozsony megyei felszapi földjüket Felszapi Jakabnak. Pamlin fiai megszerzik Zarus földet (1302). Gyung asszony és fia Péter 2 M-ról nyugtatja a Fábián fia Conch nevében megjelenő Szapi Jánost és Pamlin comest, mely összeget Conch fizetett Gyung nagyanyja, Moysa felesége és anyja, Aranka hitbére s hozománya fejében (1302). Pamlin özvegye leányaival felszabadítja örökös szolgáját (servum hereditarium nomine Fab-m f-m Mixh-is) (1310). Conch 20 M-val kielégíti Jókai Jánost anyja, Zabos Jánosné hitbére és

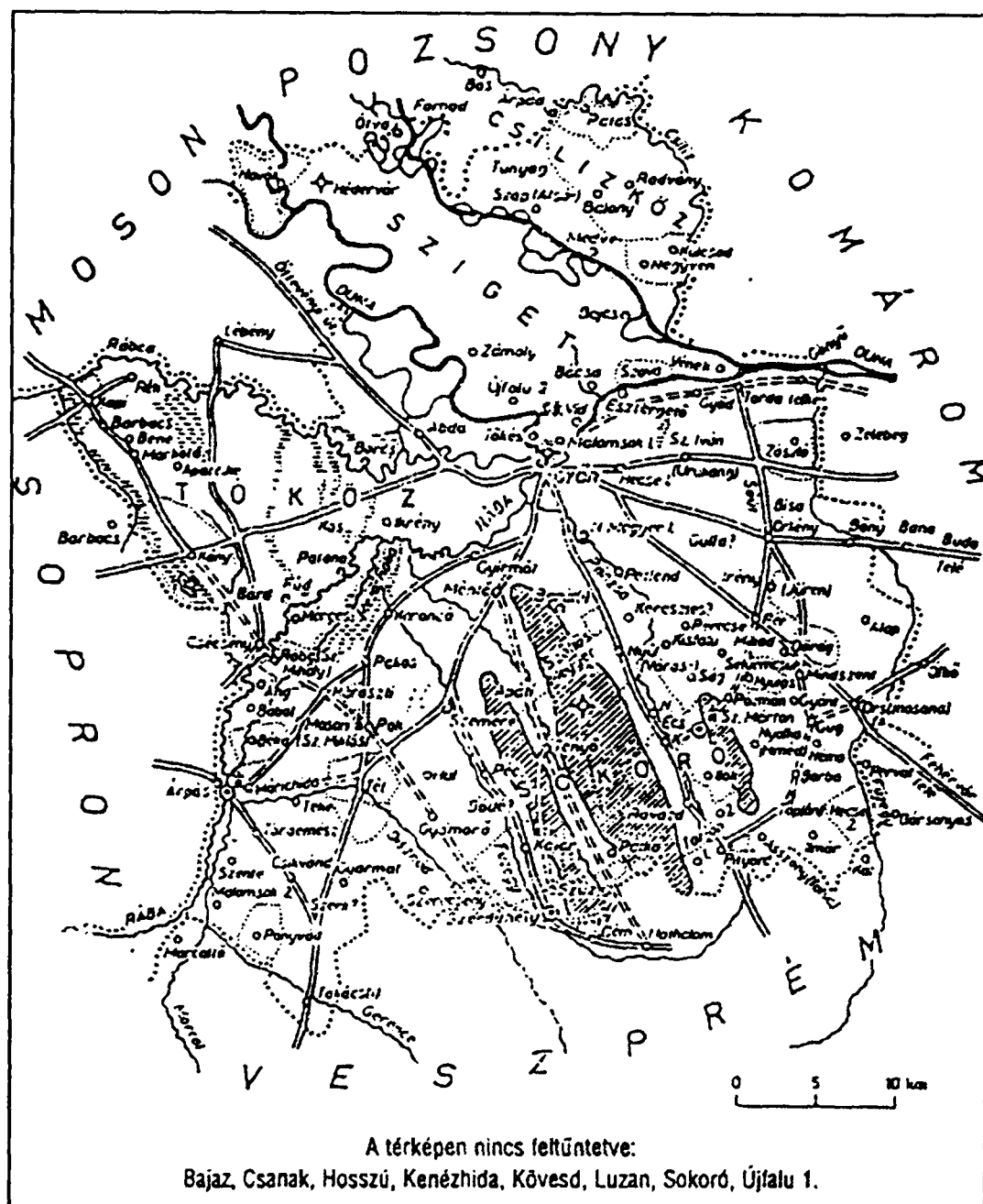
jegyajándéka felől (1312). Göllei András hatalmaskodásairól tanúskodnak a szapiak (1322). A csallóközi udvarnokok ispánja elmarasztalja Pamlinus fiait azon 60 hold ügyében, melyet apjuk a Pozsony vára karcsai udvarnokaitól vett el (1327).

Ököljog

Az előzőekből kiderül: Szapon „Istenítélet” döntött birtokügyben, vagyis 1289-ben párviadal után határozta meg a király kiküldöttje, hogy kié legyen a birtok. Az ököljogot az Árpád-korban számos helyen alkalmazták a felmerült birtokvitákban.

Rabszolgaság

Szapon csak 1300 után szűnt meg a rabszolgaság, vagyis a falu földesurának, Szapi Pamlinnak az özvegye ekkor szabadított fel az örökös szolgasorsból egy asszonyt a leányaival együtt.



Győr vármegye falvai a XIV. század végén

Csilizköz települései az 1300-as évek végén: Patas, Tunyog, Szap (Alsó-Radvány, Balony, Medve, Negyven és Kulcsod. Nyárad még nincs, de Tunyog még volt...

Az Alsó-Szapi családokat meg kell különböztetni a Felső-Szapi és Szap nevű családoktól (lásd: a Lajtafalvi Levéltár 1484-ben keltezett oklevelét. Egy Szapi András szerepel az 1488-as oklevélben. Antal (felső-szapi) Anthal alakban íródott 1484-ben (Lajtafalvi Levéltár, Dóczyrna csomag, 1477-ben és 1484-ben Felső-Szapon birtokos az Anthalfy család tagjai között, s ebből úgy tűnik, azonos családról van szó, csak különféleképpen írták neveiket.

A szent-vidi Bajcsi (írták Baychy alakban is) család 1475-ben zálogba vette gróf Hédervárytól Radvány, Medve; 1492-ben Nyárad és Kis-Sza határbeli birtokait. Létezett 1474-ben Bankó (Bangó, nagy-szapi) család is

őket még 1488-ban, 1489-ben és 1493-ban is említik az oklevelek. 1436-ban említés esik egy Barta vagy Bartha, Barcha családról is, zupi előnévvel. 1479-ben előfordult nagy-szapi Budai, vagy Buday nevű nemes is. Érdekessége miatt idézzük: „Czine (medvei, alsó-szapi) Czyne. Czyne – 1479-ben Alsó- és Felső-Szap részeit igénylik a medvei Czinák. 1485-ben alsó-szapi előnevet viselnek.” (Az ő nevüket örökíti meg a Cina-köz?).

Létezett 1489-ben nagy-szapi Deák családnév is. 1479-ben említődik a Dienes-Szapi családnév. Az Etsy család 1484 és 1488 között felső-szapi előnévvel írta nevét. 1479-ben előfordul egy Felső-Szapi családnév. Ekkor tűnt fel a Filep(-fi), nagy-lucsei, szapi, dienes-szapi család, a későbbi Nagylucsei família. 1486-ban a Lajtafalvi Levéltár oklevelei említenek egy nagy-szapi Genchy családot. 1493-ban a Gerenche család a nemes-szapi előnevet viselte. 1422-ben és 1481-ben oklevelek említik a dienes- vagy kis-szapi Harcha családot. 1477-ben előforduló családnév: felső-szapi Jánosfi. Ekkor szerepelt itt a Josa család alsó-szapi vagy nemes-szapi előnévvel, Jozsip, Jozsik, Józsi és Józsa alakban írva.

Mischulbinger Vilmos soproni kapitányról: 1468-ban kapta érdemeiért a királytól Kis-Szapot és Nyáradot, a fiú utód nélkül elhalt Harcsa Antal birtokait; 1473-ban megvette a földvári Zubor-Dienesfi Jánostól Dienes-Szap, másként Kis-Szap és Nyárad részeit, ezeket aztán eladta Nagylucsei Orbán esztergomi prépostnak.

A Nagylucsei család birtokalapítója Orbán fejevári, majd esztergomi prépost, később győri, aztán egri püspök, aki mindig testvérei és azok gyermekei számára szerezte birtokait. Rokonsága: Becskösházi, Fintafalvi, Nagylucsei Filep. 1477-ben Filepfy, 1479-ben szapi és dienes-szapi Filep nevet viseltek. 1480-ban és 1492-ben Nyáradon, 1483-ban és 1492-ben Radványon voltak birtokaik. 1484-ben megkapták a királytól a hűtlen Alsó-Szapi Bálint alsó-szapi és felső-szapi birtokrészeit. Ez évben, ezen két faluban Szapi nevűektől vásároltak részeket, 1486-ban pedig újabb részeket szereztek Nagy- és Felső-Szapon.

Az alsó-szapi előnevű nemes Szapi família Alsó- és Felső-Szapon földesúr volt az 1455-ben, 1456-ban, 1467-ben, 1468-ban, 1471-ben, 1479-ben és 1485-ben keltezett oklevelekben. A Nagyszapi nevűeknek 1493-ban Nagy- vagy Alsó-Szap és Felső-Szap helységeken volt vagyonrészük, ezekbe őket a győri káptalan iktatta be.

A felső-szapi előnevű Mórocz család 1483-ban jelent meg először az oklevelekben. A Nagy nevűeknek 1456-ban birtokrészeik voltak Alsó- vagy Felső-Szapon. A szapi előnevű Pálfy család 1477-ben Felső-Szapon birtokos.

Szap község krónikájában – amit holta után is nagy tisztelettel emlegetett tiszteletes asszony, a nagy tudású tiszteletes Csekes Bélának, Szap református lelkészének özvegye kezdett írni – következők olvashatók: – Szap neve a Corvin Kódexben is feltűnik. Látnunk kell, nemcsak a várat említi a történelem, hanem ezt a menedékhelyet is, amely sohasem nőtt nagyra, de

méltó volt arra, hogy Hunyadi Mátyás király könyvtárában is feljegyeztesék! A világhíres *Bibliotheca Corvinian* kódexeinek lapjain említést találunk Szap eredetének időpontjáról: 1255. (Kristóffy József adatai). A Corvina megkülönböztetett fogalom a könyvtárvilágban. A corvinák kézzel írott, rajzolt és kiszínezett kezdőbetűs (iniciálés) kódexek, amelyeket a humanista „Corvin” Mátyás király íratott latin nyelven a kódexíró szerzetesekkel. (Corvinus, azaz Hollós volt az „igazságos” Mátyás előneve, innen ered az ő könyvét jelentő corvina) A ránk maradt ősrégi, díszes bőrbe kötött könyveket, corvinákat Hunyadi Mátyás bronz arcképe díszíti. A 180 darab Corvin Kódexből csak 100 darab van corvin-kötésben. Sajnos, a másfélszáz éven át tartó törökidőkben ezek részben megsemmisültek, másrészt szétszórattak, ezért a világ híres könyvtáraiban féltett kincsként őrzik a corvinákat. Sajnos, a magyar könyvtárakban csupán 43 Corvin Kódexet őriznek.

Nemesek és jobbágyok

Balony, Kulcsod, Medve, Nyárad, Patas és Radvány neve szerepel az 1518-ban, 1531-ben, 1557-ben, és 1564-ben a portákat, az adózó jobbágyokat, a zselléreket, az elhagyott helyeket feltüntető kimutatásokban, de nemes Szap neve nincs egyikben sem. Ráth Károly – A Győr megye hódoltságáról – adatai sem említik Szapot. A szerző azokat a falvakat sorolja fel, ahol porták, adózó helyek szerepelnek. Az akkor szigetközi járás falvai között említi Kulcsod, Egyházás-Medve, Nyárad, Patas és Radvány portáinak számait, de nincsenek köztük Szap adatai.

Mekkora volt a törökök pusztítása? Lemérhető a tartósan meg nem hódított, a törököknek adót nem fizető falvak portáinak számain: Radvány 2, Patas 2, Egyházás-Medve (a túloldali Kenderes-Medvét elpusztították a törökök) 1, Kulcsod 1/4 és Nyárad is csak 1/4 portás falu volt. Szap ebben sem szerepel, bizonyára azért, mert a nemesek nem engedték a portáikat összeíratni.

A törökvész a nemeseket is védelmi közmunkákra kötelezte. A szentmártoni járás védelmére és a vár (ma Pannonhalma) megerősítésére adott az országgyűlés 200 forintot. A törökök 1569 és 1572 között több mint 3000 földművelőt és 600 katonát ejtettek rabságba a magyar véghelyiek közül. Ezért a Tóköz védelmére Győr megye rendjei az 1582. október 13-i gyűlésben elhatározták: a Rába melletti Mérgeshez közeli dombon egy váracsát (castellum) építenek. Ehhez Medve, Nyárad, Szap, Patas, Balony, Radvány, Kulcsod lakóit is kirendelték. E falvak nemes és nem-nemes lakosai fegyverrel jól ellátva tartoztak munkára megjelenni; a megye 152 portájától adó szerint kocsikat rendeltek ki. El is mentek a védelmi közmunkára Szap nemesei, de kocsit nem adtak. Tudták őseink, nem szabad a portáikat felmérteni, mert azok után előbb-utóbb adózni kell.

„A kastély csakhamar elkészülvén, a megye által fogadott iratos lovas és gyalog vitézlő nép állíttatott belé, a tőközi 8 falu pedig tartásukra önkénytes segélykép 32 kepe búzát ajánlott...”

Az előzőekből egy szó: „iratos”, magyarázatra szorul. Ráth Károly szerint: iratos = zsoldos, a Soldner, Soldat német szóból ered. Magyarul: iratos volt az, aki beíratta magát a pénzért szolgálók közé. A német Soldat katonát jelent, ebből „ferdítették” magyarra a zsoldost.

Adózók és zsellérek

Nagyságos Szap község curialisták, országos nemesek faluja volt. A nemesek kiváltságait nehéz lenne pontosan felsorolni, hiszen alkalmanként, néha még királyonként is változtak jogaik és mentességeik. De két kiváltságuk állandó maradt: katonáskodtak, és nem fizettek adót! A királyok hol ennek, hol annak a szomszéd királynak üzentek hadat, vagy ők kaptak hadüzeneteket. Akkor a király nevében körülhordozták az országban a véres kardot; később lovasfutárok hirdették ki az összetrombitált népnek: a király hadba hívja a nemeseket. Erre a curialisták előkapták rozsdás kardjaikat, lesmirglizték és megköszörülték azokat, aztán – ha volt lovuk azon, ha nem volt, az „apostolok lován”, tehát gyalog – elmentek a csatába. Ha szerencsésük volt és élve hazajutottak, akkor hadakozásukkal letudták a királynál minden adójukat. De a királyoknak állandóan pénzre volt szükségük, hogy hadakozhassanak, vagy adományok által megőrizhessék trónjukat. A háborúhoz és az adományozáshoz három tényező kellett: pénz, pénz és pénz. Tehát adót kellett fizettetni mindenkivel. Hogy miért és milyen ürüggyel adóztatta meg a király a szapi nemeseket? Nem tudni. De az tény, hogy egyesek adózni kényszerültek.

A Győr Megyei Levéltárban fennmaradt iratból tudjuk, az 1732-33-as évben Szap curialista község adózói voltak: *Barthalos Ferenc, ifjabb Barthalos István*, Bésnyéi János, Both András, Both János, Both Miklós, ifjabb Étsy István, idősebb Étsy István, Étsy Márton, Étsy Mihály, Étsy Miklós, Étsy Tamás, Fekete Miklós, Hamar János, Hamar Péter, Hőgye Tamás, Mésző Miklós, Mórocz Ferenc, Rátz István és Tatay István. (közülük a Both, Bésnyéi, Mésző, Rátz, Tatay családnevek eltűntek Szapról.) A felsoroltak valójában nemesek voltak-e? Nincs feltüntetve. Valószínűbb, ők „hétszilvafás” szegény nemesek voltak, akik a Duna vizét, szigeteit és a Szap alá benyúló ásványi határt birtokló Viczay gróftól (a Héderváry grófok örököseitől) béreltek malmaiknak vizet, valamint a nem Szap határát képező Ercsédben árendáltak földeket.

Jobbágyokról nincs feljegyzés, de tudjuk, hogy az 1732-33-as adóévben házatlan zselléreként éltek Szapon: Pitorky János, Soós István, Csizmadia István, Víg György, Both Ferenc, Dániel Jankó, Hőgye János és Pákozdy

Imre. Ők lehettek a nagyságos szapi nemesek „szógái”, kanászhai, pásztorai és csikósai; s mivel uraik házában laktak, azért lehettek házatlan zsellérek.

A családkutatás értelméről

– *Mi az értelme a családkutatásnak?* (teszi fel a költői kérdést e könyv szponzora, majd így polemizálva felel rá) – *A családkutatás, illetve a származástan szavakat időnként egymással felcserélve használják ugyanazon fogalmak leírására. Ez – véleményem szerint – helytelen.*

A családkutatás személyes, egyénhez közeli tevékenység, amely érthetővé teszi azt a családi, faji s nemzeti környezetet, amelybe beleszülettünk; s amely születésünk óta hatással van ránk, befolyásolja a saját és a családtagjaink észjárását, világszemléletét és cselekedeteit. A családkutatás tudatossá teszi azon töméredek választás mikéntjét, amelyet mindannyian, életünk folyamán lépten-nyomon kénytelenek vagyunk megtenni, hogy a további egzisztenciánkat biztosítani tudjuk.

A családkutatás tehát olyan gyakorlati tevékenység, amely szorosan összefügg a mindennapi életünkben hozott döntések mikéntjével. Önszemléletünk – melynek része az eredettudatunk – meghatározza választásainkat és akcióinkat. Ezzel szemben a származástan elméleti elfoglaltság, melynek hatása a mindennapi életben nem haladja meg más elméleti tudás fontosságát.

A családkutatás gyakorlati oldala ad magyarázatot arra, hogy miért tartja ennek művelését különösen fontosnak az, aki hirtelen, egyszerre idegen környezetben találja magát. Az idegenbe vetődött emberben akkor tudatosul mindez, amikor rájön, hogy az addigi irányító elveit az új környezete nem osztja; észleli, hogy amik addig tisztesség és becsület dolgai volt számára, azok hirtelen üres fogalmakká válnak.

Régen szellemi környezetváltozás csak akkor fordult elő, ha az egyén változtatta meg földrajzi helyét, azaz elhagyta hazáját. Azonban a Kárpát-medence lakóinak közelmúltbeli tapasztalata azt mutatja, hogy a radikális politikai-gazdasági változás is képes ugyanezt a hatást kiváltani az egyénből anélkül, hogy lakóhelyet cserélt volna.

Amikor az ember a szellemi tükörbenézésre kényszerül, akkor a családkutatás által nyert tudás hozzájárul az egyén helyes önmegítéléséhez. A helyes önmegítélés a megváltozott környezetbe illeszkedés megértéséhez, helykeresésünk tudatos irányításához és megtalálásához szükséges.

A történelem nagy embercsoportok múltjával foglalkozik, a családkutatás csak a nagyobb embercsoporton belüli egyéni múltunkat tárja fel. Szűkítve: a történelem egy nemzet múltját tárja fel, a családkutatás az elődeinknek, mint egyedeknek a sorsát mutatja be. A családkutatás által megtudhatjuk: honnan jöttünk és mit kaptunk a múltból, és ez gyakorlati tudást ad. Ugyanis: a múlt tudata és a jelen reális megítélése kulcs a jövőbe vezető

helyes út megválasztásához. Ez egyaránt vonatkozik az egyénre és a nagyobb emberi közösségre.

Tehát a családkutatást nem meddő időtöltés.

A Bartalos név eredetéről

A Csallóközben élt Bartalos családnév viselői a különféle célú hivatalos iratokban *Barthalos*, *Bartaloss*, *Barthaloss* és *Bartalyos* változatokban jelent meg.

Etimológiailag vajon miként, miből alakulhatott ki ez a családnév? Az elemzéshez a *Kázmér Miklós: Régi magyar családnevek szótára. XIV-XVII. század* című (Kiadó: Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest, 1993.) szakmai mű szolgált. Az 1449-es első megjelenésének *Barthalos* írásmódjától az 1720-as keltű dokumentumban látható *Bartalos* írásmódig sokféle változatban (*Bartalius*, *Bartholos*, *Barthalyos*, *Barthalyos*, *Bartalyos*, *Barthalos*, *Bartlijos*, *Barthallyos*, *Bartalios*, *Bartaljus*, *Barthaljus*, *Barthalos*, *Bartalyus*, *Bathalyus*, *Birtalos*, *Barthalus*) írták a családnévet. Okozói valószínűleg az idegen nemzetiségű oklevélíró szerzetesek és íródeákok voltak, akik magyarul nem tudtak, ezért a latin szövegbe úgy írták bele a magyar helység- és személyneveket, ahogy hallani vélték, és azokat amilyen betűkkel gondolták visszaadni.

A *Bartalos* (*Bartalus*, *Bartalyos*, *Bartalyus*, *Birtalos* becéző változatok) családnév a *Bertalan* egyházi személynévből ered, a *Bart* alaptőhöz adott *-os*, *-us* becéző képzők által. De a rövidült *Bart* családnévet is továbbbővítette a gyakorlat. Például a Kázmér-műben található *Barta*, *Bartafi*, *Bartal*, *Bartali*, *Bartalis* névváltozatok is sokféleképpen íródtak.

Dr. Bartalos Mihály írja: A *Bartalos* nevet, több más régi magyar névvel egyetemben, Kázmér az egyházi eredetű *Bertalan* névből származtatja. A 12 apostol egyikének neve Magyarországon latin változatban *Bartholomeus*, olasz változatban pedig mint *Bartolomeo* vált ismertté. Más bibliai nevekhez hasonlóan, a kereszténység felvétele után ezt a nevet is keresztnévként használták. Idők folyamán a *Bertalan* név, mind hivatalos, mind közhasználatban, többszöri változáson ment át. Az első hivatalos magyar változat *Bertalan* volt, amelyből később *Birtalan* lett, és végül ez alakult át a jelenleg használt *Bertalanná*.

A közhasználatban a *Bart* és *Bartal* nevek a *Bertalan*-ból származó becéző nevekként bukkantak fel. A régi magyar névhasználatban az *-os*, *-us* és *-is* kisebbitő képzőkként szerepelnek, ezért – például gyermek esetében – a *kis Bart* így lett *Bartos*, *Bartus* vagy *Bartis*; illetve a *kis Bartal*-t illették a *Bartalos*, *Bartalus* vagy *Bartalis* névváltozatokkal. Később, amikor már a megkülönböztetéshez nem volt elegendő a keresztnév, számos személynévből vezetéknév lett.

Ha már a *Bartal* családnévnél tartunk, nézzük: mit tudunk róla? Elvégre Szapon e vezetéknev ugyancsak gyakori. Vegyük alapul a Pettkó Béla és ifj. Reiszig Ede szerkesztette: Magyar nemzetségi zsebkönyv. Nemes családok című művet (Magyar Heraldikai és Geneologiai Társaság. Budapest, 1905.).

Bartal (Beleházi). Pozsony megyei ősrégi család, mely előnevét BUZÁD fia BELE-házától vagy BELUD-KARCSEA-tól veszi, mint ez a család birtokában levő, 1262-diki okmányból is kitűnik. Örökösödési osztálypere 1307-től 1352-ig folyt. Új adományt 1580-ban nyert Beleháza-Karcsára Radetus István helytartótól. *Bartal* György kancellária-tanácsnok 1848-ben miniszteri osztályfőnök, híres publicista és jogász. A családfa Buzád fia Belé-től vezethető le. Ők római katolikusok. A behelházi Bartal család nemesi címerének leírása: kék pajzsban arany griff(madár). Sisakdísz: ugyanaz. Foszlányok: vörös-arany, kék-ezüst.

A curialista nemes Bart(h)alos családról

Mikor és melyik királytól kapta a Barthaloss (később írták Barthalos, újabban „h” nélkül Bartalos) család a nemességét? Sajnos, nem sikerült kinyomozni. Azt több forrásmű leszögezi: III. Ferdinánd király 1655. június 12-én kelt donációval adományozta a Bartalos család hét férfi tagjának Nagymadot

De akkor ők már régen nemesek voltak! A királyi donáció előtt már éltek nagymadi nemesi előnevű Barthalosok Szapon is.

A dr. Borovszky szerkesztette: Magyarország vármegyéi és városai. Győr vármegye című monográfia szerint: Szap az első okleveles feltűnésekor, 1256-ban már „nobilis”, nemes helység. A nemes családokról fejezetből: *Bartalos család*, Pozsony vármegyei família. III. Ferdinánd király 1655. június 12-én kelt donációval adományozta a Bartalos család Gergely, János, György, Mátyás, Jakab, Pál és Mihály keresztnévű férfi tagjainak Nagymadot. Bartalos Ferenc és István a XVIII. században költöztek Szapra. Még birtokoltak Bartalosok Ásványon, Radványon, Balonyon és Gönyűn; utódaik e falvakban még XX. században is éltek. (Megjegyzés: a XVIII. századi Szapra költözés tévedés vagy elírás, hiszen Szapon már az 1500-as években bizonyítottan birtokos nemesekként éltek a Bartalosok!)

A Barthalos nevű nemes család szapi létének tényét az 1500-as évek latin nyelvű jegyzőkönyvei bizonyítják. Ezt a „Győr vármegye nemesi közgyűlési és törvénykezési jegyzőkönyveinek regesztái” című forrásműből tudjuk. (Szerkesztette: dr. Gecsényi Lajos. Győr, 1990. Dr. Gecsényi 1990-ben még a Győr-Sopron Megyei Levéltár igazgatója volt; 1999-től már a Magyar Országos Levéltár főigazgatója!)

A szapi Barthalosokra vonatkozó legrégebbi keltezésű dokumentum: Győr vármegye közgyűlési-törvényszéki jegyzőkönyve, felvétel Győrött,

1582. június 23-án (mivel több tárgy is volt, az ügy a jegyzőkönyv 20. oldalára került). A latin nyelven írt, eredeti fogalmazvány magyar nyelvű értelme a következő: a szapi illetőségű nemes Barthalos István felesége, Agátha asszony prokurátort vallott (azaz jegyző előtt tett vallomást).

A következő dokumentum: Győr vármegye közgyűlési és törvényszéki jegyzőkönyve, felvétel Győrött, 1583. január 4-én. A tárgyalt ügyek között a szapi vonatkozású téma a 37. oldalon, eredeti fogalmazványként, latin nyelven írva található. Tárgya röviden, magyar nyelven a következő: nemes bajcsi Simon Benedek nevében panaszolják, hogy őt és nemes Kemen Andrászt előző év december 28-án, amikor Jós Imre és nemes Barthalos István felesége, Agátha asszony nemesi kúriájának felülvizsgálatára kiküldték, őket providus Échy Bálint felesége, Czine Ilona nemesasszony...(bizonyára megtámadta, sajnos, befejezetlen a kézírás).

Úgy tűnik, Agátha asszony szeretett pereskedni. Erre lehet következtetni a Győrött, 1583. január 28-án felvett Győr megyei közgyűlési és törvénykezési jegyzőkönyv 41. oldalán található eredeti fogalmazvány, latin nyelvű szövegéből. Annak lényege: nemes Barthalos István felesége, Agátha nemesasszony tanúskodott Jós Imre ellen.

(A rendelkezésre álló résztényezők sokfélesége, ugyanakkor az egymásból következő levezetések folyamata lehetetlenné teszik a *Bartalos* család történetének kronológiai levezetését. A továbbiakban az összefüggések keresése a további cél.)

Válaszra váró kérdések

(A New Yorkban élő dr. Bartalos Mihály írása alapján...)

1. Az 1655. június 12-i keltű királyi adományban hét *nagymadi* Bartalos nemes úr – Gergely, János, György, Mátyás, Jakab, Pál és Mihály – neve szerepel. Neveiket ismerjük, de azt nem tudjuk, hogy milyen volt köztük a rokoni kapcsolat. Nem valószínű, hogy egy apa gyermekei, vagyis minden testvérek volt, mert ezen viszonyokat az okmányokban a latin megjelölési mód feltűntetné.

Azt tudjuk: az 1655. évi adományozás előtt már birtokos nemesekként éltek Bartalosok Nagymad, Várbogya, Nagypadány és Szap községekben. Az ő utódaik lennének a „hetek”? Vagy a vérségi kötelékű Bartalosok közösen kaptak olyan új adományt, amely birtok Nagymad határában feküdt és az már közös tulajdonuk lett?

2. A legfogósabb kérdések: a nemesség eredete és kezdő időpontja. Nem tudjuk, hogy melyik király mikor és milyen érdemek elismeréseként emelte az első Bartalost az országos nemesek közé. Ugyanis: a curialista nemes Bartalosok a királyi adomány előtt már több mint egy évszázaddal korábban feltűntek a különböző hivatalos iratokban, amelyek jobbára csallóközi

eredetűek, de akad köztük Erdélyben kiállított is. Ezek a Bartalosok egy ágának hajtásai lehettek? Nem tudjuk.

3. Kérdés a nemesi címer jellege is. A Siebmacher's Wappenbuch és az Alapi Gyula írta Magyarország címeres könyve, valamint Kempelen Béla Magyar nemes családok című munkája egyetért abban, hogy a címer kék pajzsban vörös ruhás férfit ábrázol, aki jobb karjában kardot tart, bal keze pedig a csípőjén nyugszik; a sisakdísz kék-arany és vörös-ezüst, abból egy férfi emelkedik ki, fölemelt jobb kezében három virágot tart, balja pedig csípőjén nyugszik. (Kempelen: Bartalos (várbogyai). – Siebm. szerint (pk. 15.) címere: kék pajzsban zöld halmon vörös ruhás férfi jobbjában kardot tart; sisakdísz: kék-arany, vörös-ezüst.)

Úgy tűnik, Alapi és Kempelen is a Siebmachertől veszi át a címerre vonatkozó adatokat; ez így még elfogadható, baj az, hogy a Siebmachert szerkesztő nem adta meg az ő forrásait.

A Pozsony Körzeti Levéltárban Stresnák Gábor kutató megtalálta a Kondé család levéltárának egyik, 1736. május 13-án keltezett iratán (leltári száma: 417) Pozsony vármegye esküdtjének, Bartalos Istvánnak a pecsétlenyomatát. A pecsét leírása: Kerekded (ovális) pajzson kétfarkú, heraldikailag természetes ábrázolású, jobbra forduló oroszlán; a pajzson takarókkal és heraldikai koronával ellátott pántos(?) sisak, melyre nyitott szárnyak között kardot markoló jobb kar könyököl; kétoldalt a pecséttulajdonos nevének B. I. kezdőbetűi láthatók. Ezen Bartalos István megyei esküdt családon belüli hová tartozása nem ismert.

Bizonyos hasonlóság, de nem azonosság található a Bartalos István által használt címer és Bartalos János dudari iskolamester 1793. február 18-án keltezett, Demián János pozsonyi ügyvédhez címzett levelének pecsétlenyomatán. Ezen pecsét leírása: Kerekded (ovális) pajzson a pajzslábat hármashalom alkotja, amelynek kiemelkedő közepén kardot tartó jobb kar könyököl; a pajzs fölött nyitott heraldikai korona lebeg, jobb- és baloldalán a tulajdonos nevének B. J. kezdőbetűivel. Ez a Bartalos János magát szintén a nagymadi ágtól származtatja: ő az 1655-ös donatióban részes Barthalos Jakab István nevű fiának a dédunokája.

A Budai Várban található Magyar Országos Levéltárban végzett kutatás felszínre hozott egy bejegyzést, miszerint a neves geneologus, királydaróczi Daróczy Zoltán az általa alapított Nemesi Évkönyv szerkesztője az 1930-as évek elején „örök letétbe” helyezte azt a 2252 darabból álló családi iratköteget, amelyet ő a várbogyai és nagymadi Bogyay családról gyűjtött össze (a szerző megjegyzése: a Nemesi Évkönyv 1935-ös kiadásában nem találni Bartalosokra utalást). Daróczy említett jegyzete azt állítja, hogy a Magyar Országos Levéltárban letétbe helyezett családi iratok „1289-ig nyúlnak vissza, közülük 20 darab még a mohácsi vész előtt elveszett. Ezen iratok – ha ugyan megvannak – választ adhatnának a Bartalos család 1700 előtti léteire, és egyben a 2001. június 1-én még megoldatlan

kérdéseire (sajnos, ezen helytörténet kéziratának nyomdába adása előtt ennek kiderítése nem történt meg.)

Az előzőekben említett Bogyay család a Bartalos familia egyik ágát képezi, melynek Várkonyán lakott tagjai az 1700-as évek elején elkezdték magukat Bogyay-nak nevezni, bár az 1700-as évek közepe táján megtörtént nemesi összeíráskor már magukat Nagymadi Bartalosoktól származtatták.

Báró Heölgyi (Hölgye?) és a Bartalos család

A *Báró Heölgyi család* hirtelen emelkedett fel az 1600-as évek közepén és hirtelen kihalt az 1700-as esztendőben. (Forrás: a Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság Turul nevű folyóirata, 1890. évfolyam, 8. kötet, Thaly Kálmán tanulmánya) A Tagányi Károly-féle bárói diplomák sorában nem szerepel ugyan a nevük, de a Heölgyi család két nemzedéke tényleg bírta a bárói címet.

A Heölgyi család Csallóköz régi nemesi közül való, egyik ága a „Nagy-Madi Barthaloss”, de más családokkal is rokon (Thaly megjegyzi: utódai a Győr megyei Nyáradon és környékén még „most” is élnek és a református vallást követik). Heölgyi I. Gáspár a XVI. század második felétől ősi családokkal házasodva élt Csallóközben, de aztán elszármazott Nyitra megyébe. Ennek fia lehetett Heölgyi II. Gáspár, aki valószínűleg Pázmány idejében rekatolizált és az érsek maga mellé vette. A kitűnő jogi ismeretekkel bíró férfi a primási uradalmak kormányzója és a királyi ítélőtábla bírója lett. Heölgyi Gáspár 1665. január 12-én királyi személynöki méltóságot nyert, ekkor már „nagyságos”, azaz báró a címe. De nem sokáig viselhette címeit és méltóságait, mert 1667-ben meghalt, özvegyére hagyva Nagyságos Heölgyi Ferenc, János, Borbála, Kata és Klára nevű gyermekeit. Nem sokáig volt özvegy Heölgyi Gáspárné „baronissa” se, mert a férje után következő királyi személynök, báró Esterházy Farkas felesége lett.

Heölgyi Ferenc 1674-75-ből való kézírása ismert, János öccsének terheit ért jótállt. Ifjabb Heölgyi Gáspár létezésének utolsó nyoma egy 1689-ben keltezett irat.

„Báró Heölgyi” család leszármazottja volt az 1821-ben győrmegyei Szapon elhunyt Heölgyi Lídia, Nagy-Madi Barthaloss István földbirtokos és előkelő győri ügyvédnek, a Batthyány, Amadé és Viczay grófok jogi tanácsadójának neje, illetőleg özvegye.

A Nagy Iván-féle forrás szerint: Heölgyi család. Kihalt család, melyből a XVI. században élt Heölgyi Gáspár Nyitra vármegye provisor, aki nejével (Csery Mihály özvegyével), Vízkelety Juliannával a Pozsony megyei Ónfalván fekvő birtokát 1610-ben visszaszerezte. Ezen I. Gáspár fiai: Heölgyi Ferencz és II. Gáspár (ő lett 1665-ben királyi személynök), 1676-ban a Komárom megyei birtokukat, Lögört eladták. II. Gáspár 1654-ben Heölgyi Jánossal zálogbirtokot szerzett. Velük ez a férfi ág kihalt.

Ennyit tudni a báró Heölgyi családról, amelyből nem vezethető le az, hogy a Szapon és Nyáradon élő Hölgye vagy Hőgye nevezetűek az ő le-származottaik lennének.

Dr. Bartalos Mihály írja New York-ból: A királyi adománylevélben meg-nevezett Bartalos György dédunokája volt az előzőekben említett nagymadi Bartaloss István földbirtokos és előkelő győri ügyvéd, a Batthyány, az Amede és a Viczay grófok jogtanácsosa, élt 1768 és 1820 között. Az ő fe-lesége volt az ugyancsak előzőekben szereplő Heölgyi vagy Hölgyi Lídia, aki 1772-től 1821-ig élt; mindkettőjük neve szerepel a szapi halotti anya-könyvben, ahová Bartalos István mint királybíró van beírva. Két gyerme-kük volt: Katalinról csak annyit tudni, hogy 1808-ban született Szapon, feltételezhetően szülei korai elhalálása után, bizonyára családtagok gon-dozásába került és eltávozott Szapról; Lajos 1810-ben született, majd any-jával egyidőben (1821-ben) ő is meghalt Szapon.

„Melyik Bartalos vagy?”

Ha két Bartalos találkozik, rövid időn belül elhangzik a kérdés: „*Te me-lyik Bartalos vagy?*” Válaszoló vagy vallására, vagy egy helységnévre hi-vatkozik. Azaz nagymadi vagy bogyai, illetve református vagy katolikus. A válasz csak ezt a két Bartalos ágat jelentheti. Akik szüleiktől úgy tudják, hogy ők bogyaiak, azok általában a római katolikusok, akik nagymadinak nevezik magukat, azok biztosan a reformátusok. Nem tudni eredetét ennek a furcsa kétfelé szakadásnak, de okát csakis a reformációban és az ellenre-formációban, vagyis a hitvitában és a hitválasztásban kereshetnék.

Dokumentumok tanúsítják, hogy az 1500-as években úgy Várbogyán, mint Nagymadon éltek Bartalosok. Mindkét község a Csallóközben, egy-mástól nem messze található. Mad a pozsonyi, Várbogya a komáromi vár-hoz tartozott, ennek okán előbbi a Pozsony, utóbbi Komárom vármegyébe került.

Bogyaiak

A *nagymadi és várbogyai Bogyay* (forrás a Pettkó Béla és ifj. Reiszig Ede szerkesztette: Magyar nemzetiségi zsebkönyv. 2. Nemes családok. Magyar Heraldikai és Geneologiai Társaság, Budapest, 1915.) család ere-detileg a Pozsony megyei Nagymadon és a Komárom megyei Várbogyán élt, eredeti neve BARTALOS volt. A család a Várbogyán élt GERGELY-től szakadatlanul folytatódik, akinek fia, György Zala megyébe költözik, ennek fia József pusztaszentmihályi Csúzy Krisztinát veszi el, s meghal. 1752-ben György Sümeg várkapitánya, donatióban nyerte Halápot, Pusztas-Dörögöt, Új-Dörögöt és Sármelléket. A család e helységekben az 1900-as évek elején is birtokos, és vallása szerint római katolikus. A Nagymadi és Várbogyai Bogyay család címere: kék paizsban, zöld mezőn kardot tartó

arany oroslán. Sisakdísz: követ tartó daru. Foszlányok: kék-arany, vörös-ezüst. Ez az ág (közli dr. Bartalos Mihály) 1931-ben a folyamodványára megkapta a belügyminisztériumtól a nemességi bizonyítványt a kettős prédikátum, a várbogyai és nagymadi Bogyay név viselésére.

A magukat bogyainak nevező Bartalosok eredetüket a Komárom megyei Bogyay vagy Várbogyay nevű községgel azonosítják. Az ottani Bartalosok egyik csoportja magát továbbra is Bartalosnak mondja, de megkülönböztetésül felvette a várbogyai jelzőt; a másik csoport pedig elhagyva a Bartalos nevet, vezetéknévét Bogyayra változtatta. Ez utóbbi névváltoztatási folyamat észlelhető az 1700-as évek nemesi összeírásaiban, ámde nemességüket mégis az 1655-ös nagymadi donatióban részesült ősükre hivatkozva igazolták.

Más Bartalosok Bogyán maradtak, utódaik vagy Bogyay, vagy bogyai Bartalos néven, katolikus hitűekként ismertek.

A bogyai Bartalosok egyike Heves megyébe vetődött. Róla ez olvasható (Dr. Borovszky Samu: Heves megye): *Bartalos Gyula* (Bogyai), 1839-ben született. 1854-ben az egri papnevelő intézetbe lépett s még kispap korában megismerkedett Mindszenthivel, aki jóakaróként buzdította irodalmi tanulmányainak folytatására. A tollat nem is pihentette azóta. 1861-ben szentelték föl, de meg-megújuló betegeskedése, mely ellen Olaszországban is hosszabb ideig keresett gyógyulást, alkalmatlanná tette az egyházmegyei külső szolgálatra, s midőn 1879-ben Rómából visszatért, a tudós és lelkes papot érseke hamarosan a szeminárium lelki igazgatójává tette s hitoktatónak kinevezte. Azonban az egészsége újra megromlott és fellázadt, s nyugalmat kívánt. Jelenleg mint főszékesegyházi gyóntató és sekrestyeigazgató folytatja a lelkek gondozását és a sokirányú irodalmi munkásságát, melynek elismeréséül 1909-ben Ferenc József király az egri főkáptalan tiszteletbeli kanonokjának nevezte ki.

Munkássága, művei. Szépirodalm: költeményei nagyrészt a Magyar Állam, a Katholikus Hetilap, Eger, s Egri Híradó című lapokban jelentek meg. Írt négy vallásos színművet: Betlehem, Két menyasszony, Rózsa és lilium, Elmúlt az éj, feljött a nap címekkel. Római tartózkodása sok leírásának és tárcacikkének szolgáltatott anyagot. A Religióban és az Egri Egyházmegyei Közlönyben számos egyházpolitikai, egyházjogi és szertartási értekezése jelent meg, de legnagyobb méltánylását a régiségtani kutatásaival szerezte. Idevágó munkái: Eger vidékének történetírás előtti emlékei, Felső-Tárkány, A hun-avar gátak, Eger-vidéki kaptárkövek és barlangok, stb.; ezek egy része az Archaeologiai Értesítőben jelent meg. Az egri vár Dobó-sírijában elhelyezett honfoglalás-kori ősök csontjainak megtalálása is az ő érdeme. Lakásán, kutatásai eredményeképpen, értékes régészeti gyűjteményt rendezett be, amely méltán nevezhető a Heves Vármegyei Múzeum alapjának. Hálája jeléül Eger egy utcát nevezett el Bartalos Gyuláról.

(Dr. Bartalos Mihály közlései): Bartalos Gyula kanonok könyvei közül kettő – Magyarország önállóságának és függetlenségének kivívása 1074 és

1075-ben (kiadva 1910-ben), Az olasz irodalom és művészet aranykora (kiadva 1913-ban) – jelenleg is megtalálható az United States Library of Congress-ben, azaz a Washingtoni Kongresszusi Könyvtárban.

A pozsonyi Komensky Egyetem mérnöki karán jelenleg is tanító és kutató Bartalos Gyula, Bartalos kanonok rokona.

Feltehetően szintén bogyai Bartalos lehetett Pater Engelbert O.F.M. ferenc-rendi szerzetes, polgári nevén Bartalos Lajos. Ő 1904. szeptember 24-én született a Pozsony megyei Jókán, Bartalos Miklós és Csernovits Mária gyermekeként. 1929-től 1933-ig Érsekújváron volt aktív, majd Füleken lett rendházfőnök. 1979. november 19-én hunyt el Pannonhalmán, majd a Pest megyei Tatárszentgyörgyön temették el.

Néhány évvel ezelőtt Münchenben elhunyt Bogyay Tamás, több történelmi és irodalmi mű szerzője, művei zömmel német nyelven jelentek meg. Ő és a szepesvéghelyi születésű Bogyay Gyula – magyarországi, majd New Yorki-i – újságíró szintén a bogyai Bartalosoktól származtatták magukat.

– Meglepetésemre – írja dr. Bartalos Mihály New York-ból – a 2000-ben tett látogatásom alkalmával Bogyán már egyetlen Bartalost sem találtam, sőt még a helyi új és a régi temetőben sem találtam Bartalos nevet a sírköveken. A Bartalosok bizonyára már régen elkerülhettek Bogyáról.

Ellenben láttam (Nagy-)Mad temetőjének sírkövein Bogyay neveket, akiket katolikusként; és láttam olyan Bartalosok neveit is, akiket reformátusként temettek el.

Nagymadiak

Az 1655. évi királyi donatio Nagymadon hét Bartalos nemes urat – Gergelyt, Jánost, Györgyöt, Mátyást, Jakabot, Pált és Mihályt – nevezett meg.

Az 1724. évi nemesi összeírás alkalmával 13 Bartalos férfi (megjegyzés: korától függetlenül curialista nemes volt minden élő férfi, akinek nemességét az összeírás idején igazolták, vagy akinek már az elődei is nemesek voltak, avagy ha közben ő maga kapta meg a nemességet) – név szerint András, idősebb és ifjabb János, Jakab, idősebb és ifjabb Ferenc, Márton, András, Gergely, Imre, idősebb és ifjabb Péter és Dániel – nemességét igazolták Nagymadon.

Egy Bartalos család 1749-ben Veszprém megyében hirdettette ki a nemességét.

Az 1754-55. évi országos nemesi összeírás (dr. Illyés János dolgozata) alapján ismerjük a curialista férfiak névsorát. Nézzük: kik, hol éltek. Győr vármegyében: Bartalos György, István, Márton és Péter. Komárom vármegyében: (Lak községben) János és Imre. Pozsony vármegyében (*összesen 47 Bartalos!*): 10 Ferenc, 7 István, 5 János, 4 András, 3 Márton, 3 Imre, 3 Gergely, 3 Pál, 2 József, 1 Péter, 1 Mátyás, 1 György, 1 Jakab, 1 Mihály, 1 László és 1 Gábor. Nyitra megyében: György.

1756-ban Nagymadon összesen 31 Bartalos vezetéknevű férfi nemességét igazolták. Név szerint: Barthalos Imre; idős Barthalos István, ifjú Barthalos István, Barthalos István, Barthalos István, Barthalos István; Barthalos György; Barthalos András; idős Barthalos Ferenc, ifjú Barthalos Ferenc, Barthalos Ferenc; idős Barthalos József, ifjú Barthalos József; idős Barthalos János, ifjú Barthalos János; idős Barthalos Gergely, ifjú Barthalos Gergely; Barthalos András (Ádám fia); Barthalos Jakab (Ferenc leszármazottja), Barthalos István (Ferenc leszármazottja); idős Barthalos Pál, ifjú Barthalos Pál, Barthalos Pál; idős Barthalos Márton, ifjú Barthalos Márton; idős Barthalos Imre, ifjú Barthalos Imre; Barthalos Mihály (Gergely és András testvére); Barthalos Gergely (Mihály és András testvére); Barthalos András (Mihály és Gergely testvére).

Sajnos, a Nagymadon igazolt Barthalosok egymáshoz való viszonyát ez időben nem ismerjük. A szapi Bartalosok vizsgálati jegyzőkönyve fennmaradt; ellenben a madiak hasonló dokumentumának nem bukkantunk nyomára. Pedig ennek megtalálása nagyban segítené az itt szereplő egyének bővebb személyi meghatározását, valamint az ők és a Nagy-Padányban lakó Bartalosok közötti viszony megállapítását. Ugyanis: furcsa módon, a Pozsony megyéhez tartozó padányi Bartalosok (Péter, Mátyás, Ferenc, Márton és Imre) 1756-ban a madi Bartalosokkal voltak együtt nemesileg igazolva. Hasznos lenne tudni ezen látszólagos közeli rokonság, azaz a közeli ős kivoltának bizonyítását.

A nemesi igazolások megyénként folytak. Ez azt jelentette, ha valaki az egyik megyéből átköltözött a másikba, az új lakóhelyén is bizonyítania kellett nemességét, hogyha a nemesi előjogait gyakorolni akarta. Minden esetben az eredet szerinti megyétől kellett bizonyítvány a személy kivizsgált nemességéről, és a lakhelyül választott újabb vármegyében – mielőtt annak elfogadása hivatalossá válna – nemességét ki kellett hirdetnie.

A pozsonyi kerületi levéltárban a Bartalos családtagok költözködéseire vonatkozóan több dokumentumot őriznek. Ezek tanulmányozása szolgált némi felvilágosítással a nagymadi Bartalosok 1655 utáni terjeszkedésére. Ezideig a következőket tudjuk az 1655-ben Nagymadon királyi adományozásban részelsült Bartalosok utódairól:

Bartalos Gergely fia, Istvánt Győrben találjuk, de a Pozsony megyei Alistálon is vannak leszármazottai -

Bartalos János fia, György (már említve) Nyitra megyében telepszik le, és ismerteti el nemességét.

Bartalos György két fia – Ferenc és István – a Győr megyei Szap községben éltek.

Bartalos Jakab fia, János Nagymadon maradt; Mihály és Péter nevű fiai a Győr megyei Györszemerére költöztek; István nevű fia pedig a Veszprém megyei Kéttornyúlak nevű faluban telepszik le. Jakab leszármazottai az 1700-as évek végén még a Győr megyei Pér községben, valamint a Veszprém megyei Dereskén, Pápán, Dudaron és Szentgálon is léteztek.

Bartalos Mátyás, Bartalos Pál és Bartalos Mihály utódairól ez idő szerint nincsenek megbízható adataink.

A Bartalosok egyik régi fészke a Pozsony megyei (bizonyítottan bese-nyők lakhelyeként is ismert) Nagy-Padány volt, ahol a nagymadiakkal közeli rokon Bartalosok éltek. Innen költöztek az 1700-as évek folyamán a Bartalosok Rév-Komáromba, a Komárom megyei Gellébe és Kömlődre, valamint a Pozsony megyei Förgepatonyba. Nem lehetetlen, hogy a nagypadányi Bartalosok őse egyike a már említett három – Mátyás, Pál és Mihály – személynek, akiknek a leszármazottairól jelenleg bizonyosat nem tudunk.

Ide kívánczó adatok a Borovszkyból: Barthalos, E családból az 1754-55. évi országos nemesi összeírásban János és Imre szerepel Komárom vármegye nemesei között. A Komárom megyei Lak községben (1613 utáni időkben) a Bartalos család volt egyike a legnagyobb birtokosoknak; ugyanakkor és ugyanott Bogyán és Kömlődön nincs említve Bartalos. Talán nem mellékes: 1651-ben a Komárom megyei Nagymegyeren élt egy Bartal István nevű nemes férfi.

Kempelen Béla a *Magyar nemes családok* című művéből (Budapest, 1911.): Bartalos (nagymádi). Pozsony megyei család; nemességéről 1730-ban ezen megye adott ki nemesi bizonyítványt. 1752-ben, Pozsony megye bizonyítványa alapján – Bartalos Ferenc nemességét Pest megyében hirdették ki.

A *nagymádi* előnevű Bartalosok esetében nem árt megismerni Nagymád, azaz Mad község történetét.

Vályi András: *Magyar Országának leírása...*(megjelent 1796-ban) című művéből: „Mád, magyar falu Posony Vármegyében, földes Urai több Uraságok, lakosai kevés katolikusok és többen reformátusok, fekszik Albárhoz nem messze, Alistál és Petényi pusztával határos; határa leginkább rozstot terem, káposztát, kukoritzát középszerűen, erdője nints, réttye kevés, piatza Szerdahelyen és Somorján van”. (Létezett egy Mád mezőváros Zemplén vármegyében, Tokaj borvidékén, de az sohasem viselt Nagy- előnevet. A Bartalosok közül senki se származott Zemplén megyéből. Csakis Pozsony – esetleg Komárom – vármegyében éltek és élnek Bartalosok.)

Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára* című művéből (megjelent 1851-ben): Mád (Nagy-), magyar falu Poson vármegyében, Szerdahelytől délre 1/2 órányira. Táplál 316 katolikus, 285 református, 13 zsidó és 3 evangélikus lakost. Református anyaszentegyházzal és eklézsiával. Határának egy része vizenyős; rétje, legelője bőven, sok a burgonyája. Közönséges vélekedés, hogy hajdan Corvin Mátyás itt gyakran mulatozott, s innen származott azon mondóka is, mintha egyszer távollétében a nagymadiak egy kedves kis körtvélyfáját kivágván, őket megátkozta, s ‘csiribiri rossz embereknek’ nevezte volna őket.

A dr. Borovszky Samu szerkesztette: *Magyarország vármegyéi és városai. Pozsony megye* című monográfia szerint (1900 körüli adatok): Mad,

alsócsallóközi kisközség, 96 házzal és 470, egyenlő részben református és katolikus lakossal. Királyi birtok volt, ahol a hagyomány szerint Mátyás király gyakran tartózkodott. Mad ismeretes a Mátyás korabeli népregékből is. A király vadásztarisznyája állítólag a község mellett elterülő nagy erdőben lett volna. A község újabb kori nemesi birtokosait nem ismerjük. Református temploma 1788-ban épült. 1847-ben az egész község a templommal és a paplakkal együtt leégett.

Csatár István és Ölvedi János szerkesztette: A visszatért felvidéki községek című könyvből (megjelent 1939-ben): Nagymad, azelőtt Mád: Szájhagyomány szerint Mátyás király igen sokat vadászott környékén s a közeli erdőben vadászlaka is állott volna. Mad neve gyakorta felbukkan a Mátyás királyról szóló mondákban is. A község területe 1340 katasztrális hold, lakóinak száma a visszacsatoláskor 523. (A szerző megjegyzése: Mad község lakóinak zöme szegény volt. A földnélküli madiak némi keresethez a háziiparuk által jutottak. Mad híres volt a faragott nyelű bicskáiról. A vásárokon árult „pléh” pengéjű zsebkésekről szólt a vers: „Madi bicsak, zöld a nyele...”)

Bartalos családnevűek szereplése az 1939-ben kiadott Csatár István és Ölvedi János szerkesztette: *A visszatért felvidéki községek* című monográfiában (kiemelve az első helyen ismertetett Bartalos Mihály, a szponzor nagyapja, az ő portréját lásd a „Szapi Bartalosok” fejezetben).

Bartalos Lajos gazdálkodó. Született: 1898-ban, Padányban. Iskolái elvégzése után gazdálkodott. Részt vett a (első) világháborúban, a román, olasz és orosz fronton küzdött. 1925-ben önálló gazda lett, 20 hold saját és 13 hold családi birtokon gazdálkodik. Gyermekai: Lajos és Julianna.

Bartalos László gazdálkodó. 1888-ban, Lakszakállason született. Ifjú éveit szülei gazdaságában töltötte. Részt vett a világháborúban, az orosz és az olasz fronton küzdött. 1924-től önálló gazda, 22 hold földön kezdett, amit 48 holdra növelt. Tagja az Egyesült Magyar Nemzeti Pártnak. A református egyház gondnoka, több helyi intézménynek tagja. Felesége: Rác Johanna. Gyermekai: Ilonka és Edit.

Bartalos László, római katolikus tanító. Született: 1905-ben, Jókán. Családja Pozsony megyei illetőségű, ahol atyja is tanító volt. Iskoláit Somorján, középiskoláit Kassán és Pozsonyban végezte. Pályafutását Komárom-Szentpéteren kezdte. Az Egyesült Magyar Nemzeti Párt tagja.

Bartalos Miklós nyugalmazott igazgatótanító. Született 1862-ben, Kis-Magyaron. Középiskoláit Pozsony-Szent-Györgyön, a tanítóképzőt Modorban végezte. Pályafutását Egyházzellén kezdte, majd Jókán működött. 1925-ben, 45 évi szolgálat után vonult nyugalomba. Felesége: Bernyovits Mária. Tíz gyermeke van.

Bartosok

A névváltozás folyamatának egy további példáját figyelhetjük meg a nagymadiaknál (a nagymadi donatióban nevezett Barthalos Jakab leszármazottainál). A Kéttornyúlakba került Bartalosokat indokolatlanul származásvizsgáló pörbe fogták, amely 1787. január 22-én kezdődött Pozsony vármegye törvényszéke előtt. A pörben mellékletként szerepel egy levél Pápay Ferenc kéttornyúlaki református lelkésztől Demián pozsonyi ügyvédnek címezve. A levélben a lelkész informálja a kéttornyúlaki Bartalosokat képviselő ügyvédet arról, hogy a nevezetteket és családjaikat mind a születési helyükön, mind pedig a jelenlegi lakóhelyükön a „szó rövidsége miatt” inkább Bartosnak, mintsem Bartalosnak nevezik. Ezt aényt a peranyag mellékletei között található kéttornyúlaki előjáróság 1786. november 14-én kelt bizonyságlevele is alátámasztja.

További Bartalosok. 1818. április 21-én tartották a Helvétziai vallástételt követők Komárom egyházmegyei közgyűlését. Felolvasták tekintetes Barthalos István úr, Győr megye táblabírójának levelét, melyben a szapi prédikátor, tiszteletes Fábián Mihály úr panaszaira válaszol (többi az aktuális helyen).

„A győri református egyház története” című könyvben (Végh Ferencnek dedikált az író: Pataky László, Genfben és a párizsi Sorbonne egyetemen tanult református lelkész) olvasható: 1824. március 22-én foglalta el lelkészi állását Győrött nagymadi Barthalos József *, akit meghívott Naszályról a presbitérium. Indok: „...épületes és tudományos, mégis a köznépnak érthető, ékes magyarságával előadott, kellemetes actiojával díszesített szép tanításáért, amit örömmel hallgattak meg az egyház deputatusai” Naszályon. Az ékes magyarságú igehirdetésre annyival is inkább szükség volt Győrött, mert akkor a város többsége már német nyelvű.

A Győrbe megválasztott lelkész fizetéséről így intézkedett az egyház vezetése: A váltóforint értékének bizonytalansága miatt Bartalos tiszteletes úr kérésére értékálló díjlevelet állított ki a presbitérium. A benne levő 700 váltóforint készpénzhez hozzáfűzve: hogyha a mostani folyamatban levő pénz ezüst pengő pénzre változna, azon esetben száz arany, vagyis négyszázötven ezüst forint lenne a készpénzfizetése, továbbá huszonöt pozsonyi mérő tiszta búza, hat öl fa, stóla és a sátoros ünnepek perselypénze...(jár neki).

* Barthalos József 1786-ban született. 1819-től 1824-ig Naszályon (a Komáromi Református Egyházmegye területén) működött, 1824. március 22-től 1855. február 19-ig Győrött volt lelkész. Állásáról betegsége miatt mondott le. 1855. szeptember 26-án halt meg Kocson. Temetésén László József kocsi és Hörömpöly Gábor dadi lelkészek szolgáltak.)

Adalékok nagymadi Barthalos József győri református lelképásztor életrajzához (dr. Bartalos Mihálytól): – 1786-ban, valószínűleg a Győr megyei Péren született. A debreceni református kollégiumban tanult, majd egyházi szolgálatba állt. A Komárom megyei Kocs községben káplán volt, aztán a

megyén belüli Naszályon prédikátor, ezután fogadta el a győriek meghívását. Győri működése alatt nyomtatták ki az „*Első Ferencz Austriai Császár és Apostoli Magyar Király Ő Felsége halálának Gyász-Innepén tartott Egyházi beszéd, a Helv. Vallástételű N. Győri Gyülekezetben, Barthalos József által, április 5-én, 1835.*” című könyvet (forrás: az 1937-ben kiadott berlini Deutscher Gesamtkatalog 12. kötet, 54. oldal).

Barthalos József lelkész felesége: nemes Kálmán Erzsébet. Két gyermekük lett Győrött: Jozefa 1826. március 27-én; Kálmán 1828. július 24-án született (meghalt „sorvadásban” Győrben, 1856-ban). József fivére, János Pápán, református iskolában tanult, de betegsége miatt félbeszakította tanulmányait.

Barthalos József lelkész apja, Barthalos János volt, a Veszprém megyei (Pápa)Dereskén született, majd a Győr megyei Peér (Pér) község iskolamestere lett. Apai nagyapjának neve: Barthalos György. Dédapja, Barthalos Péter, Györszemeréről költözött Kéttornyúlakra. Ezen Péter apja, ugyancsak Péter (ő egyik fia volt az 1655-ben nagymadi Barthalosként királyi adományban részesült Jakabnak) Györszemeréről költözött Nagymadba.

Bartalosok innen-onnan. Bartalos János felcsernátoni (Háromszék) lakost arra utasította 1522. július 1-én Zápolya János erdélyi vajda, hogy vizsgálja ki Csernátoni Domokos Mihály ügyét.

Barthalos Jakab neve 1627-ben említve „...mox nobilis Jacobus Barthalos pro parte...” a pannonhalmi Szent Benedek-rend történetében.

Nagymadi Barthalos György – több csallóközi nemessel egyetemben – kezességet vállalt 1561-ben Palásthy Márton harmincados hivatalnokért.

Bartholas (így írva) Benedek 1592-ben curialista nemesként élt a Komárom megyei Bogyán.

Barthalos Farkas és Barthalas (így írva) házas emberek 1592-ben a Komárom megyei Nagy-Megyeren.

Bartholos (így írva) István mint Nagypadányban lakó nemes, szerepel az 1650. évi taksás összeírásban, továbbá Bartalyos (így írva) György, Bartalyos Jakab, Bartalyos Mihály és Bartalyos János Nagypadányban lakó nemesek nevei is előfordulnak az 1650. évi, majd az 1673. évi taksás összeírásokban.

Barthalos István 1736-ban Pozsony megye esküdtje.

Barthalos János iskolamester 1793-ban, Dudaron.

Barthalos János iskolamester 1830-ban, Péren.

„Monsieur Barthalos” megérkezett a „Victor” nevű hajón a Louisiana állambeli New Orleans város kikötőjébe 1834. június 19-én. A francia hajó Marseillesből indult (National Archives, Washington, DC, Series no. M258-12). A kivándorló Barthalosnak sem a keresztnévét, sem a korát, sem eredetét, sem a további sorsát nem ismerjük.

Barthalos Ödön református lelkész és tanár a Baranya megyei Sósvertike faluban született 1843-ban, a Veszprém megyei Tósokon. Felesége: nosici Thurzó Etelka.

Barthalos István ügyvéd Pápán. Született 1849. július 2-án, megházasodott 1875. május 11-én Pápán. Felesége: Körmendi Vilma (Körmendi Dániel pápai ügyvéd leánya).

Bartalos János: a bukaresti magyar evangélikus-református hitközség lelkésze; 1896-tól az osztrák császári Ferencz-József-rend lovagja.

Bartalos Menyhért agrármérnök, növénynevelő, Született 1924. január 6-án Tejfalun, meghalt 1999. szeptember 18-án, eltemetve Dunaszerdahelyen.

Szapi Bartalosokról

Dr. Bartalos Mihály (New York) bevezetője: – A családkutatás mindenkinél a gyermekként hallott családi események utáni, a régen élt családtagok iránti érdeklődéssel kezdődik. Ezután valóságos hajtóvadászat indul hasonló történetek után. A családkutató első lépésként felhasználja az otthon talált születési, házassági és halotti bizonyítványokban szereplő, és a családi bibliába beírt adatokat. Utána az anyakönyvi hivataloktól beszerzi a kiegészítő adatokat.

Normális államban az anyakönyvi adatok könnyen elérhetők. Nem úgy, mint Szlovákiában. Csehszlovákiában egy 1949-es kormányrendelet előírta, hogy az összes egyházi kézben levő születési, házassági és elhalálozási anyakönyveket az állam által kijelölt regionális központokba gyűjtsék össze. Ez 1950-ben megtörtént, olyanformán, hogy az 1895 előtti lapokat az anyakönyvből késsel-ollóval kivágták.

Az elvitt anyakönyvi adatok évtizedekig hiányoztak, főleg a magyar nyelvű kutatók számára nem voltak hozzáférhetők. „Hiánypótlásként” 1991-ben, Pozsonyban kiadták szlovák nyelven, Jana Sarmanyová szerkesztésében, *Cirkevné Matriky na Slovensku zo 16-19. Storočia* címmel (magyarul: Egyházi anyakönyvek Szlovákiában, a 16-19. évszázadban). Ez a könyv tartalmazza a születési anyakönyvek adatait 1745-től 1895-ig, a házassági anyakönyvek adatait 1748-tól 1895-ig, a halotti anyakönyvek adatait 1746-tól 1895-ig, helységnevenkénti ábécébe szedve. A könyv használatához elsősorban tudni kell szlovákul, de tudni ajánlatos, sőt tudni kell még azt is, hogy a helységek szlovák elnevezései milyen magyar helységneveket takarnak, mert a régi magyar falvak neveire még csak utalások sincsenek. A könyv tudatja, hogy előbb a B betűs részt keressék (B jelentése: „Statny oblastny archiv v Bratislave”, Állami Pozsonyi Körzeti Levéltár), utána P betűs részt nézzem át, mert a Szapra vonatkozó adatokat a P kezdőbetűs helyen (Palkovičovo, 257-258. oldal) találom. Én 2000-ben meglátogattam ezt a levéltárat, ahol előzetes regisztrálás és méltányos használati díj lefizetése ellenében a kikért anyagot mikrofilmen átnézhettem és a másolatot is megkaptam.

Részünkre a levéltári anyaggyűjtés és kiértékelés nagy türelmet és pontosságot igénylő munkáját Szlovákiában a Somorján lakó dr. Nagy Péter (a Controconsult vállalat vezetője) végezte el igen nagy szakértelemmel.

Előbb nézzük azt a másik Bartalos ágat, amely a miénktől eltérően felbukkant Szapon. Ennek alapítója Bartalos János volt, aki 1787 és 1841 között élt, és kétszer házasodott. Bartalos Jánosnak a Kis Judittal (szül. 1782-ben) kötött házasságából három fiút – Imre, János és Dávid –, majd a második feleségétől, Fél Judittól (szül. 1799-ben) öt gyermek – Károly, Eszter, Klára, Zsófia és János – született. Ezen családfa elültetőjének, Bartalos Jánosnak az eredete jelen időben nem ismert. Lehetséges, hogy valamely más faluból költözött vagy házasodott Szapra. Az 1895-ig átkutatott levéltári adatok arra utalnak, hogy ezen családfa számos ágat hajtott, leszármazottaik 2001-ben is élnek Szapon.

A mi águnk Bartalos Ferenc fián Istvánon, majd Mártonon és Dávidon keresztül vezet Mihály nagyapámhoz. Elődeimről és rokonaimról 2001-ig kikutatott anyaga megtalálható a www.rootsweb.com és a www.ancestry.com web címeken.

Most nézzük a Bartalos családfának azt az ágát, amelyből a New Yorkban élő dr. Bartalos Mihály eredt.

A szapi Bartalosok nagyrészt Bartalos György két fiának, Ferencnek és Istvánnak a leszármazottai. Ez a Ferenc lehet az, aki a Győr Megyei Levéltárban fennmaradt, adózókról szóló iratban szerepel. Az 1732-33-as gazdasági évben Szap curialista (királyi nemességű) község adózói voltak (többek közt): Barthalos Ferenc és ifjabb Barthalos István.

Ezen Bartalos Ferenc fián, Istvánon, majd Mártonon és Dávidon át vezet az út Bartalos Mihályig, a szponzor Bartalos Mihály nagyapjáig. (Az 1655-től indult családfa 2001-ig összeállt, de az csak e helytörténet végén, dr. Bartalos Mihály és fiainak életrajzai utáni részben szemlélhető.)

A nagyapa



Bartalos Mihály földműves. Született: 1873-ban, Szapon. Iskolái elvégzése után atyja birtokán gazdálkodott. 1939-ben 60 hold földön gazdálkodott. Bálint fiával együtt 14 évig volt községi bíró. Számos egyesület tagja. Az Egyesült Magyar Nemzeti Pártnak alapító tagja. Felesége: Simon Janka. Gyermekai: Mihály – járási tisztiorvos, Árpád, Bálint, Janka – férje Takács Gyula (ők a mecénás dr. Bartalos Mihály közvetlen családjának tagjai).

Szap további nemesei

A Győr megyei monográfia szerinti szapi nemesek.

Basó vagy Bazsó: ez az ősrégi, Pozsony megyei nemes

család az 1700-as években jelent meg Szapon. Egy 1379-ben keltezett királyi adománylevéllel igazolták eredetüket. Győr vármegye 1754. évi nemesi vizsgálatakor Szapon Basó Márton és fiai, Márton és György éltek.

Bona, kisbajcsi. Rudolf király 1579 februárjában Alsó-Szapon adott udvarházat Bona Istvánnak, Jánosnak és Albertnek. Bona Imre 1731-ben Szapon igazolt nemes.

Hamar. A család 1536. június 24-én nyert címeres nemességet, azt Győr megyében 1590-ben hirdettek ki. A család fénykorát az 1700-as években élte, majdnem minden Hamar tisztségviselő volt Győr vármegyében. A Hamar família Szapon, Bácsán és Mindszent-pusztán volt birtokos. Nemesi címer leírása: arany alapon, kiterjesztett fekete sasszárnyak között, hegyével felfelé álló kék nyílvevő. Sisakdíszük: koronás pajzs-alakok. Takaróik színei: kék-arany és fekete-ezüst.

Sebő, Szini. A család a Borsod megyei Szin községből származik, innen a szini előnevük. 1623-ban II. Ferdinánd királytól kapták az előneves és címeres nemességüket, amit Győr megyében 1744-ben hirdettek ki. Utódaik most is élnek Csiliznyáradon, Szapon és másutt is.

A Szini Sebő család címe: pajzsban – vörös mezőben, zöld alapra könyökölve – zöld mezű kar nyilvesszőt markol. Sisakdísz: a koronás sisak felett a pajzsbeli kar négy ezüstitliom között három búzakaraszt tart. Takaróik színei: kék-arany és fekete-ezüst.

A Szini Sebő család tagja volt Alajos (alias Baradlay Richárd), aki huszáralezredesként 1849. április 4-én a Tápióbicske melletti csatában lovas párbajt vívott báró Hermann Riedesel zu Eisenbach (alias Pallwitz Ottó) vértés-örmaggyal, és kardjával ellenfelének tarajos sisakkal védett koponyáját kettévágta. Ezt örököltette meg Jókai Mór A Kőszívű ember fiai című



regényében. A regényhős Nyáradon született és a nyáradi temetőben nyugszik. Síremlékénél évente március 15-én ünnepséget rendeznek.

A Szini Sebő család tagjai több megyében is jelentős birtokú nemes urak voltak. Győr megyében Szini Sebő János, Benedek, György, György, István és Miklós élt. Az 1914-ben hősi halált halt Szini Sebő Ferenc leányának, Szini Sebő Annának fia a szerző, Végh Ferenc.

Abaúj megyében Szini Sebő János; Borsod megyében Szini Sebő István; Torna megyében Szini Sebő István, János és Márton; Zemplén megyében Szini Sebő István, Jakab és János élt és szerepelt birtokos nemesként.

Szapon lakott és a Szini Sebő család tagja volt Mihály, akinek a régi háza a régi katolikus iskolával, a postával szemben áll. Leszármazottai még most is élnek Szapon.

Nem a Szini Sebő család tagjai a Szapon élő, nevüket Sebő hangzásban mondók; nekik Sebők a vezetéknévük.

Utoljára 1842-ben írták össze Győr megyében a nemeseket. Családneveik a leghitelesebbnek. A 37 család-névhez 100 keresztnév tartozott, ez azt mutatja: Szap joggal viselte a nemes község megkülönböztető jelzöt.

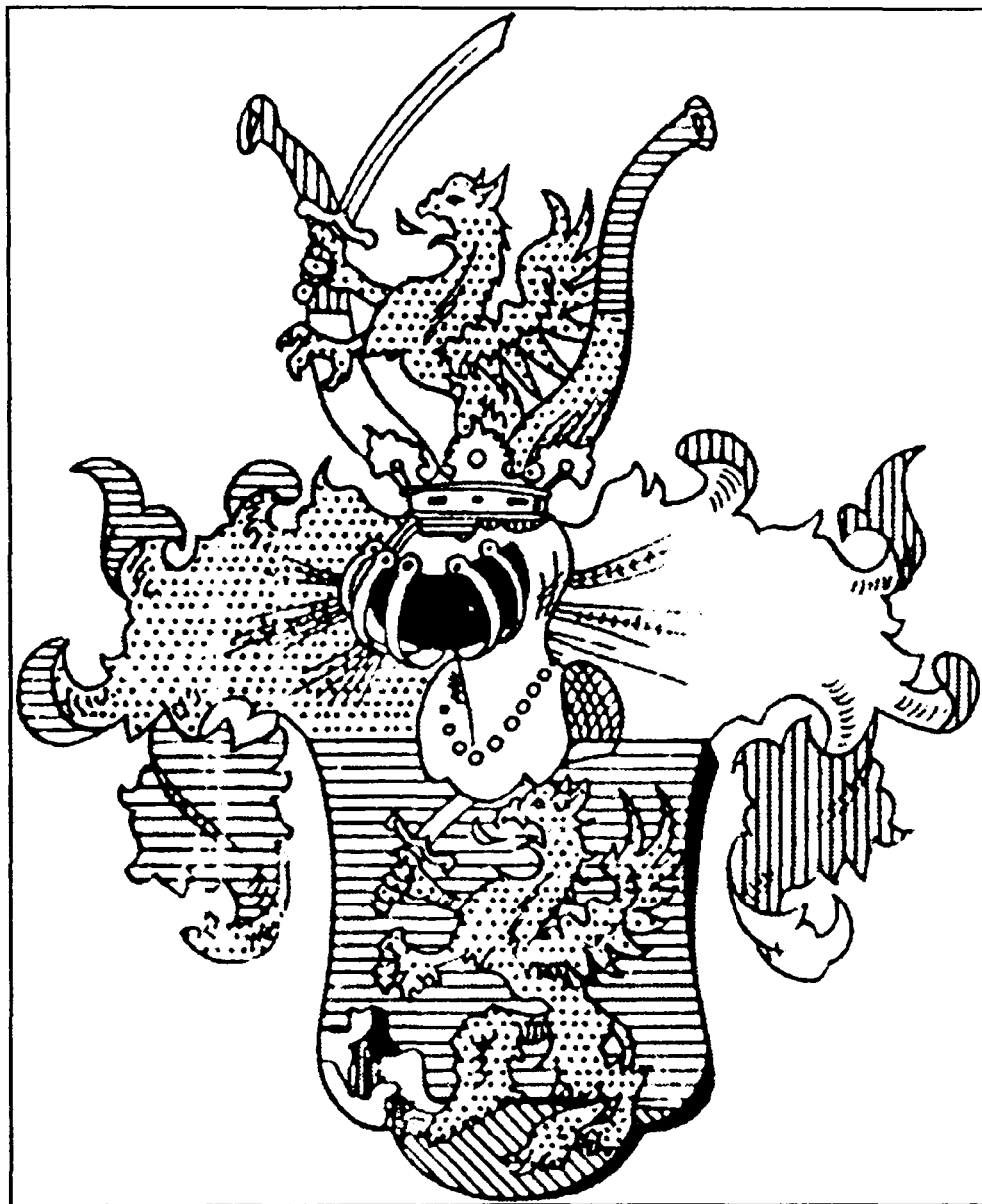
Az 1842-ben Szapon élt férfi nemesek családnevei, utána a keresztnevük, ábécé-sorrendben:

Álló: István és János. *Bajcsy:* Gábor, Károly. *Baráth:* Pál. *Bartalos:* János, János, János, György, Imre, István, István, Márton. *Basó:* István. János. *Bekő:* Ferenc, Ignác, Mihály, Miklós. *Böghi:* János. *Börözt:* Zsigmond. *Bozsoghy (most Bozsaki):* György. *Csicsai:* (Tsitsay és Csicsay változatban) Ábel, Gábor, István, Ignác, János, Zsigmond. *Csóka:* Antal, Ádám, Péter. *Étsy:* András, Bálint, Bálint, Dávid, György, István, József, József, László, László, Miklós, Péter, Péter. *Fábián:* Mihály. *Fekete:* György. *Földi:* János. *Gál:* Ferenc, István, István, Zsigmond. *Hamar:* Ádám, János, János, László, Zsigmond. *Hatos:* Imre. *Hőgye (Hölgye):* József. *Jósa:* László. *Kalmár:* Mihály. *Karátsony:* János, József. *Kis:* Sándor. *Kósa:* Miklós. *Megyeri:* Ferenc és Lajos. *Miklós:* Dávid, Ferenc, István, János, Gábor, László. *Mórocz:* Alajos, Antal, Elek, Gábor, István, Jónás, Károly, Mihály, Mihály, Sándor, Sándor, Titusz. *Nagy:* János, Sándor, Zsigmond. *Patkó:* Mihály. *Radványi:* János. *Sidó:* Benjámín. *Simon:* András, István, János, János. *Szabó:* István. *Szeghy:* Zsigmond. *Takács:* István, Zsigmond. *Tóth:* András. *Vas:* István.

Érdekes, hogy a Szagon és Nyáradon ismert Végh család 1842-ben csak Medvén szerepelt a nemesi jegyzékben. Pedig az 1800-as évek második felében született szagi Miklós Dániel édesanyja (a Nyárad felőli faluvégen lakó, nyolcvannál idősebb Miklós Endre és Kálmán nagyanyja) is Végh leány, a szerző nagyapjának a nővére volt.

A Végh család Pozsony vármegyében volt honos. Az 1754-55. évi országos nemesi összeírás szerint Pozsony vármegyében élt Végh család férfi tagjai: András, András, András, Balázs, Benedek, Ferenc, Gáspár, Gergely, György, Ignác, István, István, István, János, János, László, Miklós, Pál, Pál, Péter és Péter.

Abaúj vármegyében élt: Végh Mihály. Bars vármegyében volt honos Végh János. Bihar vármegyében a Végh család férfi tagjainak keresztnéveit nem adták



meg. Borsod vármegyében két Végh István is létezett. Heves- és Külső-Szolnok vármegyében Végh András volt nemes. Hont vármegyében Végh János nevét jegyezték fel. Komárom vármegye nemesei voltak: Végh Antal, Ferenc és János. Nógrád vármegyéből Végh Józsefről tudunk. Pest-Pilis-Solt vármegye nemes urai: Végh András, Dániel, István és János. Somogy vármegyei nemes: Végh Pál. Sopron vármegyében ismerték Végh Mátyást és Pétert. Szatmár vármegyében lakott Végh Mihály. Vas vármegyei nemes volt özvegy Végh Péter. Veszprém vármegye nemesi listáján tűntek fel: Végh Ferenc és Mihály. Zala megyében nemes Végh Jánost ismerték. Zemplén vármegyében Végh István került fel az 1754-55. évi országos nemesi listára.

Urbárium

Az *Úrbéres birtokviszonyok Magyarországon, Mária Terézia korában* című mű szerint: nem szabályozták az országos nemesek (curiales

nobilitares) és az egyházi nemesek (praediales nobilitares) lakta helységeket: Szap, Pataháza, Nagyabajcs, Kisabajcs, Bácsa, Cakóháza, Enese, Böny, Rétalap és Asszonyfa. Az 1771. február 22-i megyei jelentésben Szap és Pataháza országos nemesek községei; Nagyabajcs, Kisabajcs és Bácsa egyházi nemesek falvai. Balonynak előnyösebb volt az évi 100 forint fizetése (ezzel váltották meg magukat az örökös harangozástól).

Monográfiák

Budán, 1796-ban jelent meg Vályi András: Magyar Országnak leírása...című műve. *Szap*: magyar falu Győr megyében, földesurai több helybeli uraságok, lakosai katolikusok és reformátusok, fekszik a Dunához közel, Nyárad szomszédságában, Györhöz 2 mértföldre; határa 2 nyomásbéli, búzát leginkább terem, szénája kevés, jó marhalegeltető mezeje van, kendert bőven terem, aranyászással is keresik kenyerüket.

Fényes Elek Pesten, 1841-ben megjelent művéből: *Szap*, magyar falu a Duna bal partján, Csilizközben, 334 katolikus és 250 református lakossal, református anyaeklezsiával. Legelőjük, erdejük van elég, vizahalászattal is foglalkoznak, sok gyümölcsöt termesztenek, a dunai malmok jelentős hasznot hajtának.

Fehér Ipoly: Győr megye és város egyetemes című leírása 1874-ből több adatot szolgáltat. *Szap*: hajdanán Zap, magyar falu Csilizközben. Szap legrégebbi időkben a pozsonyi vár földje volt, melyből Botó – szapi Pousa fia – állítólag 2 részt elfoglalt; ez ügyben leendő vizsgálat 1255-ben Roland nádort és Vince nyitrai püspököt bízták meg. 1300-ban Alsó- és Felső-Zapot Zaapi János bírta. 1338-ban Zap és Balon közötti határolásnál Miklóst és Jánost említik a Zapi nemzetségből. 1364-ben Kont János felvette a zapi előnevet. 1479-ben Orbán székesfehérvári prépost, királyi kincstartó, Bári Balázs és János panaszt emelnek a királynál Tamás győri örkanonok ellen, hogy az a Győr megyei Dienes-Szapja nevű helység határában levő „agg erdejöket” balonyi jobbágyai által összeégette; saját jobbágyaikat halászattól elkergettette; balonyi jobbágyok Tamás örkanonok elődje által küldve, a Dienes-Szapja és Balony határán folyó Kis-Duna vizét igazi árkából kivezették s az ő jobbágyaik földjeire bocsátották, ezáltal nekik évenként nagy károkat okoztak. E panaszok vizsgálatára a király a pozsonyi káptalant küldte ki. 1753-ban a szapi reformátusok haranglábat állítottak, amiért a vármegyei közgyűlés 250 forint fizetésére büntette őket.

A Magyarország vármegyéi és városai című monográfia-sorozatból a Győr megyei kötetből (az adatokat az 1800-as évek végén gyűjtötték; a millennium évében, 1896-ban akarták kiadni, de csak 1907-ben jelent meg): *Szap*, Duna-menti magyar kisközség. Van 131 háza, és 614 római katolikus. és református vallású lakosa. Postája Medvén, távirója Bösön, vasútállomása Nagymegyeren. A XIII. század elején Zap a pozsonyi vár

földje, melyből 1255 előtt Zapi Pousa fia Botó két részt elfoglalt. 1300-ban két Zap szerepel Alsó- és Felső jelzőkkel és mind a kettőnek Zaapi János az ura. 1479-ben Dyenesszapia alakban említi egy oklevél, mely egy erőszakos foglalás miatt támadt perben szerepelt. Ekkor a Dóczyak az urai. Az 1544-i összeírás csupa egytelkes nemeseket említ birtokosaiként. Az 1700-as években a lakosok jövedelmező vizahalászatot űztek. 1800-ban a Viczay grófoknak is volt itt részük. 1850-ben árvíz, 1863-ban tűzvész pusztította el a község nagyobb részét. A református templom 1885-ben épült.

A Kiss Lajos szerkesztette Földrajzi nevek etimológiai szótára szerint: *Szap (Palkovičovo)*, szlovákiai helység a Csallóközben. Szap személynévből keletkezett magyar névadással. Az 1948-ban hatósági úton megállapított szlovák Palkovičovo községnév Juraj Palkovič (1769-1850) szlovák író és szótárszerkesztő nevéből képződött.

A Gyalay Mihály szerkesztette Magyar igazgatástörténeti helységlexikonban olvashatók: *Szap*, Győr vármegye, tó-sziget-csilizközi járás, 1483 katasztrális hold, 645 magyar lakos. 1854-1860, valamint 1939 és 1945 között átmenetileg a Komárom megyéhez és a dunaszerdahelyi járáshoz tartozott. 1948-tól Palkovičovo.

„Nagyságos Szap község” pecsétjei

A Helvétziai vallástételt tartó Komáromi egyházmegye kallódó levéltárából előkerült, vallástörténetileg érdekes a kicsinyítve látható bizonyoságlevel szövege (nyomtatásban már a mai helyesírás szerint olvasható).

Mi a N. S. Szepi S. Ecclesianak Hites C
 löl Jaxoi adjuk bizonysgut ezen Levélün-
 kel Hoqs a mostani Rectorunknak N. Va-
 dass Pálnak kevesere a Panapava elöl
 Hivattuk N. Gál Peternek Hajadori Le-
 anyát Jutinnát az exant Hoqs valja
 meg Jo Letki esmirettel mint Tamja
 es Latoja azon Jolagnak a mi törtint a
 Rectorunk is Molnár István Bapai Col.
 Legionban tanult Deak hövött a hi is e
 Levél Jelelt Clöttünk Hoqs ö a Rector
 Ur Hazarát volt. mikor a Szepi Pappnak
 festve öttse a Rectoron rajta ment es
 kevis Bollalkodas. Uban Jelelt kapott es fel
 a Rector Ur Jelelt Hoqs meg üsötte Hoqs azon-
 nat meg Ledült a mely üsönek billyget
 föbber is Lemiltik, a Rector Urnak hatjan
 lisi gyermeke Leven magat nem oltalvathat-
 ta a Deak a Rector Ur Jelelt. Le Kurvar-
 ta. Vippa mentiben Hoqs hövekkel vippa Ha-
 jigale a Rector Ur Jelelt ezen Jelelt meg Keveset
 Leanyonak Vallás Jelelt Levél hi adjuk ezen
 Neveint ala Jaxoval is Lokote Petsitünkkel
 meg esösitete bizonyito Levélünkkel
 Szepi die 4dik Junij 1834.

N. S. Szepi S. Ecclesianak Cuatoro N. Esz. Baliny

N. S. Szepi S. Ecclesianak N. S. Dantalos János

N. S. Hamar László

N. S. Dantalos János

N. S. Hamar János

N. S. Csitsai István

N. S. Dantalos György

Mi, a Ns (nagyságos) Szapi Szent Eklézsiának hites előljárói adjuk bizonyosságul ezen levelünket (arról), hogy a mostani rektorunk (tanítónk) N (nemes) Vadász Pál kérésére s panaszára előhívtuk N. Gál Péterné hajadon leányát, Juliannát, vallja meg jó lelkiismerettel, mint tanúja és látója azon dolognak, ami történt a rektorunk és Molnár István pápai kollégiumban tanuló deák között. Aki (Julianna) így felelt előttünk: ő a rektor úr házában volt, mikor a szapi papné testvéröccse a rektornak nekiment, és kevés összeszólalkozás után felkapott egy fát, s a rektor urat úgy fejbe ütötte, hogy azonnal megszedült, s amely ütésnek bélyegét többen is szemlélik. A rektor úr karján kisgyerek lévén, magát nem oltalmazhatta. A deák a rektor úr feleségét lekurvázta, visszamentében nagy köveket hajigált a rektor úr felé...

A feljebb megnevezett leányzó vallomástétele alapján kiadtuk ezen neveink aláírásával és szokott pecsétünkkel megerősített bizonyító levelünket.

Szapon, 1834. június 4. Ns.

Szapi Sz. Eklézsiának kurátora: Ns Écsi Bálint mk.

Ns. Kiss Sándor mk Ns ifj. Barthalos János mk.

(mk = maga kezével) Ns Hamar László mk P H

Ns Bartalos János mk Ns Hamar János mk.

Ns Csitsai István mk Ns Bartalos György mk.

Talán ez az 1834-es keltezésű irat a legrégebb, amit az eklézsia vezetőinek aláírásai mellett megerősít Szap szokott „petsétje.” A kicsinyített irat papírjának eredeti mérete: 210 x 340 milliméter. A címeres pecsét – az oklevél alján látható kis fekete „paca” – eredeti átmérője: 28 milliméter (lásd színes felvételen, e könyv végén).



A Győr Megyei Levéltárból előkerült okirat is érdekes (nyomtatva magyar helyesírás szerint, rövidítések nélkül)

Mi nemes Szapi helységnek előjárói, és közbirtokosai különösen a
 több ide alább megnevezésű vagyunk, és több epe lándvítól ér-
 tünk, bizonyítjuk ezen levelünkkel, hogy mi jól emlékezünk
 azon időre, mikor a mi atyjaink, az öreg Vidacsának azon ré-
 szét, és darabját, a melly az öreg Duna mellett északra a szapi
 határ között fekszik, a Duna = Szeghi jobbágyoktól áren-
 da szerint hol negyven hol 45 forintban bírták, sőt még most
 is találtatik helységünkben olyan ember, a ki személye-
 sen vitte Duna = Szeghre az árendát; Melynek bizony-
 ságára, és nagyobb hitelére adjuk ezen a nevünk aláírás-
 ával, és szokott pecsétünkkel megerősített bizonyítván-
 yú levelünkkel. Szapon die 16. Decemb. 1836. P. H.
 Szapi helység hadnagya idősb Ns Barthalos János mk. v.
 Ns Étsi László mk. Ns Barthalos Márton mk. Ns Kiss
 Sándor mk. P. H. Hogy e jelen máso-
 lat az eredetivel általam összehasonlítva, azzal
 mindenben megegyez, hitelesen bizonyítom. Győrött
 Decemb. 30. 1836. P. H. Horváth József mk. a Mélt. Kir.
 Tábla hites jegyzője.

Olvasta Kálóczy Mihály Tettes Ns Győr Várme-
 gyének hites jegyzője.

Mi, nemes Szap helységnek előjárói és közbirtokosai, különösen akik ide alább megnevezve vagyunk és több esztendőket (meg)értünk, bizonyítjuk ezen levelünkkel, hogy mi jól emlékezünk azon időre, mikor a mi atyjaink az öreg Vidacsának azon részét és darabját, amely az öreg Duna mellett, északról a szapi határ között fekszik, a Duna-Szeghi jobbágyok-

tól árenda szerint hol negyven, hol negyvenöt forintokban bírták, sőt még most is találtatik helységünkben olyan ember, aki személyesen vitte Duna-Szeghre az árendát. Melynek bizonyosságára és nagyobb hitelére adjuk ezen neveink aláírásával és szokott pecsétünkkel megerősített bizonyítványú levelünket.

Szapon, 1836. december 16. Ns Szap helység hadnagya: idősb Ns Barthalos János mk. Ns Étsi László mk. Ns Barthalos Márton mk. Notárius Ns Kiss Sándor mk. P. H.

Hogy e másolat az eredetivel általam összehasonlítva, azzal mindenben megegyezik, hitelesen bizonyítom:

Győrött, 1836. december 30-án. P. H. Horváth József mk, a Mélt. Kir. Tábla hites jegyzője. Olvasta: Kálóczy Mihály, a Tettes Ns Győr Várme-
 gyének hites jegyzője.



A következő „bizonyítvány” jól olvasható, nem is írjuk le nyomtatva, de a hitelesítő pecsét magyarázatot érdemel.

A címer leírása. Kissé ovális keretvonalon belül, fent félkörívben olvasható: NSZAPPECSETI (azaz N Nemes SZAP PECSÉTJE); alul csatlakozva két pálmaág ível két oldalon felfelé; a szöveg és a pálmaágak között látható a nemes község címere, egy páncélos kar – könyöktől fölfelé – kivont kardot tart, alatta többágú koronával.

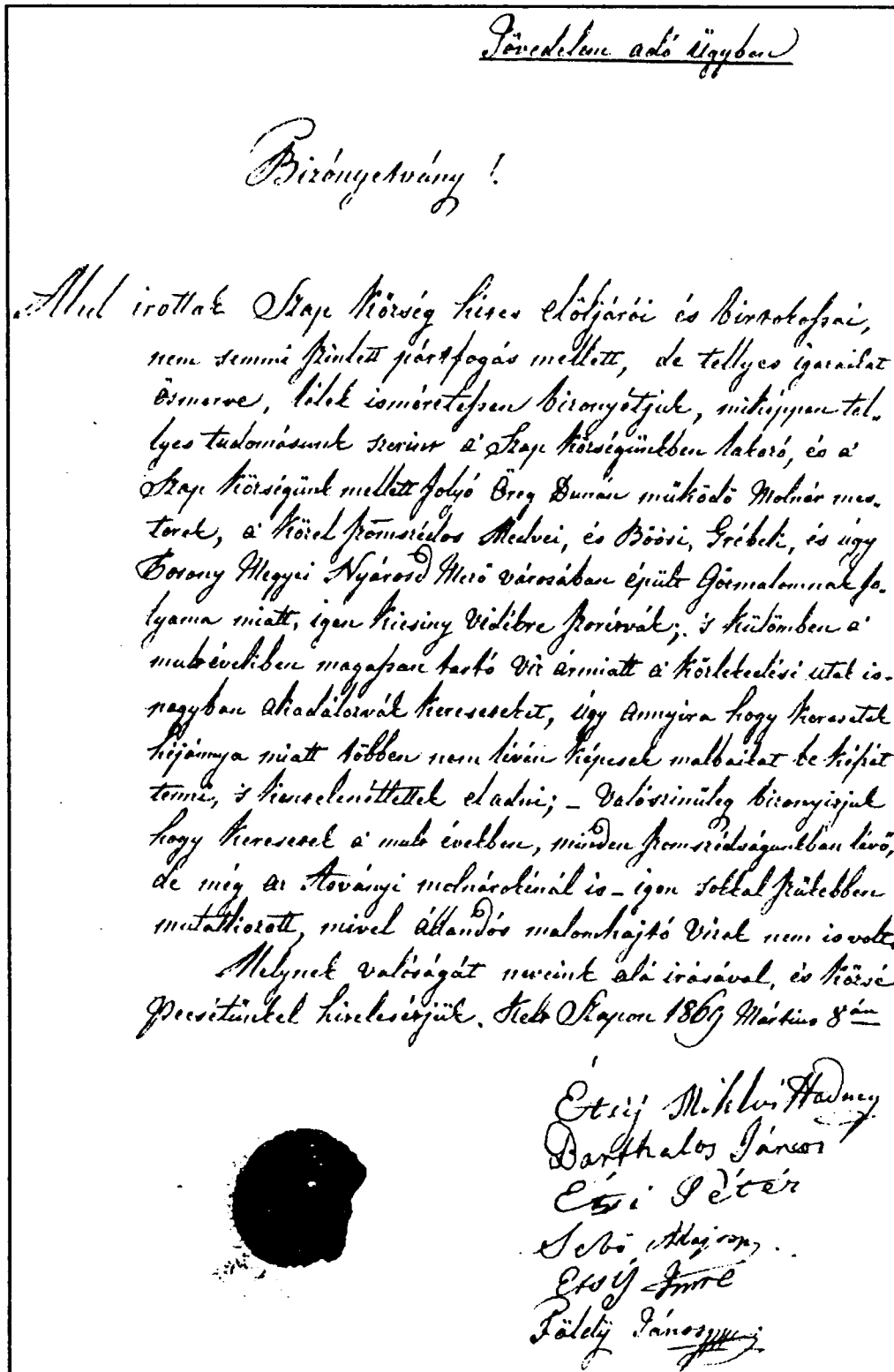
Nagyságos Szap község nemes polgárainak utódai büszkék lehetnek az 1869 előtti címeres pecsétjükre!

Olyan ez a címer, amilyen a történelmi Magyarország területén is ritkán fordul elő, Csallóközben pedig nincs is.

Már messze kitűnik Csallóköz öt községének címerei közül. A csallóközi falvak címerei munkaeszközök – evezőlapátok és csákllyák, ekevasak és csoroszlyák –, és csupán a falujuk nevének első és utolsó betűjét tudták a „jobbágycímereik” mellett feltüntetni.

A helytörténet írója nem elégedett meg a Győr Megyei Levéltárban fellelt oklevéllel és pecséttel. A Magyar Országos Levéltárban végzett kutatások közben előkerült az a pecsétlenyomat is, amelyet hatósági előírás alapján a legmagasabb fokú megőrzési helyre kellett felküldenie

Nemes Szap község előljáróinak. Ebben a pecsétlenyomatban is ugyanolyan a címer rajza (pálmaágak között többágú korona, felette a páncélos kar tartotta kivont kard), mint a megyei levéltár oklevelén látható; ellenben itt a felirat kissé eltér az előbbitől. A Magyar Országos Levéltárban őrzött pecsétlenyomat fekete-fehér fényképmásolata ezt jól kivehetően meg is mutatja.

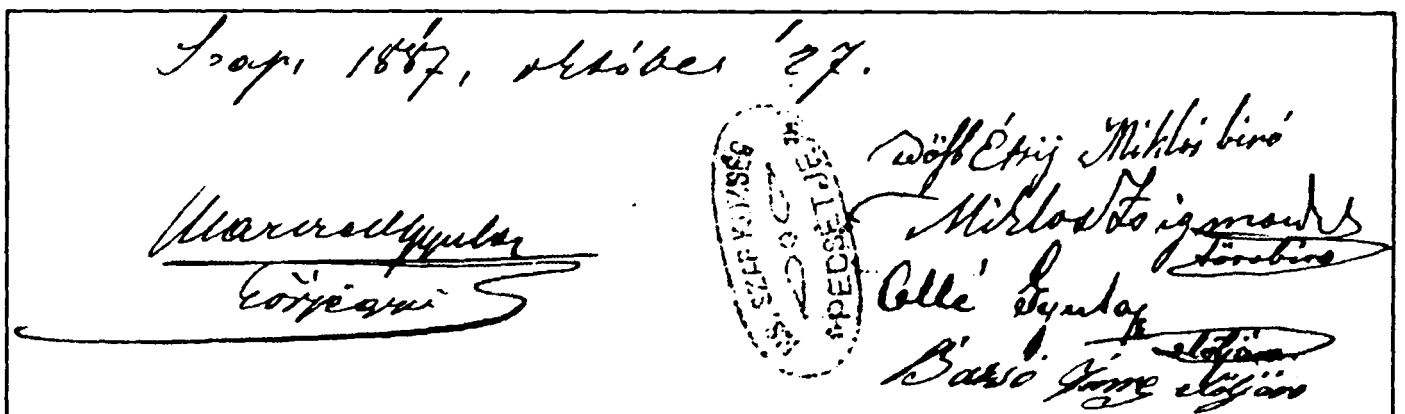




KÖZSÉG PECSÉTJE akart volna lenni. A többágú királyi(?) korona és a páncélos lovagi kar, markában a görbe huszárkarddal azt jelképezi, Szap nemes férfiai lovagokként harcoltak királyukért, s ezáltal szereztek meg a rendkívüli címerüket és kiváltságukat.

Magyarországon a XIX. század második felében kezdett elterjedni a gumibélyegző. A fémbe vésett pecsét lenyomatához még lágy viaszra volt szükség, a fém véséséhez képest olcsóbban előállítható gumibélyegző lenyomatához már festékes párnát használtak.

Az 1869-es keltezésű „Bizonyétvány” fém pecsét-nyomójának használatától csak 18 év telt el, és feltűnik Szap község gumibélyegzőjének lenyomata.



A nemesség 1848-as eltörlése után 39 évvel még mindig ott a két betű – NS – a NEMES kihangsúlyozása; ugyanakkor már nem hadnagy, hanem bíró, törvénybíró, két előljáró és a körjegyző aláírása hitelesíti az iratot.

Az ezt követő gumibélyegző még ugyanolyan mint az előző, talán az előbbinél újabb és kissé nagyobb. Ezzel a stemplivel már egy 1903-ban készült iratot hitelesítettek. Vagyis: a XX. század elején is használta az NS – NEMES – titulust Szap község „Nagyságos” előljárósága.

Szap község szervezeti felépítése

A szerző évtizedek óta kutatja szülőfalujának múltját. A régi Győr Megyei Levéltár aktacsomagjai közül kilenc okmány került elő 1887. október 7. és 1909. augusztus 11. közötti időkből. Ezek Szap község képviselőtestülete által alkotott szabályrendeletek (nem a keltezés, hanem a logika sorrendjében következnek; a kézzel írt szabályrendeletek másolatai letéve a szapi polgármesteri hivatalban).

Szap község szervezeti felépítése

Az 1886. évi XXII. törvénycikk s a járási főszolgabíró rendeletei alapján szabályrendeletek készültek Szap kisközség szervezetéről, előjáróinak teendőiről és a szolgaszemélyzet létszámáról. Szap kisközség előjárósága: egy bíró, egy törvénybíró és pénztárnok, egy közgyám, négy előjáró és egy körjegyző. A közegészségügyi személyzet: egy körorvos, egy halottkém és egy szülésznő.

A községi bíró – az 1886. évi XXII. törvénycikk kivételével – a képviselőtestület elnöke. A törvény 56. §-a értelmében a testületi tagokat gyűlésre összehívja; ismerteti a hatósági rendeleteket; a jogerőre emelkedett képviselőtestületi határozatokat végrehajtja a körjegyző segítségével; a közlekedési és dűlőutakra, utcákra, terekre felügyel, karbantartásukról gondoskodik; őrzí a községi pénztár egyik kulcsát, utalványoz a törvény keretén belül; a pénztárt havonként egy előjáróval és a körjegyzővel együtt megvizsgálja; községi ügyekben és a közmunkák költségvetési előirányzatainak elkészítésében a körjegyzőnek segít; az előirányzatok betartásáért felelős; a tanítók fizetését a gyermekek iskoláztatásáról szóló kormányrendelet alapján behajtja; kocsmái zárórak betartását ellenőrzi; az adók összeírásánál és behajtásánál a körjegyzőnek segít; az 1887. évi XII. törvénycikk értelmében 20 frt, az 1879. évi XXXI. tc. alapján 10 frt-ig bíráskodik; a közegészségügy őre; a hernyók, cserebogarak és más kártékony rovarok, valamint a szerbtövis kiirtását elrendelő miniszteri és megyei határozatokat végrehajtja; nyilvántartja a szegényeket és ellátásukról gondoskodik; közveszély esetén a községi közerővel rendelkezik; a körjegyzőt teendőiben segíti, vele együtt fogadja fel vagy bocsátja el a községi szolgákat; a község pecsétjét őrzí.

A törvénybíró és pénztárnok a bírót helyettesíti, a pénztárból sem utalványozhat, ebben a bíró helyettese az első előjáró; az állami, megyei és községi pénzeket beszedi s rendeltetési helyükre teszi. Törvénybíró s pénztárnok csak az lehet, aki írni, olvasni és számolni tud.

A közgyám teendőit az 1877. évi XX. törvénycikk szabályozza; a gyámhatóság rendeleteit végrehajtja; magányosokra felügyel; a vagyontalan árvaakat nyilvántartja; haláleseti leltárnál a körjegyzőnek segédkezik.

Az előjárók részt vesznek a képviselőtestület ülésein; a bíró és a körjegyző által rájuk bízottakban – felelőségük terhe mellett – eljárnak; a közpénzek behajtásánál – mint tanúk és becsüsök – közreműködnek.

Körjegyző a község felügyelője, végrehajtja a törvényeket és a rendeleteket; az előjáróság jelentéseit megfogalmazza és rendeltetési helyükre juttatja; a személy- és vagyonbiztonság, a közrend és csend felett őrködik; a magánosok által kívánt okiratokat – ha a törvény azok elkészítését megengedi, a megyei szabályrendeletben adott díjtételekkel – kiállítja; halálesetknél jegyzőkönyvez és leltároz; a községi közmunkákat évente augusztus 15-ig összeírja; a községközi és a közmunkák költségvetéseit szeptember 1-ig a járási főszolgabíróhoz beterjeszti; a számadásokat elkészíti; az adókat összeírja, beszédésükről listát vezet; a hadköteleseket összeírja, lakhelyüket kinyomozza, a szabadságoltak jelentkezéseit nyilvántartja; a község előjáróságának mindenben segít, iktatókönyveket vezet; őre a körjegyzői pecsétnek; megjelenik a községi bíró házában minden szerdán, az ünnepnapok kivételével.

A körorvos feladata a közegészségügyi szolgálat; a szegényeket ingyen, vagyonosokat látogatási díjért gyógykezeli; himlő ellen olt; az élelmiszereket, italokat megvizsgálja; a visszaéléseket a körjegyzőnek vagy a bírónak jelenti; járvány esetén soron kívül intézkedik.

A halottkém a halottat megvizsgálja, a felvett jegyzőkönyvet az előjárósághoz beterjeszti; járvány esetén a körorvosnak segédkezik, utasításait teljesíti.

A szülésznő a vagyontalan szülőknek ingyen, a vagyonosnak X forintért segít; a szülési viszonyokat és a csecsemőgondozást figyelemmel kíséri; visszaéléseket, az esetleg bíróságra tartozó cselekményeket a község előjáróságának azonnal bejelenti; teendőiért felelős.

Szap szolgálatszemezőzete: egy kisbíró, egy éjjeliőr, egy csordapásztor és egy mezei csősz; akik aszerint teljesítik kötelességeiket, amire felfogadva lettek; teljesítik a körjegyző, a bíró és helyetteseik parancsait; a járási főszolgabíró előtt esküt tesznek; a kisbíró és az éjjeliőrt a községi bíró és a körjegyző, a csordapásztor és a mezei csősz az érdekeltek fogadják fel és bocsátják el.

A községi tisztviselők, a közegészségügyi és a szolgálatszemezőzet fizetése és mellékjövedelmei. Rendes évi fizetések. A bíró fizetése 40 forint (frt). A törvénybíró és pénztárnok, községi előjáró és a közgyám nem kap fizetést. Körjegyző 400, körorvos 600, szülésznő 30, kisbíró 40, éjjeliőr 25, mezei csősz 30, csordapásztor 100 frt fizetést kap. Mellékjövedelmek. A körjegyző évi úti átalánya 120, a körjegyző évi irodai átalánya 80 frt. A körjegyzőnek jár: lakás és 7 katasztrális hold s 1400 négyszögöl föld haszonélvezete. A körorvos évi úti átalánya 125, a községi bíró évi irodaátalánya 20 frt, a bíró hivatalos közlekedése ingyenes. Napidíjak: körjegyzőnek 2 frt, bírónak 1 frt 80 krajcár, előjárónak 1 frt 20 kr, községi szolgának 60 kr. Fuvardíj alkalmanként 14 kr, azonkívül a győri utaknál révbérként 1 frt.

Módosítás: A körjegyző évi fizetése 600 frt, benne a jegyzőföldek címén élvezett kataszteri tiszta jövedelem.

Kelt Szapon, 1891. július 19-én.

X. Y. jegyző sk, Étsy Miklós sk bíró, Bazsó Imre sk törvénybíró, Szabó Mihály sk, Ollé Gyula sk előljárók.

A község belügyeinek szabályozása

Szabályrendelet Szap belső igazgatásáról, a község területéről, népességéről és szervezéséről. Szapon él 614 lélek, területe 1472 katasztrális hold, s mint kisközség van szervezve. A község a saját belügyeit önállóan intézi; a törvényeket betartatja; a törvényhatóságoknak az államra és a közigazgatásra vonatkozó rendeleteit végrehajtja.

A községben lakhatásról, letelepülésről és az illetőség megszerzéséről lásd a *Letelepedési feltételek* című fejezetet

A képviselőtestület. A testület 20 tagú. Fele a legtöbb adót fizetők névjegyzékének évenkénti kiigazítása után, az 1886. évi XXII. törvénycikk 38. §-a alapján; a másik fele 3 évenként 6 évre, az 1886. évi XXII. törvénycikk 41. §-a értelmében, választás útján nyeri meghatalmazását. A képviselőtestület a község belügyeiben a törvényhatóság jóváhagyásával szabályrendeleteket alkot; határozatait és rendeleteit előljáróival és más közegeivel érvényesítteti; a választók névjegyzékét összeállíttatja; a községi vagyon felett örökdik és a törvény korlátai között rendelkezik; a község költségvetését megállapítja, jóváhagyással községi pótdót vet ki, azt behajtja, a számadásokat első fokon megvizsgálja; az 1890. évi I. törvénycikk rendelkezései alapján gondoskodik a köz- és dűlőutak karbantartásáról, a közmunkák teljesítéséről, vagy megváltásáról; a községi szerződéseket jóváhagyja, gyakorolja a megillető jogokat és teljesíti a kötelezettségeket. A képviselői poszt tiszteletbeli, község iránti polgári elkötelezettség, érte fizetés nem jár. A képviselők vagy megbízottaik tartoznak az üléseken részt venni és javaslataikkal a község javát előmozdítani. Szabályellenes eljárásuk vagy mulasztásuk által az okozott károkért vagyoniilag felelősek.

A képviselőtestület tart: választó, képviselőtestületi és tanácsülést. Választóülést annyiszor tart, ahányszor a képviselők, előljárók és a közegek választásának szüksége fennáll. Ülést tart az előző évi számadás megvizsgálására március első, a jövő évi költségvetés megállapítására augusztus második felében. Rendkívüli közgyűlés tartása: ahányszor igénylik; ha a bíró, a testület, vagy tagjainak egynegyede jónak látja; ha a hatóság, a közigazgatási bizottság, az alispán, a szolgabíró vagy a községi jegyző kívánja. A bíró egybehívta közgyűlések tárgysorozatát mindenkor közölni kell a képviselőtestületi tagokkal.

A tanácsülések mindig szerdai napon tartatnak.

A képviselőtestületi ülés elnöke a bíró vagy helyettese. Kivétel: ha számadások megvizsgálására kitűzött ülésen a törvényhatóság kiküldöttje, vagy a választóülésen a főszolgabíró elnököl. Az ülés tagjai: képviselők, előjárók s a jegyző; akadályoztatásakor a segédjegyző. Szavazattal bírnak: elnök, képviselők vagy megbízottaik; előjárók, közgyám, pénztárnok; orvos, körjegyző – ha személyesen nem érdekeltek. Az ügyek közölt sorrendben következnek. Aki a tanácskozás méltósága vagy a gyűlés tárgya ellen vét, sértő kifejezésekkel illeti, valakinek a jó hírnevét megtámadja, személyeskedik s rögtön vissza nem vonja, azt a testület a községi szegénypénztár javára 5 korona bírsággal bünteti s fellebbezés nélkül behajtandó. Ennek kimondása titkos szavazással történik. A vétkes, amíg a bírságot ki nem fizette, a közgyűléseken nem vehet részt.

Ha a község törzsvagyona vagy másféle községi alap, vagyon elidegenítése, átalakítása, felosztása, kölcsön felvétele a cél, névszerinti szavazások mellett, legalább 30 nappal korábban kell kitűzni a közgyűlés idejét, ahol a szavazattal bíró előjárók általános többségével, valamint az 1886. évi XXII. törvénycikk 24. §-a rendelkezéseinek meghatározásával hozható érvényes határozat.

A tanácsülés elnöke a bíró vagy helyettese; előadója a körjegyző vagy a segédjegyző. Tanácskozás tárgyai: folyó és az előjáróság hatáskörébe utalt ügyek megtárgyalása. A jegyzőkönyv szerkesztéséről az elnök gondoskodik. Hiteles a jegyzőkönyv, ha az elnök, a kör- vagy segédjegyző, és a két tag saját kezű aláírásával látta el.

Az előjáróság: bíró, törvénybíró és pénztárnok, négy tanácsbeli előjáró, közgyám, körjegyző és körorvos. Községi közeg: a szülésznő. Községi szolgák: a kisbíró, az éjjeli őr és a körjegyzői levélhordó.

Az előjáróság tanácsként működik, üléseket tart, intézkedik a jogköréhez tartozó ügyekben. A községet a bíróságok és a hatóságok előtt a bíró és a körjegyző, szükség esetén még egy előjáró képviseli.

Az előjárók közül a bíró, a kör- és a segédjegyző, a pénztárnok, a közgyám, a körorvos, a szülésznő, a kisbíró, az éjjeliőr és a körjegyzői levélhordó rendes fizetést húz; az előjárók kiküldetésük szerint kapnak napidíjat.

A bíró az előjáróság elnöke; községi ügyekben a körjegyzővel együtt vesz részt; elnököl a képviselőtestületi üléseken, kivéve a tisztújító és számvizsgáló üléseket. A képviselőtestület hatáskörébe tartozó ügyekben a bíró intézkedik. A bíró jogai és kötelességei: képviselőtestületi és a tanácsülések ügyeit előterjeszti, az ülésekre a tagokat 8 nappal előbb meghívja; a költségvetési számadás átvizsgálásakor alkalmazza a pénzkezelésről szóló megyei szabályrendeletet; végrehajtja a hatósági rendeleteket, a hatóságok s közegeik utasításait; a községet közigazgatási ügyekben képviseli; őrzi a község pecsétjét és vagyonát, a jelentéseket, bizonyítványokat a körjegyzővel együtt aláírja; a jövedelmeket rendeltetésükre fordítja; az állam, a megye és a község javára kivetett költségeket, adónemeket behajtja s

rendeltetési helyükre küldi; a községi pénztár havonkénti vizsgálatánál elnököl; felelős a költségvetés betartásáért; a költségvetés keretén belül utalványoz; felügyel az utak, utcák, terek, épületek karbantartására; az 1877. évi XXII. törvénycikk értelmében peres, és az 1894. évi XII. törvénycikk alapján mezőrendőri ügyekben 40 koronáig bíraskodik; a megítélt összegeket behajtja és céljukra fordítja; felügyel a rendre és közbiztonságra; gondoskodik a közmunkák leszolgáltatásáról; a gyermekek iskoláztatásától vonakodó szülőktől a bírságokat beszedi, a tanító fizetését behajtja és az iskolaszék megkereséseit teljesíti. A törvények és szabályrendeletek kihirdetéséről gondoskodik; emberi és állati járványt, annak mutatózó betegséget a hatóságnak jelenti; a kártékony hernyók, rovarok, ártalmas gyomok (szerbtövis, aranka) irtására felügyel; az adók, munkák, újoncok összeírásánál segíti a körjegyzőt; a védköteleseket a sorozóbizottság elé állítja; a nyomozásoknál jelen van.

A bíró, előjárók, segédszemélyzet és szolgák a hibájuk, mulasztásuk által okozott károkért vagyoniilag felelősek.

Körjegyző: törvény értelmében a község jogtanácsosa; tanácsával segíti az előjárókat s a lakosságot; magyarázza a törvényeket, szabályrendeleteket és pontos teljesítésükre felügyel. A segédjegyző feladatait megszabja.

A körjegyző közigazgatási kötelességei és feladatai: a törvényeket, hatósági rendeleteket foganatosítja; járványok terjedését, lefolyását figyeli, jelenti; közegészségügyi intézkedéseket tesz, statisztikai kimutatásokat előterjeszt; országgyűlési, törvényhatósági és községi választásokhoz teljesíti az összeírásokat; a választásoknál jelen van. Felügyel a büntettek, vétségek miatt jogerősen elítéltekre, feltételesen szabadságra bocsátottakra; kézbesíteti az idézéseket, fizetési meghagyásokat, bírói végzéseket, ítéleteket és határozatokat.

Közoktatási ügyekben: felügyel az 1868. évi XXXVIII. törvénycikk foganatosítására; az iskolaszék által kimutatott mulasztók szülei, gyámjai ellen a törvény szigorát kellően alkalmazza. Kereskedelmi ügyekben: előírja a vármegyei útdót, beszedi s elkönyveli; a községi közmunkákat leszolgáltatja; az utak, hidak fenntartásáról intézkedik; a járlatlevelek jegyzőkönyveit ellenőrzi.

Földművelés ügyekben: az 1894. évi VII. törvénycikk alapján a mezőgazdaság és a mezőrendőrség érdekében a törvényes intézkedéseket végrehajtja; az 1888. évi VII. törvénycikk értelmében a községi előjáróság teendőit irányítja; a mezőgazdasági munkások családpénztári ügyeiben eljár; a járulékfizetésre kötelezett munkaadókat, cselédeket összeírja, járulékukat beszedi. Adóügyekben: egyenes adókat felosztja és kiírja; az adófőkönyveket pontosan vezeti és lezárja; közvetett, az italmérési és a fogyasztási adókat kezeli; egyenértéki adók, százalékok, illetékek körül eljár. Az adók beszédése, a számfejtések és a számadások elkészítése; adóalap- és földadó-változások nyilvántartása; elemi csapáskor a károsult adóelengedési igényeinek díjtalan vitele is a jegyző feladata.

Katonai ügyekben: a védköteleseket összeírja; az ismeretlenek és a törvénytelenül távolmaradók lakhelyeit kinyomozza, jegyzőkönyvezi; a védköteleseket a sorozó-bizottsághoz szállíttatja; újoncozásnál személyesen jelen van; az újoncok, állandó hadseregbeli szabadságoltak, tartalékosok és szabadságolt honvédek behívójegyeit kézbesíteti; a tartalékosokat, honvédeket és népfelkelőket nyilvántartja; az 1889-es V. és 1886-os XX. törvénycikkek, utasítások szerint eljár; a katonai elhelyezéseket, átvonulásokat, elszállásolásokat figyeli; a községi előjáróság és a körjegyző hatáskörébe utalt katonai élelmezési, lóállítási és a mozgósítási teendőket teljesíti.

Községi ügyek: a 12600/902 számú belügyminiszteri szabályrendelet értelmében a körjegyzői irodát vezeti; szóbeli kérelmeket, panaszokat elfogadja, jegyzőkönyvezi; a község levéltárát kezeli, ingó és ingatlan vagyonát a vagyonkezelővel és egy előjáróval évente leltározza; a község költségvetéseit megszerkeszti, okmányozza s a képviselőtestületi ülésen előterjeszti; a megállapított és hatóságilag jóváhagyott községi pótdadót évenként kivetíti és összeírja; a községi pénztár, a szegénypénztár és egyéb, község kezelt alapok évi számadásait szabályszerűen okmányolja; a község igazgatási körű tanácskozásain jegyzőkönyvez, az előadói tisztebet betölti; elvégzi a fogalmazványi munkát; kiállítja a község minden hivatalos iratát és a bíróval együtt aláírja. Gyámügyekben: a 129000/1902. P.M. számú gyámügyi hivatali szabályzat szerint jár el. A hivatalos órákat hivatalában tölti, vagy a segédjegyző helyettesíti; ha betegség vagy más miatt hivatalát 3 napnál tovább elhagyja, bejelenti a járási főszolgabírónak, aki helyettesítéséről intézkedik. Ha a körjegyző anyakönyvvezető is: teljesíti az 1894. évi XXXI. és XXXIII., a módosító 1904. évi XXXII. törvénycikkek előírásait; a házasságkötésnél a vonatkozó miniszteri utasításokat és az anyakönyvek vezetésében a hatáskörébe utaltakat. A körjegyző hivatalosan a bíróval együtt képviseli községét. A körjegyző az őt keresőknek minden ügyekben lelkiismeretes tanácsokkal szolgál; teljesíti a nem peres megbízásokat; kérvényeket, okmányokat szerkeszt. Mivel ezek nem tartoznak a körjegyző hivatalos teendőihez, elvégzésükért a megyei szabályrendeletben megállapított díjakat jogosult szedni.

A bírót a törvénybíró helyettesíti. Az előjárók részt vesznek a tanács- és a képviselőtestületi üléseken; a bíró, jegyző által kiadott teendőket teljesítik; közreműködnek az összeírásoknál; bíráskodásnál a szólítás sorrendjében kötelesek részt venni; eljárásukért felelősek. A pénztárnok kötelességét, munkakörét a községi és a megyei számviteli szabályrendelet részletezi; közreműködik az adók, illetékek beszedésénél; a jegyző segítségét kérheti. Pénztárnok csak írni, olvasni, számolni tudó lehet, legalább 3000 korona értékű ingatlan vagyona van; a kezelt pénzekért, valamint a hivatali ideje alatt okozott károkért vagyoniilag felelős.

A közgyám kötelelességeit a 189 000/902. B. M. számú rendelet 23-24. §-ai részletesen körülírják; azokhoz alkalmazkodnia kell, intézkedéseit pontosan, gyorsan, lelkiismeretesen teljesíti. Eljárásaiért felelős.

Az orvos a közegészségügyi, rendőri és a törvényszéki ügyeket az 1876. évi XIV. törvénycikkben előírtak szerint végzi. Szegényeket ingyen, a vagyonosakat a községgel kötött egyezség szerint orvosolja; felügyel a lelenckekre, a dajkaságba adott kisdedekre, végzi a himlőoltást. Járvány esetén a terjedést gátló eszközöket rögtön alkalmazza.

A halottkém köteles a bejelentett halottat megvizsgálni, az erről felvett vizsgálati jegyzőkönyvet az előjárásának megküldeni. A halottkémlést az e tárgyban kiadott belügyminiszteri szabályrendelet értelmében végzi.

A községi szülésznőnek a jogait és kötelelességeit külön szabályrendelet tartalmazza. Az orvos, a halottkém és a szülésznő a hivatalos teendőik pontos teljesítéséért, valamint a mulasztásaikért és hibáikért felelősek.

A községi szolgákat – kisbíró, éjjeliőrt, körjegyzői levélhordót – a bíró és a körjegyző együtt; a mezőőrt az érdekelt földtulajdonosok fogadják fel; teendőiket a bíró és a körjegyző a felfogadási céljuk szerint szabja meg; a községi szolgák járási főszolgabíró előtt esküt tesznek.

Fizetések, napi- és fuvardíjak, rendes évi fizetések. A bíró 80, törvénybíró és pénztárnok 50 korona fizetést kap.

Körjegyző fizetése a szövetkezett községek pénztárából 1141 korona, és kap az 1904. évi XI. törvénycikk alapján fizetése kiegészítésére 371 koronát. Segédjegyző fizetése állampénztárból 1000 korona. Közgyám nem kap fizetést. Körorvos fizetése a községek pénztárából 1000 korona. Szülésznő 80, kisbíró 100, éjjeliőr 20, körjegyzői levélhordó 20, mezőőr 184 korona évenkénti fizetést kap.

Járadékok és átalányok. Körjegyzőnek jár: lakás és 8 katasztrális hold föld haszonélvezete 87 korona értékben; úti átalány 240; irodai átalány 160; körjegyzői iroda fűtési átalánya 24 korona. Körorvos úti és lakbérátalánya 450 korona. E költségeket a községek összeadják. Községi bíró irodai átalánya 20 korona, vagyona tűzkár ellen biztosítva.

Napi- és fuvardíjak. Körjegyző 4, bíró 3, előjáró 2, községi szolga 1,20, mezőrendőri ügyekben a becsüs 1 korona napidíjat kap. Fuvardíj kilométerenként 28 fillér. Győri utaknál révbér 2 korona. Kisebb polgári pereknél a helyi végrehajtás és bírói becslés díjtalan; a nem helybeli eljárások díjazásánál az 1878. évi 443. számú igazságügy-miniszteri rendelet az irányadó. E rendelet Győr vármegye törvényhatósági jóváhagyása után lép életbe, azután a más rendeletek hatályukat veszítik.

Szap, 1908. március 20.

Teleki István sk körjegyző Szabó Mihály sk bíró

Letelepedési feltételek

Ezt a szabályrendeletet Szap község képviselőtestülete az 1884. évi XXII. törvénycikk 14. és 54. §-a értelmében a község kötelékébe való felvételért járó díjakról, a közgyűlések számáról és idejéről alkotta.

1. §. A község kötelékébe való felvétel és az ezért járó díjak megállapítása. Aki Szapra betelepülni és kötelékébe felvételt nyerni akar, tartozik szándékát a község bírójánál legalább egy hónappal előbb bejelenteni, felmutatva az elhagyandó község vagyoni s erkölcsi bizonyítványát. A községi bíró az előjáróság tagjaival együtt a betelepülni szándékozó okmányát megvizsgálja. Ha abból kitűnik: a betelepülni szándékozó ellen a hivatkozott törvény 9. §-ában foglalt kizárási esetek nem állanak fenn, s hogy a betelepülni szándékozó addigi tartózkodási helyén 3 éven keresztül adózó közteherviselő volt, a beköltözést a bíró megengedheti, és azt legközelebbi közgyűlésen bejelenti.

2. §. Ha a betelepülni szándékozó ellen a hivatkozott §-ban felsorolt kizárási esetek bármelyike fennáll, vagy ha nem tudja igazolni, az addigi tartózkodási helyén adózó s közteherviselő volt, és hogy Szapon megadóztatható jövedelme is lesz, ezt a bíró jelenti a képviselőtestületnek, és azok döntenek a betelepülés engedélyezéséről. A képviselőtestület határozata a féllel azonnal közlendő.

3. §. Azon szolgák, cselédek, iparossegédek és más egyének, akik a községben tartózkodnak, de illetőséggel nem bírnak, ha házasodni és állandóra megtelepedni akarnak, tekintet nélkül az itt tartózkodási idejükre, a fenti § intézkedései alá esnek. A képviselőtestület tagadó határozata esetén: vagy a letelepedési szándékuktól elállni, vagy a községet azonnal elhagyni tartoznak.

4. §. A felsorolt feltételeken túl, a betelepedést a képviselőtestület díjakhoz köti. A betelepülő polgári és vagyoni körülményeihez mért díjak: iparosok, kereskedők, korcsmárosok 20, földművesek 10, napszámosok 8 forint; amit ők a letelepedés előtt a községi pénztárba befizetnek. Azon betelepülők, kikre adóalap hiányában községi pótdadó nem róható, évi díj fizetésére kötelezhetők. Határozat: ez évi díjfizetése kiterjed a már itt lakó és illetőséggel is bíró azon egyénekre, kik mint napszámosok, az 1883. évi 84/IV. számú törvénycikk értelmében adómentesek. A fizetési kötelezettség kiterjeszhető, mert az adózó közönség által fizetett tisztviselők és szolgák működését mindenki egyformán igényli; mivel az itteni napszámosok nincsenek olyan szorult körülmények között, hogy a község folyton szaporodó kiadásaihoz – amiket egyéb jövedelem hiányában az adózókra kivetett pótdadóval fedeznek – éppen hozzá ne járulhatnának. Ezen éves díjat a 16 éven felüli munkaképes családtagok száma szerint vetik ki. A díjat a családfőre 70, a 16 éven felüli családtagra 30 krajcárban állapították meg. A díjfizetésre kötelezetteket augusztusban íratják össze, így a kivethető díjak már a költségvetésbe felvehetők.

A közgyűlések száma és ideje. A képviselőtestület a közgyűlések számát és idejét így állapította meg: évente két rendes közgyűlést kell tartani: egyiket március 15. és a hónap vége között, amely az előző évi számadások megvizsgálására szolgál; a másik szeptember 15. és a hónap vége közt esedékes, és a következő évi költségvetés tárgyalására irányul. Négy negyedéves közgyűlés tartandó a negyedév utolsó hónapjának második felében, és ezeken a község előljárósága jelentés tesz az ügyek állásáról. Rendkívüli közgyűlés – az arra jogosultak kívánságára – bármikor tartható. E szabályrendeletet a képviselőtestület az október 27-én tartott közgyűlés határozata értelmében, a megbízott előljárók hitelesítése után, jóváhagyás végett a megyei hatósághoz három példányban felterjeszti.

Szap, 1887. október 27. Marczell Gyula sk körjegyző, idősb Étsy Miklós bíró, Miklós Zsigmond sk törvénybíró, Ollé Gyula sk előljáró, Bazsó Imre sk előljáró.

Vágatási biztos. Szap képviselőtestülete az 1888. évi VII. törvénycikk 14. §-a, valamint a földművelési, ipar- és kereskedelemügyi minisztérium 40.000 számú rendelete 51. §-a alapján a vágatási biztos alkalmazásáról és díjazásáról alkotott szabályrendeletet. A község 1889. január 1-től vágatási biztost alkalmaz, kinek kötelessége a törvényben és kormányrendeletben előírt teendők lelkiismeretes és pontos teljesítése. A vágatási biztos kiválasztása a községi előljáróság hatáskörébe tartozik. A vágatási biztos a község területén vagy határában közfogyasztásra levágandó állat szemléléséért: 2 éven felüli szarvasmarha után 90, 2 éven aluli szarvasmarha, juh, kecske és sertés után 20 krajcár díjat szed, amelynek 1/3 része a községet, 2/3 része a vágatási biztost illeti; a község a befolyó összeget a vágóhíd fenntartására fordítja. A bíró és a körjegyző ellenőrzi a vágatási biztost, a közegészségügy hátrányára észlelt mulasztást, törvényellenességet az I. fokú iparhatóságnak vagy a járási szolgabírónak feljelenti.

Szap, 1888. december 15.

Hitelesítők: Marczell Gyula körjegyző, idősb Étsy Miklós bíró, Ollé Gyula előljáró, Ehrentáhl Hermán, Ollé Gyula mint Barthalos Dávidné megbízottja, idősb Étsy Miklós mint Nyirádi Sámuelné megbízottja, Bazsó Imre, Hamar Dávid, Szabó Mihály.

Marhalevél-kezelő. Marhalevél-kezelő és helyettese csak magyar állampolgár, feddhetetlen előéletű, magyarul írni-olvasni tudó, állatokhoz értő, betegségeiket felismerő ember lehet. A marhalevél-kezelőt az előljáróság jelöli ki; megbízatása határozatlan időre szól; állásából ha teendőit tudatosan, kötelességmulasztásból helytelenül, hanyagul látja el, fegyelmi úton felmentik. Ha a marhalevél-kezelő a teendői ellátásában akadályozott, feladatait helyettese látja el. A helyettes okozta károkért a marhalevél-kezelő felelős, viszontkereseti jog fenntartva; a helyettes a bűnökért személyesen felel. A helyettesítője nevét a marhalevél-kezelő írásban bejelenti. A helyettest, az 1. § határozatait betartva, a marhalevél-kezelő alkalmazza, ő gondoskodik javadalmazásáról. A marhalevél-kezelő a mészárosok, marha-

hizlalók és kereskedők bejelentésénél az előírt munkákat teljesíti. Az űrlapot a község szerzi be, ára az eladott levelek árában megtérül. A marhalevél-kezelő a kiadott marhalevelek árát nyugta ellenében leadja. Köteles az igénylését időben leadni, nehogy fennakadás legyen. A földművelésügyi miniszter által megállapított összegű marhalevél-kiállítási díjak a marhalevél-kezelő javadalmát képezik. A marhalevelek kiállítója helyiségben, feltűnő helyen, a következő szövegű hirdetést köteles kitenni:

„A marhalevélért szedhető díjak. Bélyegdíjak: 2 évnél nem idősebb szarvasmarha, ló után darabonként 20 fillér; 2 évnél fiatalabb szarvasmarha, szamár, öszvér után darabonként 12 fillér; sertés, juh, kecske után darabonként 4 fillér, egyébek után 2 fillér. A marhalevél kiállítási díja: 10 fillér, átíratási díj 6 fillér. Az egészségi bizonyítvány átíratási és újítási díja 4 fillér. A leírási záradék díja 6 fillér. Aki állatairól marhalevelet állíttat ki, köteles az űrlapra nyomott bélyeg árát megfizetni; a kifizetés igazolását a marhalevél hátára kell ragasztani. A marhalevelet kérőnek jogában áll a marhalevél hátuljára ragasztandó bélyeg árát készpénz helyett szolgáltatva megtéríteni. A tulajdonjog átruházási, átíratási díja, az átruházási záradék marhalevélre vezetése 6, a leírási záradék megírása ugyancsak 6 fillér. Az állat-egészségi bizonyítvány és az irányítás megújításának díja 4, a külön irányítás díja szintén 4 fillér. A marhalevél első lapján történő irányításért és a marha-egészségi bizonyítványért külön díj nem szedhető. Magasabb díjak szedése tilos. A magasabb díjat szedőt megbüntetik.”

E hirdetményt a községi elöljáróság bocsátja ki és gondoskodik az állandó jellegű, sértetlen kifüggesztéséről. Köteles ellenőrizni: a marhalevélért az előírtnál többet ne szedjenek; a visszaéléseket a hatóságnál feljelenti. A község a marhalevél-kezelőt iktatókönyvvel, átruházási lajstrommal és bejelentési könyvvel ellátja; e könyvek összefűzött, lehetőleg bekötött alakban készülnek; a fűzésen zsineget kell áthúzni, végét a község bélyegzőjével kell lepecsételni. A könyv első lapján megjegyzendő: e könyv 1-től x-ig terjedő oldalt tartalmaz; a bíró és a jegyző aláírja, s csak utána adhatók át a marhalevél-kezelőnek.

A marhalevél-kezelő köteles a kezeléskor s a bejelentési könyv vezetéskor az érvényes rendelkezéseket betartani. E rendelet a közgyűlés jóváhagyása után hatályba lép.

Szap, 1903. november 25.

Teleki István sk körjegyző Szabó Mihály sk bíró

Rendszeresített körszülésznő. Szap és Nyárad községek közösen alakítottak szülésznői kört, egy szülésznőt alkalmaznak, akinek állását az 1876. évi XIV. törvénycikk 147. §-a szabályozza. A körszülésznő székhelye jelenben Szap község, amelyet a községek elöljáróságainak előre kikért engedélye nélkül sem magánügyei, sem a körén kívül eső szülészeti teendők teljesítése végett el nem hagyhat. A megválasztott körszülésznő tartozik állását 14 napon belül elfoglalni, eltávozására esetén felmondását 2 hónappal előbb a járási hatósághoz bejelenteni. Fizetését a társközségek 150 koroná-

ban állapították meg, amelyhez Szap 80, Nyárad 70 koronával járul, negyedéves részletekben; a székhely elhagyása esetén, a magasabb fizetést az újabb község tartozik szolgáltatni. A körszülésznő köteles a községek előjárósága által szegényeknek nyilvánított szülő nőknek szülési segítséget és ápolást nyújtani. A körszülésznő a megállapított fizetésén túl a fizetőképes szülőnek nyújtott segítségért, a gyermekágyasnak 8 napon át tartó ápolásért – első szülésnél 4, további szüléseknél 3 korona – díjat szedhet. A szülésen kívüli ténykedésért a körszülésznőnek a fizetőképes polgároktól esetenként 48 fillér jár.

A körszülésznő köteles betartani a belügyminiszternek a vallás és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben „Rendelet és utasítás okl. bábák számára” című, 95000/902 számú kormányrendelettel hatályba léptetett, szabályzatba foglalt rendelkezéseket. E szabályrendelet Győr megye törvényhatóságának jóváhagyásával hatályos.

Kelt Szap, 1906. április 4-én.

Teleki István sk körjegyző Szabó Mihály sk bíró

Közösen fogadott segédjegyző. Szap, Balony, Medve, Nyárad községek körjegyzője mellé segédjegyzői állást szerveztek. A segédjegyző fizetését az 1904. évi XI. törvénycikk 17. §-a alapján 1000 koronában állapítják meg, amit teljesen állami hozzájárulásból fedeznek, és azt havi előlegekben, az állampénztár fizeti ki. Az állásba az 1886. évi XXII. törvénycikk 77. §-ában és az 1900. évi XX. törvénycikk 3. §-ában előírt feltételek mellett, a jegyzői minősítéssel rendelkezőt élethosszig tartóan a községek képviselőtestületei választják, állásából őt csak fegyelmi úton lehet elmozdítani. A segédjegyző végzi a felmerülő ügyeket, a körjegyző által rábízott fogalmazási és egyéb teendőket, mindig a megbízó utasítására és felelőségére. A körjegyzőt helyettesíti, mindenben a legjobb tudása és szakértelme szerint köteles eljárni.

„Segédjegyzői állás szervezéséről” szóló szabályrendelet módosításáról. A 2. §-ához folytatólagosan kell felvenni: „továbbá: Balonyon, a körjegyző székhelyén, a községháznál egy bútorozott szobából álló szabad lakás, illetve annak létesítéséig évi 80 korona lakbér; melyet a szövetkezett községek házi pénztárából negyedévenkénti előleges részletekben, egyenlő arányban kell kifizetni.”

Kelt Szapon, 1909. augusztus 11-én.

Teleki István sk körjegyző Barthalos Mihály sk bíró

A tűzrendészet megszervezése

Az 53888/II. számú tűzrendészeti kormányrendelet 8. §-ában előírt megfelelő tűzoltószerek 1889. március 20-ig beszerzendők. A képviselőtestület a beszerzett szereket – leltár mellett – a községi bíróra bízta; ha a tűzoltóegylet önként megalakul, a szereket az egylet rendelkezésére kell bocsátani.

ni. Az oltás művelése a tűzoltók; a rend és a biztonság fenntartása minden esetben a hatósági közegek feladata; mindenki engedelmeskedjék parancsaiknak.

A képviselőtestület megbízza a bírót s a jegyzőt: 1889. január 1-től készpénz- és gabonajárandóság mellett egy megbízható éjjeliőrt fogadjanak s azt eskütételre a járási főszolgabíróhoz utasítsák. A rendszeresített éjjeliőr személyesen örködik, a soros éjjeliőröket ellenőrzi, őket az éjjel szolgálatba lépésük előtt a községi bírótól kapott névjegyzék alapján értesíti; a ki nem állókat, mulasztókat feljelenti; rend- és csendzavarást a hatóságnak jelenti, a csendőrségnek segédkezik; gyanús egyéneket letartóztatja és a községi bíróhoz vezeti. Rendszeresített éjjeliőr mellé házsorjában éjszákanként 4 soros utcaőrt kell kirendelni. Az utcaőrök házsorjában rendelőnk ki, az örök fele éjfél előtt, fele éjfél után szolgál. Az éjszakai utcaőri szolgálat személyes kötelezettség, de teljesíthető megbízottak által is. A helyettesek azonban 16 évesnél korosabbak és 60 évesnél fiatalabbak legyenek; értük a megbízójuk felelős.

Éjszakai utcaőri szolgálatra nem kötelezhetők: a felekezetek papjai, a tanítók, a körjegyző s a községi bíró; a nők, a 16 évnél fiatalabb és 60 évnél korosabb férfiak, testi fogyatékoságuk miatt éji őrség teljesítésére nem alkalmasak. Kivétel: ha az illetőnek olyan családtagjai, cselédei vagy állandó napszámosai nincsenek, akiket maga helyett kiállíthatna; vagy vagyontalan és ilyeneket kiállítani nem képes. Éji utcaőri szolgálatot házsorjában minden háztulajdonos és lakó köteles teljesíteni. Az éjszakai utcai őrszolgálat október 1-től március 31-ig esti 8 órakor kezdődik, és tart reggel 4 óráig; április 1-től szeptember 30-ig kezdődik este 9 órakor és tart reggel 3 óráig. Az előjáróság köteles minden hó elseje előtt 10 nappal a következő havi soros őrszolgálatot teljesítők névjegyzékét összeállítani, s azt a felfogadott éjjeliőrnek átadni; a háztulajdonosokat, a ház régi lakóit pedig a soros őrszolgálat teljesítéséről egy nappal előbb értesíteni és szolgáltra kirendelni. A soros éji utcaőrök kötelesek a szolgálati idő megkezdésekor az éjjeliőrnel jelentkezni, aki a szolgálatukat beosztja; őket ellenőrzi, beosztásukról az ellenőrző községi előjárósági közegnek vagy a csendőrjáratnak felvilágosítást ad; a kijelöltek esetleges elmaradását vagy kötelességmulasztását tartozik a következő napon a község előjáróságának bejelenteni.

Az előjáróság tartozik minden második hóban egyszer, azonkívül ahányszor célszerűnek látja, az egyes házakat és beltelkeket bejárni, a tűzrendőri dolgokat megvizsgálni és ellenőrizni. A beltelkeken tervezett építkezés a községi bírónak bejelentendő, ő a körjegyző, a szükséges szakértő és a tűzoltóparancsnok jelenlétében helyszíni szemlét tart, s dönt az engedély megadásáról. Jogerős építési engedély nélkül az építkezést megkezdeni tilos. Nagyobb építkezés elkezdésének feltételéül kút létesítését kell kitűzni.

Udvartérre takarulni, szénát vagy szalmát kazlanni tilos; belsőségen pedig csak az esetben szabad, ha az a legközelebbi épülettől 8 méternél távo-

labbb történik. Gőzcséplőgéppel a község beltelkein csépelni tilos; kivételes engedélyt esetenkénti helyszíni szemle és tárgyalás után, csak a járási főszolgabíró adhat. Nagy szélben gőzcséplőgéppel csépelni nem szabad; illetve csak úgy, ha kellő mennyiségű víz és legalább egy kézifecskendő áll készenlétben, s a gőzgép tüzelőajtaja kellően fedve van.

Nád- vagy szalmafüdeles eresz alá kályhából csövet kivezetni; hamut és pernyét utcára, trágya- vagy szemétdombra borítani; házak, épületek, szérűskertek, könnyen gyúló anyagok közelében kiönteni, padlásra felhordani – tilos! Megengedett helyre kiönteni csak akkor szabad, ha a hamut, pernyét kihordás előtt kellően megáztatták. Házak, épületek, csűrök, szérűskertek közelében nyílt tüzet rakni; nyílt lámpával vagy égő gyertyával járkálni; lobbanékony vagy gyúló anyagokat lakóházak padlásain tartani; könnyen gyúló anyagot éjjelre a konyhában összehordani – tilos! Mindenki köteles az általa észlelt tüzet azonnal eloltani, a veszély elhárítása céljából a kellő intézkedéseket megtenni. Eresz és tornác alá gabonát, szalmát, szénát, egyéb gyúlékony anyagot berakni; gabonával szalmával, egyéb gyúlékony anyaggal megrakott kocsin, szekéren, szérűskertben, pajtában és padlásokon pipálni vagy szivarozni; takarulás, nyomtatás, cséplés és szénahordás alkalmával zsebben gyufát tartani – tilos!

A hatóság elrendelte időben köteles mindenki házánál, csűrében, szérűskertjében, könnyen hozzáférhető helyen, állandóan vizet, házi oltókészüléket készenlétben tartani.

Ismeretlen egyéneknek a községben szállást adni, a községi bíró engedélye nélkül, tilos! Az idegent a községi bírónak azonnal jelenteni kell, ha az illető magát igazolni nem tudná, további eljárásra őt a járási főszolgabírónak át kell adni. Kóbor cigányoknak szállást adni tilos.

A helyhatóság által elrendelt időben mindenki köteles házánál, csűrénél, szérűjén legalább egy hektoliteres űrtartalmú edényben, könnyen hozzáférhető helyen vizet, a háztetőre felérő létrát és pemetet tartani.

Tilos gyufát és egyéb tűzveszélyes tárgyat olyan helyen tartani, ahol a gyermek könnyen hozzáférhet; a boltos gyufát vagy egyéb tűzveszélyes tárgyat 12 éven alulinak el nem adhat. Kisdedet, gyermeket felügyelet nélkül pajtákban, szérűskertekben játszani engedni, őket s a betegeket a lakásba felügyelet nélkül bezárni nem szabad.

Ha a községben megalakul az önkéntes tűzoltóegylet, segélyezésére a község évenként 20 forintot adjon. A vonatkozó kormányrendelet 21. §-ának megfelelően, a tűzvésznél magát kitüntető tűzoltó megjutalmazására, a tűzoltói munkakörében önhibáján kívül károsult vagy szerencsétlenül járt tűzoltó vagy családja segélyezésére a község évenként 5 forintos segélyalapot létesít.

A tűzrendészet megszervezésére alkotott szabályrendelet készült Szapon, 1888. október 29-én megtartott rendkívüli közgyűlésén. Ez a községi szabályrendelet a község házában 30 napig közszemlére ki volt téve, a megszabott határidő alatt észrevételt senki nem tett.

| | |
|--|--|
| <p><u>Umworcykerp</u> Rappi Weissó János Udöb Etsij Miklós Jandózy Jozef Miklós János Szegi Lajos Hermann David Varrs Miklós</p> | <p>Udöb Etsij Miklós birt. Miklós Károly Kov. birt. Ollé Gyula Ollé Gyula min. Bartholov Davidne Képviseletje Ehrentahl Hermann if. Etsij Miklós</p> |
|--|--|

Figyelemre méltó demokratikus vonás: a zsidó Ehrentahl Hermán aláírása a büszke nemesek szignói között.

Tűzoltók – 1892-től

A Szapi Önkéntes Tűzoltó Egylet alapszabályai

Szap kisközségben önkéntes tűzoltó egylet alakul. Céljai: tűzoltásban, személy- és vagyonbiztosításban közreműködni. Egyleti tag lehet minden feddhetetlen erkölcsű, 18. életévét betöltött honpolgár. A tagfelvétel az egylet választmányára tartozik. A felvett tagok saját kezű aláírásukkal kötelezik magukat az egyleti szabályok pontos teljesítésére. A tagok lehetnek: alapítók, pártolók és működők. Alapító tagok: az egylet pénztárába egyszer s mindenkorra legalább 10 forintot befizetnek. Pártoló tagok: az egyletet öt éven át, évente egy forinttal segítik. Működő tagok: részt vesznek a gyakorlatokban és a tüzek oltásában. A működő tagokat mászó, szivattyús, tűzrendőr és vagyonőr osztályokba sorolták. *Mászók*: közvetlenül a tüzet támadják. *Bontók*: a szomszédok vagyonvédelmével, szükség esetén a szomszédtetők, tűzveszélyes építmények lebontásával foglalkoznak. *Mentők*: személyek és vagyonuk biztonságáról gondoskodnak. *Szivattyúsok*: a fecskendőket szerelik, vízről, víztartókról gondoskodnak. *Tűzrendőrök*: a rend fenntartásában, a tűzoltók akadálytalan működése céljából a vész helye körül kordont vonnak. *Vagyonőrök*: a megmentett vagyonra vigyáznak.

A működő tagok egyenruhája, rangjelzése, felszerelése. A *legénység* egyenruhája és felszerelése: fekete bőrsapka ellenzővel, ÖT jelvényvel; kék vászon-, vagy fehér zsávolyzubbony, piros posztógallérral és ÖT jel-

vénnyel; fehér vászonnadrág, oldalt piros zsinórral; öv vörös-fekete fonadékból; balta, szíjjal ellátva; a mászó-csapatnál a csákány az övhöz csatolva; szivattyúsoknál bőrtokban balta. *Tiszti* egyenruha és rangjelzés: fekete børsapka, arany zsinórral. *Főparancsnok*: zubbony kék posztóból, arany zsinórral, piros posztógallérral, három-három arany rózsával, karon zsinórral és arany süjtással; nadrág kék posztóból, piros zsinórral. *Alparancsnoki* egyenruha és rangjelzés: zubbony kék posztóból, piros posztógallérral, arany zsinórral és három-három arany rózsával; legénységi nadrág. *Osztályparancsnoki* egyenruha és rangjelzés: kék vászonzubbony piros gallérral, arany zsinórral és két-két arany rózsával; legénységi nadrág. *Szakasziparancsnoki* egyenruha és rangjelzés: kék vászonzubbony arany zsinórral, piros posztógallérral, egy-egy arany rózsával; legénységi nadrág. *Szertáros*: kék vászonzubbony arany zsinórral, piros posztógallérral, rangjelző rózsával; legénységi nadrág. *Szakaszvezetői* egyenruha és rangjelzés: fekete børsapka piros zsinórral; kék vászonzubbony piros zsinórral és piros posztógallérral, rajta három-három fehér rózsával; legénységi nadrág.

Tagok jogai és kötelességei. Az alapító, a pártoló és a működő tagok egyenjogúak az egyleti előnyök élvezésében, az egylet vagyona felett is egyenlő jogokkal rendelkeznek. Minden alapító, pártoló és működő tag választási joggal bír, kivéve a kötelezettségeiknek eleget nem tevők. A működő tagok az egylet céljainak elérésében hivatásuk szerint közreműködnek; kötelesek a gyakorlatokon részt venni; tüzeseteknél az előjáróik parancsait lehetőségük szerint, de feltétlenül teljesíteni; oltásban közreműködni. Ha valamely tag a kötelezettségét elmulasztotta, tartozik mulasztását a parancsnokság előtt, 3 nap alatt, igazolni.

Egyletből kilépés: az alapító tag bármikor kiléphet; a pártoló csak úgy, ha az 5 évi tagdíját egyszerre leteszi; a működő azután léphet ki, ha szándékát 1/4 évvel korábban bejelenti. A végleges elköltözés, vagy a haláleset kivételt képez. Az egyletből kilépőnek minden joga elenyészik.

Egyletből kizárás. A tag kizárása a választmányra tartozik. Kizárási esetek: erkölcstelen magatartás; az alapszabály durva megsértése; tagdíjfizetési kötelezettség többszöri megintés utáni elmulasztása; vagy kötelességmulasztásért háromszori dorgálás. Kizárásról, bevonva 5 szavazati jogú, sorsolással választott tagot, a választmány dönt, de ahhoz a szavazók kétharmados igenlése szükséges. A kizárt tag az egylet vagyonához igényt nem tarthat. A kizárás ellen jogában áll a közgyűléshez folyamodni.

Az egylet ügyintézői: a közgyűlés és a választmány. Rendes közgyűlést kell tartani minden év tavaszán és őszén. Rendkívüli közgyűlés akkor és annyiszor hívható össze, amikor és ahányszor az elnök vagy a választmány, avagy 10 tag azt összehívatni szükségesnek tartja.

A közgyűlés felsőbb határozati joggal bír az egylet minden ügyében. A választmány és a tisztségviselők megválasztása: közfelkiáltással, vagy 5 tag kiválasztása szavazással és szótöbbséggel. Alapszabály-változtatáshoz (a

tervet bemutatták az illetékes hatóságoknak) általános szótöbbség kell. Közgyűlés feladatai: a költségvetés, az alapítók tagdíjának, az éves járulékok felemelésének, leszállításának felülvizsgálata; a választmány által már megvizsgált és helybenhagyásra előterjesztett számadások áttekintése; határoz a közgyűlés és az egyleti választmány, vagy a tagok indítványai felett; hatáskörében megalapítja az egyesület működő tagjainak bővebb szervezetét; megalkotja a működő tagokra vonatkozó fegyelmi rendszabályokat.

A közgyűlési határozat érvényesítéséhez a tagság egyharmadának jelenléte és a jelenlevők szavazattöbbsége szükséges; ha a közgyűlés határozatképtelen, 14 nap múlva később újra összehívandó, és a jelenlevők a meghíúsult közgyűlési napirend felett már érvényesen határoznak.

Egyleti választmány hatásköre. Az egyleti választmány 19 tagú, őket a közgyűlés – hatáskörüket megjelölve – 3 évre választja, s akik újra választhatók. A választmánynak van: elnöke, alelnöke, pénztárnoka, fő- és alparancsnoka, 3 osztályparancsnoka, 3 szakaszparancsnoka, szertárnoka, és a tagok közül választott 6 tagja. A 6 tag közül hármat alapító és pártoló, hármat a működő tagok közül kell választani. Az egyesület választmánya minden negyedévben rendes ülést tart, hivatalát díjazás nélkül végzi. Sürgős esetekben az elnök joga a rendkívüli ülést összehívása. A választmány véghatározatához legalább 11 tag jelenléte szükséges. Határozat általános szótöbbséggel hozható.

A tisztviselők hatáskörei. Az *elnök* képviseli az egyesületet a hatósággal és harmadik személlyel szemben; ő hívja össze a köz- és a választmányi gyűléseket s azokon elnököl, szavazattal bír, egyenlő szavazatszám esetén az ő szavazata dönt; sürgős kiadások esetén 20 forintig – az egyesület utólagos jóváhagyása mellett – utalványozhat. Az *alelnök* az elnököt akadályoztatása esetén helyettesíti. A *jegyző* kezeli az egyesület iratait, a tudnivalókat közhírré teszi, a közgyűléseken és választmányi üléseken jegyzőkönyvez. A *pénztárnok* kezeli az egyesület pénzeit, azokról számadásokat vezet, az utalványozott összegeket kifizeti. A működő tagok élén álló *főparancsnok* elrendeli és vezeti a gyakorlatokat; tűzeseteknél a tűzoltóság felett parancsnokol. *Alparancsnok* helyettesíti a főparancsnokot. *Osztály- és a szakaszparancsnokok* kötelességei: az egységeket gyakoroltatják, tűzeseteknél – a főparancsnok mellett – beosztottaikat vezényelik. A *szertárnok* felügyel az egyesület eszközeire, azokat időnként rendben tartja.

A választmány: az egyesület nevében szerződéseket köt és a vagyont kezeli; intézi a tagok felvételét és kizárását; az osztályok és a szakaszok indítványait véleményezi és – helyeslés esetén – végrehajtási utasításokat hoz; örködik a pénzbeli hozzájárulások befizetése felett; az egyleti pénztárt minden negyedévben megvizsgálja; a közgyűlésre az indítványokat előkészíti, előadja, az évi közgyűlésen az időközi eljárásairól beszámol; a szükséges egyleti tanítókat és szolgákat felfogadja vagy elbocsátja. A közgyűlés a választmányi ülések jegyzőkönyveinek hitelesítésére az elnök által három tagot küld.

Egyleti vagyon: az alapítók befizetései; a pártfogók és más személyek vagy egyebek által nyújtott adományok; a rendes járulékok; az egylet egyéb ingósága.

Bíraskodás. Az egyleti tagok maguk közötti, az egyleti választmány vagy az egylet tisztségviselői közötti viszálykodás felett – ha azok egyleti viszonyból erednek – választott bíróság ítél, amelynek eljárására az 1868. évi LIV. törvénycikk 9. §-ának II. fejezete az irányadó.

A tűzoltóegylet tagjai és parancsnokai a tűzvész helyén és a tűz közvetlen oltásánál rendőri hatóság alatt állnak, de technikai működésük – önálló tevékenység – közben se a hatóságok, se egyletük hatósága által nem gátolhatók.

Ha az egylet az alapszabályban meghatározott célokat és eljárásokat be nem tartaná, magát aláveti a Magyar Királyi Belügyminisztérium 1875. május 2., 1058 számú szabályrendelet IX. pontjában leírt joghatályoknak. Ha működése által az állami vagy egyleti érdekeket sérti, a királyi kormány haladéktalanul felfüggeszti az egylet működését. Az elrendelt vizsgálat eredménye alapján az egylet végleg felosztható, vagy az alapszabályok pontjainak betartására kötelezhető. Az egylet feloszlik: ha a tagok csökkenő száma miatt megfelelően fenntartani nem lehet; ha a tagok 3/4 része az egylet feloszlását kívánná (ekkor az egylet vagyona Szap község tulajdona).

Minden változtatás – az alapszabályok módosítására, az egylet feloszlására, a vagyon hová fordítására vonatkozó határozatok meghozása – előtt, a tervezeteket a Magyar Királyi Belügyminisztérium elé kell felterjeszteni.

Szap, 1892. szeptember 10.

Hitelesítők: Miklós József sk jegyző, Sebő Imre sk h. elnök; Bazsó Imre sk h. alparancsnok; Vály Miklós sk.

A Szapi Önkéntes Tűzoltó Egylet alapszabályait ezután a testület vezetősége felterjesztette a Magyar Királyi Belügyminisztériumba, jóváhagyás végett.

Látta: a m. kir. belügyminiszter. Budapesten, 1892. november 9. Hitelesítő körbélyegző. A miniszter helyett: olvashatatlan nevű államtitkár sk.

Árvizek, talajvizek – ármentesítés

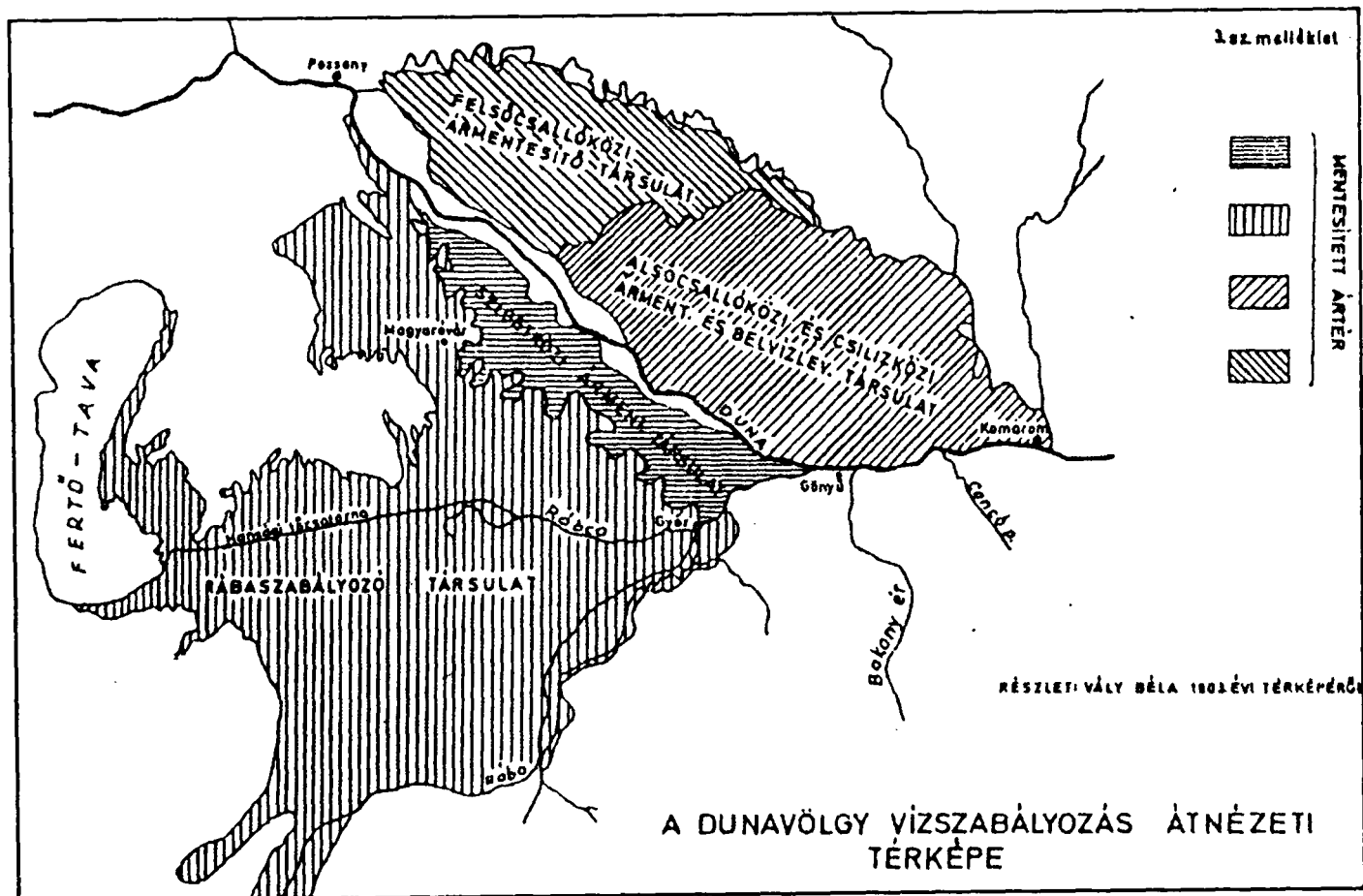
Fehér Ipoly megállapításai. A Duna-ágak sehol sem oly sűrűek, mint Pozsonytól egészen Szapig, ahol mintegy 10 elsőrendű, s 30-50 kisebb elágazás osztja meg a folyam vizét. A főbb ágak közül egy, az ásványi, megyénkben van, s kb. 7000 köbláb vizet szakít le az anyafolyóból, melyet nemsokára ismét visszaömlaszt. A Csiliz ágszakadásnak tekinthető, a főfolyamból Bakánál kihasadván, az öreg Dunával Csilizköz területét alkotja, és Szogye átellenében visszaömlik. Komárom megye már 1640-ben a csatornák tisztítására egész erejét kirendelte; 1657-ben közgyűlésileg megparancsolta, a Duna és a Csiliz folyók védőtöltéseinek helyreállítását. E

munka azonban csak 1823-ban kezdett megvalósulni, miután az országos építészeti igazgatóság a Dunának és árterének műszaki felvételét, és az alapján a szabályozást megindította.

Védőtöltések készültek a Csiliz patak mentén Bakától. A Győr megyei, csilizközi oldalon a töltések gyengébbek, mint a Pozsony és Komárom megyék felől emelt gátak. Csilizközt rosszabbul védték a gátak a kiáradások ellen, mint a túloldaliak; ugyanakkor megakadályozták a védett oldalra kiömlött, vagy felgyűl talajvizek visszavezetését.

1850-ben a Duna Szapnál hosszan átszakította gátját, és kint maradt a rengeteg víz, 1851-ben pedig a sok talajvíz okozott levezetési gondokat, ezért átvágták a Csiliz töltését, hogy visszavezessék a vizeket. Csakhogy: „...mely nyílásokat az 1853-ban jött sebes áradás elöl ismét betölteni már nem sikerült, s a pusztító habok újlag szerte száguldoztak e termékeny téreken.”

A Csallóközi Közbirtokosság 1854-ben megalakította a Csallóközi Vízszabályozási Társulatot. A lejtésmérésre és a szabályozásra az Országos Építési Igazgatóságtól Forgách József és Bobich Károly mérnökök kaptak megbízatást, akik 1854-55 telén elvégezték a munkákat. A régi vízfolyásokat úgy tervezték értékesé tenni, hogy a hozzájuk igazodó csatornák minél több lapályon, mocsáron áthatoljanak. A kifolyás két főpontjául a keszi fokot (Kis-Kesziné) és a karomi fokot (Csicsón alul) jelölték ki.



„Ez utóbbtól nem esik messze azon 14 négyzetláb nyílással bíró fazsilip, melyet a csilizközi 7 helység a Csiliz folyó ázott ágán 1852-ben készített; a zsilip feneke a tenger színétől mért 124' 4" 11''' magasságra van téve, és megegyezik az 1841-ben Medve és Szögye között észlelt legkisebb vízálással, miért is a legalacsonyabb víz lebecsátására alkalmas. Ettől nem messze van egy másik kisszerű zsilip a Csobánc erén, de miután ez a legalacsonyabb vízállásnál 4' 3'''-al magasabbra van téve, ez okból csakis a nagyobb vizeket képes levezetni a Duna középszerű vízállása mellett. Van továbbá két kisszerű fazsilip a radványi mocsárok kifolyásánál, melyek az összegyűlt belvizeket feltartóztatják, és csak akkor engedik lefolyni, ha a Duna állása a levezetést lehetővé teszi. Csilizköz belvizei a böösi, patasi és a radványi határokon veszik eredetüket, egyrészt egy régi vízfolyáson lejtnek alá, másrészt Nyárad és Balony felé tartva, a Csobánc erében egyesülnek.”

A lecsapolás tervét a szabályozási társulat elfogadta, és megkezdtek a kivitelezést. A fazsilipeket felváltó fémzsilipek 1856-ban már készen voltak. Győr megyében a Csiliz mentén, a Csobánc nevű érig hosszú csatorna készült, s onnan az két ágra szakadt: az egyik ág a bösi határ Búvár nevű laposába vezetett; a másik ág a bösi határ Bugyogó és Fahíd nevű laposaiban végződött. A védőtöltések kiépítésén és a levezető csatornák létesítésén túl, még a Duna mellékágainak mielőbbi elzárásáról is gondoskodni kellett.

A Duna szabályozásáról

Fehér Ipoly írta 1874-ben: „Így a bagoméri 78 fok széles ág elzárása munka alatt van, mely kiválóan előnyös hatással leend a gőzhajók járására, főleg a Szap fölé eső részeken. Az eddig végzett munkálatok azonban csakis az alapkövet tették le a nemzetgazdaságilag annyira fontos kérdés megoldásához, s inkább csak Csallóköz saját érdekeit, mint a kereskedelmi szélesebb érdekeket illetik, melyek főleg a Duna hajózhatóságában nyerik kielégítettségüket. Beismerte ennek horderejét jelen kormányunk, midőn legközelebb kimondta annak elodázhatatlan szükségességét, hogy vízi útjaink közül mindenek előtt a Dunának a Pozsony és Gönyű közé eső részét, mint legrosszabbat veszi szabályozás alá, melynek költségvetése 6 millió 700 ezerre van előirányozva. A Duna Dévény és Pozsony között 27, onnan Oroszvárig 24, Bösig 35, Szapig 27, Szap és Medve között 24, végül Vénekig – a Mosoni-Duna torkolatáig – 18 centis folyam-kilométerenkénti lejtést mutat.”

E nagy lejtések hallatán a laikus azt hiheti, a rohanó áradat nyílegyenes árkot vágott a talajban. Pedig éppen fordítva történt. A Duna mederaljának anyaga – a változó mélységű kavicsréteg felett – kékes szürke agyag, amely ellenáll az ár vájkáló erejének. Ellenben a meder oldalait képező laza anyag, a kavics és a lisztszerűen finom homok enged a sodrásnak. Vagyis

nem egyenesen és mélyen, hanem széltében keres utat magának a víz. A nagy sodrás a kanyar külső oldalát elhordja, ahol lelassul az ár, a hordalékot az ív belsejében lerakja. Ezért a laza mederszélek között a folyó ágya mindjobban az ellenkező oldalra tolódik át. Tehát a Duna egyszerre romból és épít: a lerakódásokat megtámadja, átvágja vagy elhordja, illetve szigeteket képez belőlük. Ez a sajátossága a régi árterületek szélességében mutatkozott meg.

Például: Szapnál és Nyáradnál a régi töltések e faluk szélén, túloldalon pedig Ásvány házai tövében húzódtak.

A meder kiszélesedése következtében a víz sebessége lecsökken. Márpedig a legkisebb sodráscsökkenés is elég arra, hogy a felülről hozott törmelék kavics, az oldott talajanyagot iszap formájában lerakja. Elég, ha egy odasodort bokor vagy bedőlt fa kerül a víz útjába, az áramlat máris elkanyarodik, és akár a korábbi mederárok közepén is képes a folyam egy-egy szigetet vagy zátonyt létrehozni. Ilyen körülmények miatt alakult ki a Duna medrének legágas-bogasabb keresztmetszelvevénye Pozsonypüspöki és a Csicsó közötti folyamszakaszon. Ez azonban nemcsak az árterület szélességében és a sodorvonal kanyargásában mutatkozott meg: a civilizációval együtt járó technika kialakulását és fejlődését is hátráltatta.

Megjegyzés: a Duna Gönyű és Pozsony között az ősidőkben se volt hajózható. A szétterülő vizek és az el-eltűnő partok miatt az Öreg-Duna ezen a tájon még az állatvontatású hajózásra se volt alkalmas. Helyette inkább a Mosoni-Dunát használták. Nem árt tudni: a Római Birodalom létezésétől a partokon ballagó állatok vontatta hajózás Gönyűtől fel Pozsonyig, sőt Bécsig, a Mosoni-Dunán folyt. Az Osztrák-Magyar Monarchia Pozsonyban székelő Helytartósága 1862 szeptemberében szüntette meg a Mosoni-Duna „államfolyó” jellegét. Ugyanis: ekkorra épült ki a Győr és Bécs közötti vasútvonal, amely megtörte a hajóvontákkal történt áruszállításokat.

A Mosoni-Dunáról: a Duna Hainburg és Dévény közötti hegyek kapuján tör be a Kisalföldre, itt Horvátjárfalu és az oroszvári magaslatok között szakított utat Mosonig, ezt a beiszapolódott, feltöltődött medervonalak igazolják. Bobich Károly királyi mérnök írta 1882-ben: „A Dunának főirányja régebbi időben Pozsonyon alól Mosonynak tartott, és inkább e vidéket árasztotta el mindaddig, míg IV. Béla király és Mária királyné mosonyóvári uradalmának vízmentesítése végett 1267 körül a Dunát Gönyőig jelen irányba nem vezettette...”

Az Öreg-Dunának Pozsony és Gönyű közötti szakaszát szabályozni kellett. Bobich szerint: „Dévény és Gútor között a Duna bizonyos irányának állandósítása céljából számos kősarkantyút építettek. A hajózás pedig úgy vált lehetségessé, hogy minden egyes Pozsony és Gönyő között közlekedő hajót a medret jól ismerő, a változásait éber figyelemmel kísérő hajóvezetővel kellett ellátni...”

Bodoky Lajos miniszteri tanácsos vízimérnök hatására a Felső-Duna szabályozásának kezdeményezője Ordódy Pál közmunka- és közlekedésügyi

miniszter volt. A szabályozást elrendelő törvényjavaslatot báró Kemény Gábor miniszter terjesztette az országgyűlés elé. A Duna Dévény és Dunaradvány közötti szabályozásra 34 millió koronát irányoztak elő. A legnagyobb teher – Moson, Győr és Komárom mellett – Pozsony vármegyére esett.

Bobich Károly szerint: a szabványos mederszélességet – közepes vízállás esetére – 300 méterben állapították meg, mellékvízszint alatti 2 méteres szabványos mélységgel és folyam-kilométerenkénti 29 centiméteres vízszinteséssel. A szabályozás céljai: a sok meder és a megosztó, szeszélyes vízfolyás helyett – amelyek se a hajózásra, se a zajló jég továbbszállítására nem voltak alkalmasak – legyen a Dunának egyetlenegy, lehetőleg egész víztömegét levezető, állandó nagy főmedre, mely elsősorban hajózható legyen, de jégtorlódásokat ne okozzon. A régi medrek hordalékkal megtelve, váljanak erdőművelés számára hasznosíthatóvá.

Ezen célok és a szabványok szem előtt tartásával indult meg alulról a Duna szabályozása 1886-ban, Győr vármegye területén, Szap és Bős között. Aztán a bős-gútori, somorja-csölösztői, kis-nagybodaki, körtvélyes-vajkasülyi és dévény-pozsony-gaiczi Duna-szakaszok kerültek szabályozás alá Pozsony megye területén. Ahol az új főmeder jobb- vagy bal parti vonalazása meglévő partokon vonult végig, vagy azok egyenetlenségeit át-szelte, partvédőket építettek. Ahol az új medervonal egy-egy régi meder hosszába esett, azokat keresztirányú kőgátakkal a parthoz kötötték, a vizet pedig párhuzamművekkel az új mederbe terelték. A szabályozási munkálatokat az egész Dunán 1896-ra bevégezték. Ezután a szabályozási művezetőséget feloszlatták, az évente közel 400 ezer korona költséget igénylő fenntartási-szabályozási teendőket a Pozsonyi Folyammérnöki hivatal vette át.

A szabályozás után már csak enyhe nyomai látszottak a hírhedt Duna-szakasznak, a mellékmedrek mégis áttekinthetetlenek maradtak az átlag 5 kilométer széles ártérben, és minden nagyobb árhullám után megváltozott a Duna sodorvonala. Tehát hiába szabályozták a Dunát, gőzösökkel történő uszályvontatás továbbra is nehézkes maradt. Ha az alacsony vízben zátonyra futott a gőzhajó, vagy fennakadt uszálya, sokáig „dangubáltak”, ácsorogtak az árral szemben küszködő, vagy lefele ereszkedő hajók, jó vízre, áradásra várva. Pedig víz volt bőven: Pozsonynál normális vízálláskor 700, megáradva 11 ezer köbméter is átzúdult a partok között másodpercenként. A Duna esése Dévény és Gönyű közt 20-40 centiméter folyam-kilométerenként (lejtés Gönyű és Paks között 7,1 cm/km).

A Duna-szabályozást Beszédes József, kora kitűnő vízi építőmérnöke kifogástalanul oldotta meg. Elismerést kapott a Pozsony és Gönyű közötti szakasz szabályozásáért, pedig nem is sikerült egyszer s mindenkorra megoldania a Duna ezen szakaszának biztonságos hajózhatóságát.

Somorjai kálvinisták

Kálvin tanait valló Pozsony vármegyei egyház hívei a somorjai kerület közvetítésével a Dunán inneni református superintendáns főhatósága alá tartoztak. Közben az evangélikusok magyar kerületének hívei is lassanként Kálvin tanaihoz hajlottak. Ez az áttérés olyan erejű lett, hogy Luther hívei már csak a szabad királyi városokra és mezővárosokra, valamint a német anyanyelvű helységekre korlátozódtak. Ezt tanúsítja: a barsi zsinaton részt vet – Czene Péter szenci, Csutári András mosoni, Taksonyi Péter szerdahelyi, Patkó Tamás deáki-i és Rátkai György nagyszombati kálvinista prédikátorok.

Nagyszombatban Kálvin hívei tartottak ki erősebben. Például Pozsony vármegyében a kálvinisták legerősebb és legvirágzóbb eklézsiája Nagyszombatban működött, amit Szenczi Molnár Albert legleleményesebb és legtanultabb Kálvin-képviselőnek köszönhetek. Szenczi Molnár Albert szövetkezett a tanult s áldozatkész nagyszombati polgárral, Asztalos Andrásal, aki nagy irodalmi sikereivel és fáradhatatlan buzgalmával szervezte az eklézsia ügyeit 1603 táján. A Bocskai-féle szabadságharc idején Hollósi Márton volt Nagyszombat prédikátora, akinek vezetésével – az új hitre áttért földesurak, vallási ügyekben döntő jogú Illésházy grófok védelme alatt – a kálvinisták kiűzték kolostorukból a Ferenc-rendieket, és templomukat a maguk részére elfoglalták. A templomot és a kolostort ugyan hamar vissza kellett adniuk, de azért Nagyszombatban az eklézsiajukat 1672-ig önállóan szervezve, megtarthatták.

Nincsenek adatok arra, hogy a Csallóközben kik voltak a svájci rendszerű reformáció legelső terjesztői. Tény az, hogy a Felső Duna-melléki, vagyis a Csallóközben és a Mátyus-földön létező egyházközségek Kálvin hitét valló református egyházkerületté csak a XVI. század végén alakultak ki. Az új egyházkerület öt esperességből alakult. A somorjai esperességhez tartoztak 1650 és 1658 között a Dunaszerdahelyen és környékén élő reformátusok is. *(Lásd a szapi reformátusok dicső szereplését Somorján.)*

1647-ig sok református egyház templomát elvették. De életképességüket, hitükhöz ragaszkodásukat bizonyítja, hogy 1820-ban Pozsonyban egy (1129 volt a reformátusok száma), Pozsony megye területén pedig kilenc református egyházközség működött sikeresen, 5050 egyházzal. Kálvin tanait valló, kálvinista reformátusok száma 1820-ban: Hodosban 981, Alistálban 708, Zsigárdon 695, Madban 563, Padányban 505, Somorján 493, Deákiban 456, Réthén 436, Jókán 213.

Az 1900-ban tartott népszámlálás idején a komáromi egyházmegyéhez tartozó reformátusok száma: Zsigárdon 1168, Alistálban 925, Deákiban 786, Hodoson 560, Padányban 427, Réthén 422, Somorján 318, Madban 239.

A szapi reformátusok régmúltjáról

A reformáció szelleme – a vándoriparosok és a zsoldos katonák hozták magukkal nyugatról – már a legkorábbi időkben gyökeret eresztett e tájon. Valószínűleg Huszár Gál (meghalt 1575-ben) reformálta 1550 és 1560 között a szapiakat. Erre utal Wohniczky kapitány jelentése Miksa koronahercegnek: „Minek utána Óvár és Mosony környékét reformálta Huszár Gál, eljárt a Dunán túlra is. Különösképpen Csilizközbe, és Feketeerdő-falu, Nyárad, Szap, Medve, Balony, Radvány és több pagusok (helyek) az ő ékes prédikációi után hajlottak az evangéliumra...”

Akkor még e falvak egy eklézsiát képeztek Szapon.

A csilizközi eklézsia első papja 1608 körül Dobornoky Miklós, a későbbi révkomáromi pap és somorjai superintendáns. Szapon lelkészként 1608 és 1615 között többen – Novai Ferenc, Keresz Dávid – is megfordultak. De Czene Péter nevét bármily nagy betűkkel íránk, akkor is csak a csilizköziek hálóját mutatnánk ki. Büszke lehet a szap-nyáradi egyház, hogy pár évig Czene volt itt a lelkész, aki Szapról járta a falvakat, hirdetve az evangéliumot. Nagytudású, kiváló szónoki tehetséggel megáldott, bátor, fáradhatatlan prédikátor, sokakat megtérített. Akik hallották, felvették a hitet. Egyszer egy katolikus pap kérdezte az új hitű szapiakat: – Miért lettek eretnekké? Így feleltek: – Mert a jó Czene Péter Nagyatya mondta!...

1615 körül újra kellett indítani a reformációt, mert a királlyá lett Miksa – maga is érdeklődött az új tanok iránt, és engedte annak terjesztését – viszonylag hamar elhunyt. Vakbuzgó utóda, Rudolf alatt indult az ellenreformáció, vele az üldözések kora.

Előbb Huszár Gál, utána Czene Péter reformálta Szap, Nyárad, Radvány, Medve, Balony lakóit. Szájhagyomány: Balonyról az új hitűek az üldözés elől Nyáradra költöztek, veszni hagyták vagyonukat, de nem mondtak le hitükről. Állítólag a Hölgye család is így települt Nyáradra – szerepel Csekesné tiszteletes asszony krónikájában.

A nagy tudományú Czene Péter – a későbbi érsekújvári püspök – szapi lelkész volt. Ez kitűnik a Tiszán-túli Superintendententia nagyemlékű püspökének, Milotai Nyilas Sámuel Istvánnak a Mátyusfölde püspökéhez, Szap prédikátorához 1616-ban írt leveléből. Milotai püspök kérte Czene Péter mátyusföldi püspököt: a magyarországi diétára felterjesztett „gravámenek” (sérelmek) feletti vitában és orvoslásukra tett javaslataiban legyen segítségére (a felekezeti püspökök az országgyűléseken helyekkel és szavazatokkal bírtak).

A szapi eklézsia története a helybeli dokumentumok és a Pápai Református Főiskola levéltári anyaga alapján 1720-tól nyomon követhető. Innen tudni: Szapon mindig voltak lelkészek. Még Czene Péter állította be Szap, Nyárad, Balony és Radvány lelkészévé Jó Tamást. Utána így következtek a szapi lelkészek: 1624-től Tóth András, 1628-től Bódis Gábor, 1631-től Sástoris Mózes, 1644-től Szénai Lukács, 1651-től Megyeri Márton, 1658-

tól Jókai Pál, 1660-tól Széki János (kiváló szervezőképességű, nagy hit és bátorság jellemezte a Somorjai Superidentencia püspökét, aki a jezsuiták üldözése elől előbb Vágsellyére, majd Ekelbe került, ott elfogták, majd 1672. szeptember elsején Komáromban elevenen megégették).

1664-től Cseh Péter, 1670-től 1684-ig Osvald Balázs Szap lelkésze. Balázs pap szép, erős ember, nagy tudású, tekintélyes, oly tiszteletet vívott ki maga részére, hogy a győri (katolikus) püspökkel és a vármegyei urakkal szabad consedentiái (megbeszélései) voltak. Nagy előny volt ez azon időben, amikor a reformált hitet vallók a fejükkel játszottak. Balázs pap 1670. február 3-án, a somorjai gyűlésen igen ékesszólóan beszélt. Elismerték tehetségét és tudományát, de azzal nem értettek egyet a lelkészek, amit mondott: A Győr megyei pápisták nem üldözik a protestánsokat. Sőt olyan emberségesek, hogy ő nem is hiszi, az epéjük keserű lenne...” Emiatt szemrehányással illették, bántalmazni akarták, s ha nincsenek vele Czene György és Mező Mátyás szapi előljárók, mentéjét is kétfelé hasítják, szakállát is lenyírják. A Synodus azonban nem elégedett meg ennyivel: mivel a Győr megyei pápistákat jó keresztyéneknek mondta, kiátkozták őt, a szapiakat eltiltották Medve, Balony és Radvány híveitől.

Hazatérve Somorjából, szapiak elhatározták: a nőtlen Balázs papot holtáig tisztességgel ellátják, és ha nekik úgy tetszik, „tafotában” járatják, azonkívül minden gazda adjon 10 forintot évente, stb. Bár csak kilenc református család élt Szapon – akik a kuruc-labanc háborúban sokat nyertek; valamint a törökdúlások elől idemenekült Győr környékiek is sok „marhával” (ingósággal, vagyonnal) jöttek ide 1664-ben, megtehették, hogy a püspökség kiátkozásával mit sem törődve, lelkészüket eltartsák.

Balázs pap azonban így szólt a szapiakhoz: Tudjátok uraim, hogy nem magunknak születünk, hanem Istennek és felebarátainknak szolgálunk. Hogy az utánuk jövőknek jó emlékezetükben lehessünk, ezért azt gondolom, lehetne közöttünk templom, papház, mesterház és oskolahely és azután valami föld, melyet megmunkáltatván az egyházi szolgálók, élhessenek belőle...Ezt megfontolván maguk között, örömmel adnak helyet e gondolatoknak.

„A drága, jeles, nemes Hamar Pál atya nem ellenkezik benne, holott Pápista, hanem inkább a régi házhelyek végénél, a falu felől egy fél holdnál nagyobb szélességű, Dunáig kiható két halastóval ékes kinyúlása lévén, a többi jussához örömmel hozzáadja. Ezt mondván, amikor kijárják Balázs pap előtt: – Írattassék meg Pál fiam előtt, annak jelenlétében amit mondok, hogy átkozott legyek én és fiam és utána leendő prosperitásom, ha ezt a nyilast is a vadkörtefákkal, két halastóval és fűvével a parochiától elveszem, vagy ha valamelyik el akarná venni, legyen az Isten és az angyalok előtt átkozott.”

E történet érdekes epizódja: Balázs pap a győri püspök urat és a megye urait instálja, ők erős biztatással indítják, hogy Bécsben installáljon: most jó módja lehet szándéka véghezviteléhez. Balázs pap ifjú Mórocz Ferencet

és a Pozsony megyei jó hírrel tündöklő nemes és a király eleibe is illő személyt, vitéz Marich Albertet, egy szép installációval és egy 10 kilós eleven viza hallal Bécsbe küldi, kiknek szerencsés útjuk lett. Tizedik napra Bécsből örömmel jöttek. Az installációra a császár saját kezével írva parancsolta: a szapiak ügyét a vicispán minden késedelem nélkül véghezvigye. Ő nagy beteg lévén, helyette sógorát, Pataházy Istvánt küldi ki egy templom helyének kimérésre. „Mely véghez vitetvén, erős talpfákra erős szép templomot, magának Balázs papnak házat, cántorjának által ellenben Paksy Mihály fráternek építette. A 80 öl szélességű és a Dunáig kiható parochiát bekerítette és élete fogytáig hasznát véve egyetértésben és minden békeségben bírta 1684-i esztendő febr. 3 napjáig, melyen excommunicáltatott Somoriába. Azon a napon nagy siralommal földbe tétettetett.”

Az 1659. évi pozsonyi országgyűlés végén könnyek között búcsúztak egymástól a követek. Erről az időszakról jegyezték fel a szapiak régi anyakönyvében: „...tizenkét prédikátorok is bújkáltak, mert Szapon soha senkitől nem háborgattatott az ekklézsia, s minthogy nem is keresték őket Szapon, itt sok ideig bátorsággal múltattak. Nemes Hamar Pál Abdiás volt, ez minden nap nekik renddel főzetett, amint azt Osvald Balázs szapi lelkész írásban hagyta...” A református lelkészek kénytelenek voltak az őket üldöző ellenségeik elől elmenekülni, majd rejtekhelyeken bujdosni. Mivel Szapon nem üldözhatték őket, itt „bátorsággal múltattak”; azaz múltatták az időt.

Thury Etele írta: A Somorjai Egyházmegye 1668-ig 27 egyházközségből állt, köztük volt Szap és Nyárad is.

Balázs pap 1681-ben, a soproni országgyűlésben a protestánsoknak engedményeket szerzett. A képviselők megengedték: az elvett 888 templom helyett 11 megyében két-két templomot építhessenek, és azokat artikulás (kihangsúlyozott, engedélyezett) helyeknek nevezzék. Artikulásak lettek azon községek, melyeket az 1681. évi törvény megadott. A királyi rezolúciós helységeken a protestánsok szabadon istentiszteleteket tarthattak, és általában minden vallásos cselekményüket szabadon gyakorolhatták – de azokon kívül sehol!

E törvény ellen a protestánsok óvást tettek, azonban azt az 1687. évi országgyűlés megerősítette. Sőt, az 1691-ben kiadott „*Explanatio Leopoldina*” bővebb magyarázataival szűkebbre vette a korlátokat azáltal, hogy a protestáns lelkészeknek egyenesen megtiltotta az artikulás helyeken kívüli, bármilyen vallási szertartás végzését. Ugyanakkor a nem artikulás helyeken lakó protestánsokra kimondta a rendelet: felkereshetik az artikulás helyek lelkészeit, de lakóhelyükön a katolikus plébánosnak a stólát kötelesek megadni. Ilyen szellemben intézkedett az első, 1731. évi „*Carolina Resolutio*” is, s azt még Mária Terézia királynő meg is erősítette. Ezen intézkedést még a „*Türelmi Rendelet*” sem változtatta meg, s végül csak az 1790. évi XXVI. törvénycikk törölte el.

Tehát Szap 110 éven át artikuláris hely, menedék volt az újhítek számára, ahová még Hodosból, Aranyosról, Ócsáról is jöttek istentiszteletre. Hogy Szap artikuláris helyé és egyben önálló egyházközséggé válását kellően értékelni tudjuk, nézzük Révkomárom esetét: ha a reformáltak istentiszteleten akartak részt venni, száz éven át kellett átladikázniuk Szönybe, az artikuláris helyre.

Osvald Balázst utóda, Pápay Ferenc temette el. 1691 és 1697 között Madi János, utána egy évig Bicskei Tamás volt Szap lelkesze. Róluk fennmaradt: Madi jövedelmét kevesellte, a parochia kerítését pedig hagyta elrothadni; Bicskei az ellenség elöl a templom padlására rejtett méhkasokat megdézsmálta, ezért túladtak rajta. Így 1698-ban a szapi-nyárad reformátusok pap nélkül maradtak, csak Gál András iskolamester tartott ki Szapon.

Az 1682-ben talpfákra épített templom 1699-ben leégett. Az ercsédi Bors réten gyújtott tűzből a vihar a pernyét beröpítette a faluba, amitől a templom, a parochia és a házak jelentős része a lángok martalékává vált. A tragédiát tetézte: Étsy Péter kurátor házával együtt elégett az az instancia, amit a császár saját kezűleg írt; elégtek a keresztelések, házasságkötések, halálozások anyakönyvei, a szertartási ruhák, megsemmisültek az egyházi edények. Gál András írta: „...Én láttam a győri ecclesia ruháit, de azoknál a szapiaké 10-12 száz forinttal többet értek...”

De ezzel még nem ért véget a szomorúság időszaka. Meghaltak: Mórocz Ferencz, Étsy Péter és Czene György. Gál András iskolamester 1700-ban halt meg, de előtte a matrikulát Barthalos Ferencnek adta, ám ő is hamarosan meghalt, s az eklézsia árván maradt. Szap és Nyárad gyülekezetének több évig nem volt papja, de fennmaradt.

1703-ban Szendi István lévita többedmagával Szapra menekült, itt is maradt, a parochiát korai halála miatt már nem tudta felépíttetni, de feljegyezte: Szap csak 11 házból áll, a háztulajdonosok közül nemes Hamar Pál és nemes Fekete Mihály pápisták. Szendi temette el a pestisben meghalt Czene Imrét, Étsy Jakabot, a pápista Fekete Vincét, Étsy Istvánt és Fekete Lászlót. 1710-ben Fogarasi János lévita költözött Szapra, ő temette el a 98 éves Mező Mátyást, a Balázs pap hű pártfogója, Hamar Pált, Jász Istvánt, Mező Miklóst és Étsy Mártont.

1711-ben tértek haza a szapi férfiak a kuruc-labanc háborúból. Értékeket hozván magukkal meggazdagodtak, és újraépítették a leégett házakat, köztük a prédikátor házát. Fogarasi lévita abban reménykedett: neki adják. De megtudta, hogy más prédikátort hoznak bele, ezért elfutott a medvei komphoz, hogy általmelve, a győri káptalannál „contradikáljon”. Ám amíg a kompra várt, hírül vitték neki: ha pápistákhoz megy, akkor „kihordatják a faluból.” Nagy átkozódással visszatért, de ezek után a szapiak Fogarasi levitát nem tartották tovább.

Ezután 16 évig nem volt pap Szapon. Végre Pogrányi János által lelkeszhez jutottak, de nem volt benne köszönet. Keserű, haragos, torzsalkodó ember. Elűzte az iskolamestereket. Saját mentségére feljegyzéseket írt,

felhozva, jövedelméből megélni nem tud. Panaszát még a szolgabíró se méltányolta. Meghalt 1719. december 7-én.

1720-ban Szentpéteri Péter lett Szapon lelkész. Nagy szorgalommal gyűjtögette a Szap-Nyáradi Református Egyház múltjára vonatkozó adatokat. Az elrongálódott anyakönyvet átmásolta, rendezte. Kellett is, hiszen az előző matrikula rossz írású, szakadozott volt. Benne nem annyira az eklézsia dolgait – a születések, házasságok, elhalálozások adatait – találta meg az ember, hanem arról olvashatott, hogy ki, hogyan vitézkedett a török ellen, mit nyert a prédából, miként osztozott az otthon maradókkal, ki nevelte a távollevők családját, stb.

Az átírás szükségességéről jegyezte fel Szentpéteri:

„Ezeket én nem annyira kívánom leírni, mint szükségeseket józan lelkiismerettel megírni, semmit nem változtatni, hacsak a rossz, régi, olvasni alig lehető írást, valamiben valamit nem okozni, vagy ha valami szócska másképpen fordult, így kerek betűkre, hogy ne bajoskodjanak a jövőben az olvasók. Amelyek azért méltók voltak a feljegyzésre, ezeket írtam ki belőle.”



Megjegyzés: a szapi reformátusok régmúltjának kutatása közben, Pápan előkerült Kiss Dániel lelkész levele.

Nagytiszteletű Igazgató Úr!

Csak ezt a mellékelt, néhány oldalra terjedő régi iratot tartom érdemesnek arra, hogy tett ígéretemhez képest Nagytiszteletű Úrnak elküldjem áttekintés végett. Az elmúlt 2 hónapban átkutattam mindent; átnéztem minden adatot, ami az egyház régibb vagy újabb történetére vonatkozik – megakarván írni s közrebocsátani a szap-nyáradi ref. egyház történetét, amiben sajnos, most már megvagyok akadályozva -, de a többi csak a XVIII. sz. két utolsó évkezdetétől tudósít, s olyan közlések, amiket – nagyon is helyi vonatkozásúak lévén – Nagytiszteletű Úr alig használhat. éppen ezért, ezek elküldését feleslegesnek tartottam.

Még jelentem, hogy a szap-nyáradi ref., egyház a húsvéti ünnepek alkalmával sem kis, sem nagy legátust nem fogad. Mély tiszteletem kinyilvánításával vagyok a Nagytiszteletű Igazgató Úrnak alázatos szolgája:

Szap, 1906. márc. 30. Kiss Dániel ref. h. lelkész

Majd 1997 elején a Pápai Egyházkerület Levéltárában kutatva, Kiss Dániel levele mellé előkerült a Szapon, 1720. január 27-én kelt eredeti dokumentum is. Keskeny csíkokra írta Szentpéteri Péter, aki 1719 végén került Szapra, mégis készen lett feljegyzésével 1720 februárjának végére.

Íme Szentpéteri Péter matrikulája – másolatban:

1146.
Annotationes

160.
Salis Magistri

Quo
 Continet summam
 pristinae doctrinae
 ad hunc usque
 Petrum Szepkerti
 U. D. M. Sapiensiam

Az első Munka a gyentibus
 rof. az. v. es mar. öze
 feakidozot nem annyira
 Ecclesiat dolokar magunk
 belé uymithi kimikert
 leent mikor hazolodquis
 mikorholt meg hantmhi
 Ten ma nyert es ahekleg
 ben hoy ofozozte Aniel
 vekert en nem annyira
 xvanrom kezemimert veit
 teccimint a szuklesekert
 idon letki emereitel megit
 mygy kerék beuikre hoy ne
 bajasiodianak jövenöben
 az Olvosok Amelyek azert
 melkek a me: jedzesre eze
 ket iram kibelelle, elözet
 Nicolaus Dobronaki Pater Eis
 Rev Komarensis is Super
 intendens Cir A 1608. Prim
 Reformatores Rev Komaro
 Franciscus Novai vultesuo
 Petent Qui successit h. Tomo
 Cuidam Ordinis Presbiter
 Concionatori bene cordato
 & laudabili quem vulgus Fra
 ter Gaspar appellabat Illi suc
 cessit R. D. Kerestres post
 hunc diu vixit & decessit sic

nerabilis Senex Dñy Nicola
 Dobronaki Eppus Ecclia Evgr
 Zdo Petrus Gene P. E. Eisekuj
 variens & Superintendens
 Cir An ibis & Reformator
 Familia sua in Szap, &
 Fratr, Mezo Bona. Abal
 Morocz Etsi & sequentium
 Qui Ujvarino venit Sama
 riam ubi Facultatem sua
 Eloquentia & Doctrina
 tali mirifico successu expo
 suit ut alter Calvinus habe
 batur ab omnibus & illi Re
 formatio. in Comitatus
 Polon, Györ, Komarom tri
 bui potest. quam aliis. Quia
 circulando de Pagis ad Pagos
 venit disputavit Evange
 lium predicavit Cunctos
 qui eum audierant refor
 mavit Reformat. a Ponti
 ficis examinari. Mier. let
 tel eret ncliké: Merta nagy
 Atyajo Gene Peter mon
 doita Hic Petrus Gene
 Constituit primum Szapie
 libus Medveiensibus Balani
 culibus Radvanyiensibus V. D.
 Ministrum Thomam Io Ad 16
 cui successit Andreas Togh
 Ad 1624. Huic successit Gab
 Bocchis No 1629. Huic successit
 Moses Sartoris A 1632. Huic
 Lucas Szenczi No 1644. Huic
 Martinus Alcsjesi. A 1651. Huic
 Johannes Szaki qui Samaritan
 profectus sibi Eppus Cir A 1661
 Huic Paulus Iokai A 1667. Hu
 ic Petrus Gch No 1667. Huic
 Basilius Oswald vulgo Balas
 Pap A 1670. Et a Balas Pap.
 nagy termem Utrakalmat
 kedvelcio. szép es közönsé
 ges jora sületer ember volt

...
 Honak zök napjainc minden évben
 in uniuersitate S. Martini in a
 pon nagy szilommal s. d. de. c. d. c. e.
 Mivel elkövetkezvén a szentek
 tenőh. Minia Josef Battyai k. k. k.
 ki gonosz gonoszoknak. Csalta tar.
 z. r. o. n. a. k. me. lly. az. o. h. a. c. e. n. e. i.
 a. l. a. l. M. e. r. t. Szap. on. s. o. h. a. s. e. n. k. i. o. l.
 nem háborgoztatott az E. a. és Sz.
 pon neh. a. u. Pr. d. i. u. t. o. r. a. k. is. c. a. j. a. l.
 tonak. u. i. n. t. e. g. y. n. e. m. i. s. k. e. t. e. z. e. k.
 ö. n. e. i. Szap. on. z. o. k. i. e. y. c. a. g. o. l. y. a. n.
 in. a. l. a. z. a. r. a. k. N. o. H. a. m. a. r. P. a. l. a. g. y. e. l.
 a. i. a. s. v. o. i. t. e. s. e. z. m. i. n. d. e. n. n. a. p. n. e. k. i. a.
 t. e. n. d. e. i. f. e. z. e. t. e. n. a. m. i. n. t. e. z. B. a. l. u. s.
 P. a. p. e. k. e. y. e. n. i. a. g. y. a. i. t. a. t. a. n. e. k. P. a. p. a.
 i. F. e. r. e. n. t. z. k. e. y. e. t. h. e. t. e. n. B. a. l. u. s. P. a. p.
 a. t. a. n. z. u. d. o. s. e. n. o. z. t. v. o. i. t. e. F. r. a. n. c. i. s.
 i. o. n. a. e. l. B. a. l. u. s. P. a. p. o. t. e. s. a. d. i. u. c. t. i. o. n.
 a. z. t. m. e. n. d. i. a. B. a. l. u. s. P. a. p. o. t. e. s. e. g. y. i. k.
 o. n. a. a. S. o. p. r. o. n. i. C. i. z. i. y. G. y. u. l. e. k. i. t. a. t.
 t. a. n. k. v. a. i. t. k. e. y. e. t. e. m. e. s. v. e. t. e. z. e. d. e. k.
 P. a. p. a. i. F. e. r. e. n. t. z. u. t. a. n. j. o. n. a. t. e. r. e.
 e. z. M. a. d. i. J. a. n. o. s. m. a. t. o. n. a. k. e. s. t. e. t.
 t. e. n. v. e. t. e. t. M. e. r. t. e. z. v. a. n. a. l. z. o. n. t.
 h. o. g. y. e. s. a. z. o. M. e. n. d. e. n. e. k. i. g. y. o. r.
 L. a. z. l. o. n. a. i. v. a. i. t. v. o. i. n. a. z. e. t. i. e. c. e. n.
 e. s. a. P. a. r. o. c. h. i. a. t. e. m. k. e. n. t. i. k. p. a. l.
 a. n. a. a. t. a. t. E. z. u. t. a. n. a. z. e. t. h. e. t. e. r.
 B. i. s. k. e. t. z. a. m. u. s. o. y. z. e. k. e. t. e. s. d. e.
 i. e. s. e. s. e. m. i. l. l. e. t. e. n. v. o. i. t. e. z. e. l.
 i. e. n. s. e. y. e. i. e. n. a. t. e. m. p. o. r. t. p. a. l. i. s.
 o. a. r. t. e. t. e. z. v. i. e. n. k. e. n. e. t. e. z. e. t.
 v. e. n. e. i. e. d. u. n. a. t. a. t. o. r. a. t. o. z. e. s. u. n. a.
 a. M. e. r. t. e. z. m. a. r. t. i. G. u. l. A. n. d. r. a. s. e. n. n. e. k.
 i. d. e. j. e. b. e. n. a. t. e. m. p. l. o. m. e. l. p. u. s. t. a. n. t. i. S. z. o.
 J. a. n. o. s. h. a. z. a. e. l. e. g. e. t. e. s. a. z. E. a. d. P. e. t. e. r.
 a. z. C. r. u. c. e. d. r. e. t. e. t. a. t. a. t. a. n. a. n. e. t. o. l. u.
 t. a. z. e. t. A. z. E. i. s. i. P. e. t. e. r. H. a. z. i. t. a. n. e. r. e. l.
 a. z. a. z. i. n. s. t. a. n. c. i. a. m. e. l. l. y. e. t. a. G. u. l. z. a. r. m. a. z.
 k. e. z. e. v. e. l. m. e. a. e. k. o. l. i. e. t. e. s. a. M. a. r. t. i. n. i. a.
 n. a. k. i. s. h. a. l. o. t. o. k. r. o. l. H. a. z. i. t. o. k. r. o. i. e. s. k. e.
 r. e. s. t. e. l. e. k. r. o. l. v. a. l. o. r. e. k. e. e. s. a. z. o. r. t. u. l.
 s. e. d. e. n. y. e. k. M. e. l. l. r. o. l. G. u. l. a. z. i. y. s. h. o. g. y.
 c. i. z. o. r. i. E. d. a. k. e. d. e. n. y. e. n. S. z. e. n. h. a. t. o. l. a. t.
 d. e. i. z. u. t. e. n. k. e. l. e. z. z. s. o. r. m. o. l. i. s. z. o. b. b. e. l.
 C. r. i. s. t. i. a. p. i. E. n. n. e. k. i. d. e. j. e. b. e. e. l. h. a. l. a. n. t.
 a. V. i. e. z. M. o. r. t. o. z. E. r. e. n. t. z. J. o. e. u. F. e. r. e. t. E. y.
 G. y. o. r. y. C. e. n. e. G. y. o. r. y. A. P. a. r. o. c. h. i. a. e. l. p. u. l.
 u. l. a. G. u. l. A. n. d. r. a. s. i. s. H. a. l. o. t. o. k. r. o. i. e. s. F. e. r. e. n. t. z. i. s.
 1700 e. l. b. u. s. u. r. a. a. M. a. r. t. i. n. u. s. i. s.

Ez jó jámborlelkű emberrel
 halál, az E. a. a. r. a. s. a. g. r. a. t. a. l. l. a. z. e. c. e.
 e. l. z. e. n. d. e. i. g. l. e. P. a. p. a. k. e. M. e. l. l. e. r. t. e. n. e. r.
 t. a. l. a. l. a. u. k. a. t. i. e. 1700 S. z. e. n. d. i. M. a. r. t. i. n.
 L. e. u. i. t. a. r. a. u. k. a. d. a. k. i. a. P. e. t. e. r. i. s. S. z.
 h. o. d. n. a. g. a. r. a. l. d. i. e. g. a. l. a. z. t. m. e. g. h. a.
 l. a. t. h. o. g. y. o. a. P. a. r. o. c. h. i. a. t. e. r. t. a. z. e. r. t. e.
 e. p. i. s. t. o. l. e. t. e. m. e. j. h. o. g. y. o. v. i. e. g. y. H. a. z. b. o. l. t.
 l. o. k. a. i. u. b. a. n. l. a. k. o. r. t. i. k. k. a. z. u. l. k. e. t. o. z.
 N. o. H. a. m. a. r. P. a. l. e. s. a. N. o. F. e. k. e. t. e. M. i. k. l. o. s.
 P. a. p. i. t. a. k. k. i. n. e. m. t. e. g. e. n. t. z. a. s. k. a. t. m. i. d.
 a. z. a. l. a. t. a. z. M. e. n. a. l. g. y. a. m. e. g. o. k. e. t. M. e. r. t.
 o. h. o. z. z. a. n. a. g. y. e. m. b. e. r. l. e. g. e. l. v. i. s. e. l. e. t. e. k.
 e. s. h. o. g. y. a. P. e. t. i. s. b. e. n. C. z. e. n. e. I. m. r. e. t. E. i. s. i.
 J. a. k. o. b. o. t. F. e. k. e. t. e. V. i. n. z. e. t. p. a. p. i. t. a. t. i. s. J. u.
 E. i. s. i. I. s. t. y. a. n. t. F. e. k. e. t. e. l. a. i. l. o. t. o. t. e. m. e. n. e.
 e. l. 1710. t. a. t. a. j. i. F. o. g. o. r. o. s. t. J. a. n. e. s. l. e. u. i.
 i. a. k. o. v. e. k. e. z. e. t. E. z. a. z. t. i. y. a. m. e. g. m. i.
 k. o. r. j. o. u. b. e. e. s. h. o. g. y. a. B. a. l. u. s. P. a. p. n. a. g. y.
 h. u. p. a. r. t. o. y. o. z. a. t. a. z. e. e. z. t. M. e. z. o. M. a. r.
 t. a. s. i. H. u. m. a. r. P. a. l. e. J. a. z. M. a. r. t. i. n. t. M. e. z. o.
 M. i. k. l. o. s. t. E. i. s. i. M. a. r. t. i. n. t. i. e. l. e. j. e. b. e. n. e.
 m. e. r. t. e. k. e. l. e. s. h. o. g. y. 1713. J. u. l. i. u. s. I. s. t. i. n.
 u. s. a. M. e. l. l. e. r. H. a. z. o. n. l. e. j. u. l. a. k. a. k. a. r. u. z.
 s. a. g. b. e. l. m. e. g. j. o. u. S. z. a. p. i. a. k. p. a. t. u. o. i. s. l. i. z. a. t.
 e. p. i. s. t. o. l. e. k. o. a. z. v. e. l. e. P. r. a. d. i. c. a. t. o. r. u. s. u. s.
 n. a. k. h. e. z. n. i. s. m. e. g. m. a. g. a. i. s. m. i. n. d. e. n. n. a.
 p. o. n. l. e. g. i. t. e. t. m. i. g. e. l. k. e. l. z. i. l. e. s. h. a. t. B. e.
 s. i. G. y. u. e. k. o. t. s. z. a. l. l. i. y. a. k. b. e. l. e. E. z. e. r. t. e. n.
 a. d. i. c. a. t. a. k. e. n. t. i. a. z. o. d. o. b. e. u. n. i. o. n. t. o. r.
 o. a. C. o. n. t. r. a. d. i. c. a. t. u. i. s. h. i. r. u. l. v. i. z. i. k. e. n. e. r. i.
 a. r. e. v. b. e. s. o. n. y. h. a. e. l. m. e. s. t. m. i. n. g. y. a. n. k. i. h. a. r.
 n. a. k. u. n. y. i. e. r. t. e. t. e. z. n. a. g. y. a. t. k. o. z. z. a. s. t. i. l.
 r. e. n. e. z. v. a. z. a. t. k. a. t. m. e. l. t. i. s. k. e. l. l. y. e. r. o. i. e. t.
 t. o. v. a. b. b. m. e. g. n. e. m. t. a. r. t. o. z. z. a. k. F. o. g. r. a. n. i.
 J. a. n. o. s. P. r. e. d. i. c. a. t. o. r. u. i. a. z. k. e. t. v. e. s. a. n. e.
 e. l. h. o. r. o. m. o. t. h. e. l. l. y. e. b. e. h. o. z. i. a. k. 1714. 12.
 M. a. r. t. i. k. i. d. a. n. 1710. m. e. n. y. i. p. a. r. t. i. s. h. a.
 i. t. e. s. e. g. y. e. b. u. t. v. i. z. i. t. a. t. o. r. e. n. e. l. a. t. a. t. a. t.
 m. i. n. d. h. o. s. t. o. s. o. n. s. o. r. o. l. o. n. u. l. t. e. i. r. t. a.
 k. i. g. y. o. z. n. e. l. e. i. r. n. i. h. a. n. y. e. t. e. o. p. u. l. i. t.
 k. e. z. e. z. i. e. l. t. t. e. m. e. t. e. l. t. o. n. a. e. g. y. e. z.
 s. e. m. h. a. n. e. m. a. M. e. s. t. e. r. C. u. i. t. o. r. a. t.
 h. o. g. y. v. e. h. e. k. e. d. e. t. m. a. d. i. t. z. e. l. e. n. u. l.
 m. e. r. v. e. n. a. m. o. z. o. k. e. t. s. o. r. n. y. o. k. e. p. p. e.
 k. a. r. t. o. z. z. i. v. a. n. m. a. r. t. i. o. s. t. o. t. o. r. u. s.
 i. t. a. l. e. i. r. t. a. 12. e. g. y. j. o. i. n. a. m. e. l. h. o. g. y.
 a. z. o. l. s. a. b. i. n. o. l. l. e. t. o. r. i. s. a. t. a. t. 1718. m. a. r.
 t. o. d. i. c. o. n. t. r. a. d. i. c. a. t. e. s. a. n. t. e. l. e. k. e. k. n. e. k. i. n. a.
 r. e. k. e. d. n. e. k. a. F. a. s. t. i. o. l. l. a. z. M. e. s. t. e. r. H. a. z. i. t. a. k.
 v. o. l. s. d. e. k. i. n. a. r. t. a. k. i. k. e. d. n. e. k. p. e. d. i. g.
 s. e. l. t. e. k. e. r. i. y. u. k. a. n. a. d. a. r. a. t. o. l. d. e. i. h. a. u. s. a. k.
 m. i. n. a. k. n. e. m. k. i. m. u. l. t. 1719. 7. a. z. e. n.
 S. i. l. v. e. r. e. n. P. e. t. e. r. j. o. u. e. m. h. e. l. l. y. e. k. u. j. i. d. e.
 s. e. n. d. o. n. a. p. a. r. t. 1720. S. i. r. a. l. u. s. o. r. e. u. n. i. o. n. a.
 i. d. e. j. e. b. e. n. e. s. e. l. o. s. t. e. r. t. s. a. z. e. s. e. r. t. o. l. p. r. i. n. c. i. p.
 l. o. u. o. m. a. b. u. r. g. o. k. o. n. y. o. z. g. e. l. t. e. m. e. l. e. n. o. z.
 t. e. l. e. m. a. z. e. n. k. i. e. n. e. m. e. r. e. b. b. e. n. H. a. z. i. t. a. n.
 M. a. r. t. i. n. e. k. e. d. d. i. g. t. e. g. e. m. i. t. z. u. l. n. e. k.
 k. o. v. e. k. e. z. e. z. d. o. n. l. e. k. M. e. n. i. s. k. i. s. h. o. g. y.
 i. s. P. o. s. s. e. s. i. o. n. e. C. u. r. S. z. a. p. 27. J. u. n. 1720.

Szentpéteri Péter inséges időben jött Szapra (mennyi ideig volt itt? Nem tudjuk). Ezt írta: „1720-ban jöttem Pogrányi József kedves antecessorom helyébe. Első prédikációm az éhínségről szólt. Siralmas drágaságnak idején az éhínségről prédikáltam, buzgó könyörgésemmel engesztelvén Istenemet. Már ennek vége. Mit szülhetnek a következő esztendők? Isten titkában vagyunk...”

De 1720 után is buzgólkodhatott itt valaki, hiszen a 2001-ben használt úrasztali edények akkoriban készültek. Egy arannyal befuttatott ezüst kehely és az úrvacsorai kenyérosztó tányérka fennmaradt. A tányérkán 1726. júl. 5. véset látható. A kehely felirata: A szapi szent eklézsia számára csináltatta Écsi István 1726. esztendőben. A Komáromi Egyházmegye iktatókönyve is említi 1725 és 1740 közötti években Szapot.

Amíg másutt a papok kínzásokat, börtönt, gályarabságot szenvedtek, addig a szapiakat nem háborgatták. 1747-ben Győr megye közgyűlése mégis 250 forintra büntette őket, mert új lábat állítottak az 1651-ben készült haragnak.

Az ellenreformáció ideje alatt Szap kivételes hely volt, nagy sérelem nem érte. Sőt, idemenekültek máshonnan azon prédikátorok, akiket otthon zaklattak. Mindezek ellenére Szapon 26 évig nem volt lelkész. Végre, hosszú utánjárással teljesült a szapiak és nyáradiak vágya: 1745 és 1750 közötti időre Naszályi András lett a papjuk.

A Türelmi Rendeletet a „kalapos király”, II. József 1781. október 29-én adta ki. A két falu híveinek ekkorra már az volt a vágya: másodszer is templomhoz jussanak. De ez csak nyolc évvel később sikerült. Az új templom 1789. szeptember 8-án készült el. Építése Böhönyei János idején (1783 és 1785 között) kezdődött. Az adakozásra szólító levele fennmaradt: Tiszteletet érdemlő Nemes Compossesor Urak! Jó Istenünk kegyelméből, Felső Királyunk kegyes engedelmet elnyertük a használhatatlan templomunk újjáépítéséhez régen óhajtott szabadságunkat, oskolát és mesterházat is újonnan építhetünk, melynek építéséhez Istenünk segítségével, mihelyt az idő engedi, hozzá akarunk fogni. Ehhez kérjük a kegyes adományukat.

Kazay Bálint prédikátor fejezte be a templomépítést. Szap második temploma fatalpakra épült, stukatúros és zindelytetős volt, torony nélkül. Ide jártak 78 éven át istentiszteletre a reformátusok, aztán ez is elhamvadt.

Az 1863-ban keletkezett tűz miatt ismét elszegényedett Szap lakossága. Hiába vágytak harmadik templom után, nem volt hozzá pénzük. Végül, szükségképpen, ismét talpfaalapú, sövényfalú imaházat állítottak, amiben aztán 22 éven át tartottak istentiszteletet (a szerző megjegyzése: a talpfás „fundamentumú” építkezés egykor ismert volt Szapon. Volt olcsó építőanyag bőven: alapnak mocsári tölgy, sövénynek gyűrűvessző, csak kézi erő kellett. Faragni és sövényt fonni minden férfi tudott, a sövény betapasztása és fallá alakítása pedig asszony munka volt). A témát így zárta a krónikában

Csekes Béláné 1968-ban: „Az utolsó talpas házat alig 10 éve bontották le Szapon.”

A Magyar Nemzeti Múzeum kéziratárában van Tóth Ferenc gyűjteménye, az szolgált forrásműként a dr. Borovszky Samu szerkesztette Győr vármegye és Győr város monográfiájához. Abból tudjuk Szapról, hogy itt 1619-től fogva állandóan szolgáltak lelkipásztorok.

1619-ben állította Czene Péter püspök a szapi, balonyi és radványiak lelkészévé Jó Tamást. Utána következtek: Szapon lelkészként: 1624-től Tóth András, 1629-től Bódis Gábor, 1631-től Szabó Mózes, 1644-től Szenczi Lukács, 1651-től Medgyesi Márton, 1654-től Száki János (később felső-dunamelléki püspök), 1659-től Pókai Pál, 1667-től Cseh Péter, 1670-től 1684-ig Osvald Balázs. Osvald lelkész templomot, paróchiát és is iskolát építtetett, és „itt soha senkitől nem háborgattatott az eklézsia”.

Kúr Géza csicsói lelkész írta: „Egyházmegyénk területén egyik legrégebbi protestáns pap, akiről ezt hitelesen megállapítani lehetett: Körmendi András dunaszerdahelyi, majd 1550-től vágsellyei lelkész...” Az 1500-as években: „...mert az egész Magyarországon és a török megszállás alatti részekben már korábban elváltak a kálvinisták a lutheránusoktól...”, itt is bekövetkezett a különválás.

„Basilius Osvald vulgo Balázs papnak...a győri püspök kedves akkorbéli Urral és a Vármegyével is szabad consetentiái voltak; mindenek háborgattatnak ő neki semmi baja sem volt. Midőn a többek között a Synoduson Samariában megjelenék mindenek csudálának az ő békességét. 3tia Febr. 1670 azt jelenti a Synodusban...a Győr megyei Pápastáknak mint igaz keresztényeknek az epéjek sem keserű. Bezzeg megesék jó Balázs papnak, Mert ha Czene György és jó Mező Mátyás jó ifjú legények véle nem lesznek vala, mindgyárt a mentéjit középen nyírik el vala és a szakállát is, de ezek észre vévén felkiáltanak: ki meri bántani Balázs Papot; Buzogányok kezekben lévén, halállal fenyegetnek vala mindeneket, mikor mégis a Papokat le nem csendesíthették volna, szerentsére érkezének az eszes Vitéz Morotz Jakab és az eszes Vitéz Etsi Péter, kik megfogák a Balás Pap kezeit vezeték elöl, hátul pedig a két buzogányos őrzi vala és hogy semmit nem tehetének a jó Balás papnak kiátkozzák őtet és a Szapiakat, s eltilták a Nyáradtól Baloniaktól Radvániaktól és mindenünnen és így a Szapiaknak sem lehetett Balás Pap nélkül el lenni és a Balás Papnak sem a Szapiak nélkül...”

A szapiak, mint vitadöntő argumentumra, a buzogányra hivatkoznak. Ez élénken rávilágít a vidékünket ma is jellemző mentalitásra: népünk kifelé féltékenyen őrzi a belülről nemigen látogattatott, elhanyagolt intézményeit; nem engedi, hogy idegen bántsa papját, tanítóját, hogy a gyülekezetükön kívüliek beleavatkozzanak akaratuk nélkül dolgaikba, mert azzal csak ők rendelkezhetnek. Ha nekik úgy tetszik, bánthatják vagy odább is adhatnak papjukon, de más meg ne próbálja.

A szapiak szereplése kicsiben tükrözi az egyetemes református egyház képét: „A szapiak – kik maguk tartották fenn a papot, és állítottak be még iskolamestert is, holott csak kilenc család voltak összesen – az üldözések között elpusztult értékeket sokszor erejükön felüli áldozatokkal teremtették meg újra.”

Kúr Géza könyvében a szap-nyáradai tanítók fizetésének helye üres, csak a lábjegyzetben olvasható: „Az összeírás idejében Szap virágzó anyaegyház volt, de mégsem találjuk a vonatkozó adatokat feljegyezve. Valószínűnek látszó magyarázat az, hogy az 1570. esztendőben a szapi gyülekezetet kizárták a ref. egyházból, s még az 1712. évben sem vették vissza.”

1673-ban az állásuktól, szolgálatuktól megfosztott papok, tanítók közül egyesek Szapra menekültek, ahol külön császári-királyi engedéllyel védett volt az eklézsia, tehát az üldözöttek meghúzhatták magukat: „...néha 12 prédikátorok bújkáltak, minthogy nem is keresték őket Szapon, sok ideig bátorságban múltattanak...”

Az 1700-as évek elején megint tombolt a református lelkészek és az iskolamesterek üldöztetése. Számos olyan esetet ismertet Kúr Géza könyve, amikor Csallóközben egyházi embereket bántalmaztak és tettek földönfutókká. Szerencsére ez szapi papot és tanítót nem érintett.

Hogy mégis kik maradhattak helyükön, azt megtudhatjuk Valesius 1727. február 20-án kiadott „Currenséből” (a komáromi egyházmegye 1725 és 1740 közötti időkből használt iktatókönyve Kúr Géza birtokában volt): 27 egyházközségben volt ekkor egyházi ember.

Az 1753 és 1756 között a Dunántúli Egyházkerület egyházmegyénkénti gyülekezeteit összeírták. A kerület régi anyakönyvéből: „Tertius Senioratus est Comaromiensis. Ubi Senior D. Joannes Valesius Cuis Inspectioni haec Ecclesiae juxta tres processus subsunt: I. Processus: Csilizköz: in quo haec sunt Ecclesiae: Szap, Pastor: Joannes Veszprémi...” Szapon Bozóki Dániel a tanító, 4 éve szolgál, 30 florenci pénzt, 40 mérő búzát, 15 font húst, 26 boglya szénát, 30 öl fát, 10 font fagyút, 300 kéve rőzsét, keresztelest és egyházkelelőért 28 1/2 dénárt, esketésért, vagy halotti prédikációért 50 dénárt kapott.

A cseh származású Valesius esperes a szapiakat így dorgálta 1727. február 13-án kelt levelében:

Nem mindegyik prédikátor kívánkozik kegyelmetekhez, látván, hogy igen lassú gondviselés vagyon irántuk... Ne bocsássák el kegyelmetek maguk közül a prédikátort, úgy hallom kegyelmetek közül némelyek relatiojuktól, inkább kívánna kegyelmetek prédikátor nélkül lenni, sem mint azt maguk között elszenvetni. Nem adom ezt senkinek tanácsul, nem tudom mit végeznek Bécsben, talán azt, hogy ahol prédikátor vagyon mostan, maradjon azután is, ott ahol pedig nincsen, azután se légyen...”

Az 1700-as években I. Lipót király rendeletére a kerületekben megtartották a „Visitatio Canonicae” néven ismert egyházlátogatásokat, és jegyzőkönyveket vettek fel, figyelemmel a gyülekezet belső életére.

A „Currens post visitationem” szerint Valesius esperes utasítása: „...Az Ecclesiában a haragosok békéltessenek meg...” Ugyanis az esperes megtudta, hogy Hölgye Tamás és társai Debreczeni István prédikátort valamiért el akarták távolítani Szapról...



Itt jelentős „fehér folt” tátong a szapiak történetében. Az 1700-as esztendőkhöz után az 1800-as évek következnek.

1818. április 21-22-én tartották Aranyoson a Hevétziai Vallástételt követő Komáromi egyházmegye közgyűlését nagytiszteletű senior Katona Mihály úr és a „Nemes Nemzetes Vitézlő Vitze Ispány és Coad. Curator Thaly Sigmond Úrnak Elölülések alatt, amelyben ns táblabíró és Coad. Cur. Csepy Sigmond úron kívül jelen voltak: Óri Fábián Pál madari, Czike Pál nagymegyeri, Tóth Sámuel szentpéteri, Kalmár József komáromi, Nagy János kisújfalusi, Csontos István „Csitsói”, Tóth János komáromi prédikátorok. A közgyűlésen felolvastatott tekintetes Barthalos István úrnak, Győr vármegye táblabírájának levele, melyben tiszteletes Fábián Mihály szapi prédikátor úrnak panaszaira válaszol. Nevezetesen: hogy a tiszteletes úr „töltétsinállásra kényszerítették”; azt válaszolta a táblabíró úr, hogy Szapon árvíz ...(olvashatatlan) gyulladás esetén mindenki, aki mozdulhat, köteleztetik; tehát tiszteletes Fábián Mihály úr is, aki e helységben házzal, kertekkel, kibérelt földekkel bír, az eklézsia körül előforduló munkáktól is megkíméltetik, más hasznokban is része vagy, nem szekáltatik, ha szükség idején szólíttatik. Nem kívántatik személyes jelenléte, hiszen három, négy garasért könnyen talátható férfit vagy leányt, aki által magát könnyen kiválthatja. – A tiszteletes úr másik panaszára, hogy házához „Quartélyost” adtak, azt feleli: – Egyetlen egy eset volt, midőn a Cs. és Kir. katonaság hajókon a Dunán szélvész miatt nem mehetett tovább, Szapra beszálltak, ahol minden házba berakotván, midőn el nem fértek, akkor Quartélyoztak be a tiszteletes úrhoz hármat vagy négyet; amellet késő este is lévén, a tiszteletes úron hirtelen segíteni nem lehetett...

A statisztika jelentős népnövekedést mutatott: 1602-ben 9 család adta Szap lakosságát; az 1820-as anyakönyv 380 reformátusról tud, amikor a község lélekszáma 640 volt (1968-ban a 653 lakos közül 320 volt református). 1820-ban a születésszám magas (az 1968-as háromszorosa). Gyakorinak mondható a tíz-tizenkét gyermekes család.

1824-től úrvacsoraosztás közben tilos lett pénzt dobni az Úrasztalára, azóta a kijáratnál lehet a pénzt tányérra tenni. 1830-ban elrendelték: a prédikátorok vezessenek statisztikát. 1836-ban vezették be a papírpénzt az arany „máriás”, az ezüst forint és a réz krajcár helyett, ezért az egyház vagyonát át kellett számítani az új pénzre. A sövény-imaház faanyagát eladták 150 forintért és azt is a templomépítés költségeihez tették.

A Helvétziai Vallástételt Követő Rév-Komáromi Egyházi Vidék esperesi látogatása. Szap, 1828. december 5. Matrikula, proticollum nem hiányos, a

curátorok számadása a tavalyi visitatio óta nem záródott be, ezért nem revidiáltatott. Minden ingó, ingatlan javai megvannak az eklézsiának. Ezen évi költség: a parókia udvarát deszkával bekerítették. Panasz nincs, az eklézsiában békesség van. Az iskola gyengébb mint tavaly; főleg aritmeticában és éneklésben tűnt gyengének. A rektorra a prédikátor panaszkodott: egész nyáron nem tanított, szeszélyeskedik, vadászik, puskáz, korhelykedik. A vizitálók mindezt szemére vetették a tanítónak.

Az 1828. évi tabella (előkerült Pápán) szerint: Szap anyaeklézsia, Nyárad fiók. Az eklézsia a tolerancia ideje előtt állt fel. Prédikátor Zsemlye Miklós, tanító Kósa Miklós. Földesúr a közbirtokosság. Lelkek száma: Szapon 231, Nyáradon 79. Nemes: Szapon 207, Nyáradon 77. Közrendű: Szapon 24, Nyáradon 2. Gyülekezeti létszám: 310. Iskolába jár: 24 fiú, 2 lány. Konfirmált: 4 fiú és 1 lány. Özvegyek száma: 15. Árvák száma: 4. Presbiter: 13.

Canonica visitatio (egyházlátogatás) Szap, 1829. Látogatók: Tiszteletes Karika Pál apáczszakállosi prédikátor, mint az esperesség képviselője és tiszteletes Végh Mihály mocsai prédikátor, mint adjunktus jegyző; Szap képviselőjében jelen volt Ns Barthalos János curator. Prédikátor Zsemlye Miklós, oskolarector Kósa Miklós. A matrikulák, protokollumok, számadások pontosak; a matrikulák kérés nélkül a főbíró úrhoz még nyáron beadattak. „Halott vizsgálók vagynak.,, Oltás jól megy, hívatlanul is kijött Győrből a vármegye kirurgusa, oltásért se nemestől, se nemtelentől semmit se kívánt. Az eklézsia ingó javai egy 12 forintos selyemkeszkenővel szaporodott, melyet nemes Étsi Dávid ajándékozott az Úr asztalára. Panasz nincs. Nyári iskola nincs; az olvasás, írás jó, számvetés, vallás(ismeret) is meg lehetős; a tanítás a 2. classisnak első felében érdemel helyet.

Egyházlátogatás. Szap, 1830. november 27. Látogatók: tiszteletes Karika Pál és Végh Mihály; a látogatáson jelen voltak: Ns Barthalos János curator és Ns Barthalos Márton hadnagy (a nemes-községek nem bírót, hanem hadnagyot választottak). Prédikátor Györös János, oskolamester Kósa Miklós. Lélekszám 297. Szapon: curialista nemes 200, közrendű 20. Nyáradon: curialista nemes 75, közrendű 2, gróf Illésházy árendás nemesei. (Megjegyzés: a curialista nemes teljes jogú kiváltságos; a praedialista nemes egyházi birtokot kapott, korlátozott kiváltságú volt.) Az eklézsiához tartozott 10 (Szapon 7, Nyáradon 3) özvegyasszony; árva, gyámoltalan nincs. Iskolás: 22 fiú, 10 leány. Konfirmálva: 2 fiú és 2 leány. A matrikulák jól állnak. Se bevétel, se kiadás nincs beírva, pótlásuk elrendelve. A temető alkalmas. Se himlőoltás, se halottvizsgálat nincs. Az ünnepekre figyelnek; istentiszteleteket tartanak. Az eklézsia javai régi állapotban vannak, a szent edények ládában állnak. Panasz nincs. Olvasás, írás jó, vallás kevésbé, számvetés legfeljebb 2. classis.

Canonica visitatio, Szap, 1831. június 5. Látogatók: t. Karika Pál és t. Végh Mihály. Jelen vannak: Ns Barthalos János szapi és Ns Hölgye János nyáradi kurátor; Ns Barthalos Márton hadnagy; Miklós Gábor, Étsi László,

Miklós Zsigmond, Miklós Gábor, Hamar László, Kis Sándor presbiterek. Prédikátor Győrös János, iskolamester Kósa Miklós. Lelkek száma: 256 (Szapon nemes 162, nemtelen 17; Nyáradon nemes 73, nemtelen 4). Iskolások száma: 22 fiú, 11 leány. Konfirmálva: 4 fiú, 2 leány. Született 8 fiú, 4 leány. Házasságot kötött 4 pár. Meghalt 37 ember. Matrikulák, protokollumok, számadások hibátlanok. Az eklézsia javai, földjei megvannak. Az előljárók elkeseredve panaszolták az eklézsia hanyatlását. Az utóbbi esztendőben, kivált a múltó évben a járványok miatt elhalt 13 „egészfizetővel” fogyott az egyházi adót fizetők száma. A prédikátor s az iskolamester conventioja 21 pozsonyi mérő búzával, 33 forinttal, 170 kéve rőzsével csökkent. A megmaradtak ezt pótolni nem tudják. Ha a prédikátor azzal, amit adnak, megelégszik, akkor jó, különben két belső embert nem tarthatnak. A jelenvoltak szerint: fájdalmas eset lenne mind magukra, mind vallásra nézve, ha ilyen régi, hajdan üldözött prédikátoroknak oltalmul szolgáló eklézsia a lajstromból töröltetnék. Kérték a prédikátort és a mestert: a kevelés gondolatát vessék ki elméjükből, vallásuk gyűlölőinek ne adjanak okot kárörömrre, áldozattétellel szolgálják a gyülekezetet; ők pedig ígérik, amint tehetik, megadják azt, ami jár. Iskolában: olvasás remek, história, káté meglehetősen, könyörgés (ima) és számvetés jó.

A szapi reformátusok régmúltjához tartozik az 1830-as években pusztító járványok ismertetése is. 1831-ben az anyakönyv halálozási rovatába 37 református neve került. Pedig Komáromból 1831. augusztus 12-én esperesi rendelet figyelmeztette a lelkipásztorokat: tartassák be az előírásokat, vigasztalják a híveiket, a kolera terén elért tapasztalataikat pedig recept küldésével adták át: fél pint borszesz, 2 lat kámfor, 2 lat mustárliszt (Senftmehl), 1 lat törött bors, 2 lat tört fokhagyma, fél meszely igen erős ecet, negyed lat szárított és porrá tört körisbogár, fél lat szalmiák geisz. Mindezt tűz felett összevegyítve kell melegíteni, majd leszűrni, aztán egy darab flanelra kenni, azzal a beteg altestét és lábát bedörzsölni, amitől erősen fog izzadni; tehát jól betakarva feküdjön és kamillateát igyon. „Aki ezt betartja, a veszedelemtől megmentetik.”

A kolera miatt az egyházi adót fizetők száma: „Szapon 9, Nyáradon 4 egész fizetővel alábbszállván, a Duna is már nagy darabokat elszegvén régi határukból, a terheket nehezen bírják.” Győrös János prédikátor levelére kiszálló Csonka István esperes látva a prédikátor számára befolyt csekélységet, kérte a gazdákat, valamivel többet adjanak az elhalálozott gazdák családja helyett. Ők ezt vállalták...

A fekete himlő együtt jött a kolerával. A himlő nem szedett annyi áldozatot mint a kolera, de egész életére elcsúfította azt, kinek az arcán a sok sebhely megmaradt. Sokan megvakultak a fekete himlő miatt.

Patkó Mihály feljegyezte: – Rettenetes nyavalya ez, ezért kötelező himlő elleni oltást rendeltek el. Enélkül a párokat nem eskették össze, iskolába sem vették fel a gyerekeket újraoltási bizonyítvány nélkül. A gyermekek

kötelesek iskolába járni, tehát a szülők kötelességüknek tartották gyermekeiket himlő ellen beoltatni.

Canonica visitatio Szap, 1832. november 22. Jelen vala: Ns Barthalos János, Ns Barthalos Márton curátorok; Ns Étsi László, Kis Sándor, Hamar László, Barthalos György presbiterek (volt 8 presbiter). Prédikátor Györös János, iskolamester Mokos Sándor. Lélekszám: 258 (Szapon nemes 164, közrendű 17; Nyáradon nemes 73, közrendű 4). Iskolás 13 fiú és 10 leány. Konfirmált 1 fiú, 5 leány. Született 5 fiú és 2 leány. Copulált (házasságot kötött) 6 pár. Meghalt 8 ember, közülük 2 kolerában. A matrikulát jól vezeti, de másolatot a prédikátor még nem írt, tehát be sem adott a vármegyére. A protokollumba a panaszt beírták. Ez évben az eklézsia jövedelemforrásai szaporodtak: a Patkó-szigetben egy „curiára” való, fákkal benőtt rész kiszakított az eklézsia részére, amelyből máris hasznot vettek; a kivágandó fákból 150 váltóforint bevételt reméltek. Parókiát is kellene építeni és arra is kell valami kis summa. A fizető gazdák száma – részint elszegényedés, másrészt elköltözés miatt – évenként fogy.

1833-34. évi canonica visitatio: a szapi gyülekezet lélekszáma: 261 (Szapon 160 nemes és 16 közrendű; Nyáradon 73 nemes és 12 közrendű).

1836-ban az egyházlátogatást Tóth Dániel esperes, lakszakállosi prédikátor és Tüdös József révkomáromi prédikátor teljesítették. Szapon tapasztaltakat november 10-én vették jegyzőkönyvbe. Jelen voltak: Ns Hamar János kurátor, Ns Kis Sándor és Ns Barthalos János presbiterek. Lelkipásztor Györös János, iskolamester Vadász Pál. Szapon földesúr a közbirtokosság. Lelkek száma: 221 (Szapon nemes 152, nemtelen 17; Nyáradon nemes 47, nemtelen 5). Tanulók: 10 fiú, 8 leány. Konfirmált 2 leány. Született 5 fiú, 4 leány. Meghalt 12 férfi, 5 nő. Házasodott 4 pár. Presbiter: 14. Himlő elleni oltás rendszeren folyik. Anyakönyveket, jegyzőkönyveket és kurátori számadásokat pontosan viszik. A szülők panasa: iskolában nincs rend és fenytés; a vizitálók a rektort jobb fegyelemre és szorgalmasabb tanításra serkentették.

1837. A canonica visitatiót Tóth Dániel, a komáromi egyházvidéki esperes és Végh Mihály pénztáros és tanácsbíró végezte. Szapra december első napján látogattak. Jelen voltak: Ns Écsi Bálint és Miklós Sámuel kurátorok; Barthalos Márton, Kis Sándor, Hamar János, Barthalos György, Barthalos János, Miklós Zsigmond és Csicsai István presbiterek (van belőlük 12). Prédikátor. Györös János, iskolatanító Vadász Pál. Lélekszám: 260 (Szapon 96 férfi és 102 nő; Nyáradon 36 férfi és 26 nő). Született 9 fiú és 4 leány. Meghalt 6 férfi, 10 nő. Házasságot kötött 2 pár. Tanulók: 12 fiú, 8 leány. Anya-, jegyző- és számadókönyvek hibátlanok. Ns Miklós János és Zsigmond fia egyházilag közember létükre jelen voltak, de...(olvashatatlan) megelőzően legjobban kardoskodván a vétkes mellett, a nagytiszteletű esperes úr megdorgálta s mint ifjút és nem presbitert hallgatásra intette, hiszen ő is csak olyan fizető, mint akármelyik az eklézsiában. Erre atya s fia bosszúsan távoztak. A prédikátorra panaszolták: a templom-

ban nem énekel, ő mentegette magát, de mégis megintették. Az esperes úr az iskolamestert és feleségét előhívatván, megfenyegette őket a kiküldött deputáció ellen elkövetett illetlen, vakmerő tetteikért; figyelmeztette a mestert, ha róla a legkisebb panaszt is hallja, azonnal kiteszik. Intette őt megalázkodásra és a prédikátor úr megkövetésére. Az iskolában csak 8 fiú és 2 leány tanult; olvasás, írás, általában minden gyengének mutatkozott.

Egyházlátogatás, 1839. november 17. Jelen voltak: Ns Miklós Zsigmond, Kis Sándor, Miklós Sámuel, Hamar László, Hamar János, Barthalos János, Miklós János, Csicsai István, Barthalos Márton presbiterek. Földesurak: Szap a közbirtokosoké, Nyárad özvegy gróf Illésházyné birtoka; mindkét helység Győr vármegyében fekszik. Lelkész Györös János, tanító Vadász Pál. Lelkek száma: 270 (Szapon 98 férfi, 105 nő; Nyáradon 38 férfi, 29 nő). Született 5 fiú és 5 leány. Házasságot kötött 3 pár. Meghalt 5 férfi és 5 nő. Iskolás 6 fiú és 6 lány. Az anya-, jegyző- és számadási könyvek hibátlanok. Utasították a lelkész urat, hogy ő is, mint a csilizradványi, menjen be Györbe, a levéltárban nézze meg, ott vannak-e az anyakönyvek másolatai, ha nincsenek, írja le és adja be. A canonica visitatio meglegedésre és békére kérte az előljárókat. Azok azt lehetetlennek állították – úgy vannak – mondták, mint a betegek, színtelenek, nyavalyognak, eklézsiájuk elpusztul, ha más papot nem adnak nekik. Levelükben a lelkészt tudatlansággal vádolták, ő inkább illenék a hallgatók sorába, mintsem a szószékre. A vizitorok meghallgatván Györös János prédikálását, és azt tapasztalták: a szapiak meghidegülése és elidegenedése nem alaptalan, annak belső, szellemi oka van, melyet ők csak éreznek, de ki nem magyaráznak. Az iskola rosszul áll. A hat fiú és a hat leány mindenben igen gyöngének találtatott, az olvasás gyarló, számolás éppen nincs, írást csak egy tudott mutatni. Gergely-napig még eltartják a rektort, de tovább nem – mondták a szülők. A tanítót szorgalmasabb tanításra intették a vizitálók.

Az 1840. november 23-án kiszállt canonica vizitálók Szapon – a prédikátoron és az iskolamesteren kívül – senkivel se beszélhettek. Jóllehet, a prédikátor a kurátor által meghívatta a presbitereket, de ők feléje se mentek az eklézsiának. Nem lévén más, az iskolamestert küldték el a kurátor házához és Écsi Bálint presbiterhez, de ő azzal jött vissza, senkit se talál, talán elrejtették magukat. A vizitáció megállapította: prédikátor Györös János, tanító Kósa Mihály. Lélekszám: 275 (Szapon 101 férfi, 106 nő; Nyáradon 39 férfi, 29 nő). Született 7 fiú, 2 leány. Házasságot kötött 6 pár. Meghalt 2 férfi, 2 nő. Konfirmált nem volt. Iskolás 14 fiú, 5 leány. Iskola (november végén!) csak két hete indult be, a gyermekek későn kezdtek iskolába járni, mindenben gyengék; a tanító panaszkodott, hogy a vezetők az eklézsia épületeire nem gondolnak, a parókia és iskolaház pusztulóban van.

Egyházlátogatás Szapon: 1841. január 24. Jelen voltak: Ns Hamar László, Ns Miklós Sámuel kurátorok; Ns Miklós Zsigmond, Ns Écsi László, Ns Écsi Bálint presbiterek. Lelkész Patkó Mihály (csak kivívták a cserét!), tanító Kósa Miklós. Lelkek száma 279 (Szapon 107 férfi, 98 nő; Nyáradon

37 férfi, 37 nő). Született 8 fiú, 3 leány. Meghalt 9 férfi, 4 nő. Házasodott 4 pár. A könyveket hibátlanul vezették, az 1838-40-es számadásokat pótolták. Iskolás: 14 fiú, 7 leány, közülük 4 katolikus. A tanító hanyagsága miatt a gyermekek semmire se mennek, hogy kevés a tanítvány, azt a tanító kegyetlenkedése okozza.

Az 1842. április 27-28-i közgyűlés jegyzőkönyvéből. Nagytiszteletű Végh Mihály esperes úr előadta az elmúlt esztendőben bekövetkezett egyházi személyi változásokat. Papi változások: Györös János tiszteletes úr Szapráról 1841. szeptember 29-én csere által Jókára távozott, ott bevezette Csirke Dániel deáki lelkész; Patkó Mihály tiszteletes úr Jókáról Szaprára érkezett, bevezette tiszteletes Nagy Péter, csiliz-radványi lelkész.

Egyházlátogatás Szapon, 1842. november 24-én. Jelen voltak: Ns Hamar László és Ns Miklós Sámuel gondnokok, Ns Écsi Bálint hadnagy, Ns Écsi László és Ns Miklós Zsigmond presbiterek. Lelkész Patkó Mihály, tanító Kósa Miklós. Szapon földesúr a közbirtokosság; Nyáradon a határ részben a közbirtokosoké, másrészt földesurak gróf Batthyány József és gróf Viczay Károly. Az anya- és a jegyzőkönyveket jól vezették, de az egyházi számadásokat még nem fejezték be. Lelkek száma: 279 (Szapon 107 férfi és 98 nő; Nyáradon 37 férfi és 37 nő). Született 8 fiú, 3 leány. Házasságot kötött 3 pár. Konfirmált nem volt. Meghalt 7 férfi és 4 nő. Örömmel látta a vizitáció azt a díszes paplakot, amelyet ez a kis egyház ebben az évben építtetett. A tűzfalon nagy ablakok, a két szoba deszkával lepadlózva, kamra, kocsiszín, mindez szép magas töltésen, nagy költséggel állíttatott fel, elköltöttek 1200 forintot, amit maguk közt szedtek össze. Iskolába kevés gyerek jár, a szülők idegenkednek, a tanító kegyetlen. Egy gyereknek a fogát ütötte ki, másikat úgy képen vágta, hogy vérzett, stb. Egyik szülő kimondta: a fiát Csicsóra viszi tanulni. A gyerekek alig tudnak olvasni, a számokat nem ismerik, feleletük mindenből csekély. A tanító mentegette magát: a gyerekek későn kezdték az iskolát. A tanítót megfeddték...

Egyházlátogatás, Szap, 1843. december 13. Látogatók: nagytiszteletű Végh Mihály esperes és tiszteletes Kovács Péter. Szap képviselői: Miklós Zsigmond és Hamar László gondnokok; Kis János, Hamar János, Barthalos István, Miklós Sámuel, idősb Barthalos János és ifjabb Barthalos János presbiterek. Lelkész t. Patkó Mihály, iskolamester Détsi Károly. Lelkek száma: 279 (Szapon 107 férfi, 98 nő; Nyáradon 37 férfi, 37 nő). Született: 7 fiú, 9 leány. Házasodott 4 pár. Meghalt 6 férfi, 8 nő. Konfirmált 2 fiú, 2 leány. Iskolás 21 fiú, 20 leány, közülük 10 fiú és 4 leány katolikus. Az új tanító a tudást is megújította: olvasásban, a számvetés két felsőbb neméből, vallásbeli Szent Históriaból kiválóan feleltek, és ez a tanító érdeme.

Egyházlátogatás. Szap, 1848. január 23. Jelen volt gondnok s presbiterek: Ns Barthalos János, Hamar László, Hamar János, Miklós János. Lelkész Szelle József, tanító Gál Sámuel. Lelkek száma: 260. Született 4 fiú és 7 leány; meghalt 5 férfi és 6 nő; házasodott 3 pár; konfirmált 5 fiú, 3 leány. Az iskolában kevés a tanuló, közülük is 11 katolikus. Néhány szülő azt

kérte a tanítótól, hogy az ő gyerekeknek vallást ne, csak számolást, írást és olvasást tanítson. A tanító szorgalmas, ez kitűnt a gyermekek bátor, okos feleleteiből. Az eklézsia számadását nem a superintendens előírásai szerint vezetik, a kiadásokat és bevételeket ritkán közlik a lelkésszel, de ez inkább az ő hibája. Az egyházi épületek – a paplakon kívül – már rozsan-
tak, érződik a Duna vizének ezen a tájon egyre erősödő nagy partszagatá-
sainak hatása.

Ezután 11 év szünet van a fellelt dokumentumokban.

A Komárom egyházmegye esperesi egyházlátogatási jegyzőkönyvei leg-
közelebb 1859-ből kerültek elő. Ekkor Szap anyagyülekezet, Nyárad filia
Komárom vármegye komáromi járásába tartoztak. Szapra 1859. január 31-
én jött Vecsei Nagy Péter nagytiszteletű esperes úr. Jelen voltak: Écsi
Miklós gondnok; Écsi Dávid, Barthalos Imre, Miklós János, László Lajos
és Miklós Péter presbiterek. Lelkész Szelle József, tanító Gergely János.
Lelkek száma: 280 (Szapon 41 házban élt 110 férfi és 100 nő; Nyáradon 13
házban lakott 45 férfi és 25 nő). 1858-ban született 5 fiú és 5 leány. Kon-
firmált 2 fiú és 3 leány. Iskolás: 18 fiú, 15 leány. Feleleteikből kitűnt szor-
galmuk.

A reformátusok újabb korszakáról

1863-ban leégett a második templom, és ez nemcsak a reformátusoknak
okozott szomorúságot. Nagy szegénység következett, ezért csak egy sö-
vényfalú imaház emeltek.

Még szomorúbbak az 1895-96-as adatok: a difteritisz, a torokgyík fojtotta
meg a kisgyermeket. Csak Szapon 18 gyermektemetés volt, az anyák
szemei gyulladtak a rengeteg sírástól, karjaik és kebleik üresen maradtak.
A sűrű halálozások okozói a nedves, dohos, sokak által lakott lakások: a
pici ablakon nemhogy napfény, de még levegő se tud bejutni az egyetlen
szobába, ahol fejtől, lábtól, még az ágy alatt is tízen-tizennégyen aludtak.
És még nem is említettük a nehéz megélhetési viszonyokat. Hiába lakták
nemesek a falut, az cifra nyomorúság volt. A legnagyobb gondot a kevés és
silány táplálkozás okozta. A halálozások okai: forró nyavalya (magas láz)
és a száraz nyavalya (tüdőbaj, mai nevén TBC). A XIX. század halálozási
okai között gyakran szerepelt a vízbefulladás.

A népek nagy vízi országútja, a Duna szedte évente az áldozatait. Szinte
természetes volt, ha a gyerek fürdés közben a Dunába fulladt. Nagyobb
volt a tragédia, ha sokgyermekes családapa merült el örökre. A malmokba
dereglyékkal szállították az örölni valót és ugyanúgy hozták ki az örle-
ményt is, miközben gyakran belefordultak a fáradt molnárok a hideg vízbe.
Áldozatokkal járt az is, ha esőtől csúszóssá, ólmos esőtől jegessé vált a
malom gyalogpallója gabonabehordás vagy lisztkihordás közben.

Megélhetési lehetőség volt a túloldali szigeteken fakitermelés, majd a ladikázós ölfa- vagy rözsehordás. Nehogy többször kelljen átevezni, merülésig megterhelték a ladikot, és elmerüléskor vagy a felboruláskor vízbeesett embereket elnyelte az életet, megélhetést adó Duna.

Az 1800-as évek végén, a vagyonosodás időszakában kialakult Szapon másféle gátja is az egészséges népszaporulatnak. Ez volt a *kocsmában hitelbe is adott mézespálinka!* Akadt olyan család, ahol reggeliként tálba öntötték a mézes pálinkát, az abban megáztatott kenyeret ette felnőtt és gyermek egyaránt. Ennek következménye az lett, hogy az 1860 és 1904 között Szapon szolgált Deák János tanító a gyermeknevek után – mert nem tudott neki osztályzatot adni – csak ennyit írt: Gyarló!

A Komáromi Helvét Hitvallású Egyházmegye 1880. április 5-én tartott közgyűlésének jegyzőkönyvéből. Az 1868. évi 38-as törvénycikk előírásainak a tantermek kétharmada megfelelt; a többi iskola – köztük a szapi is – szűkösségük, kellő világosság hiánya, célszerűtlen padok miatt nem felelt meg. A nélkülözhetetlen taneszközökkel, könyvtárral, faiskolával és tornaeszközökkel ellátott iskolák között nincs a szapi. Az iskolát vizsgáló lelkész Szapon az egyházi és az iskolai osztályzatokat egyaránt jónak minősítette. A jó karban levő lelkészlakok között említve a szapi, javítására 175 forintot költöttek. A szapi lelkész követelésének megvizsgálására és elintézésére Závori Elek és Bíró Ignác kéretett fel.

1881. Az egyházi hivatalnokok fizetésével hátralékosok között van Szap; az iskolai osztályzat elégséges.

1882: Kleinmayer bérlő úr a szapi templom építéséhez sok téglát adott át jelentősen olcsó áron, ennek értéke 200 forintra tehető; a magtárban van 262 pozsonyi mérő búza.

1886: az egyházmegyei közgyűlésen Galambos László szapi segédlelkész is megjelent. Az 1886. évi törvénycikk előírásainak megfelelt a szapi iskola; templomépítésre összesen 2050 forintig tettek felajánlásokat, sőt azok nagy részét már be is fizették.

1889: Szap a templomépítésből keletkezett adósságának törlesztésére és a lelkészlak javítására 400 forint segélyt kért, de – mert már kapott a segélyalapról 200 forintot – méltányolva az önmagát végkimerülésig megadóztató kicsi egyházközség érdemeit – 100 forint kölcsönt kap; a lelkész javadalmára a közalapról 5000 forintot kértek

Templomtörténet. A tűzvész után 10 évig készültek templomépítésre a szapiak. 1877-ben 50 ezer téglát égettek 18 öl fa és 1200 kéve rözse tüznél, a szükséges épületfaanyagot is beszerezték. A tégláégetéssel együtt kezdődött az ügyintézés. Az 1877-es egyházmegyei gyűléshez a szapnyáradai egyesült gyülekezet előljárósága kéréssel fordult: engedélyezzék, hogy a leégett templom és az ideiglenesen emelt sövényfalú imaház helyett szilárd anyagú templomot építhessenek. A téglá és a faanyag már megvolt, de az építkezéshez a pénzük kevésnek tűnt, ezért azt is kérték: országos segélyért vagy királyi adományért folyamodhassanak. Az egyházmegye

ajánlatára az esperesség engedélyt adott a királyhoz írandó folyamodványhoz, de a bécsi udvartól semmi segílyt nem kaptak. Ekkor az esperesi hivatal kellő pecsétekkel ellátott gyűjtőkönyvecskét adott nekik, és azzal a szapi előjárók megkezdhették gyűjtőkörútjukat.

De máshonnan is jött segítség. A Gönyű és Pozsony közötti gőzhajózás érdekében 1880-tól szabályozták a Duna medrét. A munkákhoz Kispatkószigeten fahajó-gyárat építettek, az ott készülő dereglyékhez jól képzett ácsokat és faragókat hozattak Kecskemét és Debrecen környékéről. Közöttük nem kevés református is akadt. Az idegenek tanácsaikkal, munkájukkal és adományaikkal segítették a szapi templom építését.

Az 1885. május 16-i gyűlésen Rózsa Pál komáromi építőmester terveit fogadták el. A tervrajz 8 öl hosszú, 5 öl széles templomot mutatott, költségvetés 3932 forint. Az árlejtésen 6 pályázó vett részt, közülük 3760 forintos ajánlatával egy Lichtenstein nevű nagymegyeri építő nyert. A templomépítéshez 1867-től kezdték a gyűjtést és 18 év alatt 2500 forintot szedtek be; ehhez jött még az egyháztagokra kivetett adókból és a felajánlásokból 2035 forint; az Országos Domesztikától is érkezett 200 forint segíly, 4835 forinttal kezdték templomépítésbe, 1885-ben és 1886-ban részletekben fizették ki a vállalkozót.

Az alapkövet 1885. július 13-án tették le. Részlet az ünnepi beszédből: „Majdnem háromszáz éve már, hogy a Szap-Nyáradi Egyesült Református Egyház fennáll. Ezt bizonyítja az 1608-ban leírt jegyzőkönyv, melyből látjuk, hogy ez a maroknyi gyülekezet mennyi küzdelmen ment át, és íme, ma is fennáll. Mennyi elemi csapás érte, templomai leégtek, árvizek pusztították. Említsük-e azt a szomorú évtizedet, amikor négyszáz protestáns lelkész és tanítót állítottak vértörvényszék elé, kiket rabláncon vittek gályarabságra? Akkor e kis gyülekezet menedéket nyújtott sok menekülő, bujdosó prédikátornak! S míg az ellenreformáció alatt Győr környéke szenvedett, akkor itt, Szapon soha semmi bántódásunk nem volt. Most e nagymultú egyház, a háromszáznolcvan lelkes gyülekezet szilárd anyagból kíván templomot építtetni, melyben imádkozhatja gondviselő Istenét...”

Az alapkő ládájába minden pénznemből tettek emlékül az utókornak. Az ezüst egyforintost, a 25, 20 és 10 krajcárosokat, összesen 2 forint 70 krajcárt tartalmazó ládikát a parochia felőli sarok téglák közé helyezték. Az alapkő letételekor felírták az egyház előjáróinak neveit (közülük a szapi öreg Miklós János és ifjú Écsi Miklós, illetve a nyáradi Miklós Pál kurátorok neveit ismerjük), és a listát is befalazták. Az építkezést őszre befejezték és a templomot 1886 október közepén felszentelték. Az ünnepi aktust Ónody Zsigmond komáromi és Závory Elek patasi lelkészek végezték, az építés történetét Galambos László segédlelkész olvasta fel. A felszentelés napját – október 16 – az egész község ünnepévé fogadták. Ettől kezdve a reformátusok emléknapot, a katolikusok búcsút tartanak az októberi Teréz naphoz közeli vasárnapon.

Az első feljegyzés a szapi harangról 1747-ből maradt fenn, akkor állítottak új haranglábat. Csakhogy: azon a harangon 1651-es dátum volt! A második templom 1789-ben, de torony nélkül épült. A haranglábra egy kétmázsás és egy kisebb harang került; de azok az 1863-ban kitört tűzvészben megolvadtak. A harmadik templomhoz már tornyot építettek, abba 1895-ben, a katolikusokkal közös adakozásból öntettek harangot. Az új harangot presbiteri határozattal, közgyűlési jóváhagyással, 120 kilós súlyban, 342 forint árban rendelték meg Sopronban, a Seltenhoffer Harangöntődében. Felirata: „Szap-nyáradi egyesült ev. ref. egyház öntette 1895. ifj. Écsi Miklós, Miklós János gondnokok és Galambos László s. lelkész idejében.” (később megrepedt, majd elvitték az első világháborúba).

Az új templom felszentelése után nagy versengés támadt a nők között: ki, melyik padba üljön, kinek, hol a helye? Az első padokért a két özvegy papné, Kelemen Lászlóné és Nyirádi Sámuelné, valamint a László család nőtagjai vetélkedtek. Végül az egyházmegyei bíróság elé került e tragikomikus ügy, ahol úgy határoztak: hivatalból csak a lelkész családját illeti meg az első pad. De ebből is gond támadt: Szapon ekkor éppen nem volt választott lelkész, tehát nem akadt első padba ültethető papcsalád. Végül árverést tartottak: az első padban ülni akarók évente 50, a második padban ülők 40, a harmadik sorba jutók 30 forintot fizettek. Lajstromba vették a családokat és meghatározták: kinek, hol a helye. Mivel a templom közepén álló pad szűk lett a két özvegy papné és a László család számára, ezért az a lányok padja lett. A mindenkori papné és a tanítónő számára a bal oldali első padot jelölték, aztán oda is az iskolás leánykák ülhetnek.

A padper nem csitult az egyházmegyei bíróság döntése után sem, ezért deputáció szállt ki Szapra, de még 1888. február 28-án is tárgyalták. A torzsalkodás megbontotta a békét, elrontotta az istentiszteletek komolyságát. Az esperes úr 1888 márciusában újabb küldöttséget indított a szapi padviszály ügyében. Závory Elek és Kiss Pál küldöttek helybenhagyták a presbitérium határozatát, de megjegyezték: azok között dőljön el egyezés útján az első padban ülés joga, akik a templomépítésből kivették részüket, a padokra kirótt összeget pedig már kifizették, de semmi tekintettel ne legyenek a két papné képzelt jogára, mert ilyen jog nincs.

Ezután meghatározták a padok ülésrendjét. A katedra felőli első padba ülhetnek: özv. Kelemen Lászlóné, özv. Nyirádi Samuné, ifj. Écsi Miklósné, Miklós Pálné, Barthalos Józsefné, László Lajosné és Barthalos Dávidné. A bal oldali első padba ültek: a tanítónő, Szegi Lajosné, Miklós Vincéné, ifj. Miklós Jánosné, Miklós Józsefné és Miklós Bálintné. A templom közepén levő keresztpadok a lányokéi lettek. Azok első sorában ültek: László Zsófia, Miklós Judit, Nyirádi Mari, Nyirádi Jolán és Barthalos Judit ült. Második sor: Hölgye Johanna, Deák Lina, Miklós Terézia, Miklós Mária, Lengyel Mária és Barthalos Mária. A többi lány és asszony is megtalálta helyét, vélt rangja szerint.

A deputáció felszólította a presbitériumot és a pörös feleket: nyugodjanak bele az ítéletbe az egyház békéje érdekében, s ne feledjék, olyan szakbizottság nincs és olyan igazság sincs, amely mindkét félnek kedvezne. A presbitérium pedig határozott: 5 év múlva, ha majd új lelkészt választhatnak, a katedra mellé, a lelkész családja számára új padot készíttetnek. Ebbe a haragos felek – látszólag – belenyugodtak, és a határozatot aláírták.

A szapi reformátusok közül 1865-ben 310, 1886-ban 390, 1967-ben 320 ember fizetett egyházi adót.

A lelkész fizetését 1872-ben így tervezték: a pénzbeli konvenció 32 forint; a tiszteletes úrnak kap Szapon 33 1/2, Nyáradon 12 1/2 mérő búzát, 3 öl fát, 25 font marhahúst, 10 font faggyút, fél mázsa sót, 400 fej káposztát, 400 matring kendert, a szapiak 335, nyáradiak 65 liter tejet adnak. Vesznek a papnak rétet, lekaszálják, begyűjtik, a szénát hazahordják. Jár még 2 szántóföld a határban, 2 fél kert (egyik gyümölcsös, a Duna partján), valamint stólapézn, a Superidentencia szerint.

Közben Szap enyhítő kérvénye lejárt. Anyagilag erősödni akarván, öt évre adminisztrátort, birtokvételei tervükhöz pedig engedélyt kértek; de mert a remélt anyagi erősödés késett, újra csak káplánt kértek lelkész helyett.

Az egyház bonyolult ügymenet után, paplakot vett Szagon. (Somogy és Baranya megyei ingatlanok vételeiről és cseréiről van szó. Écsi Péter Somogyban lelkész, Écsi Bálint Baranyában tanító volt, az ott szerzett vagyonukat örökölték: Écsi Miklós, Mórocz Gábor, Écsi István és Écsi Lajos. E birtokokat adták-vették és ebből származott a paplak vételárának egy része.) A paplak Mórocz Gábor-féle házként volt feltüntetve. A paplakra az egyház 600 forint kölcsönt vett fel, mert az egyházmegye kikötötte: lelkészt csak úgy enged választani, ha részére rendes díj levelet és lakást biztosítanak. Készült egy díjlevél, amely 152 forint készpénzt, 25 mázsa búzát, 28 és 1/2 hold földet, 400 kéve rőzsét, 3 öl fát (megváltva 633 forintot), paplakot és hozzá való telket mutatott ki.

(Abban az időben szokás volt a testámentum kötés. A haldokló egyezséget kötött örököseivel arról, pénzt vagy földet hagyományoz az egyházra. Egy ilyenből érdekes bonyodalom támadt: 1968-ban a telekkönyv hivatalnokja kérte Barthalos Eszter testámentumát 1860-ból, mert anélkül a száz évvel későbbi tulajdonos nevére a házat átírni nem lehet; ekkor derült ki, hogy még mindig a református egyház nevére szerepelt a telek.)

Peőtz Istvántól 1878-ban az építendő tanítólakás belső telkének bővítésére, 88 négyszögöl szomszédos telket vettek 50 forintért. 1894-ben a szapnyáradi lelkész fizetésének alapjára 28 holdas földbirtokot vásároltak 2800 forintért. Az egyház kérte ezen előnyös birtokvétele jóváhagyását, egyszermind kérte a szapnyáradi lelkész fizetésének feljavítására a Konvent által 1890-ben adott, egyházmegyeileg kezelt 2000 forint tőkeamatsegélyt is. 1890-ben eladták a régi tanítólakást és az iskolát: ezeket az Ármentesítő Társulat vette meg gátörháznak 2000 forintért. A Duna partján, a töltés

oldalában levő régi paplakot a diószegi molnár vette meg 600 forintért. A régi bérházat Mórocz Károlynak adták el.

Egyházmegyei közgyűlési hírek. 1890: Az ülésen részt vett Galambos László szapi lelkész; Isten dicsőségére 5, perselybe 25 forint 26 krajcárt adtak a hívek. A lelkészlak javításra vár. Ez évben is akadtak olyan falvak – köztük Szap -, ahol az egyházi adók behajtására az esperes kénytelen volt a közigazgatást felkérni. A szap-nyáradai presbitérium, hivatkozva a számára engedélyezett, de ez évben letelt öt évi adminisztrátorság ideje alatt kifejtett helyes gazdálkodásra, további öt évre is adminisztrátori ellátást kért; a kérelem teljesítettik, amíg esetleg közalapi tökesegélyezéssel, rendes lelkészi állás fenntartására elég alapjuk nem lesz. Az iskola kielégítő minőségű.

1892. A közgyűlésén Szeghy Lajos képviselte Szapot.

1893. Az egyházmegye közgyűlésén Szapot Kalmár Péter, Madot Barthalos Vince képviselte. Előző évben új iskolát építettek Szapon. Törvénytelen házasságban élt egy református. A helyi egyház adóssága 544 forint; az Adria Biztosítónál 9 forint 53 krajcárért biztosították az egyházi épületeket; az iskola jó minősítést kapott.

1894: Szap és Mad a szomszéd lelkészek gondozása alatt állnak; az iskola megfelelt a törvényi feltételeknek és jó tanulmányi minősítést kapott. A szap-nyáradai egyház előjárósága bejelentette: az újonnan épülő tanítói lakás beltelkének bővítésére a 376-os telekkönyvi és 65/a helyrajzi szám alatti 88 négyszögöl szomszédos belsőséget 50 forintért megvette; az adásvételi szerződést az egyházi kerület jóváhagyta. A szap-nyáradai egyház előjárósága nevében Kúr Géza gondozó lelkész beterjesztette: az egyház a lelkészi fizetés alapjára 28 hold földet vásárolt 2800 forintért, és kéri ezen előnyös vétel jóváhagyását; ugyanakkor kéri, hogy a vételár kifizethetősége miatt, utalja ki az egyházmegye a szap-nyáradai lelkészi fizetés feljavítására a konvent által 1890-ben adott 2000 forint tökekamatsegélyt. A közgyűlés megnyugvással tudomásul vette a földvételt és a 2000 forintot is kiutalta. Egyúttal a szap-nyáradai egyháza figyelmét felhívták: mihelyt a lelkészi fizetés minimuma biztosítva lesz, a lelkészi állás betöltése céljából a javadalmazást megállapító szabályos díjlevelet megerősítésre terjessze be az egyházmegyére.

1895. A szap-nyáradai református egyház előjárósága megerősítésre beterjesztette az 1895. februári presbitéri és egyházi közgyűlésen elfogadott új egyházi adó kivetési kulcsát. Eszerint: minden pár vagy önálló egyháztag, vagyoni állapotától függetlenül, fizet párbér címén az addigi 31 kg búza és 1,36 forint helyett 40 kg búzát és 2 forintot; minden református birtokos pedig minden állami adóforint után ad 2 kg búzát és 2 krajcárt. A közgyűlés ezt az új egyházi adózást, amely az újabb zsinati törvényhozással megegyezik, feltételekkel, de elfogadta. Feltétel: a párbér-adónak az özvegyek és a vegyes-házasságban élők csak felét fizessék; az egyházi járandóságot a törvény által körülírt részarányban a nem helyben lakó, de a

községben földbirtokuk vagy házuk után állami adót fizető reformátusokra is vessék ki.

A közgyűlés elfogadta a szap-nyáradai egyház új lelkészi díjlevelét: amely pénzben, földben, terményekben 630 forintot kitevő javadalmazást tartalmaz. A 2000 forint segély utáni 1,5 %-os kamatot a lelkész 32 évig köteles fizetni. A szap-nyáradai egyház már 10 éve saját lelkész nélkül él, aki a szomszédfalvak szórvány reformátusainál missiószerepet tölthetne be; ugyanakkor a gondozó lelkész csak minden 3. vasárnap látogat hozzájuk isteni szolgálat végett, és ezért félő, hogy a hívek elszoknak az Isten házána látogatásától, vallásuk és egyházuk ügyei iránt elfásulnak. Felemlgették, hogy az elmúlt 10 év alatt maguk erejéből új templomot, iskolát, tanítói lakot építettek mintegy 10 ezer forint költséggel; most pedig a templomtól távolabb eső régi, de 80 forintot jövedelmező paplakjuk helyett újat akarnak emelni, tehát mielőbb saját lelkészt szeretnének, de addig is fogadja el a közgyűlés a beterjesztett díjlevelet és annak alapján adja meg nekik a lelkészválasztás jogának gyakorolhatóságát.

1896. A szap-nyáradai egyház az 1400 forintba kerülő paplak vételéhez 600 forint kölcsönt kért (megadták); folyamodott az 1890-ben felvett 2000 forint kamatainak mérsékléséért (megadták); a főiskolai pénztártól 1853-ban felvett 100 forintos tartozást lerótták, ezért a kötelezvényt visszakapták. A szapi iskola elégséges minősítést kapott.

1899. március 6-án lelkészválasztás volt a szap-nyáradai egyháznál: meghívás által választották lelkészüknek a rév-komáromi segédlelkészt, Vargha Károlyt. Az egyház 1899. évi szükségletét 1565,26 koronára tervezték, fedezet volt 1573,10 K, maradvány 7 korona 84 fillér. A templomi felszerelések közül hiányzik a szószék; a könyvelésben a földeknél bejegyzendők a dülőnevek és a művelési ágak. A presbitérium építkezésre és adósságtörlesztésre kért 300 korona segélyt, de mivel az előző évről maradt 100 frt, a 200 frt segély se adták meg. Az egyház elnöksége jelenti, hogy presbiteri és közgyűlési határozatok alapján az egyház tulajdonát képező tanítói lakásul szolgált házat, kertet (volt faiskolát) és belsőséget képező ingatlanokat felépítménnyel és gyümölcsössel együtt – az egyházi főhatóság jóváhagyásának reményében – eladják Mórocz Károly és neje Miklós Eszter szapi lakosoknak 970 forint áron. Az adásvételt jóváhagyták. Deák János szapi tanító 1898-ra 12,50, 1899-re 33,33 forint korpótléket kapott.

1900. Köszönet az előző évben kegyes adományokat tevőknek: Szapon özv. Nagy Zsigmondné az egyház szükségleteire 100 koronát hagyott amelyről az örökösei kötelezvényt adtak; Dobrovicz Árpád római katolikus körjegyző a református iskolának 7,50 koronát adott. A szapi iskola jeles minősítést kapott. A Baldácsy-alapból kért segélyt a szap-nyáradai egyház a tanítói lakáshoz melléképületek építésére (nem kaptak). Vargha Károly szapi lelkész anyagi káira, legfőképp, mert 20 forinttal kevesebb kongruát kapott, mint amennyit remélt, kérte a visszafizetés nélküli segélyezését (ajánlást kapott). Vargha Károly lelkész arra is adott be kérvényt, hogy az

egyházmegyei közgyűlés állapítsa meg a Szapra költözésének költségeit; a becsatolt iratokból kiderült, hogy a költöztetés 60 korona 60 fillért tett ki, a törvény azonban azt írja elő, hogy annak csak fele térítendő vissza; sőt, még a lelkész úr tartozik 30 korona 30 fillérrel a szap-nyáradai egyháznak, mert azt két évnél rövidebb idő alatt elhagyta (megválasztották Megyerésre). A szapi-nyáradai egyház kérvényezte: az 1894-ben felvett 5600 korona kölcsönét az egyházmegye utólag hagyja jóvá.

1901. A szapi iskola jeles osztályzatot kapott. A közpénztári tartozások listáján 48 egyházközség szerepelt, közülük csak 12 falu – köztük Szap – volt adósság nélkül. Az egyházi törvény 182. §-a szerint négy osztályba sorolt egyházközségeknél a kongrua-folyósítás zavart okozott, ezért az 1901. évi közgyűlésen kihirdették az újabb osztályba sorolásokat. A 2400 koronát elérő vagy azon felüli javadalmakkal bíró egyházközségeket az I., a 2000-2400 korona közöttieket a II., az 1600-2000 korona közöttieket a III., az 1600 korona jövedelmet el nem érőket – köztük Szapot is – a IV. osztályba sorolták.

1903. A szap-nyáradai egyház kéri: a szapi telekkönyvbe felvett 5941 négyszögölű, egyházi tulajdonú kiaknázott agyaggödrök eladását a közgyűlés hagyja jóvá. Indok: az ígért 1307 korona vételár meghaladja a forgalmi értéket s az ár kamatjövedelme több lesz, mint az ingatlan haszna.

Fegyelmi bírósági ülés, Komárom, 1903. február 2. Tárgyalásba véve Némethy György szap-nyáradai ev. ref. lelkész hivatalból felvett fegyelmi ügye. Tényállás: a Komáromi Egyházmegye elnökségénél a szap-nyáradai egyház gondozó lelkésze és gondnokai többrendbeli hivatalos feljelentést tettek Némethy György lelkész ellen, aki az Egyházi Törvény 142. §-a ellenére, felsőbbbségi engedély és az egyházközség előljárási eljárásának értesítése nélkül, 6 napon túli időre hűtlenül elhagyta még 1902. október 6-án egyházát, azóta vissza nem tért. Továbbá: egyháza számára többször pénzeket felvett (Balázs Károly folyamszabályozási társulati mérnök a bírságpénzekből átadott iskolai célra 20 forintot), de azokat az egyház pénztárába be nem szolgáltatta; egyes egyháztagoktól készpénzeket és terménybeli egyházi adókat felvett, de azokat sem adta át a törvény szerint jogosult egyházi tisztség viselőnek; a dunántúli egyházkerület kötelékében tűzkár ellen biztosító egyes egyháztagok épületei utáni biztosítási díjakat beszédte (Miklós Pál nyáradai lakostól 14 korona 24 fillért, özv. László Lajosnétól 34 korona 44 fillért), de azokat az Adria Biztosító Társulatnak el nem juttatta. Ezen eljárásaival az Egyházi Törvény 301 §-ába ütköző, többrendbeli fegyelmi vétséget követett el; a lelkészség tisztességét, méltóságát súlyosan megsértette. A vádlott lelkész Szapon, az 1903. január 22-én tartott vizsgálaton, a szabályszerű megidézés ellenére nem jelent meg, ezért a 2/1903. sz. végzéssel állásából felfüggesztve.

Ítélet: az egyházmegye fegyelmi bizottsága Némethy György lelkészt a vonatkozó törvény alapján bűnösnek mondta ki; összbüntetésül az ev. ref. lelkészi hivataltól végleg elmozdította és arra kötelezte, hogy 174 korona

50 fillér Baldácsy-alapítványi segílyt és annak 1900. október 22-től járó 5 %-os kamatát; továbbá 80 korona közalapi segílyt és annak 1901. június 22-től járó 5 %-os kamatát az ítélet jogerőre emelése után, végrehajtás terhe mellett, a szap-nyáradai egyház pénztárába, illetve 30,43 korona perköltséget az egyházmegye pénztárába fizesse be. Az ítélet kihirdetésénél jelen voltak: Farkasdy Béla gondozó-lelkész, Kalmár Péter és Hölgye Gábor gondnokok.

1903. június 10. Lengyel Lajos szapi lakos kérte, hogy az előző év október 12-én elhalt özv. Kelemen Lászlónét illető 100 korona gyámoldai illetékét neki utalják ki. Indok: az özvegyet ő gondozta, gyógyszeréről, orvosról ő gondoskodott, ő temettette el. Az alapszabályok szerint az 1902. évi díj járt volna Kelemennének, de azt már fel nem vehette, ezért a 100 koronát Lengyel Lajosnak utalták ki.

Farkasdy Béla patasi lelkész a szapi gyülekezetet fél évig gondozta, de se az egyháztól, se a lelkésztől nem kapott díjazást, ezért segílyt kért (megadták). A szap-nyáradai egyház számadásai: 1902. évben bevétel 2673,26 K, kiadás 2511,10 K. 1903-ra tervezett fedezet 1015,30 K, szükséglet 992,71 K. A közgyűlés tudomásul vette esperes úr intézkedését és engedélyezte, hogy Osvald Kálmánt meghívással megválasszák szap-nyáradai lelkésznek.

1904. A szap-nyáradai egyháznak az építkezések után maradt adóssága még 2800 K, ezért annak törlesztésére kért a Baldácsy-alapból segíly. Szap-Nyárad és Nagykeszi között egyenlő arányban osztandó, vissza nem fizetendő államsegélyt kapott. Ebből kellett megadni Farkasdy Béla patasi lelkésznek a szapi szolgálatainál ki nem fizetett 52 kocsisfordulóra a fuvar. Szap-nyáradai költségvetés. 1903-ban: bevétel 2764,53 K, kiadás 2498,28 K. 1904. évre tervezetek: fedezet 1184,40 K, szükséglet 1125,21 K. A presbitérium jelentette: nyáradai reformátusok Bős határában, bői katolikusoktól földeket vásároltak; a nyáradai tulajdonba került földek után holdanként 18 fillér adót vetett ki Bős község előljárósága a római katolikus egyház javára. Ez ellen tiltakoztak.

Szap-Nyárad költségvetése. 1906-ban bevétel 1919,63 K, kiadás 1874,82 K. Tervezet 1907-re: bevétel 1860,36 K, kiadás 1841,43 K. A szapi iskolában a Markó Lajos tanította I-IV. osztály csak elégséges osztályzatot kapott. A szap-nyáradai egyház közszükségleteire és 1500 korona tartozásának törlesztéséhez segílyt kért. Szíjj Sámuel szapi lelkész az árvíz és a talajvíz következtében minden terménybeli javadalmát elveszítette, ezért segílyt kért a Baldácsy-alapból. Szap-Nyárad 1907-ben 8 presbiterrel kormányozta az egyházat; iskolások számára beszereztek 6 darab vezérkönyvet és naplót 21 korona értékben.

Az első világháború előtti, aztán a világégés alatti, majd a cseh megszállás utáni első évek anyaga hiányzik.

1920-tól. Gáspár József lelkészsége idején 226 kilós harangot öntetettek 7520 koronáért. A fiatalok betanultak és előadtak egy színdarabot, a bevé-

telt a „harangalapra” adták, és nagy volt az adakozás is. A harang árának és hazaszállításának kifizetése után még maradt annyi pénz, hogy a tanítói lakáshoz istállót építettek 2000 koronáért. A nagyharang felirata: „Szap-Csilizradványi evang. református egyház közadakozásából, 1923.”

1929. Szapon épületjavításokra és kerítésekre 5286 koronát (kčs) fordítottak. Eredménytelen hirdetés után, megválasztották Szulacsik Margitot tanítónak. Néhai Hölgye Péter, volt csiliznyáradi lakos hagyatéki tárgyalási jegyzőkönyve szerint, végrendeletileg a szapi református egyháznak hagyta a nyáradi határban 2432 négyszögöl szántóföldjét.

Levél 1929-ből. A Református Keresztyén Püspöki Hivatal már Pozsonyban székelt. Onnan szólította fel a nagytiszteletű lelkész urakat – Szapon Csekes Bélát – Balogh Elemér püspök-konventi lelkészelnök: legyenek szívesek a pozsonyi egyházközséghez az egyházmegyére megerősítésre küldött adójavaslatot Pozsonyba juttatni.

1929. augusztus 3. keltezéssel érdekes levél került elő.

„Főtiszteletű Püspök Úr!

Az ellenem indított dunaradványi hajsza perei a világi bíróságok előtt lezajlottak, végre megkaptam az ítéleteket részben eredetiben, részben hitelesített másolatokban, ezek alapján az ítéletekről, mivel a vádlevelek egy része a Főtisztelendőséged kezén ment át s mivel hiszem, hogy Főtisztelendőséged ezek iránt érdeklődik, a következőkben teszem meg tiszteletteljes jelentésemet.

1. Azon levélért, amelyet Kalácska Lajos és hat társa adott be ellenem az esperesi hivatalhoz: a) a komáromi járásbíróság Kalácska Lajost, Patkány Sándort, Laky Sándort, Juhász Ferencet, ifj. Patkány Mártont, Juhász Ferencet egyenként külön-külön 200 Kčs mellékbüntetésre ítélte. Továbbá 560 Kčs perköltség megfizetésére kötelezte őket. Kalácska Lajos büntetését a bíróság egy évi próbaidőre feltételesen elhalasztotta, mert a bíróság előtt tettét megbánta s tőlem bocsánatot kért. b.) a hetedik aláíró, Lukács Bélát az ógyallai járásbíróság 100 Kčs fő- és 20 Kčs mellékbüntetésre ítélte s 420 Kčs perköltség megfizetésére kötelezte. c.) ugyanezt a hét embert, mivel az egyházmegyei bíróságot is levélben megsértették, az ógyallai bíróság egyenként megbüntette 200 Kčs-ra és 160 Kčs perköltség megfizetésére.

2. Markacz Józsefnét, ki ellenem egy magánlevelet írt, az ógyallai járásbíróság 200 Kčs fő- és 20 Kčs mellékbüntetésre ítélte; továbbá 260 Kčs ügyvédi és 234 Kčs egyéb költségek megfizetésére kötelezte.

3. Sárközy Gyula, ki szintén írt ellenem levelet, az ógyallai járásbíróságnál felvett jegyzőkönyv szerint, tettét megbánta, tőlem bocsánatot kért, kötelezte magát 300 Kčs perköltség megfizetésére.

4. Az 51 egyén ellen, kik szintén vádlevelet adtak be ellenem, a pört megszüntetem, mivel ide, Szapra küldött nyilatkozatukban tőlem mindannyian

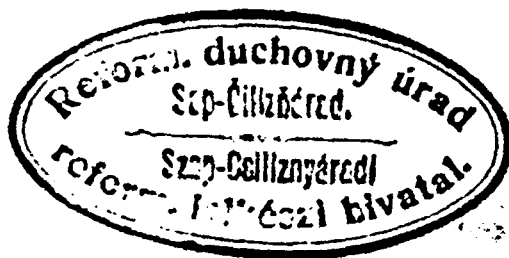
ünnepélyesen bocsánatot kértek, a felmerült perköltségeket, mintegy 1100 Kcs-t megfizették. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy Tárnok Bálint, kit a levélben szintén megsértettek, perelte az 51 személyt az ógyallai járásbíróság fejenként 100 Kcs pénzbüntetésre és fejenként 30 Kcs ügyvédi költség megfizetésére ítélte.

5. Ördögh János tanítót hamistanúzás címén feljelentettem az államügyészségnél. Az államügyészség a vád képviselőjét megtagadta. 6. Ördögh János tanítót feljelentettem a komáromi járásbírósnál hatóság előtti rágalmazás címén, és a járásbíróság ezen a címen Ördögh János tanítót elítélte 160 Kcs fő- és 80 Kcs mellék-büntetésre és 146 Kcs ügyvédi költség megtérítésére.”

Maradok a Főtiszteletű Püspök Úrnak mély tisztelettel

Csikert Róbert

ref. lelkész.



Kerületi Hivatal Bratislava

Szám : 38333-6/1931

Bratislava, kelt 1931.május 11

Tárgy: Csekes Béla református lelkész Szap,
kongura emelésének igénylése - értesítés.

A 288-a számhoz, 1931. III. 4-ről.

Református Püspöki Hivatal

Bratislava

A Bratislava-i Kerületi Hivatal Csekes Béla szapi református lelkész 1931. február 26-án kelt ügyében értesítjük, hogy a kongrua emelésre való igényét elintéztük, a 124/1928 számú törvény és a 178 számú kormányhatározat §§ 2 alapján feladatul adtuk a könyvelőségnek, hogy a nevezettnek 1931 május 31-vel állítsa le az évi kongrua kiegészítést 12852 Kcs-t /csehszlovák korona/, amit az itteni hivatal engedélyezett 1930 október 1-vel a 144395-6-1930 számú határozat alapján és a 816.-Kcsa évi nyugdíjbiztosítást, aminek ellenében a nevezett lelkésznek 1931. június 1-től felemelt évi 13824 Kcsa az az tizenháromezernyolcszázhuszonnégy korona kongruát havi előfizetési részletekben, levonva a nyugdíjbiztosítást 852.-koronát az az nyolcszázötvenkét csehszlovák koronát, továbbá az össze törvényes levonásokat. A nevelői változatlan marad.

Erről sziveskedjenek a nevezettet értesíteni azzal, hogy ez az intézkedés nem jelenti az állandó kongrua megállapítást a 122/1926 számú törvény és a 124/1928 kormányhirdetménye értelmében, tehát az elszámoláskor az előlegnél mutatkozó többletet köteles az állam pénztárba visszafizetni.

Kerületi elnök :
olvashatatlan sajátkezű aláírás

KRAJINSKÝ ÚRAD V BRATISLAVE.

Cis. 38333-6/1931.

BRATISLAVA, dňa 11. mája 1931.

Predmet: Csekes Vojtech reformovaný farár
v Sape, oznámenie nároku na zvýšenie
kongruy.

K číslu: 288 zo dňa 4. III. 1931.

Reformovanému biskupskému úradu

v Bratislave.

Krajinský úrad v Bratislave vybavujúc oznámenie Vojtecha Csekesa ref. farára v Sape zo dňa 26. februára 1931 o uplatnenie nároku na zvýšenie kongruy dľa §§ 2 a 178 vl. nar. č. 124/1928 Sb. z. a nar. ukladá učtárni, aby menovanému dňom 31. mája 1931 zastavila doplnok kongruy roč. 12852 Kč, povolenú výmerom tunajšieho úradu č. 144395-6-1930 zo dňa 1. októbra 1930, ako aj predpísaný penzijný príspevok roč. 816 Kčs, naproti tomu však, aby menovanému duchovnému od 1. júna 1931 vyplácala na zvýšenú kongruu ročite 13824 Kč t. j. trinásťtisícosemstodvadsaťštyri korún čsl. v mesačných vopred splatných čiastkách, srážajúce penzijný príspevok ročite 852 Kč. t. j. osemstopäťdesiatdve korún čs. ďalej ostatné zákonité srážky. Výhovné zostane nezmenené.

O tom ráčte menovaného upovedomiť s tým, že týmto opatrením sa neprejudikuje definitívnej úprave jeho kongr. pozitkov podľa zák. č. 122/1926, poč. vl. nar. č. 124/1928 previesť sa majúcej a že pri zúčtovaní zálohy eventuelne ukazujúci sa preplatok povinný bude štátnej pokladne vrátiť.

Za krajinského prezidenta :



291/1932.12.



Nagytiszteletű Lelkész Úr!

Távol áll alulírottaktól, hogy levelünkkel a kortesiát akarnánk szolgálni, sőt ellenkezőleg, éppen a korteskedésnek egy erőteljes megnyilatkozása ellen kívánjuk szavunkat felemelni.

Egy röpirat jelent meg és ment széjjel a komáromi református egyházmegye papjai közé, mely szerint Soós Károly búcsi lelkész urat ajánlják a „Mátyusföldi lelkipásztorok” a komáromi református egyházmegye espereséül.

Eddig nincsen talán semmi kivetnivaló a levélben, mert hiszen ajánlani lehet valakit, de mikor a levélben felszólítás van arra nézve, hogy aki „e levél vételétől számított tíz napon belül” nem tiltakozik, azt úgy tekintik, mint aki a „Mátyusföldi lelkipásztorokkal” azonosítja magát: ez már több az ajánlásnál, ez már pressio. Ez az eljárás már belekény-szerítése az egyes lelkészeknek abba, hogy vagy kimondják nyíltan: nekem ez az esperes jelölés nem rokonszenves, ami által egy válaszfal emelkedik az illető tiltakozó és az esperes-jelölt közé, akár lesz a jelöltből esperes, akár nem; vagy pedig azt a helyzetet teremtik meg, hogy a nemtiltakozónak, de a felhívással magát nem is azonosítónak aláírásával másokat az ajánlott jelölt mellett leendő szavaztatásra csábítanak.

Úgy látszik ezeket a szépséghibákat a körlevél kibocsátói is érzik, mert hiszen „Mátyusföldi lelkipásztorok” gyűjtő névvel eltakarták nevüket a nyilvánosság elől valószínűleg azért, hogy az eljárás miatt ne személyeket, de egy nagyobb embercsoportot érjen az ódium, jöllehet e csoportból a mátyusföldi papság nagy része hiányozhat is.

Ugyancsak fel kell emelni tiltakozó szavunkat az ellen is, hogy a „Mátyusföldi lelkipásztorok” által kibocsátott röpirat Gyalókey László esperes úrra hivatkozik, mint olyanra, aki kijelentette, hogy az esperességet nem vállalja el.

Nem méltóztatnak azt gondolni, hogy ez tapintatlanság?!

Vajjon Főt. Gyalókey esperes úr mondhatta-e, mint a törvény őre és mint általában ismert igazságszerető ember — a hozzá szintén nagy tapintatlansággal intézett kérdésekre felelet gyanánt: — elvállalom, ha megválasztanak?! . . . hisz ezzel már a szabadválasztást befolyásolta volna!

Kár annyira sietni kedves „Mátyusföldi lelkipásztor” testvérek, mert hátha mi jobban ismerjük a kérdés hogyanállását.

Még csak annyit, ha egy lelkészválasztással kapcsolatban egyes számbajöhető embereknek számba nem vevésére biztatások történnek, mit szól ehhez az egyházi törvénykezésünk?!

Azt, amit ilyenről mondana, vonatkoztassuk az esperes választásra is.

A „szabadon és jólelküismerettel való választást” a hivatkozott röpirat lehetetlenné teszi.

Amidőn mindezekre Nagytiszteletű Úrnak figyelmét felhívni bátrak vagyunk, törvény-tiszteletére és kálvinista öntudatára hivatkozva maradunk testvérei az Úrban:

Beke Kálmán ekecsi lelkész,
Csekes Béla szapi lelkész,
Kúr Géza csicsói lelkész.

Ezután egy olyan levél következik, amely azt tanúsítja, hogy Csekes Béla szapi lelkész egy világlapot szerkesztett

41
1932.

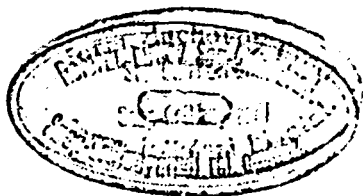
Szap, pp. Balony, Okr. Dun. Streda, 1932, nov. 22

Főtiszteletű Püspök Úr!

A nagymegyeri lelkészertekezten úgy méltóztatott nyilatkozni, hogy a Gályarabokról írt dolgozata a képekkel együtt két ívnyi terjedelmű. Azen esetben, ha a b. munkája még nincs a sajtó alatt, azt báterkedem indítványozni, méltóztassék dolgozatát a Református Világszemlében leendő közlés végett nekem átadni. A dolgozatot egy számban adnám közre a képekkel együtt. Amint méltóztatott látni a Világszemle legutóbbi számát, úgy a nyomás, mint a képek is kifogástalan tiszták. Ha a Gályarabok története a Világszemlében jelenik meg, akkor a Kerületek költségtől lesz megkímélve. Ha az ajánlatomat elméltóztatik fogadni, akkor a részletkérdéseket: aza szám hány példányban jelenjen meg, hogyan értékesítsék, a tiszta jövedelem hova fordíttassék, a kiadáshoz a kerülettől milyen hozzájárulást kaphatok, a Világszemle jobb papíron legyen-e nyomatva stb. -később megbeszélhetjük.

Kérem sziveskedjék ajánlatomat fentelóra venni és elhatározásáról értesíteni.

Maradok kész szolgálja



Csekes Béla
ref. lelkész.

*u. i. Itt is meglehetne tenni, hogy a világszemléből kültű
nyomatot kivételül.*

1931. Balogh Elemér püspök-konventi lelkészelnök Gyalókey László esperes levelét továbbította a Református Püspöki Hivatal, Bratislava címre: „Csekes Béla szapi református keresztyén lelkész korpótlék iránti kérelmét azon tiszteletteljes kéressel küldöm meg, hogy azt figyelembe venni és rendes időben a fel-emelt kongruát nevezett lelkésznek kiutalni méltóztassék.”

A régi paplak elhasználódott, hátsó fala is kidőlt, ezért 1936-ban lebontásra ítélték. *Az új paplak építésének kezdeményezője Bartalos Mihály gondnok volt.* A munkát 1938 áprilisában kezdték. A presbiterek mellett a fiatalok is kivették részüket a bontásból, közben arra is ügyeltek, hogy kíméljék a használható anyagot. Az épület elejét – meghagyva a tetőt – aláfalazták, új ajtókat és ablakokat tettek bele; a konyha utáni gazdasági részt is lebontották, és újat emeltek helyette. Az építkezés Csizy István egyházmegyei főmérnök tervei alapján, 37 ezer koronáról indult. A gyülekezet ingyen-fuvarokkal segített. A Dunaszerdahelyi Földműves Kölcsönző Pénztártól 30 ezer korona kölcsönt vettek fel 7 %-os kamatra. Hamar Pál 1938 augusztusában 7 ezer koronás kölcsönt, Csekes Béláné a kántori fizetését ajánlotta fel az egyháznak.

Az építés költsége több mint 48 ezer koronát tett ki. Az egyház 4 évre holdanként 10 korona pótdadót vetett ki. Volt aki egyszerre kifizette a négy évi kivetést, váratlan adományok is érkeztek, utcai vaskaput és vaskerítést készíttettek, redőnyt csináltattak az ablakokra, és akadtak, akik jövedelmük bizonyos részét adták oda négy éven át. Az építőmunkát a bösi Bot kőműves, a famunkákat a nagymegyeri asztalos Varga testvérek végezték. Kiváló munkájukat és a beépített tartós anyagokat dicséri, hogy a paplak minden része még 30 év múlva is kifogástalan.

Az 1938. évi bevétel több mint 63 ezer korona volt, és fedezte a paplak-építést. A szapi-csiliznyáradai egyház presbiteri és közgyűlési határozatai: 1.) a lelkészlakást renoválják; 2.) a költségek fedezetére pótdadót vetnek ki; minden magyar hold föld után 4 éven át évi 10 koronát (legalább 20 korona adót) mindenki köteles fizetni; 3.); költségeikre a Dunaszerdahelyi Földműves Kölcsön-pénztárból 30 ezer korona kölcsönt felvesznek és arra egyházhatalósági jóváhagyást kértek (megkapták); 4.) kérvényezték a kamatmentes konventi kölcsön elnyerését.

Szapi fényképek 1938-ból

A templommal szemben álló lelkészlak több mint 60 évvel később is hasonló képet mutat.

A következő fénykép közepén álló templomtorny 2001-ben is hasonló képet mutat, még a bal



Szap

Ref. lelkészlakás

szélen látható Miklós Sámuel községi bíró házának ablakai is így néznek ki. De a templomon túli rész már más. A vadgesztenyefát régen kivágták; a templom utáni első épület a református tanító lakása volt, az udvarában állt egyházi iskolát rég lebontották, helyükön épült fel a község házával közösen épített kultúrház; azokon túl nyílik a Cina köz – amely még létezik; utána Engel Mihály üzlete látható; de az sincs meg, udvarában működik a híres halászsárda.



Esperesi jelentés tétel 1941-ben és 1943-ban is, de egyik esetben sincs a szapi-nyáradi egyház említve.

1941-ben kérdőívet kellett kitölteni, amelynek rovatai minden lényeges adatot tartalmaznak a szapi református templom akkori helyzetéről. Rajzon még a templombelső padfelosztását is feltünteti Csekes Béla lelkész úr.

Csekesné a Bartalosokról

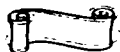
Dr. Bartalos Mihály már régóta kapcsolatba áll a szapi reformátusokkal. Például a kommunista éra alatt levelezett a tiszteletes asszonnyal, Csekes Béla lelkész özvegyével. Szemelvények a Szapról New York-ba küldött levéléből:

A Bartalosok az egyház kezdete óta szerepelnek. Két kimagasló van köztük. Nagy Bartalos néven említve az, aki 1880-ban nemcsak telket adott, de még a tanítólakás felépítésében is nagy részt vállalt.

A másik az Ön nagyapja: Bartalos kurátor úr kiváló szervező, lelkiismeretes, áldásos és nagyeszű ember. Kurátorsága idején több mint 15 éven át építette az egyházat. Csodálatosan mély érzésű volt. Nála a cselédek sohasem káromkodtak, de esténként körülülték a családdal együtt az asztalt, és együtt énekelték az ősi zsoltárokat...

Az egyház birtokában van egy kehely, a következő bevéssett szöveggel: „*N. Bartalos Mariny hitvese N. Szabó Judith Készítettée Anno 1820. A Szapi R. Sz. Ekklak.*”

Még egy ősi irat is van az egyház birtokában. Ez a testamentum 1829-ből származik, amelyben nemes Barthalos György hitvese, Miklós Sára hagyatékozott a szapi református egyház javára...



Dr. Bartalos Mihály küldte a következő fényképet ilyen szöveggel: Kaptam: 1975 januárban Csekes Bélánéltól, a szapi református egyház vezetőjétől. A kép 1930 körüli. Bartalos Mihály (1873-1945) az álló sorban balról első...



Dr. Bartalos Mihály észrevételei, kérdései. Nem tudom, hogy ki lehetett a „Nagy Bartalos”.

Azt viszont tudom, hogy a végrendelkező Miklós Sára 1799 és 1840 között élt; férje, Bartalos György – élt 1784-től 1858-ig – az 1655. évi királyi adományt nyert nagymadai Barthalos György István nevű fiának volt az unokája; Bartalos György és Miklós Sára utód nélkül haltak meg.

A kehelyadományozó Bartalos Márton a királyi adományt kapott nagymadi György Ferenc nevű fiának az unokája; Márton 1771-ről 1858-ig; felesége, Judit pedig 1787 és 1848 között élt; Márton és Judit voltak Bartalos Mihály nagyapám nagyszülei; házasságukból kilenc gyermek született, közülük Dávid volt a dédapám.

Hallottam hivatkozást egy bizonyos családi bibliára, amely állítólag a református egyháznál van letéve, különösen a benne levő bejegyzések érdekelnek...

Egyháztörténet 1945 után

A második világháború alatti és az azt követő évekről alig jegyeztek fel valamit a krónikában.

Templomrenoválás. Az 1954-es árvízveszély idején a fakadó vizek erősen megrongálták a templomot is, ezért az előjáróság elhatározta a renoválást. Az egyház magtáralapját felszámolták, a lebontott tanítólakás árát is hozzátették, így 28 ezer korona jött össze. Csekes Béla lelkész utánjárására még segélyeket is kaptak: az államtól előbb 12 ezer, majd még 3 ezer; az Állami Biztosítótól 13 ezer korona folyt be. Ezek nagy összegek voltak, pedig 1953-ban ismét pénzbeváltás történt; de még a devalválás után is maradt az egyháznak 7 137 koronája.

A templom-helyreállítást 1954 szeptemberében kezdte el a gyülekezet. A penészes, megrongálódott téglapadlót felszedték, alóla 40 centi mélyen kihordták a földet a szapiak; a két krátert – a templom karzata alatt törtek fel a buzgárok – Csizy Istvánnak, az Ármentesítő Társulat főmérnökének ellenőrzése alatt a nyáradiak tömték be; majd betonnal úgy megerősítették, hogy az az 1965-ös árvízkor sem szakadt fel. A templomot belülről körbebetonozták, elé betonkockákból járdát csináltak és azt keramikakockákkal kirakták.

A templom elavult, korhadt padjait kirakták, helyükbe 1955 tavaszán Somorjából Baráth Jenő műasztalos szállított padokat, s két segédjével két hétig dolgozott az összeállításukon. Az idős egyházmegyei főgondnok kiváló munkát végzett, és előnyös árat szabott, sőt a gyülekezet kérésére még a padok alját is bedeszálta. Amíg a templom rendbetétele és a padhiány tartott, addig az istentiszteleteket a paplakban tartották, miközben a két szoba és a konyha is megtelt hívekkel.

A templomszentelő 1955. szeptember 11-én dr. Vargha Imre püspök, vendégszereplő a komáromi kamarakórus. Még az év vége előtt bevezették a villanyt a templomba: a fényt neonlámpák adták. A villamosítás és a renoválás 60 ezer koronába került. Az állam 34 406, az egyetemes segélyalap 8 ezer, a gyülekezet 20 923 koronával járult a költségek fedezésére, valamint az egyháztagok 2 636 korona értékű önkéntes munkát adtak. A lányok-asszonyok pedig új úrasztali terítőt hímeztek.

Újabb templomrenoválás. Az 1965-ös árvíz idején a templom vakolata nagy darabon levált, magát az épületet pedig a nehéz teherautók okozta rezgések károsították. Összefogott a gyülekezet: közel 15 mázsa meszet és 20 mázsa cementet vásároltak, mindez fuvarral együtt 1 308 koronába került. A deszkaállványozás 713, a toronyfestés és a külső munkák 11 105, a belső munkák 7 388 koronát tettek ki, és még másra is kellett 300 korona. A munkából mindenki kivette részét, példát mutatott Bereczky József kúrator. Az egyházi jegyzőkönyvbe vették: ki, milyen értékű munkát végzett. A brigádmunkák értéke 8 520, megtakarított pénz 9 000, adományok a templomra 6 070, egyetemes segélyalapból 8 000, asszonyok adománya

csillárookra 2 225 korona. A szapi-nyárad gyülekezet 1968 pünkösdjén vette át a megújított templomát, de még 1979-ben is történt bizonyos mértékű templomrenoválás.

1993-ban ismét munkálkodtak a templomon: külső-belső falfestés mellett, az esőcsatornákat bádogról rézre cserélték. A gázfűtésre való átállás 1995-ben kezdődött, azóta a templom levegőjét gáztűzhelyek melegítik fel.

Új lelkészre várva, 1995-ben nekiláttak a paplakás felújításának. A munkákból számosan kivették részüket. Az épületet főleg belülről felújították; udvarát rendezték, betonjárdát csináltak az utcáról az udvari ajtóig. Tehát a várva várt tiszteletes Borsicky Juditot egy teljesen rendbe tett eklézsia várta 1996 májusában.

Református lelkészek

Huszár Gál 1550 és 1560 között reformált Szapon. Első saját lelkész 1608-tól: Dobornoky Miklós. Utódai: 1608-tól Novai Ferenc, Keresz Dávid, 1615-től az újrareformáló Czene Péter és Jó Tamás. Tóth András 1624-től, Bódis Gábor 1628-tól, Sástoris Mózes 1631-től, Szénai Lukács 1644-től, Megyeri Márton 1651-től, Jókai Pál 1658-tól, Széki János 1660-tól volt Szap lelkésze.

Osvald Balázs 1670-től 1684-ig buzgólkodott Szapon. Őt (megtől meddig?) Pápay Ferenc követte. 1691-től hat évig Madi János, 1697-98-ban Bicskei Tamás a lelkész. Ezután öt évig nem volt Szapon pap. 1703-ban Szendi István lévita elmenekült, csak 1710-ben érkezett Fogarasi János lévita, majd Pogrányi János prédikátor jött Szapra.

1719 végén lett az egyházközségnek Szentpéteri Péter személyében saját papja. Szentpéteri távozása után 26 esztendőn át ismét hiányzott az állandó lelkész. Naszályi András 1745 és 1750 között, Veszprémi János 1750-től 1753-ig a lelkész, majd ismét Naszályi András tűnt fel.

Utána rengetegen váltották egymást Szap-Nyárad református lelkészeiként.

Például: Tolnai Ferenc 1753-tól, Tatai János 1758-tól, Király István 1762-től, Nagy Zsigmond 1766-tól, Szilágyi Püspöki János 1779-től, Vatai Péter 1780-tól, Bökényi János 1781-től, Kazay Bálint 1783-tól, Vadász György 1790-től, Fábian Mihály 1792-től, Csengeri Gergely 1801-től, Zsemlye Miklós 1809-től, Győrös János 1818-tól, ezután 11 évig szünet, majd Patkó Mihály 1841-től, Szelle József 1846-tól, Kelemen László 1863 és 1883 között volt Szapon lelkész. Kelemen László 20 évig szolgált, halála után, 1884 és 1899 között – templomépítés miatti takarékoságból – nem választottak lelkészt.

Ezalatt Kúr Géza, Galambos László, Gyalóky László, Vályi Miklós, Bajcsy Gyula, majd ismét Kúr Géza váltogatta egymást. 1899-ben Varga Károlyt választották lelkésszé, ő azonban hamar távozott. Utána a kertész-

kedő Némethy Györgyöt hozták Dunaradványról, ő meg búcsú nélkül távozott. Ezt követően egy évig Farkasdi Béla patasi lelkész gondozta a szapi-nyáradai egyházat.

1903-ban Osvald Kálmánt választották rendes lelkésszé, de ő is csak 2 évig maradt Szapon. 1905-től Kiss Dániel segédlelkészként szolgált. 1906-ban Szíjj Sámuel-t hívták, javadalmi emelését ígérték, ha 5 évig marad, és maradt 1915-ig. Utóda Gáspár József lett, akit itt megszerettek, őt meg Kulcsodra hívták el lelkésznek.

Csekes Bélát 1927-ben Dunaradványról Szapra hívták és Szap és Nyárad lelkészévé választották – akkor még nem sejtve – haláláig! Csekes Béla Búcs községben, 1881-ben született, teológiai tanulmányait Budapesten végezte, majd Amerikában segédlelkészként, Kanadában pedig misszionáriusként működött; 1912-ben hazatért és 1927-ig Dunaradványon volt lelkész. Aztán 35 éven át szolgált Szap és Nyárad reformátusait. 1963 áprilisában, 82 éves korában ment nyugállományba, 1964. május 21-én elhunyt, és azóta az egykori kedves hívei között, a szapi temetőben nyugszik. Azóta is fogalom Szap-Nyáradon a Csekes név!

A reformátusok legújabb korszakáról

Mi legyen a paplak sorsa? Kitegyék-e belőle az özvegy papnét és hozasanak bele új lelkészt? 1963. augusztus 18-án id. Görözdi Miklós lelkész javaslatát a presbitérium tudomásul vette, és határozott: Használja továbbra is a lakást és a kertet úgy, mint eddig a sok évi szolgálat után, és az áldozatkészség elismeréseképpen kéri Nt. Csekes Bélánét, ami tőle telik, segítsen az egyház munkájában továbbra is. Ha Szapon megválasztott lelkész lesz, akkor a kertet és a lakást neki kell átengedni, addig e téren ne változék semmi. A határozat hitelesítői: Görözdi Miklós lelkész, Bereczky József gondnok és Barthalos Ferenc Nyáradról. Ezt a Pozsonyi Egyházmegyei Esperesi Hivatal tudomásul vette és megerősítette 1963. október 23-án.

1996-ban a szapi Miklós Endre mondta magnetofonra:

– Csekes Béla tiszteletes úr halála után sokáig nem választottunk új lelkészt. Az istentiszteleteket és az egyház szertartásokat – például temetéseket – meghívott lelkészek tartották. Úgy emlékszem: Tuba Lajos, Ábrahám Kornél, Végh Dániel és Marcsa Dániel nevű lelkészek szolgáltak 1978 előtt. Aztán két évig szolgált Brágyik Sándor. Őt követték: Boros Kornél, Szabó András, Édes Árpád, Peres Imre, idősebb Görözdi Miklós, ifjabb Görözdi Miklós lelkészek, majd Borsicky Judit lévita.



1996-ban jeles ünnepe volt a két falu reformátusainak. Erre az alkalomra a gyülekezet meghívót nyomtatott:

A Szap-Nyáradai Református Egyházközség szeretettel meghívja ünnepélyes istentiszteletre, melynek keretében a Szlovákiai Református Kerestény Egyház püspöke, dr. Mikó Jenő ünnepélyesen kibocsátja lelkipásztori szolgálatra Borsicky Juditot. Az ünnepélyes Istentisztelet 1996. május 12-én (vasárnap) 14 órakor veszi kezdetét.

Miklós Endre sk gondnok Bábics Pál sk gondnok



Egyházi események és rendezvények az új tiszteletes asszony vezetésével. 1996. augusztus 30-31-én a Bécsi Presbiteránus Gyülekezet meghívására – felnőtt kísérettel – 15 gyermek ismerkedhetett az osztrák főváros egyházi és világi értékeivel.

1997. augusztus 30-án a szapi templomban ökumenikus istentisztelet keretében, megtörtént Szap jelképeinek, az új címernek és zászlónak a megszentelése.

1998. november 8-án konfirmandus találkozó Szapon: az 1919 és 1950 között konfirmáltak közül 79 embert tudtak meghívni ünnepi istentiszteletre, a gyülekezet köszöntötte, majd szeretetvendégségen fogadta őket.

Az egyházközség ifjúsági bizottságot alakított. Célja: az ifjúság nevelése – szoktatása a gyülekezethez. Programok: tanévzáró istentisztelet, ahol a gyermekek bizonyosságot tesznek a hitbéli tudásukról; karácsonyi szeretetvendégség, valamint évente nyári sáttortáborozás a gyermekek részére. 2000-ben már háromnapos kerékpáros táborozást is történt.

Református egyházi elöljárók

A Szap-nyáradai Református Egyház fennmaradásának oszlopai mindenkor a gondnokok voltak. Érdemeiket felsorolni lehetetlen, de legalább neveiket ismerjük meg.

Az 1673. évi somorjai gyűlésen tűntek fel: Czene Péter és Mező Mátyás. 1700-ban az anyakönyvet Gál András az istenfélő Barthalos Ferencre bízta, ő lehetett az egyház gondnoka. 1710-ben, 98 éves korában eltemették Mező Mátyást, aki élete utolsó napjáig szolgálta a gyülekezetét. Az 1885-ös templomépítésben kitűntek: Miklós Pál, id. Miklós János, Écsi Miklós gondnokok és Kalmár Péter.

Választott gondnokok: 1845-től Hamar László és ifj. Barthalos János; 1847-től id. Barthalos János; 1848-tól Miklós Sámuel Nyáradról; 1851-től Écsi Dávid; 1854-től Écsi Miklós; 1857-től Barthalos János; 1860-tól Barthalos Imre; 1864-től László Lajos és Bereczky István; 1872-től Écsi András; 1874-től Barthalos Dávid; 1877-től Kalmár Péter; 1880-tól Miklós János; 1884-től Écsi Miklós, öreg Miklós János és Miklós Pál (mindketten Nyáradról); ezután Miklós Pált újra megválasztották; 1890-től Szegi János; 1891-ben Écsi Miklós, évközben meghalt, helyette Miklós József; 1890-

ben Miklós Pál Nyáradról; 1893-ban Szegi Lajos; 1893-tól (négyyszer megválasztva) Kalmár Péter; 1899-től Szegi Lajos és Nyáradról Miklós Pál (mindketten fiatalon meghaltak). 1900-tól Kalmár Péter; 1905-től *Bartalos Mihály*; 1915-től Miklós Sámuel; 1932 és 1942 között 1929-től Nyáradról Miklós Vince; 1932-től Bartalos Mihály és a nyáradi Miklós Vince; 1942-től Bartalos Mihály; 1943-tól Bartalos Lajos; 1948-tól Paksi Vidor.

1951 utáni tisztújítások bizonyítják a hit erősségét: a politikai veszély ellenére mindkét faluból akadtak, akik bátran vállalták az egyház szolgálatát. 1951-től 1968-ig Szapráról Bereczky József és Nyáradról Miklós Ferenc; 1968-tól 1995-ig Szapráról Miklós Endre és 1978-tól 1995-ig Nyáradról Miklós András az egyház gondnoka.

Szapi presbiterek: id. Bereczky Lajos, id. Bartalos József, Tóth László, Szombati Lajos, Soós Lajos, Czanik István (meghalt 1966. március 28-án), Sebő Gáspár (Czanik veje és utóda), ifj. Bartalos József, Bereczky Sándor, Miklós Endre (1958-tól), Tar József, Miklós Zoltán, Lengyel Lajos, Sebő Gáspár, id. Bereczky Lajos (meghalt, utóda a fia), ifj. Bereczky Lajos, id. Bartalos Józsefet ifj. Bartalos József, (utóda a fia) Bartalos Elemér, id. Tóth László és fia, ifj. Tóth László, Szombati Lajos, öt leánya, Lenke váltotta, Soós Lajosnak nincs utóda, Czanik István helyett Sebő Gáspár, Bereczky Sándor helyett fia, Bereczky Imre.

Nyáradi presbiterek: Hölgye István, Miklós István, Bartalos Ferenc Miklós András, ifj. Bereczky Lajos, Bábics Pál, Miklós József, Hölgye Istvánt 1995-ben fia, Hölgye Gáspár váltotta; Miklós István utóda unokája, Horváth Tihamér; Bartalos Ferenc meghalt, utóda nincs; Miklós András viszont változatlanul presbiter maradt.

A legutóbb 1995. szeptember 9-én történt tisztújítás. Gondnok nyáradi Bábics Pál. Presbiterek Szapráról: Lengyel Lajos, Sebő Gáspár (meghalt), Bartalos Zoltán, Bereczki Lajos, Bartalos Elemér, Miklós Magdaléna, Bartalos Ilona, ifj. Tar József, Bereczki Mária, Bereczki Imre. Presbiter Nyáradról: Horváth Tihamér. Tiszteletbeli presbiterek: a szapi Miklós Endre és a nyáradi Miklós András.

Református tanítók, kántorok

Csekes Béláné krónikájában *Az iskolák* című fejezet így kezdődik: „1673-ban épített iskolát és mesterlakást a nagynevű Balázs pap. Ez 17 év múlva leégett.” De ez nem azt jelenti, hogy Szap gyermekeinek iskoláztatása 1673-ban kezdődött. A prédikátor a folyó tanítás miatt építtetett iskolát s a tanító iskolamesternek emeltetett mesterlakást. Azután jó egy évszázadig nincs hír a tanításról. A Türelmi rendelet (1781) kibocsátása után Szapon újra épített református templomot és egyházi iskolát, de hogy azok meddig szolgáltak, nehéz lenne megállapítani.

A Pápán megszerzett 1793. évi pénzügyi ismertető szerint, a tanítónak járt: búzából 15 1/2 mérő; az ünnepi diák ellátására 1 1/2 mérő és kokviaként 2 mérő; tavaszi gabona 1 fertály, 160 fej kender és 160 fej káposzta; minden iskolástól tandíj 40, fűtőpénz 60 krajcár, 3 kéve rózse, 1 pár csirke; temetéskor 60 krajcár, ha búcsúztatót is mondott a tanító, 1 forint 60 krajcár.

Itt megint ugrani kell jó egy évszázadot. 1869-ben a Tó-Sziget-Csilizközi járás szolgabírája felszólította a szapi eklézsiát az iskola átalakítására: nagyobb ablakokat, több padot állítson be, mert a község három felekezetű gyermekei mind ide fognak járni. Az egyházközség tudomásul vette a felszólítást, mely szerint a katolikus és az izraelita gyermekek is a református iskolába fognak járni, de azt kikötötték, hogy az iskola felekezeti jellegét megtartva, ott csak református tanító taníthat.

Deák János tanító úr 1860-tól 1904-ig, azaz 44 éven át tanította a tanköteles református, katolikus és zsidó gyermekeket; felkészítette az ágendásokat, valamint a templomban és a temetéseken kántorizált.

Tanítók és kántorok. Az 1900-as évek elején a tanítás szeptember elejétől május végéig tartott. 1904-től 1906-ig Thomayer Géza, 1906 és 1908 között Markó Lajos, 1908-tól 1928-ig Pánczél Lajos, 1928-29-ben Szulacsik Margit, 1929-30-ban Jó Endre és Nagy Ernő (ők segédtanerők voltak), 1930-tól 1936-ig Szekeres Emília, 1936-tól 1945-ig Szénási Béla voltak a tanítók és a kántorok Szapon. Tehát Szénási Béla volt az utolsó református felekezeti tanító, aki 1945-től csak kántor lehetett, egészen a kényszerű Magyarországra távozásáig.



A reformátusok utolsó saját iskolája

Ebben az iskolában az 1900-as évek elejétől folyt a tanítás egészen az államosításig, aztán óvoda lett, majd eskető teremmé alakították át, végül lebontották.

Csekesné krónikájából: Az iskola államosítása miatt kántortanítót nem választhatott az egyház. Pitonák János szlovák tanítóval nagy harcunk volt. 1951-ben óvodát akart szervezni a paplakban, a presbitérium pedig mindent megtett, hogy ezt megakadályozza. De hiába hivatkozott az egyházi vezetőség a háznál levő két öreg nagybetegre, a lelkészné 82 éves édesanyjára és a szintén 82 éves Barthalos Jánosra, aki 18 éven át volt az egyház kocsisa. Mindezek dacára az óvodát a lelkészlakás egyik szobájába helyezték és megnyitották.

Szénási Béla távozása után, 1947-ben Csekes Bélánét megválasztották kántornak, neki önálló kántori díjlevelet állítottak ki, amely évi jövedelemként 7 magyarhold föld termését, továbbá 12 mázsa búza, egy öl fa és 200 kéve rözse, valamint 350 korona készpénz megadását szavatolta.

1953 novemberében vezették be az új Énekes könyvet, amiből a szapiak és nyáradiak sokat vettek.

1955-ben kántorkurzust rendezett az egyházmegye. Három éven át, főleg a téli hónapokban. Nagymegyeren tanultak a jelentkezők egyháztörténetet, zeneelméletet, ritmikus zsoltáreklést. Csekes Béláné három éven át tanított egyházi éneklést a kántorkurzuson. A vizsgán az egyházközség három tagja kapott bizonyítványt (neveiket nem adta meg a krónikás).

A Szapi-Csiliznyáradi Református Egyházközséget nagy veszteség érte 1977. február 22-én: elhunyt a nagytiszteletű asszony, özvegy Csekes Béláné.

Vele sírba szállt az igazi református kántorok utolsó tagja. Pedig a nagytiszteletű asszony az életét tette fel az egyházi zsoltáreklés népszerűsítésére.

A szapi katolikusokról

Csilizköz első temploma bizonyára Medvén állt. De mikortól? Nem tudni. A katolikusok hiteles dokumentumai a Visitatio Canonicae nevű, latinul írt egyházlátogatási jegyzőkönyvek. A főespereseket I. Lipót király rendelete kötelezte, hogy egyházközségeiket időnként felkeressék, és a tapasztalt vallási és világi dolgokat jegyzőkönyvbe foglalják. A medvei plébánián felvett, a balonyi plébánián levő Visitatio Canonicae 1732. május 21-i kelt.

De medvei plébánia létezése régebbi: 1730-ban halt meg Szolcsányi György bösi plébános, azt követően felbukkant a bösi plébánia kereszteltek anyakönyvében helyettesítőként Sztankovaczky György medvei plébános neve. Az 1731-ben készült egyházlátogatási jegyzőkönyv szerint: Balony és Nyárad a bösi plébániához tartozott, Szap a medvei plébánia filiája, fiókegyházközsége volt.

Molnár György medvei plébánnossága idején, 1754. október 30-án kelt *Visitatio Ecclesiae* jegyzőkönyve Medvét és Balonyt önállóan kezeli, mint katolikusok lakta helységeket. Szap katolikusaihoz sorolták Radvány és Patas, Nyárad katolikusaihoz pedig Kulcsod katolikusait.

Vegyük alapul a dr. Komlóssy Ferenc főtanfelügyelő szerkesztette: *Az Esztergom főegyházmegyei római katolikus iskolák története* című forrásművet:

„A 16-ik században már kellett lennie Medvén iskolának, mert a Győrmegeyi levéltárban lévő okmányban 1581-ben említés tétetik Nagy-, illetve Egyházas- és Kenderes-Medvéről. Ez utóbbi végképp elpusztult. Azonban az iskolát, mely a mondott időpontban már létezett, az 1781-iki árvíz a templommal és a paplakkal együtt végképpen elpusztította. Mint-hogy a paplak és a templom is elpusztult, az akkori plébános, Kovács Antal Balonyba, mint fiókközségbe tette át lakását. Mivel pedig azon időbeli földesúr, gróf Viczay Károly nem építtetett sem templomot, sem pedig plébánosi lakást, a mai napig is Balony lett a mater, Medve pedig maradt fiókközségnek.”

1781-ben Csilizköz falvainak plébániája tehát átkerült Balonyra, de ott csak egy kicsi nádfedeles kápolna volt. Időközben ugyan felépült Medvén a templom, de 1835-ben, Szent Mihály-nap éjjelén az is leégett. Így aztán Csilizköz reformátusainak Szapon, Kulcsodon, Radványon és Patason volt templomuk, a hét falu katolikusainak pedig csak a balonyi nádfedeles kápolna maradt (Nyáradon 1939-ben szentelték fel a katolikus templomot, és az lett a szapiaké is). Bizonyára e nyomós érv hatására építtetett templomot Balonyon, 1836-ban a falu földesura, a Győri Káptalan.

Az 1927. szeptember 14-én, a balonyi plébánián zárult egyházlátogatási jegyzőkönyvből: Szapon élt 653 ember, 350 katolikus, 258 református, 16 evangélikus és 29 egyéb. Nyárad: 649 lakosból 561 katolikus, 86 református, 2 egyéb. 1932-ben: Szapon 400 katolikus, 260 református, 29 zsidó, 16 protestáns és 12 cseh vallású (huszita fináncok?); Nyáradon 570 katolikus, 86 református, 2 zsidó. Az 1939-es egyházlátogatási jegyzőkönyv csak azt közli Szapról: a katolikus tanítók Khín István és Sebő Jolán. Az 1947. szeptember 20-án zárult egyházlátogatási jegyzőkönyv Szapon 413 katolikust és 265 reformátust mutatott ki.

A szapiak plébánosai. Hogy 1600 előtt milyen nevű papok miséztek Medvén, a hosszú idő alatt szolgáló papok kilétét a helytörténet írója nem tudta kideríteni. Az biztos, hogy a szapi katolikusok 1634-től Medvére jártak át misére, akkortól a pap neve Menasághy Ferenc.

Medvei plébánosok: 1703-tól Hidassy József, 1718. július 22-től Király alias Szent-Léleki Mihály (licentiatus), 1723. május 23-tól 1728 novemberig Vörös János, 1728. november 18-tól 1731. júniusig Stankovanszky György, 1731. június 1-től (meddig?) Illyés Ferenc, 1742. június 22-től 1743 áprilisig Fábri József, 1843. április 19-től 1744. márciusig Horváth János, 1744. március 24-től 1748. márciusig Péchy János, 1748. március

29-től 1750. áprilisig Petresics János, 1750. március 15-től 1770 Kondé Sándor, de közben, 1754. október 30-án Molnár György neve is felbukkan, 1770. február 6-tól Kovács Antal.

1781-ben Kovács Antal (meghalt 1800. augusztus 3-án) a már említett árvíz miatt áthelyezte a plébániát Medvéről Balonyra. Azóta már balonyi plébánosok szerepelnek a névsorban: 1795-től Horváth Antal (Kardos József a káplánja), 1800. júniustól Czinege Ignác (meghalt 1807. augusztus 5-én), 1807. augusztus 20-tól Kutsor Ferenc (meghalt 1812. július 21-én), 1812. július 23-tól Putz Antal (meghalt 1831. március 9-én), 1831. március 23-tól Szivák István (meghalt 1848. május 2-án), 1848. június 15-től 1877. május 5-ig Vizner Ferenc, 1877. májustól adminisztrátor, 1878. július 9-től plébános Fücek Ferenc, 1881. május 1 és 1918 között Ekker József, 1918-tól 1937-ig dr. Csiba Ferenc, 1937-től 1940-ig Bohuss Rezső, 1940-től 1945-ig Marczis Vilmos, 1945-től 1947-ig Horváth János, 1947-től 1951-ig Bolacsek Fábián, 1951-52-ben Szabados Gyula, 1952-től 1958-ig Végh László, 1958-59-ben Hinn Dimáz helyettesített Nagymegyerről, 1959-től 1961-ig Kosinár Lucián O.S.B., utána helyettesítők, 1970-től 1978-ig dr. Morovics István, 1978-79-ben Csutora István, 1979-től 1986-ig Esse Imre, 1986-tól Benkocs Gábor a balonyi plébános.

Katolikus kántorok. Kik voltak az elsők? Nem tudni. Az 1800-ban felfogadott Pergő Károly medvei kántor olyan szegénységbe került, hogy a pásztorháznál húzta meg magát, csizmát foltozott, akkor volt kántor, ha ráért. Balonyi kántorok: 1830-tól 1848-ig Váczy Ferenc, 1876-ig Szlitz János, 1896-tól Pirovits János. Őket Halász Ödön követte.

Csicsay Mihály nyáradai „kényszer kántor” írta: „Akik átjártak szentmisére Balonyra, emlékezhetnek még Halász Ödön mester úr szépen zengő, erős hangjára. A nyáradai templomunk 1939-es felszentelésétől Zsitva János tanító lett Nyárad és Szap kántora, Magyarországra való kényszeráttelepüléséig. A magyar tanítókat kirakták az iskolákból, Halász kántortanító úrnak is távoznia kellett a balonyi tanítólakásból. Azoktól szenvedett megaláztatást, akiket korábban ő tanított meg írni-olvasni. Ekkor kértem fel a mester urat: vállalja el Nyáradon és Szapon a templomi és a temetési kántorkodást. A szapi reformátusok közül hatvanan aláírták a felkérést. Nem gondoltam volna, hogy az idős, de még szépen éneklő Halász Ödön további működése érdekében még a balonyi plébánossal is meg kelljen vívnunk: plébánosunk Balonyon nem, csak Nyárad és Szap katolikusai számára engedte kántorizálni.

Később úgy alakult a helyzet Csehszlovákiában, hogy egyházi szolgálatot tanult emberek nem mertek vállalni. Nem hogy kántor nem akadt, de templomba se igen mertek járni az emberek a politikai üldöztetés miatt. A kényszer azonban mindig szül valamilyen megoldást. Balonyon Vörös Antal, Nyáradon én, Csicsay Mihály, vállaltuk a kántori teendőket. Nekem különösen nehéz volt a helyzetem: a nyáradai templom harmóniumán önma-

gamtól tanultam meg játszani, zenei képzettség nélkül szolgáltam a nyáradi és a szapi híveket a templomban....

Az idős korában Csicsay Mihályt elvitte fia Nyáradról Párkányba, aztán Vörös Antal kántorizált a temetéseken, de Nyáradon a templomi kántorkodást már nem vállalta. Azóta Balonyról hoz magával kántort a szapi temetésekre is Benkocs Gábor plébános úr.

A szapi katolikusok iskolájáról. Az 1900-as évek előtt katolikus iskola nem volt Szapon. Eleinte a reformátusok iskolája fogadta be őket, majd Nyáradra, a dógheli nagyiskolába (a polgármesteri hivatal áll a helyén) jártak át egyházi tanodába Szapról a katolikus gyermekek.

Meddig jártak a szapi gyermekek a nyáradi iskolába? Erről írta Csekes Bélái: „1913-ban a róm. katolikusok építettek iskolát a felső faluvégen. Építéséhez Csiliz-Nyárad 2000 koronát adott. Kifizették a közös ismétlő iskolából Szapot. A nagyobb gyermekek átjártak a nyáradi katolikus iskolába. Ugyanúgy a református gyerekek Szapra jártak a református iskolába 1945-ig. 1945-ben államosították mindkét iskolát.”

Kik tanítottak a szapi katolikus iskolában (Nyárad felé eső részen, üresen állt, egyik felében posta van) 1913 és 1945 között: Andrusek Ferenc, Kövesi Piroska, Rácz László, Feisthammer Lajos, Majthényi Anna, Khín István és Sebő Jolán (csak Jolika tanító néni volt igazán szapi).



Róm. kath. népiskola

A szapiak nyáradi templomáról

Évszázadokon át Medvére és Balonyra jártak misére a szapi katolikusok. A gazdák lovas kocsival vitettek át magukat és családjukat, a szegények és a fiatalok gyalog jártak vasárnap délelőttöként misére. Pedig a szapiaknak

az lett volna előnyösebb, ha Nyáradon is van templom. Szapon a katolikus iskolában tartották a litániákat, és Khín tanító kísérte harmóniumon az énekeket.

Nyárad és Szap katolikusai az első világháború után határozták el a templomépítést, és az istenháza helyét is kijelölték a falu közepén. Kérvényükre az engedélyt hamar megadták. Akkor merült fel a gond: honnan lesz pénz rá? Egy szerdahelyi építész adott költségvetést: 300 ezer koronából épít egy kicsi templomot, de a pénz felét már előre kérte. Egy újabb terv alapján Komáromból egy Kazlek nevű vállalkozó 500 ezer koronáért ajánlott templomépítést, és azt fogadták el. A templomépület 1929-ben elkészült, de utána még 10 évig állt üresen, kihasználatlanul, mert nem volt pénz a berendezésére...

A nyáradi templom felszenteléséről a Győri Hírlap 1939. szeptember 19-i száma adott hírt ilyen szöveggel:

Templomszentelés Csiliz-Nyáradon.

Vasárnap Csiliz-Nyárad község katolikus lakosságának sokéves álma vált valóra: nagy ünnepség keretében fölszentelte a község új templomát dr. Saly László győri apátkanonok. A szentelés tíz órakor kezdődött, majd az apátkanonok úr nagyhatású prédikációt mondott több ezer hívő előtt. Beszélt a hívők nagy áldozatkészségéről, Isten áldását kérte azokra, akik a legcsekélyebb segítséggel is hozzájárultak a templom fölépítéséhez, majd így folytatta:

„A visszacsatolt területen ez az első templomszentelés. Tudom, a templom minden darab tégláját sok szenvedéssel, nagy harcok árán tudtátok megszerezni, és minden darab téglát sokat tudna mondani a ti szenvedéseitekről. Szálljon most az imánk az Egek Urához, hogy meghagyta érnünk ezt a napot, és hogy minden becsületes, keresztény magyar szándékot valóra tudjunk váltani.” A prédikáció után az apátkanonok nagy papi segédlettel misét celebrálva megtartotta a templomszentelést. Az ünnepségen Győr vármegyét Wayda Sándor főjegyző, a dunaszerdahelyi járást Dóka Sándor főszolgabíró és Kulay Oszkár alezredes képviselte. Jaross Andor miniszter táviratilag mentette ki magát, Isten áldását kérte a templomra és a lakosságra.

Szapon és Nyáradon puskalövés nélkül vonult át a második világháború frontja. Azaz néhány puskalövés mégis eldőrdült 1945-ben, de már jóval a front után: egy orosz katona Csicsay Benedek háza előtti dombról előbb a keresztet akarta lelőni, majd egy-egy lövést eresztett a bejárati ajtóba és a fölötte levő kerek ablakba (ennek nyoma még 2001-ben is látszott). Ekkor még kavicsos, körbeárkolt téren állt a templom, a fásítás és a bekerítés csak jóval a második világháború után történt meg.

Az első „egyházfi” Tóth Antal volt. Utána Csicsay Mihály, majd a Tejke pusztáról Nyáradra költözött Csicsay Gyula és Szapról Hölgye József, az-

tán Sebő Lajos, őket a szapi születésű Écsi István követte, halála után Lendvay Aurél vette át az egyházi szerepét Nyáradon.

Közben felújították a templomot, és dr. Pápai Lajos győri megyéspüspök megbízásából az újrászentelést Horváth Géza győri prépostkanonok celebrálta; ebben Zsidó János dunaszerdahelyi esperes, a dercsikai plébános és Benkocs Gábor balonyi plébános segédkezett.

Hiedelmek és hagyományok Szapon

A Csallóközi Múzeum Híradójában jelentek meg Marczell Béla feljegyzései „Csilizköz és lakói” címmel, és azokat a szerző saját emlékeivel és kutatásai eredményeivel kibővítette. Szap közvetlenül a Duna bal partján kialakult kisközség. A szájhagyomány szerint a település őse a mai Madarász szigeten keletkezett. Veszély esetén a Duna védelmezte az őslakosságot. Később szűk lett a sziget, és átterjeszkedett a lakosság a szemközti bal partra. Ennek emlékeként maradtak fenn a „kisházak”, amelyek még az 1940-es években is álltak.

Az 1544-es összeírás csupa egyetlen kisnemest sorolt fel Szap lakóiként. A XIX. század elején mégis volt a falu határában birtokuk a Héderváry grófok örököseinek, a Viczay grófoknak, akik az Ercséd nevű dűlőt eladták 25 éves törlesztésre a szapiaknak. Érdekessége ennek: a község széléig benyúló Ercséd egészen Trianonig Ásvány határát képezte. Aki néhány méterrel Szap szélétől épített házat, vagy Ercsédben bérelt földet, annak bizony át kellett ladikáznia Ásványra adót fizetni. Ez a furcsa helyzet nem zavarta a magukat változatlanul nemeseznek titulálókat, hiszen közben a rászorulókat a túlsó parti Viczay-birtokon dolgoztak. Viczay gróf foglalkoztatta a szorgalmas, többnyire elszegényedett nemességű szapiakat a Patkányos és a Gyűrűs nevű majorokban.

A település névadója – a Marcell-féle adatgyűjtéskor 85 éves Hölgye József szerint – Zapi János volt, és ennek alapján lett a falu neve Szap. A szájhagyomány szerint a régi Szap a Duna túloldalán állt. A mocsaras, iszapos, ingoványos területnek csak a felső részén volt egy száraz rét – ez a Dombosrét pedig az Ógerébi domb lehetett -, ott épített magának kunyhót egy halászember és onnan járt le a Dunára halászni. A halász a Szap nevet viselte, és a település őutána nyerte a nevét.

A szapiak ősi foglalkozása a halászat volt. A XVII. században virágzott a vizahalászat. Írásos nyoma van annak, hogy 1680-ban a Lipót királyhoz induló szapi reformátusok küldöttsége egy tizkilós vizát vitt az uralkodónak, aki igen megörült az ajándéknak, és engedélyezte a reformáltaknak a templomépítést. Az első világháború végéig művelték a szapiak a halászat mellett az aranymosást. Ennek lényegét Hölgye József így mondta el Marczell Bélának: „Az aranyász kiment a küre a nagy víz után. Ez a kú a szögyei vagy a töklevéli zátonynál vót. A lerakódott kövécsben lapáttal

megnízte, hogy tartalmaz-e aranyszemeket. Ha sikeresnek látszott, akkor a kövécsbül vízzel kimosott szemeket tálba tette, kínésővel összekeverve kímosta, vászonzacskóba tette, aztán kiszárította belüle a kínésőt, azt sárgaréz kanálban megígette, hogy szíj sárga legyen a színe. A trianoni békekötés után az aranyászok má nem járhattak le a Dunára, így az aranymosás kivesző foglalkozás lett. Az utolsó aranyász Berecz Vince vót, aki az 1960-as évek közepén halt meg...”

Az 1950-es évekig híresek a szapi molnárok. Nevezetes malmok dolgoztak a Töklevéli ágban, a Madarász sziget mellett, meg a Forgó nevű Duna szakaszon. Ez utóbbi helyen működtek legtovább a malmok. A szájhagyomány úgy tudja, a molnármester az örletőket mindig túrós csuszával és halpaprikással vendégelte meg. Ez utóbbihoz a halakat maguk a molnárok fogták ki.

A Marczell-féle feljegyzés szerint: „Szapon 29 malom működött”. Ez túlzás! Az 1700-as évektől a malmok száma soha sem érte el a 29-et, az 1930-as évek második felében pedig már csak 4 malom őrlött Forgóban. Az tény, hogy a szapi malmok kifizetődően működtek, pedig ugyancsak jelentős konkurenciát jelentettek a medvei (ott mindig több malom volt, mint Szapon) és a bösi hajómalmok.

Cséplés után kezdődött a molnárok szezója. Addig öröltek a malmok, míg a Duna nem kezdett jegesedni. Mert a jég, főleg a jégzajlás a molnárok legnagyobb veszedelme. Télre váltóállásba úsztatták a malmokat. Ha olyan helyen volt a malomállás, ahol jégzajlás nem érte, ott maradhatott az értékes alkotmány, de erős kötelekkel kikötötték a parthoz, és minden nap ellenőrizték az állapotát. Erősebb fagnál körülfürészelték a jeget a malom mentén. Jégzajlás idején nem aludhattak a molnárok...

Vízkereszt volt a szapi molnárok legnagyobb ünnepe. Ekkor rendezték a „mónárbált” és eltáncolták a „mónárok veszedelme” nevű táncos játékot. „Vízkeresztkor” jártak a háromkirályok, Gáspár, Menyhért és Boldizsár. Akadtak a molnárok közt Gáspár és Boldizsár nevűek, de Menyhértről nem tudni. A háromkirályok csillagot hordoztak, azt az utcán és a házakban megforgatták. A „háromkirályok” (nagyobb fiúk, a konyhában kaptak szereplési helyet), azt énekelték: Szép jel, szép csillag, szép napunk támadt!...

Szapon az 1940-es évek végéig termesztettek kendert. Hajdanán igen sok kenderre volt szükség, mert a textíliák jelentős része kendervászon alapanyagú volt. Boldogan mosolygott az, akinek volt kenderföldje. Ez az alapja annak a közmondásnak, amely így hangzott: „Savanyó pofát vág, mint akinek nem jutott kenderföld”. Kender alá igen finomra kellett a földet előkészíteni. Kendert mindig kukorica-, krumpli- vagy árpaföldbe vetették. Azt tartották: „ha jó földbe kerűt, mire a gazda hazáért, má ki is kelt”. Virágos és magos (magvas) kendert termesztettek. A virágost nyáron, a magost ősszel nyűtték (nyüvés: kézzel feltépni). Magos kendert azok vetettek, akik kendermagból olajat ütettek (préseltettek) sütés-főzésükhöz; de akadtak,

akik, főleg böjtkor, kendermagos pogácsát süttettek, a maradék kendermagot pedig feletették a tyúkokkal.

Mivel már régen kiment a szokásból, nagy vonalakban ismertetjük a kenderfeldolgozás folyamatát. Felnyüvés után a kenderszalakat vékony csomókba kötötték és elvitték a tóhoz. Kenderáztatás: a csomókat karókkal, nehezekekkel a vízszint alá rögzítették és így hagyták vagy két hétig. A jól átázott kendert otthon szétrakták száradni. A keményre kiszáradt kenderszalakat tilóval megtörték (tiló: kézzel működtetett faszerkezet, „kése” nem vágta, törte a kender kemény külső héját, az lett a pozdorja). Után a rostokat gerebenezéssel kifésülték (gereben: arasnyi átmérőben sok vastúske áll ki egy falapból, abba belecsapkodták a markolt rostcsomókat az asszonyok, a fogak közötti áthúzások által kifésülték a pozdorját. Ezután még dörgölték, puhították, aztán a rostot eltették télre. A hosszú esteken mécesnél, petróleumlámpánál guzsalyos vagy rokkás módon a lányok-asszonyok fonallá sodorták a rostokat. A fonalat takácshoz vitték, szőjön belőle vásznat. Fehérített finom fonalból szőtték a ruhához, ágyneműhöz, kenyérsütéshez használt vásznakot; durvább szálú fehér fonalból szőtték a lisztes; a durva szálú barnából pedig a gabonás zsákokat.

Szapon híres takácsmester volt Csordás Ignác, akihez messzi falvaktól hozták a fonalakat. A megszőtt vászon mértékegysége a rőf, szapiasan rэф volt. Mutatós sávolyos abroszok, évszámokkal díszített, monogramos törőruhák, szépen ráncolt vászongatyák (a férfiak fehér vászongatyát hozták, vasárnaponként templomba is) kerültek ki a szapi takácsműhelyből. Akadt szőnivaló bőven, sok lepedőre, szakajtóruhára (ez került a kisütendő kenyértészta alá a szakajtókosárba), piros fonállal cifrázott törülközőre, falvédőre volt szükség a házaknál. Csordás Ignác, az utolsó szapi takács 1940-ben hagyott fel a mesterségével.

Próbálkoztak szatyorfonással és szőnyegszövésével is. A visszacsatolás után érkezett a faluba egy lány, aki olyan szatyrok és lábtörők készítésére tanítgatta a lányokat, asszonyokat, amelynek alapanyaga kukoricalevél (a cső finom fehér fedőlevele), az úgynevezett csuhé volt. A buzgó leánynak a szapiak a Szatyor Irén nevet adták. Legjobb tanítványa és tudásának továbbadója a Kis utcában lakott Bartal Margit, Écsi Lajosné lett. Egy ideig még igen nagy divat volt a kukoricalevélből font szatyor és a küszöb előtti lábtörő, aztán felhagytak azokkal is.

Szapon a mezőgazdaság volt a főfoglalkozás. Akinek volt elég földje, növénytermesztéssel és állattenyésztéssel próbálkozott. A földművelést még a mesteremberek, a molnárok se hanyagolták el. A Duna magas vízállásból fakadó talajvizek, belvizek, a katasztrófát okozó árvizek, gátszakítások – 1850-ben, 1924-ben, 1926-ban, 1954-ben, 1965-ben – sok kárt okoztak. Szap határában minden gabonafajta megterem. Ha másutt szárazság dúl, a szapi határban akkor alakul ki jó termés, hiszen a bőséges talajvíz nedvesen tartja a szántóföldeket.

Szap lakói ősidők óta „látástú vakullásig dúgoztak”. A gazda önálló volt, de voltak időszakos munkák – betakarítás, cséplés -, amikre összefogtak. A sok vészhelyzet alapján – ez is hagyomány – az emberek itt összetartanak.

A mezőgazdasággal foglalkozók téli esténként kosarat fontak, söprűt kötöttek, kenderrostból kötelet vertek, eszközöket faragtak fából. A szapiak egyes fafaragók, találékony alkalmi iparosok voltak. Ami elkészíthető volt házilag, meg is csinálták. Csak olyasmit vettek meg pénzért, aminek elkészítésére képtelenek voltak.

Az őszi esték kollektív munkái voltak: a kukorica- és a tollfosztás. A kukoricát a családtagok törték le s hordták haza kocsin, szekéren. Fosztásra, a fedőlevelek letépésére összegyűltek a rokonok, ismerősök. Fosztást a nők és a gyermekek végezték, a kukorica koszorúba fonása (pár fedlevelet meghagytak a csöveken, azokat összefonták) és a szárítórúdra való kiakasztása férfi munkának számított.

A tollfosztás női munka. A háziasszony elszalasztotta gyerekeit a rokonokhoz, ismerősökhöz, „barátnékhoz” és megüzente: melyik este kezdi a tollfosztást. Az összegyűlt lányok, asszonyok a libatollat (a ludak hasi tollát) pihés végénél csippentették két ujjuk közé, majd a toll gerincéről kétdalt letépték a pihét. Ez könnyű, automatikusan végezhető munka volt, így a nagy mesemondóra mindenki figyelhetett. Meséltek is az öregasszonyok olyan hátborzongató történeteket, hogy utána a férfiak csak viharlángos világítás mellett tudták hazakísérni a félénk nőket. Jó ürügy volt ez a legényeknek a lányok hazakísérésére. A tollfosztás mindig áldomással zárult, amely rummal ízesített teából és kuglófból állt.

Őszi-téli estéken a kenderrostok fonallá alakítása is közösségi jelleget kapott. Ez csakis a lányok-asszonyok munkájának és egyben szórakozásának számított akkor, amikor még nem volt villanyvilágítás, nem létezett rádió, nem is álmodtak még televízióról. Főként a lányok számára volt várva várt esemény a fonás. Esténként elmentek a fonóházba, vagy valahol összegyűltek, magukkal vitték az állványos guzsalyukat, vagy rokkájukat és orsójukat – attól függően, hogy éppen melyik technikát alkalmazták – és készítették a takács számára a fonalat. Az ügyesen fonó lány büszke volt a munkájára, felkeltette maga iránt a legények érdeklődését is. A fiatalok vidám nótaszóval, tréfás csínytevésekkel „múlatták” az időt. A lány – miközben pörgette ujjai között az orsót (ez lett a durvább textíliák alapanyaga) vagy hajtotta lábbal a rokkát és pödörte kézzel a fonalat (így készült a ruházati szötteshez alkalmas fonal) – szemérmesen pillantásokat váltott a kiszemelt legénnyel. A hazakísérés már a párok kialakulásának kezdete volt.

Szapon 1911 körül alakult egy műkedvelő csoport, benne 31 olvasóköri taggal, színjátszókkal és zenekarral. Ma már kevesen tudják: önálló zenekar is működött, amelyben nem cigányok muzsikáltak – nem is éltek itt muzsikus cigányok -, hanem a falu zenét kedvelő fiataljai játszottak, ezért őket magyarbandának nevezték. A zenélés-éneklés iránt érdeklődő fiatalokkal a kántortanítói képesítésű Khín István foglalkozott.

A jeles napok szokásai hagyománnyá váltak. Például Szilveszterkor a bálban éjfélkor megállították a zenét és mindnyájan közösen énekelték:

„Dicsértessék az Úr Jézus drága szent neve!
Három fehér szőlőtőke, három fekete.
Uram Jézus segíts meg, ezt a kis bort igyuk meg!”

Farsangkor mindenki mulatott. Ha a multságok nem a kocsmában zajlottak, a zenét duda meg „citora” (citera) adta. A kocsmában cigánybanda muzsikált. A fiatalok a pásztorháznál gyülekeztek farsangbúcsúztatásra, dudaszóra táncoltak, mulatoztak. Farsang hétfői esti bálba belépőt kellett fizetni, kedden szabad multság folyt. A húshagyó keddi bálon az asszonyok tánc közben magasra ugráltak, hogy nagyfejű legyen a káposzta.

A húsvéti piros tojás festése és a húsvéthétfői locsoló megajándékozása szokásban van most is.

A pünkösdkor volt a legényavatás. A 84 éves Szegi Lajos mesélte: „Minden tizennyóc éves legínkének be köllött magát körösztütetni a legínyek közé. A legínykedő fizetett a kocsmában öt-tíz liter bort, meg választott magának körösztapát. A körösztüllis úgy törtint, hogy a körösztüllendő fökírte valamellik legínyt körösztapának, ammeg körösztüllisként leöntötte a legínyke fejit borral. Csak ezután járhatott a legíny a kocsmábo. A körösztfi hitta meg osztán a körösztapja áltú a kiszemütt leányt a bálba. Elment a legínyke a leányos házho, illendőkíppen köszönt: – Jóestét kívánok! – Aztán rákezdet: – Víg Sándor úrékat kéreti Illés Béla körösztapám, elengedník-e Böske leányukat egy táncro.” Ennek magyarázata: a szapi legény átbállagott Nyáradra, beköszönt Végh (így írták, Víg-nek mondták) Sándorékhoz, hogy elkérje Erzsébet lányukat Szapra, keresztapja táncosául. Hogy elengedték-e Böskét a másik faluba táncolni? Nem tudható. De azt igen, hogy Végh Erzsébet Nyárasdra ment férjhez és Forró lett. A lányát Forró Erzsébet néven Szapra hozták férjhez, és lett a Kis utcában négygyermekes Bartal Andrásné.

Hogy nyugodtan aludjanak és jó erőben ébredjenek a falu lakói, az éjszakai nyugalomra bakterok vigyáztak. Volt egy hivatásos és két-két, egymást váltó bakter (szerepükről egy másik fejezetben részletesen is lehet olvasni). Ők este 10 órától hajnali 4 óráig járták a falu utcáit, és minden órában énekes versben kiabálták:

„Hallja meg a háznak ura,
Tizet ütött már az óra!
Boldogságos Szűz Mária,
Vezéreljen minket jóra.”

Az imádságszerűen hangzó verset néha tréfás mondókákkal cserélték fel. Ilyen ismeretek maradtak fenn:

„Tizet ütött már az óra,
térjetez hát nyugovóra!”
Vagy: „Éjfél után óra kettő,
Keljen fel az ölfametsző!”
Avagy: „Éjfél után óra három,
Ha alusznak én nem bánom.”

Ismerték Szapon a boszorkánytörténeteket, a tüzesember mondáját és a Szent György-napi varázslást is. Érdekes megfigyelések is fennmaradtak: ha valaki nagyobb útra készült gyalog, nem korán reggel indult, hanem megvárta a déli harangszót és csak azután eredt útnak, mert azt tartották: így biztosabban szerencsével jár. Mindenki tudta a faluban, hogy „holdújság”, vagyis újhold idején nem szabad élő fát kivágni, főleg „botulni” – a botlófa vastag gallyait lefejszézni –, mert akkor a fa szuvássá, pudvássá – szapiasan purhássá – válik.

Hajómalmok és vízimolnárok

A szapi vízimolnárság kezdeteiről írások nem maradtak fenn, így azt sem tudjuk, mióta működtek itt hajómalmok.

Egy komplett hajómalom tulajdonképpen két részből állt. Egy nagyobb és egy kisebb hajóformájú test úszott – párhuzamosan lehorgonyozva – a vízfolyásban. A parthoz közelebbi hajóforma volt maga a malom, a másik hajóforma tartotta a főtengelyt. A főtengely hengeres fagerenda volt, amelyből küllők ágaztak ki, azoknak a végeit deszkalapok kötötték össze, ezen vízbe nyúló lapátkerék által forgatta a folyó a malom összes szerkezetét. Hogy a malomkerék jól forogjon, a malomhajót és a támaszhajót (szapiasan vögyhajót) úgy kellett lehorgonyozni, hogy közöttük a forgórész éppen a víz sodorvonalába essen.

A molnároknak az volt az érdekük, hogy a malomkerék a legsebesebb vízmozgást kapja, vagyis a sodorvonalban forogjon. Ugyanakkor a hajóvontatók érdekével éppen ez ütközött, hiszen vontatni csakis a legmélyebb rész, a sodrás kimarta „mederárok” felett volt legbiztonságosabb. Az érdekütközéseket csak hatóságilag lehetett kordában tartani. Megalkuvásra a molnárok kényszerültek: a kijelölt horgonyzó helyüket önhatalmúan nem változtathatták meg, tehát a vízfolyást terelték a malomkerekek alá. Ehhez a malmuk felett terelőgátat – vízszint fölé nyúló sövényt – kellett leverniük. De ebből is vizsályok keletkeztek. A molnárokat hol a hatóságok, hol a hajót vontatók, hol meg a megrongált vízpartok tulajdonosai perelték be.

Malomgazda csak molnármester lehetett. Ám hiába tette le valaki a mestervizsgát, ha nem volt saját malma. Malomhoz pedig nehezen lehetett jutni. Malomtulajdonossá válni leginkább öröklés útján, vagy a malomgazda özvegyének feleségül vétele által lehetett. A jó helyen horgonyozó vízi-

malom a jobbágyvilágban is megért egy „fertály” telket, vagyis mintegy 16 holdnyi szántóföldet.

A Nagy-Dunán ősidők óta forogtak hajómalmok, ha a háborúk, vagy a hatalmaskodó földesurak azt megengedték. Márpedig a molnárak működését minden körülmények közepette engedték. Sőt, még meg is védték a malmokat a hadak és a nagyurak, hiszen a mindennapi kenyérre nekik is szükségük volt. A mindent felprédáló törökök csak a malmokkal és a molnárokkal tettek kivételt. A másfél száz éven át tartó török hódoltság idején előfordultak olyan esetek, amikor a végvári magyar vitézek és a török katonák között szerződések biztosították a malmok védelmét és a mindkét oldalra dolgozó molnárak örlési kötelezettségét.

Idővel a molnárak működését megrendszabályozták, a molnárokat céhekbe kényszerítették. A Győr megyei hajós molnárak céglevelét 1632. december 26-án Sennyei István győri püspök, a vizek földesura, adta ki és erősítette meg. Az őscéhben voltak-e szapiak? Nem tudni. A tagok neveit később kezdték írni. A céhbe felvett első molnármesterek és legények neveit az 1719-20. évi kivonat tartalmazza, abba már csak vizsgázott szakemberek kerülhettek.

A kontárok eltiltására és a mesterség szabályozására 1748. július 20-án Bíró János, Győr vármegye vicispánja adott ki rendeletet: „Akár ki is az, ki Győr vármegyének határiban és vizein a molnármesterségét űzi, vagy űzni kívánja, tartozék és köteleztessék a méltóságos püspök és főispán urunk őexcellenciája, vármegye protectio alatt levő privilegizált bötsületes czéh kegyelmes privilégiumnak conventioi szerint magát bé adni. A tekintetes és nagyságos vármegye kegyes rendeletét adom levelemmel mindazok tudtára, akik a becsületes céhen kívül maradván akarnak a megye határain belül molnárkodni, intem, figyelmeztetem is őket, hogy a vármegye rendeleteit tartsák be, vagyis mesterségüket a céhen kívül folytatni ne merészeljék. Ha valakinek kívül maradván kára keletkezik, vagy büntetéssel sújtják, a bajt magának tulajdonítsa. Aki más céh tagja, áttérhet a Győr vármegye privilegizált céhébe, de ezt senki sem erőlteti. Ha akar, maradhat más céhben is, de később instanciázhat eleget, ha át akar lépni a győri céhbe...” A körlevelet az öttevényszigeti, dunaszentpáli, ásványi, szapi, medvei, gönyői, a nagy- és kisbajcsi, vagyis a Győr megye folyóvizein örlő molnármestereknek megküldték.

Győr megye a Győr-Szigeti Molnár Céhet tüntette ki a kizárólagosság jogával. A megye ezzel a rendeletével arra kötelezte a privilegizált Győr-Szigeti Molnár Céhet, hogy a közigazgatási terület összes molnárait vegye fel tagjai sorába. Az erélyes körlevelének totális eredménye mégsem lett. Sokan maradtak továbbra is céhen kívül, és a Pozsony megyei Somorja város molnár céhébe álltak be.

Közben új céhek alakultak. Például a kisbodaki, lipóti, ásványi, medvei, szapi, nagybajcsi, az öttevény-szigeti és a dunaszentpáli molnármesterek – akik azelőtt a somorjai céhhez tartoztak, vagy céhen kívül dolgoztak –

Hédervár székhellyel megalakították a Pozsony és Győr Vármegyei Szigetközi Molnár Céhet. Szabadalomlevelet Mária Terézia királynőtől 1778. május 8-án kaptak, alakuló gyűlésüket szeptember 20-án, Ásványon tartották. E céh később átalakult és a Szigetközi Molnár Céh nevet vette fel. Az 1837. július 27-én, Nagybajcsón kiállított okmányra kisebb viaszpecsét került SIG. KÖZI MOLNÁR CÉH felirattal. A szigetközi molnár céh tagjai pár év múlva elhatározták, két külön céhet alapítanak. Kérelmüket 1846-ban nyújtották be, de azt a pozsonyi Helytartótanács véleményezésre áttette Győr megyéhez. Erről 1846. november 18-án Kovács Márton főbíró és Kolosváry Kálmán esküdt azt jelentették a megye közgyűlésének, hogy az ásványi, szapi, medvei, az öttevény-szigeti, dunaszentpáli és a nagybajcsi molnármesterek százhatvanan vannak, tehát képesek lesznek arra, hogy önálló céhet tartsanak fenn.

Győr vármegye 1847. júliusi közgyűlése felhívta az említettek figyelmét: az előírt díjfizetés után, a királyi kancellárinál átvehetik a kiváltságlevelüket. Ugyanekkor kapott szabadalomlevelet a kisbodaki és a lipóti céh is.

De már nem is lehetett új céhet alapítani. A kereskedelemügyi miniszter 1118/175. sz. rendeletét 1848. június 13-án ismertették: a miniszter újabb céhalapítással nem foglalkozik, azt tanácsolja: a céhalapítási kérelmeket tartsák függőben. Aztán már nem is tárgyaltak több céhügyet. 1848 tavaszán, a jobbágyság intézményével együtt a céhrendszert is végleg eltörölték.

A szerző felkutatta a „Megsemmisített régi malomkönyvek” című csomagot a Győr Megyei Levéltárban.

1869 előtt 16 szapi malmot tartottak nyilván. Az 1. sorszámú malomnak Sebő Mihály és Csicsay Imre; a 2. számúnak Beretz István és Barthalos Lídia a tulajdonosa. A 3. sz. malomról nincs adat. A 4-es malmot Tóth Sándor, Jankó Lajos és neje Varga „Mari” bírta. Az 5-ös malom Kláris József tulajdonában volt. A 6-os malmot Diószegi Benő bírta. A 7-es malomról sincs adat. A 8-as malom Miklós István birtokát képezte. A 9-es Szegi Zsigmondnak örölt. A 10-es malom Sárközi Józsefé volt. A 11-es malom tulajdonosai Váczy Péter és Gaál Károly. A 12-es malom Csicsay Károlyé. A 13-as malom Mórotz Jánosé. A 14-es malomról sincs feljegyzés. A 15-ös malom Hamar Imre, a 16. sorszámú malom Mórocz Gábor birtokát képezte.

Az 1870-től vezetett új malomkönyvből tudunk a szapi hajómalmok tulajdonosairól, átruházásokról, a hatósági bejegyzésekről, a malomállások kijelölt helyeiről, stb. A malomhelyeket kijelölő bizottmány: Csath Kálmán m. kir. közlekedési miniszteri titkár, Bobich Károly m. kir. folyammérnök, Laszberg Rezső megyei főjegyző, Varga Károly tiszti ügyész, Kern Benő főmérnök és Vermes Dénes szolgabíró (a többi helykijelölést is ők végezték).

Az új malomkönyv 1. sorszámát az a malom viselte, amely 1/2 részben Sebő Mihály, 1/2 részben Csicsay Imre tulajdona, malomállás helye a Győr megyei Szap község határában levő Ercséd puszta, ahol az úri jogot báró

Sina János utódai bírták (ez a többi malomra is vonatkozik). A bizottmányilag kijelölt malomhely Ercséd puszta határában 364 m-re a szapi oldalon, a Duna bal partjához kikötve; e malomra az 1869-es rendezéskor Sebő Mihály és Csicsay Imre reális jogosítvány nyertek az m. kir. KKM 1876. november 28-i, 15449. számú rendeletével azon feltétellel, hogy minden esetben, ha a malmot akár ideiglenesen, akár véglegesen más községbe hajózási, vízszabályozási, vízépítészeti, vízrendőrségi indokok miatt átrendelnék, a rendeletnek a tulajdonosok feltétlenül, bármely kárpótlási, segélyezési igény nélkül, azonnal megfelelni tartoznak. E malom nincs kötve azon helységhez, ahol jelenleg forog és reális jogosítvánnyal bír. E malom állóhelyét a KKM 1878. október 12-től a 14806. számú rendeletével a 14. sz. malomállóhelytől lefelé 20, befelé 30 méterre; váltóhelyét Ercséd és Szap közös határától felfelé 364 m és befelé 30 m távra, a Duna bal partján engedélyezte. 1878. november 14-én tartott vizsgálatkor mindezt rendben találta: Laszberg főjegyző. Az 1882. október 19-i, 32558. sz. rendelettel e hajómalom részére váltóhelyül a Madarász sziget farától fel 172, a bal parttól befelé 50 méterre, az I. sor 1. helye engedélyezték.

A 2. számú malom tulajdonosai: Bereczky István és Barthalos Lídia. A malom helye: Ercséd határában 331 méterre, a bal parthoz kötve. E malom tulajdonosai a KKM 1870. április 9-i intézkedésével reális jogosítványt nyertek. A malom Bereczky Istvánt illető része özv. Breuer Dánielné javára 50 frt 76 kr járandóság erejéig bíróságilag lefoglaltatott. 1881-ben: a Bereczky Istvánt illető rész a győri kir. törvényszék végzésével 26 frt és járandóságai erejéig Breuer Lázár javára lefoglalva. A KKM 1887./53795-ös számú leirata szerint e malom tulajdonjoga Bereczky István és neje Barthalos Lídia nevéreől Mórocz Gábor és neje Vas Zsófia szapi lakosok nevére átíratva.

A 3-as sz. malom 1/2 részben Kovács Mihály és 1/2 részben Patasy István tulajdona. Helye: a szapi határon felül 300 m-re Ercséd határában, a bal partjához kikötve, ez a váltóhelye is. Tulajdonjogi bejegyzés: e malomra özv. Flaskár Mihályné és Löre Sándor az 1869-es hajóalmi rendezéskor reális jogosítványt nyertek. Kovács Mihály 1874-ben, Patasy István 1870-ben a fél részeket adásvételi szerződéssel megvásárolták. A KKM 1883. augusztus 6-i rendeletével e malom Kovács Mihályt illető 1/2 része Patasy István szapi lakos nevére átírva. E malom állóhelyét (KKM 36754 sz.) a Bagaméri Duna-ágban, a Madarász sziget alsó bal partján, a III. sori 16. számú hajómalomtól le 10, befelé is 10 méternyire állapította meg (a malmok körülményes helykijelölései miatt ez többé nem ismétlődik)

A 4-es számú malom tulajdonosai: Tóth Sándor 1/2, Jankó Lajos és neje Varga „Mári” 1/2 részben. Erre az 1869-es évi rendezéskor Tóth Sándor reális, Kulacs István személyes jogosítványt nyert. Tóth Sándor a malomnak 1/2 részét továbbra is bírja; Kulacs István 1/2 malomrésze rendes adásvétellel Jankó Lajos és neje birtokába került. E malom Tóth Sándor 1/2 részének Simoros József nyáradi lakos részére átíratását a KKM 1877-

ben engedélyezte, majd e malom Jankó Lajos és Varga Mária 1/2 részét, így az egész malom tulajdonjogát 1886-ban is átírták Simoros József nevére. 1879-ben Jankó Lajos molnármesternek az elveszett malomkönyve helyett másolatot adtak.

Az 5-ös malom tulajdonosai: özvegy Kaláris Józsefné született Morva Erzsébet 1/2 és Tóth Alajos szintén 1/2 részben. Az 1869-es összeírásakor Kaláris József reális, Tóth Alajos csak személyes, majd reális jogosítványt nyert. Tóth Lajos 4/8-os tulajdonjogának 3/8 részét Bereczky Imre szapi lakos nevére átírták. 1878-ban e malom 4/8 rész tulajdonjoga özv. Kaláris Józsefné szül. Morva Erzsébettől átírva Simoros József nevére.

A 6-os malom tulajdonosai fele-fele részben Diószegi Benő és Kelemen Gyula. Előzmények: az 1869-es malmi rendezéskor Diószegi és Gaál Zsigmond személyes jogot nyert. Diószegi a malom 1/2 részét utána is bírta, Gaál a maga részét adásvétellel Kelemen Gyulára átruházta. Tekintve, hogy a tulajdonosok a malom 1850 előtti létét a tárgyaláson hitelesen igazolták, részükre a jogosítványt megadták. 1887-ben a reális jogosítvány 1/2 része Kelemen Gyula és utódai, kiskorú Kelemen Lajos, Eleonóra, Mária és Jusztina nevére Diószegi József és neje Kacz Klára szapi lakosok nevére egyenlő arányban átírva.

A 7-es malom tulajdonosai: Écsy József 5/8 és Écsy Ignác 3/8 részben. Előzmények: e malomra Écsy András és neje az 1869-es malmi rendezéskor reális jogosítványt kaptak, aztán eladták és több kézen is megfordult; másrészt örökléssel, részben adásvétellel a feltüntetett tulajdonosok birtokába jutott, ezért Écsy András és Écsy Ignác nevére az adott résztulajdon szerinti átírásnak akadálya nem volt.

A 8-as malom tulajdonosai fele-fele részben Gaál Zsigmond és Irén Sámson. E malom reális minősítését 1869-ben a rendező bizottság elismerte; ezután Miklós István és Nagy Zsigmond fél malma bírói árverés útján Irén Sámson birtokába jutott, Miklós István fél malmát pedig rendes adásvétellel Gaál Zsigmond szerezte meg.

A 9-es hajómalom Szegi Zsigmond tulajdona. Ez is Ercséd határán túl 106 méterrel forgott, a bal parthoz kikötve. Szegi Zsigmond e malomra 1875-ben a KKM-től reális jogot kapott, ezért bírta azt 1882-ben is.

A 10-es malom Sárközi Józsefé, aki a malmára az 1869-es rendezéskor reális jogot kapott, és azt továbbra is bírta.

A 11-es hajómalmot fele-fele részben Váczy Péter és Gaál Károly bírta. Előzmények: e malomra Sárközi Ferenc az 1869-es rendezéskor személyes jogosítványt kapott; aztán malma felét 1872-ben Váczy Péternek, másik felét 1875-ben Gaál Károlynak eladta. A malom 1850 előtti létét a tárgyaláson igazolták, ezért a reális jogosítványuk mellé a malom tulajdonjogát is nevükre írták. 1887-ben e malom tulajdonjogát Váczy Péter és Gaál Károly, illetve utódjuk, Neuhauser Éliás nevére 3/4 részben Sárközy József, 1/4 részben a kiskorú Kelemen Lajos, Kelemen Eleonóra, Kelemen Mária és Kelemen Jusztina nevére átírták.

A 12-es malom tulajdonosa özvegy Csicsay Károlyné Lepi Zsófia. E malomra Csicsay Károly az 1869-es malmi rendezéskor reális jogot nyert, de 1876-ban meghalt, így a jog átszállt özvegyére. Ő eladta, a tulajdonjogot az özvegy nevééről ifjú Vas Mihály nevére átírták.

A 13. malom tulajdonosa: Lőrincz Sándor. E malomra Mórocz János az 1869-es rendezéskor reális jogosítványt kapott, ezért azt egészen 1875-ig bírta, akkor adásvételi szerződéssel Lőrincz Sándornak eladta.

A 14. malom tulajdonosai: Horváth Gábor 1/2, Horváth Kati 1/4 és Horváth Mária 1/4 részben. E malomra Horváth Gábor és neje Hatos Mária az 1869-es malmi rendezéskor reális jogot nyert. Horváth Gábor a malom 1/2 részét továbbra is bírta, de neje 1866-ban meghalt, emiatt a malom fele örökségként Kati és Mária leányaira szállt.

A 15-ös malom tulajdonosa Vass Ignác. Erre az 1869-es rendezéskor Hamar Imre személyes jogosítványt nyert, Berecz Imre jogát csak előjegyezték, ennek ellenére a malmot szabályellenesen eladták, majd a malomnak több birtokosa is volt; 1875-ben Vass Ignác tulajdonába jutott, aki a malom 1850 előtti létét a tárgyaláson igazolta, ezért reális jogát elismerték és a tulajdonjogot nevére beírták. Ezt a malmot 1882-ben a győri járásbíróság Tóth Ferenc 120 forintos járandósága miatt; 1883-ban pedig Szakály András és Frei Salamon javára, 250 forint s járadékai, majd 50 forint s járadékai erejéig lefoglalta. 1884-ben a malom állóhelye a Bagaméri Dunán a Madarász sziget alsó részi jobb partján. A malmot Neuhauszer Éliás 44 korona tőke és járulékai miatt a győri járásbíróság 1887-ben lefoglalta.

A 16. malom Mórocz Gáboré, ő a KKM-től 1875-ben reális jogot nyert s ez az új malomkönyvben is változatlan. 1881-ben a malom felét Mórocz Gábor nevééről Vass Menyhért nagybajcsi lakos nevére átírták. 1882-ben a malom jogát Vass Menyhért és Mórocz Gábor nevééről Vida József és neje Szabó Zsófia szapi lakosok nevére átírták.

A szapi hajómalmok adatátvitele lezárva 1888-ban.



És most nézzük a szapi molnárok átszerveződését.
Az 1962/alp.878. 711/levt.878. számú okmány címe:

A fennállott Medvei és Szapi Molnár Czéh helyébe alakult Medvei és Szapi Molnár Ipartársulat alapszabályai

1962

878 alp

711

Levél 1878



Cím

A fenn állott Medvei- és Szépi molnárak
 helyébe alakult Medvei és Szépi molnár ipar
társulat

Alap szabályai.

A társulat.

Célja és es.

körü.

1. §. A medvei és Szépi molnár társulat célja a társulati tagok kö-
 zös iparérdekeit előmozdítani; nevezetesen

1. A társulati tagokat vagy hozzátartozókat az őket véltlenül érhető
 inségtől meg óvni; e célra:

a) betegségilyző pénztárt alapít, melyből a tagok betegségük ese-
 tén orvosi segélyt nyerjenek;

b) temetkezési pénztárt alapít, melyből a tagok vagy házas felük temet-
 si költségei fedeztetnek;

c) évdíj és segély-pénztárt alapít, melyből az elaggott vagy véltlen-
 szerencsétlenség által munka képzetlenül vált szegény tagok, vagy ha-
 lál után azok gyámoltalan özvegyei bizonyos évenkénti összeget, vagy
 egyszer-mindenkorra bizonyos segélyt nyernek.

Ezen pénztárak mindegyikére névvel költői szabályok kötésített
 szék, melyek értelmében a keresés és segélyadás iránti érdeklődés az
 érdeklődők részére biztosítottatik, s annak időjén a földművelés- ipar
 és kereskedelemügyi Min. Minisztériummal, beemittatandók lesznek.

2. A molnár ipar körében az ipar törvény körletai között a munka-
 adó és munkásol körötte viszonyban szigorú rendet meg honosítani.

E célra:

a) az iparosok és segédreményzetek közt felkutatandó surlódásokat és
 peres kérdések tárgyú köztviselésre békélytűző bizottságot állít fel, mely
 be egyenlő számmal segédek is felvételnek;

b) Országos a felet, hogy az ipar törvények a munka adó, és munká-
 sok körötte viszonyokra vonatkozó szabályai mindkét részről pontosan
 meg tartassanak; s azon esetben, ha ama szabályok meg nem tartása-
 ból a tagokra hátrány háromolhatnak, a sértett-tag jogainak és ér-
 dekeinek érvényesítésében segéd kért nyújt, illetőleg a jogokat és ér-
 dekeket a társulat költségein vagy a társulati ügyeik által érvénye-
 síteti.

3. A társulati tagokat a munkás- vagy munka hájányból értesíté-

473.

3. A társulati tagokat a munkás- vagy munkahiányból eredő bajok ellen lehetőleg védelmezik. E célra adatokat gyűjtenek a molnáripar munkaviszonyairól, és azok alapján a társulati tagok részére munkásokat szereznek, avagy munkaszerezés közvetítésében közreműködnek.

4. Úgy működnek, hogy a társulati tagok a termelésben és terményeik értékesítésében a nagy üzlet előnyeiben részesüljenek. Erre kölcsönpénztárt létesítenek, ahonnan a tagok olcsó kölcsönt nyerhetnek, melyre a társulati vagyron szolgál alapul. Törekszenek, hogy tagjaik összeműködő termelői társulatokba lépjenek, ilyen társulást alakítsanak iparuk közös műhelyben való üzésére, vagy nagyobb gépek közös használatára. Ezen intézmények (csak társulati tagok részére) M. Kir. Földművelés-, Ipar- és Kereskedelemügyi Minisztériumoknak bemutatott alapszabály szerint működnek. A társulat a molnáripar fejlődését előmozdítja, versenyképességét emeli; a molnáriparban foglalkoztatott tanoncok és segédek általános és szakmai képzését segíti, a fennálló vagy létesítendő tanonc- és szakiskolát segítyezi, látogatását szorgalmazza. Azon intézeteket, intézményeket, melyek a hazai ipar emelését vagy az iparosok értelmi fejlődését akarják, ebbéli törekvésükben tehetősége szerint támogatja és előmozdítja.

2. §. A társulat székhelye Medve község. Pecsétjének felirata: Medvei és Szapi Molnár Ipartársulat.

3.§. Társulati tag lehet minden molnáriparos, aki iparát Medve és Szap területén vagy ezektől fél mérföldnyire, az előírtaknak megfelelően, önállóan gyakorolja. Nők és kiskorúak is tagjai lehetnek a társulatnak, de jogukat csak meghatalmazott által gyakorolhatják. Büntény miatt elítéltet csak akkor vesznek fel, ha a közgyűlés a felvételt szavazattöbbséggel elhatározza. A tag belépésekor kap alapszabályt és egy nyugtakönyvet. Ezekért, belépési díj címén, 5 forint 50 krajcárt befizet a társulat pénztárába.

4.§. A tagság véget ér a tag halála, elköltözése, avagy kilépési nyilatkozata által. A kilépni szándékozó a tárgyévi tagdíjat még tartozik befizetni. Az elhalt tag özvegyének és/vagy kiskorú árváinak a tagsági jogaira az 1872. évi VIII. törvénycikk 80. §-a az irányadó.

Ezek után még az 5. §-tól 22 §-on át szabályozták a molnársággal összefüggésbe hozható tényezőket. A 27. § a feloszlás utáni teendőket rögzíti.

Medvén, 1878. május 17-én.

Aláírók: Bajcsy János elnök, Horváth Jónás, Morva Mihály, Petőcz Gábor, Kulats Imre, Dobronyi Lőrinc, Lukovits Lajos, Horváth János, Petőcz József, F. Vass János, Kulacs József, Horváth Mihály, Lőre Sándor.

A jogszabályok a Földművelési, Ipari és Kereskedelemügyi Minisztériumnak a törvény értelmében bemutatva.

Budapest, 1878. július 3.

A miniszter megbízásából: X. Y. miniszteri tanácsos.

Vége a molnárságnak

A szapi malmokba messziről is hordtak örölni valót. Az örletők lovas kocsi- csikkal, ökrös szekerekkel hozták a búzát, a darálómalomba pedig árpát és kukoricát. A messziről érkezett örletők addig haza sem mentek, amíg a malomból a lisztjüket meg nem kapták. A várakozás alatt jól esett a molnárok halpaprikása és túrós csuszája. A paprikásba való „fehérhalat” és a rangot adó süllőt, pontyot, néha kecsegét a molnárok maguk fogták. De ez a vendéglátós vetélkedés a „kundtschaftok” megtartásáért vagy a másik malomtól való átcsábításáért, sokba került. A hal és a csusza ingyen volt, de a pálinka és a bor sokba került. Még az 1900-as évek elején is illet kocsmába hívogatni a várakozó örletőket. Akadt olyan malomtulajdonos, akinek a vagyona bánta az örletők megvendéglésének szokását.

Erre jegyezte meg az 1960-as években Csekesné: – Ha még meglennének a malmok, volnának molnárok, már a saját kövidinka, izabella és másféle öröktermő szőlőjükből pancsolt borokból tölthetnék teli a vendégek poharait.

A molnárszokások ismertetése után nézzük, hol álltak a malmok, milyen emlékek maradtak a virágzó malomiparról. A malmok kezdetektől fogva az erős vízfolyást igényelték, ezért az 1800-as évek háromnegyedéig a tulajdonosok főleg a Töklevéli Duna és a Madarász sziget közé, vagy Ercséd partja mentén horgonyozták le malmaikat. Az 1800-as évek végén, a Duna új mederbe terelése után, a Medve felé eső, Forgó nevű részben kaptak végleges helyeket a malmok.

Csekesné feljegyezte: Az ercsédi oldalon: idős Vass Ignácnak és idős Lőrincz Sándornak kettő-kettő; Sárközy Józsefnek, ifjabb Vass Ignácnak, Szeghy Zsigmondnak, Szeghy Károlynak és Szelle Zsigmondnak volt egy-egy malma. A Duna közepén örölt: Diószeghy József és Lőrincz Dániel kettő-kettő; ifjabb Lőrincz Sándor, Busánszky Mihály, Vida József és Sárközy Elek egy-egy malma. Forgó előtt horgonyzott le egy-egy malmot: Simon Ferenc, Váczy Péter, Kelemen Mihály, Jankó Lajos és idős Csicsay Imre.

Ez összesen 22 malom. Csakhogy: az 1869 előtt nyitott és 1888-ban zárt, hatóságilag vezetett, ezért megbízható számokat tartalmazó régi „malomkönyvek” csak 16 malmot tartottak a szapiak teljes- vagy résztulajdonaként. A malom-többség abból adódhat, hogy a köztudatban a rész tulajdonok egészmalom-tulajdonokként maradtak fenn.

A szapi „műmalom-korszak” a XX. század előtti utolsó években kezdődött – írta Csekesné (csak éppen nem adta meg, hogy mit értett „műmalom” alatt). Az első műmalmot 1899-ben hozta Diószeghy József, és fele-fele arányban társult Lőrincz Dániellel. A második műmalmot hozták társulva 1900-ban: Vida József, Lőrincz Sándor, Szeghy Károly és idős Vass Ignác. A harmadik műmalmot 1907-ben hozták és azt Sebő László, idős Sárközy Lajos, Écsy Lajos és Sebő Mihály egyenlő arányban birtokolták. A negye-

dik műmalmot 1911-ben hozták: Klánik Lajos, Szelle Zsigmond, Bereczky Bálint, Kustyán Mihály és Talián György, és egyenlő arányban bírták. Az ötödik műmalmot 1917-ben hozta Sebő László, ifjú Sárközy Lajos és Sebő Gyula, egyenlő részben társulva. A hatodik műmalmot 1923-ban szerezték, azon Lőrincz Gábor 2/3, Vida Móricné 1/3 részben osztozott. A hetedik műmalmot 1930-ban szerezték és egyenlő részben bírták: Horváth Lajos, Vida Imre és Vörös István. A nyolcadik műmalmot 1939-ben Vida Imre és Sebő Gyula hozta.

A molnárság kitűnő megélhetést adó, virágzó mesterség volt addig, amíg meg nem indult a döntő konkurenciát jelentő a nagymegyeri szárazmalom, amely a téli-nyári működése és gyorsasága által keletkezett hatalmas forgalmával kiszorította a piacról a szapi vízimalmokat.

Nehéz, fiatalos izomerőt kívánó munkát végeztek a molnárok. Az volt a legnehezebb, amikor a molnárlegény a partról a malomküszöbig egy szál deszkán egyensúlyozva, vállon hordta be a 80 kilós búzászsákokat a malomba.

Télre erős kötelekkel kikötötték a malmokat. Fagyos napokon kijártak a molnárok a malmaikhoz és körülötte a jeget elfűrészelték, nehogy megropantsa a faszerkezetet. A jégzajlás igen veszélyes volt a malmokra nézve, ezért télre azokat védett öblökbe vontatták. Mégis bekövetkezett egy katasztrófa: 1933 márciusában egy malmot a jég partra nyomott. Az utolsó szapi malom már a parton állt és nem víz, hanem naftával működő motor hajtotta.

Az utolsó időkről a Komáromban élő Sebő Árpáddal és a Szapon lakó Gáspárral, mint utolsó percig molnárként dolgozókkal, a szerző vette hangszalagra a következőket:

– Árpád! Édesapádtól, Sebő Gyulától mit hallottál: ki volt az első molnár a családban?

– Nagyszüleim gazdálkodtak, nem voltak molnárok. Édesapám már huszonnyolc éves volt, amikor hazajött az első világháborúból. Hogy foglalkozást választhasson és családot alapíthasson, nagyapám úgy segített fián, hogy vízimalmot vett neki. Éppen volt eladó a szapi vizeken. Egy Szeder nevű komáromi ember malma lett a mienk. Furcsa lehetett a kezdés: malomgazda csak molnármester lehetett, Édesapám pedig már meglett ember volt, amikor malomhoz jutott. Saját malmában kezdte tanulni a szakmát: inas és segédként, végül sikerült letennie a mestervizsgát.

Hol állt az a malom? Úgy tudom, eredetileg is ott állt, ahol már én láttam. Állóhelyét a téli kikötőnek használt Forgótól lefelé száz méterrel, az 1800-as folyamkilométert jelző táblánál jelölték ki. Azt a partot Földásás néven ismerik. A hajózási szabályzatba is belekerült, malmunkat az 1800-ast jelző után kétszáz méterrel lefelé, Medve felé köthettük ki. Ha a helyünkön álltunk, akkor az esetleges károkozás a hajósokat terhelte. Erre ügyeltünk, mert a malom főtengelyét tartó völgyhajó eléggé belenyúlt a vízfolyásba. A

méterek is számítottak, csakis a pontos helyen állás esetén kerülhettük el az esetleges kárt okozó hajósokkal szembeni pervesztést.

– Kik dolgoztak korábban Sebő Gyula malmában?

– Úgy hallottam, malmunkban elsőként dunaradványi és csicsói molnársegédek dolgoztak. Amikorra apánk maga is molnármesterré lett, betanította Sebő Ferencet, a Bozsaki testvéreket, Bartal Kálmánt és Istvánt. Ők dolgoztak segédekként a második világháború végéig.

– Meg lehetett élni egy malom hasznából?

– A hajómalom biztos megélhetést adott a családnak. Igaz, rengeteget kellett érte dolgozni, de legalább olyan szinten élt a malomgazda családja, mint egy közepes gazda famíliája. A gyerekkorunk olyan szintű volt, mint a gazdák gyermekeié. Legfeljebb abban különböztünk, hogy mindig udvariaskodnunk kellett, mindenkinek előre köszöntünk, ha valamelyik gazdaaszony valamit cipelt, azonnal fel kellett ajánlanunk a segítségünket. – Ne feledjétek, belőlük élünk! – oktatott apánk. Később, amikor már magunk is molnárökként dolgoztunk, minden örletni érkezőt, lisztért jövőt meg kellett dicsérnünk. Ha szépek voltak a lovai vagy ökrei, azokat méltattuk; ha azokra szépeket nem lehetett mondani silányságuk miatt, akkor a kocsit vagy a szekeret dicsértük, ha más dicsérni való nem akad, legalább az ostorát emeltük ki. Arra különösen ügyeltünk, ha az örlető gazdának szép fehér volt az inge. Akkor megjegyeztük: – Gazduram! Ügyes, szorgos lehet a felesége, ha magát ilyen szép fehér „ümögben” járatja. – Ezeknek mindig sikerük volt...

– Mikor kezdtetek molnárkodni?

– Már kisgyermekként bejártunk a malomba. Nem tudom, én mikor mentem ki először. Belenőttem a molnárságba. Aztán engem elvittek levontként Németországba 1945 telén, ott hadifogságba estem, csak 1946 nyarán kerültem haza. Itthon, a jó táplálkozással hamar beleerősödtem a zsákolásba. Édesapám büszke volt rám. 1949-50-től már Gáspár is elbírta a zsákot, és ő is molnár lett.

– Kik dolgoztak akkoriban a malomban?

– Volt a malomnak egy társtulajdonosa, a balonyi Vida Imre. Szezonban a malom éjjel-nappal örölt, a műszakot is ahhoz igazítottuk. Amikor már én is teljes embernek számítottam, a malom legénységét a társak és fiaik tették ki. Estétől éjfél után kettőig Vida Imre és Sebő Árpád volt szolgálatban, akkor leváltottak minket, apám és a Vida fiú tartottak műszakot reggel kilenc óráig. Kilencre mi is bementünk, hiszen a szakma mellett fogadni kellett az örletőket. Napközben azért akadt idő egy kis szunyókálásra, az éjszakai rövid alvás pótlására.

– Hány malom dolgozott akkoriban a szapi vizeken?

– Négy malom volt egymás után kikötve. A vízfolyás felől első volt az Écsy-malom, Écsy István, Lőrincz Sándor és Horváth Boldizsár tulajdona. Mögöttük forgott a mi malmunk, utánunk következett a Sárközy-féle malom, negyedik volt Vörös István malma.

– Az utóbbi két malom a második világháború alatt befejezte pályafutását. A háború után már csak az Écsy-féle és a mi malmunk örölt – vette át a szót Gáspár. – A háború után a maradék két malom is kikerült a partra. Az Écsy-féle malmot motor hajtotta. A mi malmunk azért került partra, mert a völgyhajóját összetörte a jégzajlás. Ebbe apánk nem tudott belenyugodni Elment Pozsonyba, vett egy vaspontont, leúsztatta és az lett a völgyhajónk. A malomtest úgy került a vízre, hogy a lecsúsztatásához egy komáromi szakember tervezett csúszdát.

– Érdemes volt ennyit áldozni rá?

– Nem érte meg! De apánk még reménykedett. Nem tudta elhinni, hogy a malmoknak és a molnárságnak befellegzett. 1945 nyarán megjelentek a magukat partizánnak beállító szlovákok, akik a malmokba, kocsmákba, boltokba, vagyis a másokéba beültek, és övéké lett az adózatlan haszon. A rezsire és a karbantartásra, de legfőképp a felújításra nem adtak, nem hagytak egy fillért sem.

A csúsztatással ismét vízre tett malmunk még örölt 1949 és 1951 között, de karbantartás és felújítás hiányában egyre inkább elhasználódott. Közben a partizán, akit itt správcának is neveztek, eltűnt. Ekkorra a politikai és a gazdasági helyzet úgy alakult, hogy sürgőssé vált a malom. Közben megalakult az Egységes Földműves Szövetkezet, szlovákul rövidítve a JRD, de az a rogyant malomra nem tartott igényt. Mivel ekkor már teljes külső, belső felújításra szorult a malmunk, apánk a molnárkodás felszámolását, a malom megszüntetését választotta.

– Senkit sem érdekelt a malom sorsa?

– Pozsonyból ugyan lejöttek valami múzeumi emberek megnézni a malmot. Le is fényképezték, de felújítására pénzt szerezni nem tudtak. Aztán még szóba került, hogy ipartörténeti tárgy is lehetne a malom, egy Pamiatky Urad nevű hivatalból érdeklődtek iránta, de pénzt ők sem adtak. Apánk ekkorra már kiöregedett, mi pedig már láttuk a tarthatatlanságot, hát más foglalkozás után néztünk. Ezzel beteljesedett a malmunk sorsa. 1952 nyarán neki álltunk és szétvertük a malmot. Az egykor jó megélhetést biztosító, közepes gazdasággal felérő malomból tűzifa lett.

Az előző vallomások után, Écsy Imre és Sárközy Lajos egészítette ki a szapi malmok és molnárok történetét.

– Az Écsy-malom a Forgó utáni 1810-es folyam-kilométert jelző táblánál állt – mondta Écsy Imre. – A vízfolyás felőli első malom Écsy Lajos nagyapámé volt. Két fia közül apám gazdálkodó lett, István nevű testvére, a keresztapám pedig a molnárságot választotta. Ők már hármásban – Écsy István, Lőrincz Ignác és Takács Gyula – voltak társtulajdonosai a malomnak. Később Takács Gyula eladta részét a medvei Horváth Boldizsárnak, aki ezután szapi lakos lett. Ez a malom hármas tulajdonviszonyban örölt a második világháború utánig. Akkor a jégzajlás összetörte a völgyhajóját, ezért a malmot kivonták a partra, állványokra helyezve, dízelmotor által hajtva örölt tovább.

1945-ben ebbe is befészkelte magát egy önmagát partizánnak mondó, de ki tudja, miféle csavargó, akkori szlovák elnevezéssel správca, egy élősködő, aki ugyan nem dolgozott semmit, de elvitte az összes hasznot, a malom meg karbantartás, felújítás nélkül tönkrement.

– A Sárközy malom csak darálónak számított – folytatta a krónikát Sárközy Lajos. – Arra már nem emlékszem, hogy pontosan kinek vagy kiknek a nevéen volt a malom. Azt tudom, hogy Lőrincz Sándor biztosan társ tulajdonos volt, hiszen ő minden reggel bejött hozzánk vagy kiment a malomba körülnézni. Meg még arra is emlékszem, hogy Busánszky Lajost milyen furcsa tragédia érte az ősze végi kikötés idején. Miért, miért se, már sohasem tudjuk meg, pedig tudhatta, hogy nem szabad, beleállt a karikába rakott kötélcsomóba, amit éppen ő rakott a ladik fenekére. A kötélen hirtelen megrándult, összefonódott a lábain és kikapta a ladikból. Ez olyan gyorsan történt, hogy Lajos bátyánk ijedtében szörnyethalt, még mielőtt a vízbe érhetett volna. Boncolás után az orvosok megállapították, nem is volt víz a tüdejében, tehát nem fulladt a Dunába.

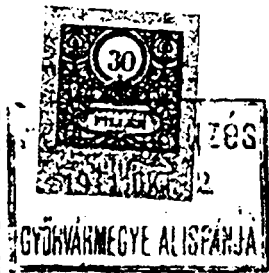
A mi malmukat zöld malomnak nevezték a színe miatt. Azt hallottam róla, hogy az első világháború után Szapon készült. Apám, Sárközy Lajos, Sebő Gyula és Sebő László voltak a tulajdonosai. Még szinte újnak számított, amikor a völgyhajóját megroppantotta egy közelében elhaladó hajó hullámverése. De ezt csak mink állítottuk, a hajósok szakértőjének más volt a véleménye, és az döntött. Azt állították a hajósok, hogy a molnárok elhanyagolták a „meringüllist”, vagyis a szivárgó vizet nem mertük ki folyamatosan, így elkorhadt belülről a deszkázat, tehát normális hullámverésnél roppant össze a völgyhajó. Valami lehetett benne, mert mondogatták is Szapon, hogy a molnárok nem jártak ki rendszeresen „meringülni”, inkább színdarabot tanultak és játszottak. A mulatságokat is előbbre valóknak tartották, mint a malmok rendszeres karbantartását. Végül a pört – az elhanyagolt völgyhajóra hivatkozó hajósokkal szemben – elveszítettük. A pörvesztés nekünk legalább tíz hold földünkbe került...

A negyedik, a Vörös malomról érdemleges részleteket nem tudtak mondani az eddigi adatszolgáltatók. Tény, hogy annak is vége lett a második világháború táján. De nem is lényeges, elvégre amit érdemes volt megtudni a szapi molnárokról és malmokról, azt jól megvilágították az előbbieken. Így lett vége Szapon a molnárkodásnak, és így tűntek el örökre, nyomtalanul a szapi hajómalmok.

Szap Községi Olvasókör - 1911-től

Szap Községi Olvasókör - 1911-től

Szap községi olvasókör alapszabályai.



A, cte egyesület címe és székhelye.
A egyesület címe: Szap községi olvasókör
A székhelye: Szap (Hgy. ú. 101.)

B, cte egyesület célja.

1, cte község minden lakosai között az ösvetudományosság
irányában felkeltése, a tagok kioktatása és felvilágosítása gaz-
dasági érdekeikről, a mezőgazdasági ismeretek terjesztése, s az
oktatási gyakorlatok előmozdítása, a mezőgazdasági munkások
érdekeinek felkarolása, s az hasznosító háziipar megkono-
sítása.

2, cte növekedési magánakat figyelemmel kíséri, a község
jólétét előmozdító növekedéseket megkono-
sítani igyekszik.

3, ezen célokat a következő módon igyekszik megvalósíta-
ni: állandó helyiséget tart, iróasztalokat járát, könyvtárat léte-
sít, sőt felkelt a téli munkásokra is a célú mezőgaz-
dasági gépek és eszközök beszerzésére.

C, cte egyesület tagjai.

1, Tagok azok lehetnek, kiket a választmány 3 évi kötelezet-
séggel járva. A tagok rendszer, alapító- s tiszteletbeli- tagok.

A rendszer tagok évi 1 korona fizetési kötelezettség mel-
lettrekötik fel.

Alapító tagok azok lehetnek, kik az egyesület pénztárába
egyszer mindenkorra legalább 20 koronát befizetnek.

Tiszteletbeli tagok azok, kiket a község a mezőgazda-
sági terén szerzett érdemeikért megválaszt.

A Győr Megyei Levéltárból a szerző megszerezte e szép kézírású okmány másolatát. A 1911-ben alapított egyesület ötlete bizonyára Szíjj Samuel református lelkésztől eredt.

Az olvasóköri alapszabályok így folytatódnak:

A tagok indítványozási és szavazati joggal bírnak; a könyvtár és a szaklapok, gépek és eszközök használatát élvezik; részt vehetnek a köri előadásokon, tanulmányi kirándulásokon. A tagság megszűnik: ha a tag meghal, végleg elköltözik a községből, vagy akit a közgyűlés erkölcsi kifogás alá eső cselekedet miatt kizár.

Az egyesület szervei: a közgyűlés és a választmány. Az elnök minden januárban közgyűlést hív össze. A közgyűlés választja a választmányt. A közgyűlés határozatképes, ha a tagok fele jelen van; ha felénél több hiányzik, 10 nap múlva új közgyűlést kell összehívni, de csak a meghíúsult közgyűlés napirendjén levő ügyekben hozhat a megjelentek számától függetlenül érvényes határozatot. A közgyűlés dönt a költségvetésről, megvizsgálja a számadásokat, intézi az ügyeket, a számadásra kötelezetteknek fölmentést ad; módosítja az alapszabályokat, határoz a kör feloszlása iránt. A közgyűlésről jegyzőkönyvet kell vezetni.

A választmány tagjai: a közgyűlésen választott elnök, alelnök, jegyző, pénztárnok, közigazda s hat választmányi tag. Működésük 3 évig tart, azután újra választhatók.

Az elnök: összehívja és vezeti a köz- és a választmányi gyűlést; ellenőrzi az olvasókör működését; az egyesület nevében aláír; akadályoztatásakor az alelnök mindenben helyettesíti. A jegyző: vezeti a választmányi és a közgyűlés jegyzőkönyveit, végzi az írásbeli teendőket. A pénztáros kezeli a vagyont, vezeti a könyvelést, a közgyűlésnek beszámol; beszedi a tagdíjakat; az utalványokat kifizeti, ügyel a rendre és vigyáz a berendezésekre; megrendeli a gazdasági hírlapokat, könyveket. A tagság maga választja a pénztári ellenőrt. A választmány a pénztárt havonként megvizsgálja; ellenőrzi a kör vagyonának kezelését, a kör felvirágzását előmozdítja, negyedévenként gyűlést tart.

A választmány határozatai halasztó hatály nélkül, 15 nap alatt a közgyűlésnél megfellebbezhetők. A köz- és a választmányi gyűlésről jegyzőkönyvet vezetnek, a felvett jegyzőkönyvet 10 nap alatt, két jelen volt tag hitelesíti.

Az egyesület vagyona: az alapító és tagdíjak, a hagyatékok, ajándékok, segélyek és egyéb jövedelmek. Az alapítványok, hagyatékok a költségvetés fedezésére nem használhatók fel.

Az alapszabályok módosítása, vagy a kör feloszlása a közgyűlés hatáskörébe tartozik. Az ezen célra összehívott közgyűlés csak akkor határozatképes, ha a tagok 3/4 része jelen van. Feloszláskor a vagyont letétbe kell helyezni, s ha 3 év alatt az olvasókör újból meg nem alakul, közcélú községi alap létesítésére kell fordítani. Az alapszabályokat s a feloszlást jegyzőkönyvet – a kör vagyonára vonatkozó határozattal együtt – jóváhagyás

végezt a Magyar Királyi Földművelésügyi Minisztériumhoz fel kell terjeszteni.

A kört, ha az alapszabályi célokat be nem tartja; ha a működésével az állam vagy az egyesület vagyoni érdekét veszélyeztetné, a kormány felfüggesztheti, és az elrendelt vizsgálat eredménye alapján végleg feloszthatja, vagy az alapszabályok pontosabb meghatározásra kötelezheti.

Szap 1911. Szíjj Sámuel s.k. olvasóköri elnök; Pánczél Lajos s.k. olvasóköri jegyző; Miklós Sámuel s.k. és Paksi Viktor s.k. hitelesítők.

Láttam. Budapest, 1911. december 6-án

A miniszter helyett: X. Y. miniszteri tanácsos.

Meddig „élt” a szapi olvasókör? Nem tudni...

Az első világháború hősi halottai

Az első világháborúban hősi halált halt szapiak. Reformátusok: Barthalos Sándor, Lukács Zsigmond, Megyeri Sándor, Miklós Móric, Miklós Vince, Sebő Kálmán, Szabó Károly, Szelle Zsigmond és Tar Miklós. Katolikusok: Csicsay Gábor, Csicsay István, Kelemen Mihály, Lőrincz József, Molnár József, Matusek Gusztáv, Sebő Ferenc, Takács Albert, Tóth József. Zsidó: Ehrenthal Mihály. Harctéri betegségben, de itthon haltak meg: Vida Móric, Bereczky Imre. Orosz fogságban voltak: Horváth Gyula, Engel Mihály, Lőrincz Gábor, Sebő Mihály. Olasz fogságban voltak: Csicsay Ferenc, Köplinger Ottó, Czanik József, Szegi Lajos, Hölgye József.

Csehszlovákia része lettünk

A háborút követő időkben Szapon semmiféle zavargás nem volt. A megszállás szinte észrevétlenül történt. Csehszlovákia államhatára a Duna lett. Szap községet is a Csehszlovák Köztársasághoz csatolták, de falunkba csak 1919 januárjában vonultak be a cseh katonák, akik békésen viselkedtek a lakossággal szemben, senkit nem tartóztattak le, senkit nem hurcoltak el túsul a faluból.

Az államhatalmi változásokból csak annyit vettek észre a szapiak, hogy a felsőbb hivatalokból a Csehszlovák Állam hűségére fel nem esküdteket állásaikból kidobták és áttelepítették Magyarországra, de ez a szapi földművesek közül közvetlenül kevés embert érintett. Az egyik érintett éppen a helytörténet szponzorának az édesapja volt. Dr. Bartalos Mihály sorsát lásd a könyv külön fejezetében...

A felsőbb hivatalokba csehek kerültek, de a körjegyző és a bíró maradhatott. Leginkább az érintette az ittenieket, hogy – a sorköteles legényeket éppen ugyanúgy besorozták, mint előtte – a regruták már Csehországba kerültek és igen távoli kaszárnyákban katonáskodtak három éven át. De ezalatt legtöbben eléggé jól megtanultak csehül beszélni.

Az elemi iskolában maradt ugyan magyar nyelvű a tanítás, de bevezették a szlovák nyelv oktatását is. Nem sok eredménnyel, mert a tanultakból – néhány versen és dalon kívül – más nemigen maradt meg a gyerekfejekben.

Az új államhatalom védelmére a Duna mentén végig – Medvén, Bős közelében, stb. – fináncoktatványokat építettek, és az azokban szolgálók voltak egyben a határőrök.

Szapra is kerültek határőr fináncok. A fővigyázónak nevezett parancsnokuk családotól éppen a szövetkezeti bolttal szembeni házban lakott.

Szap – Sap – Palkovičovo – Szap – Sap

Ebben a helységnévsorban benne van maga a történelem. Ugyanis ilyen névváltozatokon esett át az a település, amelyet a X-XI. évszázadban magyarok alapítottak, és ahol még a XXI. század elején is – a pár betelepült kivételével – magyarok laknak. Számukra a község neve *SZAP* marad.

Csehszlovákiához csatoltan Szap és Sap alakban írták a helynevet, de az utóbbi három betű kiejtve mégis az ősi nevet adta ki. De ez csak 1938 november elejéig tartott, azután hét évig hivatalosan ismét *SZAP* a falu neve.

A második világháború után Szap, Szap maradt még három évig. Aztán „törölték” a Szap nevet...

1948-ban, hatósági úton a helység a Palkovičovo nevet kapta. A község vezetőit 1948 júniusában arról értesítette a Csehszlovák Belügyi Megbízotti Hivatal, hogy településük nevét – a régit eltörölve – Palkovičovo-ra változtatta.

Ki volt az a Palkovič, akiről elnevezték a települést? Kötődött-e valamilyen formában Szaphoz, vagy legalább ehhez a tájhoz? Ki volt az, akinek a neve miatt az 1256-tól létező, magyarok alapította és csak magyarok lakta Szap helységnevét egyetlen tollvonással el kellett törölni?

Rimabányán élt a nemes Palkovics család, az 1769-ben született fiukat György névre keresztelték, aki 1850-ben, Pozsonyban meghalt. Palkovics György magyar nemes volt (bár szülei otthon bizonyára tótul beszéltek), erre utal a György halála után egy évszázaddal később a szlovákul írták az életrajzában: „...nemesi családból származott...” Szerencséje volt, mert a magyar nemesnél nem volt az kritérium, hogy kinek, milyen az anyanyelve. A Palkovics család és György úrfi számára az volt a döntő, hogy magyar nemesként élvezhette a kiváltságokat! Aztán azt, hogy később a Magyarországon tanító középiskolai tanár „a pánszláv eszme harcosa” – állítják életrajzírói – lehetett, azt a magyar állam türelmének köszönhette.

Csekes Béláné krónikájából: Palkovics György Dobsinán és Sopronban járt középiskolába, egyetemi tanulmányait a németországi Jénában végezte. Hazatérve Magyarországra, Losoncon kapott állást. Utána Vácott lett nevelő. Onnan hívták Pozsonyba, az evangélikus líceumba tanárnak, ahol haláláig a csehszlovák nyelvet és irodalmat adta elő (a „csehszlovák” nyelv

naivság, ilyen nincs). „Tevékenysége nagyon sokoldalú. Érdemei elévülhetetlenek a könyvkiadás, a fordítás, a nyelvészet és az újságírás terén. Hosszú évtizedeken át naptárt szerkesztett a nép számára. Nemcsak vallásos tárgyú könyveket írt, de tankönyveket és egészségügyi könyveket is. Legjelentősebb műve egy cseh-német-latin szótár volt, szlovák frazeológiával és tájszavakkal kiegészítve. Palkovič az akkori politikai életben egyként kitűnt szlovák és szláv érzelmeivel. Rendkívül gyakorlati érzéssel rendelkező népművelő volt, aki sohasem szakadt el az egyházi hagyományoktól. Első verseskötete Vácott jelent meg. E kötet híven tükrözi erős hazafias érzését. Palkovič egész életében a csehszlovák gondolatmenet lánglelkű propagátora. E célból alapította és szerkesztette a Tydenník című folyóiratot, melyben a felvilágosodás szellemét is terjesztette. Most, 199 év távlatából tekintünk Palkovič Györgyre, aki méltó volt arra, hogy egy község ősi nevét megváltoztassák érte”...

Vajon: Csekesné vállalná-e 2001-ben is az előbbi sorokban írtakat?

Szapi események 1900-tól 1931-ig

Szap a balonyi körjegyzőséghez és az első világháború végéig a szigetközi szolgabíróshoz tartozott; majd a nemesócsai szolgabíróshoz, később a dunaszerdahelyi járáshoz csatolták. Az első világháború előtt Erdélyi Sándor, utána Dvorzsák Károly a körjegyző. 1931-ben Lacska Jánost nevezték ki főjegyzőnek Balonyra.

1922. január 18., választások Szapon: Községi bíró: Bartalos Lajos. Képviselők: Mórocz Károly, Lengyel Lajos, Miklós Sámuel, Horváth Gyula, Sebő Mihály, Szabó Mihály, Écsy Lajos, Miklós András, Paksy Vidor, Bozsaki József, Köplinger Gyula, Bartalos Mihály, Bazsó Imre, Tatay Károly, Józsa Miklós, Sebő László, Kelemen Mihály.

1926-os választás. Bíró: Bartalos Lajos; Képviselők: Gáspár József, Patasy Géza, Miklós Sámuel, Miklós András, Mórotz Károly, Barthalos Mihály, Écsy Lajos, Köplinger István, Paksy Vidor, Paksy Gábor, Sebő László, Barthalos Imre, Tóth István és Miklós István.

1931-es választások. Bíró: Miklós Sámuel. Képviselők: Bartalos Lajos, Patasy Géza, Bartalos Mihály, Köplinger István, Mórotz Károly, Horváth Gyula, Paksy Vidor, Sebő László, Hölgye József, Koller Sándor, Szegi Lajos, Écsy Imre és Bartalos Kálmán.

1931. szeptember 27-én a Magyar Nemzeti Munkás és Földműves Párt tagjai lettek: Hölgye József, Koller Sándor, Hamar Vince, Bartalos Kálmán, Sárközy Lajos, Csicsay Kálmán, Tóth Miklós (bognár), Bereczky Bálint, Csicsay Ferenc, Bábics Péter, Kulacs Vince és Józsa Miklós. Pótagok: Bartalos Imre, Bartalos Ferenc, Écsy Imre és Csóka Lajos.

Posta

Régen az utolsó posta Medvén, távíró Bösön működött. Szíjj Sámuel református lelkész járta ki, hogy Szap kapjon postaügynökséget. Sikerral járt, a szapi posta első vezetője tehát ő lett, és a postahivatalt a paplakba vitte. 1915-ben Szíjj Sámuel tiszteletes urat a lelkészi hivatásában és a postamesterségben Gáspár József, Szap új református papja váltotta fel, 1927-ig a postahivatal a református paplakban székel. Csekesné krónikájában olvasható: „1927-től a posta vezetője Sebő Annus lett Csiliznyáradról” (a szerző hozzáteszi: Ő Végh Andrásné néven az Édesanyám). Sebő Anna után következett özvegy Puha Imréné. Utóda Vida Imréné Hajnal Ilona, aki a saját házának első szobájában rendezte be a postaügynökséget, intézte Szap és Csiliznyárad postázását nagy türelemmel.

A postaanyagot eleinte gyalogpostások hozták el a vasútállomásokról. 1938 novemberétől a Győr és Galánta között közlekedő busz hozta, vitte a postát. A postaszobán szortírozott küldeményeket, gyalogpostások kézbesítették a címzetteknek. Kézbesítők: Hamar János, Csicsay Kálmán Szapról, Miklós Lajos Nyáradról. Utánuk húsz éven át a szapi Czanik József hordta ki az egyre szaporodó leveleket, csomagokat, pénzesutalványokat, táviratokat.

1945 áprilisában a postahivatalt Szapról áthelyezték Radványra, Dezső Eleonóra volt a postamester. Rövidesen Balonyra került a csilizközi postahivatal. Losonczy István postamester látta el hét község – Balony, Radvány, Patas, Nyárad, Medve, Kulcsod és Szap postaügyeit. Balonyról hozták a postát: Vass Józsefné, Zalkáné (Alföldiné), Vörös Erzsébet, Horváth Teréz, Csicsay Elvira.

A szapiak nem törődtek bele, hogy nincs postájuk. 1958. május elsején ismét saját postát kapott Szap. De a postahelyiség, a Fő utcai régi mészar-szék, hideg volt, ezért 1960 augusztusában a református paplak utcai szobáját foglalták le postának, Patasy László háza felől bejáratot vágtak, a paplakra nyíló két ajtót vasráccsal lezárták. Eleinte nem volt telefon a paplaki postán, de arra hivatkozással, hogy a szapi postának volt távbeszélője 1938 és 1945 között, újra kaptak saját telefonvonalat.

A postát 1958-tól Szabóné Zsemlye Irénke vezette. Őt követték 1960-tól 1964. november 30-ig Nagy Imréné Klárka; 1964. december 1-től 1965 márciusig Horváth István; 1965. június 1-től a nyáradi Barna Csicsay László. 2001-ben az új templom mögötti házrészben van a posta.

Szapon 1968-ban 84 televízió és 161 rádió működött. A szapiak 31 féle újságot járattak: Népegészség 64, Szabad Földműves 62, Napi Új Szó 46, Csütörtöki Új Szó 9, Pionírok 34, Kis Építő 30, Új Ifjúság 9, Pártélet 8, Kálvinista Szemle 7, Hét 5, Tűzoltó 5, Természet és Társadalom 3, Pravda 3, NDK 2, a Csehszlovák Sport 2, Szombati Új Szó 1, Smena 1, Práca 1, Ludas Matyi 1, Hlas Ludu 1, ČSPO 1, Predaj 1, Prace ČSCR 1, Slovenska

Technické Šport 1, Život strany 1, Televízia 1, Vlasta 1, Učitelka novynu 1
Zdravie ludu 1 példányban fogyott el.

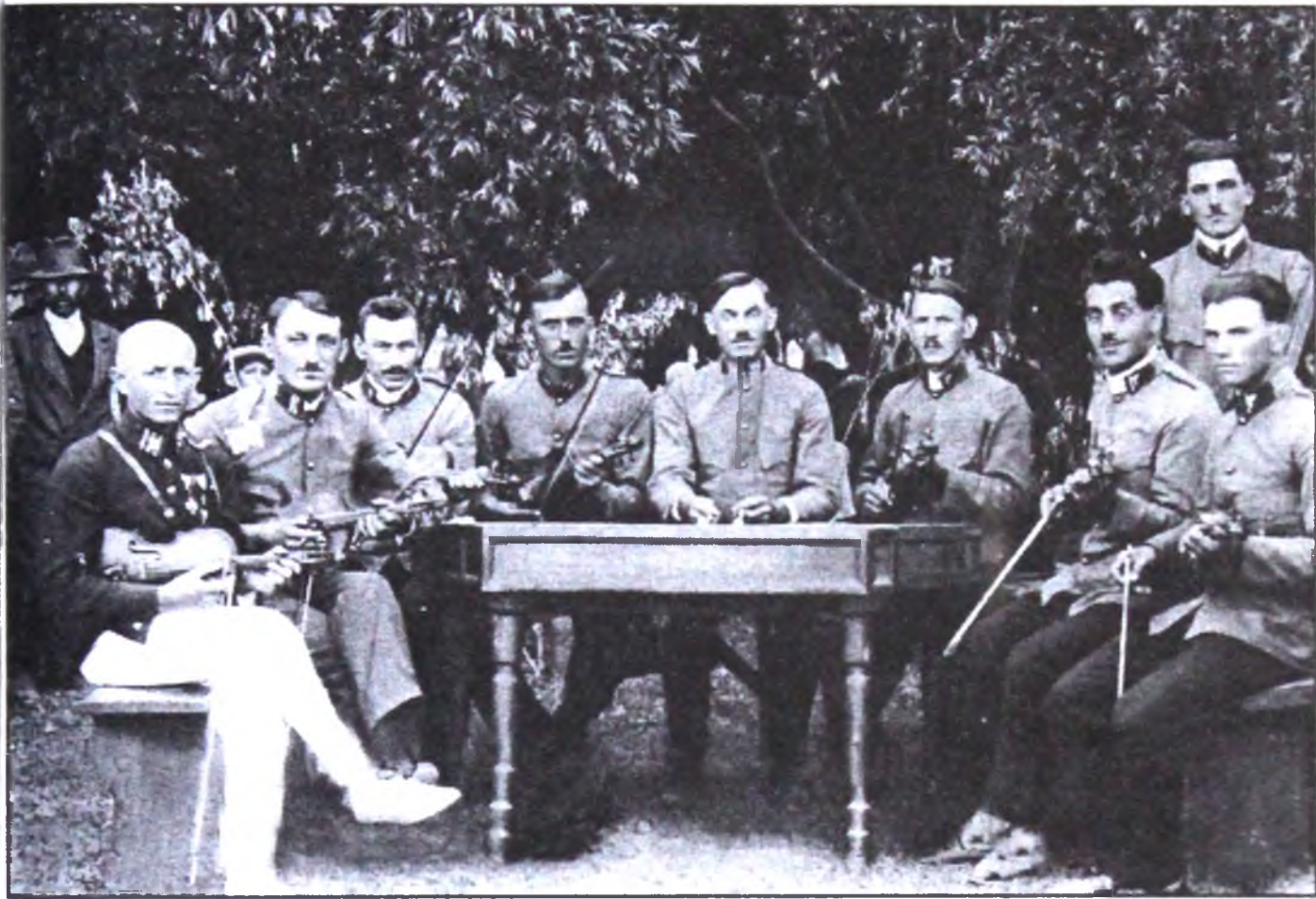
Műkedvelő tűzoltók

A Szapi Önkéntes Tűzoltó Egylet tagjai táncmulatságok rendeztek, színdarabokat tanultak be és adtak elő, s e bevételekből fedezték a kiadásait.

A tűzoltók Nagygyöpön gyakoroltak; műkedvelő rendezvényeiket a Horváth bácsi és Irma leánya (Lőrincz Lászlóné) kocsmaudvarán állt gerendavázas, deszkafalú teremben tartották. A régi kocsmá a Czina köz utáni harmadik ház volt (Engli-ház és a Vidáné postája után, szemben a Hanzabolttal). A kocsmaudvari hodályból gurítottak a kuglizók, így a bábudöntögetők esőben is hódolhattak kedvtelésüknek, csak a bábuállító gyerekek áztak el. Ez a deszkaépület volt Szap „színházterme”. A táncteremként is használt placra padosorokat, székeket állítottak, a színpad a terem Duna felőli végében állt. Oldalról jöttek be a „művészek”, és a deszkákon akár a nagyvilágot is megjeleníthették a műkedvelő szapiak.

A tűzoltókat Khín István katolikus tanító és egyben parancsnok (középen sötét egyenruhában, mellette Hölgye József) vonta egységbe, és belőlük műkedvelő zenekart is szervezett (fehér nadrágban, mellette Szabó József).





A Szapi Önkéntes Tűzoltó Egyesület műkedvelői 1922 és 1936 között a következő népszínműveket adták elő: Falu rossza; Piros bugyelláris; A vén bakancsos, meg fia, a huszár; Náni; Szeget szeggel; Árva Bandi; A betyár kendője; Legény bolondja; Amit az erdő mesél; Hernádi menyecske; Felhő Klára – ez utóbbit 1936-ban adták elő.

De vendégeket is fogadtak a szapiak. A szerző még emlékszik rá, hogy vendég színtársulat jött Szap világot jelentő deszkáira. A Balonyi Műkedvelő Társulat (1940-ben?) 1848-as szabadságharcnak emléket állító művet mutatott be „Mária főhadnagy” címmel címszerepet Csicsay Magdolna játszotta (Nyáradra ment férjhez, Sebő Ferencné Magdus néniként ismertek a nyáradai templomba átjárók).

A tűzoltók újabb korszakairól. Szap krónikájában írta Csekesné: – Sok vita után, 1922-ben alakult az egyesület, de a viszálykodások miatt csak 1928-ban tudott a testület közös nevezőre jutni (az 1892-ben alakult, alapszabály szerinti Szapi Önkéntes Tűzoltó Egylet működése vajon mikor és miért szakadt meg?). Parancsnok: Lőrincz Gábor. A torzsalkodások miatt se a parancsnok, se a község vezetői nem tudták a tagokat összetartani, ezért az egyleti titkárt, Hölgye Józsefet nevezték ki parancsnoknak.

Az új parancsnok rendet teremtett, aztán a színdarabok és táncmulatságok jövedelmeiből megszerezték a szükséges fecskendőt és a tömlőket, majd rövidesen tűzoltószertárt is építettek. Az ifjúságot a gyakorlatokon való megjelenésre és aktivitásra bíztatták, akik végre megértették: a község tűz-

védelmét csak ők biztosíthatják. Ennek felismertetése rendkívül fontos volt, hiszen Szap zömében nádfedelű házból állt, deszkából ácsolt és nádfedeles pajtákkal. Meggyulladásuk sorozatos tűzvészeket okozhatott.

1928-ban Khín István tanító átvette az önkéntes tűzoltók parancsnokságát, Hölgye József lett a helyettese és a gyakorlatvezető. Ők ünnepélyes fogadalmat tettek a testületi szellem s gyakorlottság előbbre vitelére; a tagok pedig megesküdtek arra, hogy lakóhelyükhöz mindig hűek, áldozatkészek lesznek. Együtt megfogadták, szükség esetén becsülettel helytállnak, és embertársaik javait megvédik.

1929-ből fennmaradt a tagok névsora (zárójelben a születésük évszáma): Khín István (1902), Hölgye József (1897), Koller Sándor (1893), Takács Gyula (1898), Bartal Ferenc (1898), Angyal László (1908), Bartalos Dezső (1904), Bartalos Lajos (1909), Busánszky Vince (1909), Bartalos Kálmán (1915), Vida Endre (1909), Bartal Kálmán (1904), Esztergályos Géza (1905), Pente Imre (1899), Simon Imre (1906), Csicsay Ferenc (1898), Soós Lajos (1907), Józsa László (1905), Köplinger Lajos (1900), Bartalos Gábor (1900), Bazsó Gyula (1913), Sebő Endre (1907), Miklós Géza (1916), Mucska Mihály (1897), Szabó József (1905), Bartalos József (1907), Horváth László (1910), Kulacs Vince (1911), Tóth Miklós (1904), Varga József (1906).

Sőt, akadtak női tűzoltók is: Köplinger Irma (1920) és Miklós Rózsi (1909). Ez azért érdekes, mert máshonnan akkoriban önkéntes tűzoltó nőkről nem lehetett hallani.

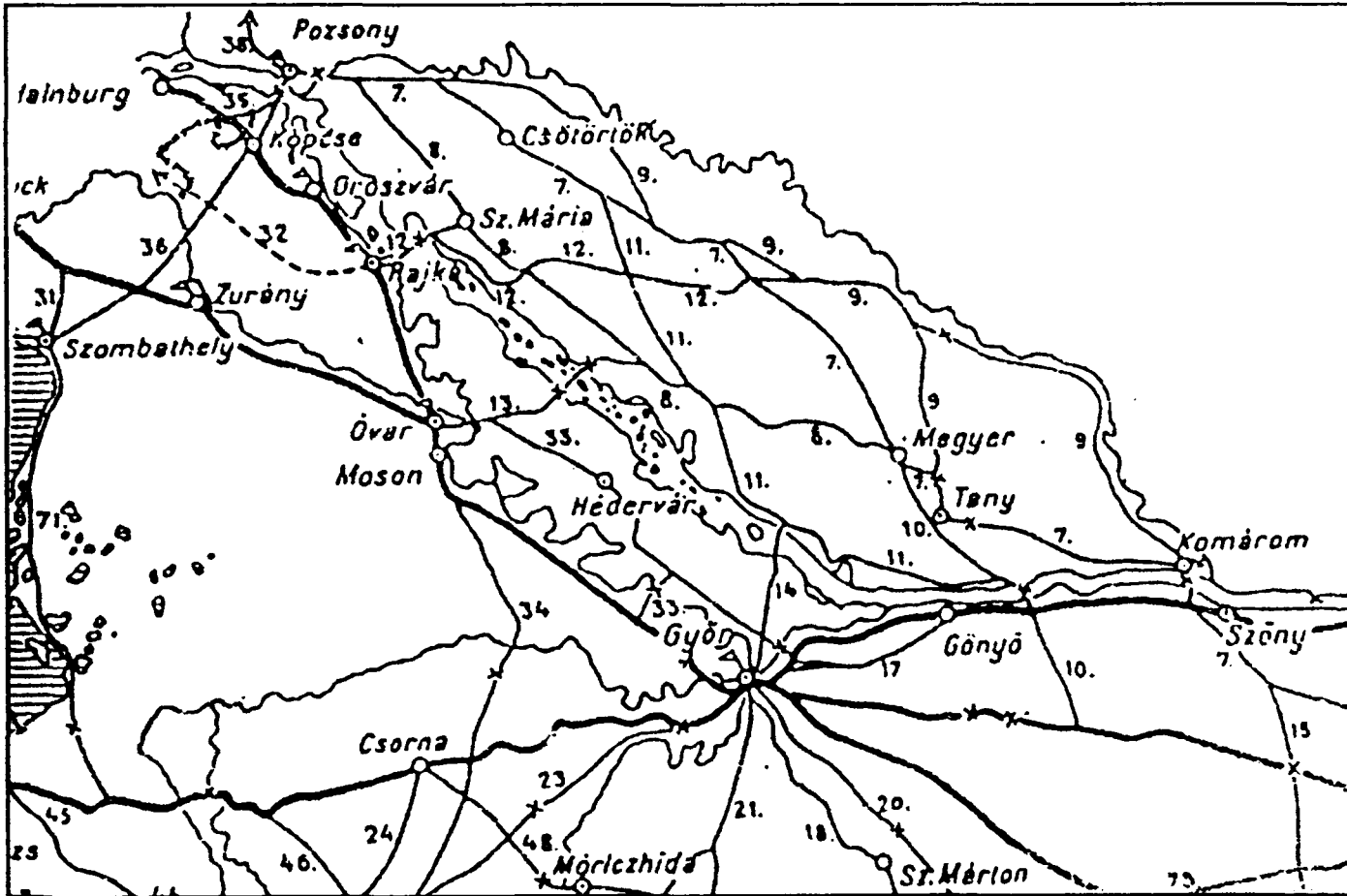
1935. augusztus 9-én országos árvíz- és tűzvédelmi gyakorlatot rendeztek Szapon, amire Szlovákia területéről – Trencsénből, Pöstyénből, Nagymagyarról, stb. – érkeztek tűzoltócsapatok, teljes felszereléssel és versenyképesen. Helyszíneként a Vidacsza nevű rétet és a Medgyes nevű tavat jelölték ki. A tóra „malmot” építettek és bemutatták, hogyan kell kimenteni az égő malomból a molnárokat és hogyan kell a malomból a gabonát, lisztet, felszerelést, gyorsan biztonságba tenni. Eljátszották a szapi tűzoltók: ha gyorsan árad a víz, hogyan kell gátat emelni. Karókat vertek a földbe, közben azt énekelték: „Húzd el jól, verd el jól...”, és a karókra ‘nyúlgátat’ húztak (így emelhető a töltés magassága a karókkal rögzített rőzsekötegekkel, ezen jelenetekre a szerző még 65 évvel később is jól emlékszik.)

A speciális gyakorlatokat Khín István ötletei alapján, Hölgye József parancsnoksága alatt, példásan hajtották végre a szapi tűzoltók. Az ígért látványosságok tömegeket hoztak Szlovákia területéről, a helybeliek is kivonultak Vidacsába és a Medgyes-tó partjára. A látottakat még sokáig „Vidacsai búcsú” néven emlegették a szapiak. Erről a Csehszlovák Rádió pozsonyi adása beszámolót sugárzott. Nem sokan hallhatták Szapon, hiszen akkor csak pár háznál volt kristálydetektoros rádiókészülék, a sercegő fülhallgatókon alig lehetett érteni a szpikert vagy a cigányzenét. A rádióköz-

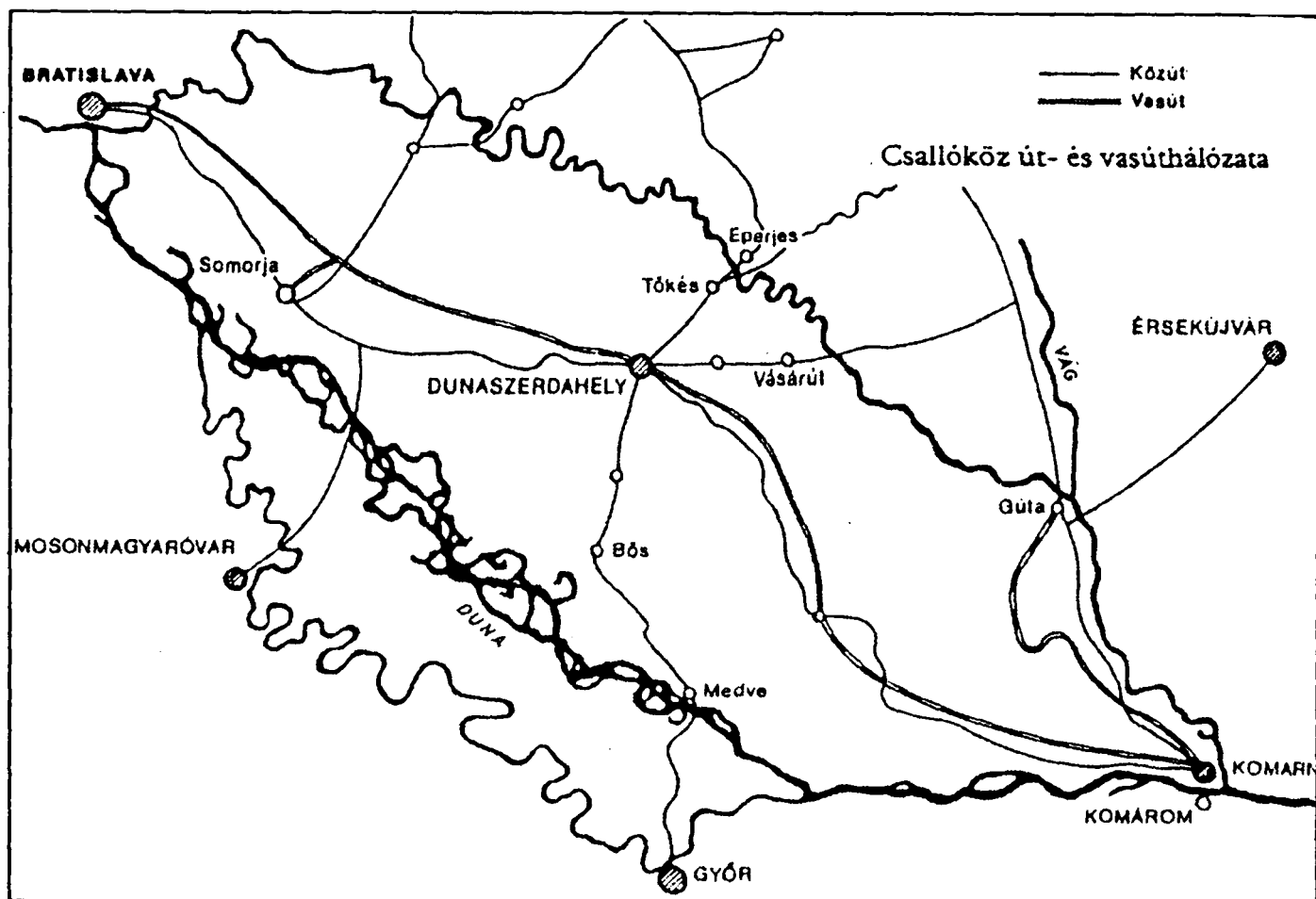
vetítés országszerte ismertté tette Szap nevét! Ez a tévé mellett már el se képzelhető.

Hát még milyen ámulatot keltett a beígért helikopter megjelenése. Ez azoknak volt ámulatba ejtő csoda, akik repülőgépet is csak elvétve, nagy magasságban láttak. Ha lassan elzúgott időnként egy-egy repülőgép a falu felett, kiszaladtak az emberek az utcára és bámultak a levegőbe, ámultak a varrógéphanggal tovakatoló csodamasinán.

Csallóköz út- és vasúthálózata.



Főbb utak a tatárjárástól a mohácsi vészig



Csallóköz főbb útvonalai a sziget gerincén, Komáromot és Pozsonyt összekötve alakultak ki. Ezekbe csatlakozott a Győrből kiinduló 14-es főútvonal, amelynek réve előbb Csicsónál, majd Medvénél volt. E rév előtt húzódott a Komáromból induló, Szapon és Bösön át Szerdahelyre vezető főút. A térképről láthatjuk a célirányokat, amelyek később lebetonozva, leaszfaltozva váltak maradandóvá.

A lovas kocsik, ökrös szekerek hajtói a szárazulatokat keresték. Az ősidőkben kialakult nyomvonalak képezték a mai utak alapjait. Sárdagasztást, ponyyelést, útonállóktól való rettegés élményét kínálták a kocsin, lóháton való utazások és gyaloglások. Ezért ástak az utak mellé ember és állat itatására, mosakodására alkalmas kutakat.

A közbiztonság hiánypótlásaként állították az utak mellé a szentek szobrait és keresztekét, hogy jobb híján ők ügyeljenek a vándorokra. A faluvégi kőszent általában a helység védőszentje volt. „Védőszentet” állítottak Szapon a Nyárad felőli falúvégre; most az új templom mellett áll.

A XIX. század végén a vasút bevezetéséről tárgyaltak. Tetszett az ötlet a szapiaknak is. Ez kitűnik Szap 1895. július 12-i közgyűlés jegyzőkönyvéből: „Écsy Miklós községi bíró elfogadja a tervezett vasútépítést és Szap község előljáróságával felajánlja a hozzájárulását. A vasútépítés terve Pozsony, Somorja, Várkony, Bős, Patas, Komárom között egy sínpáros vasutat jelentett. Ennek segélyezésére Szap község állami adója 1 1/2 %-át 50 évre felajánlja.”

Mégsem ez a nyomvonal valósult meg. A Pozsonytól Komáromig 129 km hosszú mellékvonal-vasút kanyargása közben 32 helységnél biztosít felszállási, be- és kirakodási lehetőséget, és ez lelassítja a vonat menetidejét.

Szaptól messze van Nagymegyer, Dunaszerdahely még távolabbra esik. Akkor voltak messze e vasútállomások, amikor még nem volt rendszeres autóbuszjárat Szapon át se Megyerre, se Szerdahelyre. Aki vonattal akart utazni, gyalogolhatott vagy kocsizhatott Megyerre. Ez a nagy távolság jelentős akadálya volt annak is, hogy a szapiak áruszállításra használják a szallóközi vasutat.

Dűlők, legelők és szigetek

Szap határában az 1874. évi tagosításkor a dűlők összterülete 853,595 becshold (vajon, mekkora volt a becshold területe a hektárhoz képest?). Ebből akkor a szántóföldek és rétek összesen csak 399,113 becsholdat tettek ki, a belsőség 46,037 becshold, a többi legelő.

1874 óta a Dunához igazodó belvizek levezetésére az Ármentesítő Társulat több csatornát készített – például 1933-ban -, és ezek által is több lett a szántóföld.

Dűlőnevek: Belsőség, Belső kertek, Hamköz, Harcsaszántás, Kenderes kertek, Bátkó, Tagok, Kozma, Magjás, Hosszúfü, Előtelek, Sárgátja, Körteái dűlő és a Közös legelő. A közös legelő egyes részeinek nevei: Égés erdő, Sadzás, Falukert, Holt Duna, Vidacs, Vidacsai farok, Domboskő, Meggyes, Körtevényesi legelő.

A szapi közbirtokosságnak a Duna szigetein is voltak erdőbirtokai. Azokat 1876-ban mérték fel és osztották ki a közbirtokosságnak. A birtokkönyv kivonata: Az 5323/1877. számú hitelesítési jegyzőkönyvbe foglalt határozat szerint, a közbirtokosság vállalt felelősséget az egyes erdőrészek gazságos elosztásáért. A jegyzőkönyvből következtethető, hogy az 1843-as kiosztáskor a Bartalos és a László család birtokába jutott erdőbirtokot gróf Viczaytól nyerték.

A szapi közbirtokossághoz a következő szigetrészek tartoztak: Madarász sziget, Nagyszegi sarok, Töklevéli sziget, a Hosszúkő előtti sarok, Hosszúkői sziget, Kőfői sziget, Nagy-Patkói és Kis-Patkói szigetek, Kispatkói elősziget, Domboskő előtti sziget, Zátonyok és öntések, végül maga a Duna. Érdekes és megfejtetlen a Kőfői sziget egy részének elnevezése: Véren nyert kőfői erdő. Az összterület 992,330 becshold.

Mivel a szigetek – Kis-Patkó sziget kivételével – az 1800-as évek végén végrehajtott Duna-meder áthelyezése következtében a Duna túloldalára estek, azokat a trianoni „békeszerződéssel” Magyarországhoz, valójában Ásvány község határához csatolták; ellenben Ásvány falu Dunán innen elterülő Ercséd nevű dűlőjéből mintegy 1000 magyar holdat Csehszlováki-

ához csatoltak. Csakhogy: abból kevés jutott Szapnak, annál több került Nyárad és Bős határába.

1900 és 1902 között Szap és Nyárad gazdái összefogtak és a Viczay grófok örökösétől, Khuen-Héderváry gróftól megvették az Ercséd nevű dűlő egy részét. Abból a földterületből csak 100 magyar hold jutott a szapiaknak.

A Szap és Balony közti nyáradi határ jelentős részét, a Majori dűlőt Bethlen Aladár gróf birtokolta. A birtokot 1900-ban felmérték és eladták, és abból Szap község 200 holdat megszerzett; a 313 holdnyi legelőt a szapiak és a nyáradiak közösen vették meg. Ekkor szerezte meg egy Schwarz nevű bérlő a jelentős szántóföldű Nyáradi majort.

Ezek a növekedések teszik érthetővé az 1939. évi (1938 őszén történt Magyarországhoz való visszacsatolás utáni) adatot: Szap község területe 2161 katasztrális hold.

Tájszólások – szólásmondások

Csekes Béláné feljegyzései: – Krónikámban még a jellegzetes szólásmondásokat is leírtam. Régi, ismeretlen, nehezen olvasható okmányokat, szakkönyveket olvastam. Sok idősebb és fiatalabb embert kellett kikérdeznem, és sokszor kellett elkeserítő közönyt látnom, tapasztalnom. Érzékeltesül La Fontaine mondását idézem: *Mert aki az élet sűrűjében dolgozik, azt sokszor éri meglepetés.*

Krónikaíróként mégis „csallóközi szerencsém” volt. Ezt akkor mondták, ha valaki a révhez érve azonnal kompra szállhatott, nem késte le a Nagy-Dunán ritkán közlekedő, oda vagy vissza csak „megtelt” esetben induló kompot.

Máshonnan ideköltözött asszonyként hamar megéreztem az idegen hangsúlyt, a másként értett szavakat. Eleinte javítani igyekeztem, ma pedig sajnálom, hogy már nincs kivel és mi ellen küzdenem. Fiatalságunk a falutól távol, idegen környezetben, iskolában, munkahelyeken leszokott a tájnyelvről, nagyszüleik, szüleik ízes beszédéről. Ha messzi vidékről jön hozzánk idősebb vendég, mosolyogva könyveljük el magunkban a furcsán, különös hangsúllyal ejtett szavait. De rajtunk is mosolyognak Kassán, ha az ottaniak kérdésére csilizköziesen felelünk: *Ippen mos gyüttem.* Egyszer Kapuváron elfutott mellettem egy menyecske és azt kiabálta rémulten: A Luakuacsijék szoómája iég! Vagyis: A Lukácsék szalmája ég!

A szerző megjegyzései: a szapiak csilizközi, Győr környéki tájszólásban beszélnek, szapiasan „beszínek”. Az „é” hang helyett hosszú „í” hangot hallatnak, az „l” hangot elnyelik. A kassai példához: *Ippen mos gyüttem.* Az *éppen* helyett *ippen* kiejtésnél az „é” hangot helyettesítő „í”-t itt rövid „i” hangzásban használják. *Édesanyám* esetében *idesanyám* lesz, rövid „i” hanggal; ellenben hosszú „í” hangzást kapnak a *szép*, a *kép*, a *nép* szavak,

és lesz belőlük *szíp, kíp, níp*. A *mikor* esetében az „o” hangból „ó” lesz, az „r” pedig elnyelődik; a *most* esetében: ha csak önmagában mondjuk ki, marad a „t” végződés. Például: – *Mikó gyütté?* – *Most* –, de mondat közben elnyelődik a „t” hang és így lesz – *mos gyüttem*. A *gyüttem* esetében „j” hang alakul át „gy”-vé. Viszont ez esetben kerül elő egy másik példa: múlt időben a *gyütté* szó végéről elnyelődik az „l” hang. És akkor még nem is esett szó a rövid „é”-vel helyettesített „e” hangról. Tiszta, kemény „e” hangot ritkán ejt a szapi ember. Annál inkább furcsállja a Csallóközbe tartozó, de inkább már mátyusföldi tájszólásban beszélő nyárasdiak által kemény e-vel mondott *meg* és a *nem* szavakat. Ezen *nem* és *meg* szavak esetében az „e” hang helyett rövid „é”-t ejtünk, de ilyen hangnak megfelelő betű nincs a magyar ábécében, ezt talán a ritka „ë” betűvel lehet érzékelteni. Kemény e-vel mondják ki az *ez* szót; de mondat közben a „z” hangot elnyelik. Például az *ez meg* két szavát összevonják, aztán *emmög* hangzásban ejtik ki, de ebből is csak az első „e”-t tartják meg, a második „e” hangot már a rövid „é”, illetve „ë” hang váltja fel.

A kiejtéstani bemutató után nézzük a szóhelyettesítő fogalmakat. Például talajvíz esetén mondanák az aratók: *A kévéket a határ kiemelkedő, dombos részére hordják össze*. Ezt itt így mondanák: *A kíviket a föld goronggyára horgyák össze*. Gorondjából lesz birtokos esetben goronggya; dombját nem is mondhatnak, itt dombok nincsenek, csak a hajlatok mélyednek – *millednek* – a felszínbe. *Össze helyett össze*: az „ö” hangot kurta „é”, vagyis „ë” hang váltja fel.

Itt az asszonyok nem súrolnak, hanem *síkánok*. A *zsurló* nevű növény (*növiny*) neve is ebből (*ebbű*) ferdülhetett (*ferdűhetett*) *síkó* névre.

Tájszólások, tájszavak. A hagyma itt *hajma*, a barack *boroc*, az alma *óma*, a szilva *szíva*, a málna *himpër*. A kemény *kamin*, a padlás *pallás*, a kamra *kamora*, az eresz *szërha*, a vödör pedig *ampa*. A gólya *góla*, a fecske *föcske*, a görény *gëriny*, a lúdak közül a tojónak *banya*, a gúnárnak *gunci* a neve. A kacska itt *kácso*, a kakas *kukas*, a tyúk *tík*, a tojás *tíkmony* (már nem használják, hajdan a tojásvevő hangos *tíkmony* kiáltással jelezte vételi szándékát).

Annak a négyszögletes zsákvászonnak, amiben a gazda a szalastakarományt viszi a pajtából az istállóba, *panyó* a neve. Egyik végét összekötik, a jobb váll felett és a bal hónalj alatt átvetik, másik végét összefogják. Lásd: a huszárok *panyókára* vetett mentét. Itt a *panyó* örzi az ősi fogalom nevét. Még a vetőgép előtti időkben kézzel vetéskor *panyóból* szórták a magot.

Nem *inget* visel a férfi, hanem *üngöt*, így lesz az *ing* Szapon *ümög*, az *üng* „n” hangja az *ümög*-ben „m”-re módosul. A *bocskor* itt *bucskor*. A *dunna* pedig *donyha*. A *micisapkából* a *mici* a német *Mütze*, *sapka* szóból ered.

Nem *ingyen* kap a szapi ember, hanem *ingyír*; nem *pénzért* vesz, hanem *pízír*. Itt nem ingerelnek, hanem *székánok* („e” helyett rövid „ë”, „á” után az „l” elnyelődik, az utolsó magánhangzó „a” átváltozik „o” hanggá).

Csúnya szokás, hogy *igen* helyett csak annyit mondanak: *no* (ez már a szlovák *ano* – magyarul *igen* – rövidítése).

Nem *rózsabokor* nyílik, hanem *rúzsabukor*. Nem kikerics virít a réten hanem *kikirics rikít a rítén*. Bölcsességre utaló szólásmondások. „Ki ocsúí vet, gazt arat!”: vagyis aki rosszat tett, fogadja a következményét! „Ki milyen rúzsát szakít, olyat szagul!”: ezt nősülés esetén mondták, ha az illető rosszul választott. Aztán: „Bolon likbú bolon szél fúj!”, azaz bolond beszéd! Vagyis hangzástanilag ebben az az érdekes, hogy a szó végéről lenyelik a „d” hangot. „Eszihő köll értennyi!”: aki képtelenséget állít, arra mondják, és még legyintenek – szapiasan *tellentenek* – is rá. Ugyanis Szapon nem *integetnek*, hanem *tellégetnek*, *tellentenek*.

A megszólításban mellőzték a birtokos ragot. Az unoka részéről így hangzik a megszólítás: öregapám helyett *öregaptya*, öreganyám helyett *öregannya*. A nagypapa, nagymama megszólításokat uraskodásnak mondták. A *körösztaptya*, *körösztannya* úgy hangzik, mintha másnak a keresztapja vagy keresztanyja volna a megszólított. Gábor bátyám helyett *Gábor bátya*, Julis néném helyett *Julis nénye* volt a megszólítás, nem használták a bácsi, néni megszólítást. Birtokos jelzöt csak a szülők megszólításakor használtak: *idesapám*, *idesanyám*.

Tiszteletadás. A tiszteletadásnak, megtiszteltetésnek különös formáját jegyezte fel Csekes Béláné. – Egy öreg *nénnye* tanította meg velem még 1928-ban: „*A szíket, amelre a vendíget leűtetem – Tessík helet foglaanyi! – montam neki – háziasszonkínt azír törüllöm le külön, a széme láttáro a kétínyemmee, hogy kimutassam, mekkora megtisztűtetís néküink az ű megjeleníse.*” Ezzel az egy bővített mondattal bemutatta a tiszteletesasszony a régi szapiak ízes beszédjének különlegességét, szépségét.

Aranyászok, halászok, takácsok

A Duna-menti falvak – Szap, Csicsó, Kolozsnéma, de különösen Csallóközarányos – őslakói tudtak az aranyat rejtő helyekről. Régen a szapiak merészen azt állították, hogy a libalegelő Nagygyöp agyagos földje alatt rejlő aranyért az egész Csallóközt meg lehetne venni.

Itt mindenki értett az ősi mesterséghez. Gyakorlott szem, kezűgyesség és hetedik érzék is kellett, mert nehéz volt az aranyat rejtő zátonyt megtalálni. Ez a mesterség apáról fiúra szállt. Az aranyosók már a 10-12 éves fiaikat is magukkal vitték, hiszen régen még nem vették szigorúan az iskolalátogatást. Nyár végén, ősz elején, mikor a víz úgy leapadt, hogy a homokzátonyok előtűntek, kezdődött az aranyászok évadja. Két-három hétre is elmentek otthonról. Nádból kunyhót építettek maguknak, aztán kora hajnaltól késő estig, amíg láttak, dolgoztak. A Duna nem Kalifornia, ahol az aranyrögök a pusztaságban hevertek. Nem a kincskeresés, a nincstelenség

hajtotta a szapiakat a vizekre. Aratás, masinázás után már csak a halászat, a favágás és az aranymosás maradt kereseti lehetőségként.

A legismertebb aranymosó volt Szapon a Bereczky család. Az öreg Bereczky jobbára a Keszeg-zátony körül evezgetett a fiaival, de még a csicsóiak is gyakran látták a ladikjukat arrafelé. Bereczky papa hosszúnyelű falapáttal kereste az aranyat rejtő homokot. Ahol lapátja égetett felére 20-25 aranyszemcse tapadt, ott állította fel ferde padját, aztán szórta szitájára az aranyszemcsés iszapos homokot és faragott nagy fakanalával öntögette rá a vizet. A vizes homok lecsurgott a posztóval bevont padkán, közben az apró aranyszemcsék beletapadtak a posztóba, arról az aranyport pléhtányérba söpörte, azt a tányérban higanyal keverte, mire a vegyszer az idegen anyag zömét kivette belőle. A higanyos masszát gyolcsruhába tette és meggyúrta, mint asszony a tésztát, mire a higany a gyolcs rostjai között kipréselődött, előtűnt a sárga arany, azt otthon még vaskanálban kiolvasztotta. Végtermékként tiszta aranyat vitt a beváltóba.

A Szlovák Nemzeti Múzeum gyűjteményében látható Bereczky Vince fényképe is, amely aranymosás közben örökíti meg őt az általa kifaragott szerszámokkal.

1968-ban még élt Soós Lajos, az utolsó aranymosó. Ő is gyermekkorától aranyász volt. Öregkorában meséltették a somorjai, szerdahelyi, pozsonyi muzeológusok. Többször kifaragta szerszámait, bemutatta, milyen volt a fából faragott merítő és a posztóval bevont ferde pad. Szívesen visszaemlékezett azokra az időkre, amikor aranyat mosott. Beszámolóihoz mindig hozzátette: – Az aranyászásból aranygyűrű sohasem került az ujjamra.

Egyetlen aranyász se gazdagodott meg. Az ismert régi csallóközi versike, a tapasztalatból fakadó mondás rejti az ősigazságot: *Sokat fárad a vadász, ritkán száraz a halász, mindig rongyos az aranyász.*

Halászkok. Szapon 1670-ben már folyt a viza halászata. A viza csak ívni járt fel a Fekete-tengerről, szaporodási ösztönének igencsak megfelelt a Duna felső szakaszának sekély vize. 1680-ban Lipót királytól templomépítési engedélyt kértek a szapi reformátusok, és küldöttséget menesztettek Bécsbe. Akkoriban nem szoktak a fejedelmek elé üres kézzel járulni, így a szapiak sem mentek ajándék nélkül. Mit is vihettek volna mást a szegénységükből, mint amihez természetes úton hozzájuthattak: vittek egy tízkilós vizát, amit a császár örömmel fogadott, és a követségnek a szapi református templomépítési engedélyét meg is adta.

A Duna régebben bővebb halzsákmányt kínált. A szapi halásztársaság első halászgazdája Mórotz Alajos volt, nála tanulta ki a mesterséget Szabó József, aki aztán haláláig hű maradt a halászathoz. Segítői voltak: Hamar Vince, Takács Lajos, Illés Ferenc, Megyeri Alajos, Varga Imre, Megyeri Ferenc, Csicsay Imre és idősebb Bartal Gábor.

Az 1920-as években Stern Ignác bérelte ki a halászati jogot Khuen-Héderváry gróftól a Böstől Szapig terjedő Duna-szakaszra. Megbízottja,

Engel Jenő, hetente átvette a halászoktól a zsákmányt, átválogatás után Duna-vizes hordókba rakták a halakat, és szállították Szerdahelyre.

Régen nehéz mesterség volt a halászat; kézzel húzták a ladik evezőit; a százméteres kerítőháló kidobása is erőt kívánt. A nagyháló meghúzásának végén, partközelben derült ki, mennyi hal csillan a szoruló hurokban. Egy-egy húzáskor került a hálóba harcsa, csuka, márna, süllő és néha kecsge de zömét dévérkeszeg és paduc tette ki.

Új idők. A második világháború utáni halászat gazdája a Ryba Nemzet Vállalat lett. Szapon 1946-ban alakult meg a Ryba (ryba = hal) kirendeltség Engel Mihály Fő utcai házában (Englire és a utcáról nyíló boltjára már kevesen emlékeznek; az Engli-házból Ryba-ház lett; azt eltűntették, udvarában áll a népszerű halászcserda). Az állami halászat 1954-ben alakult Štupava székhellyel, hatásköre egész Szlovákiára kiterjedt. Első intézője Szapon Szabó József volt, ő 1956-ban meghalt. Utána Szücs István az állami ügyintéző 1961-ig. Őt követték: Novotny Ernő, Fekete Mihály. 1966 és 1968 között ismét Szücs István a vezető.

Az egykor nehéz, mégis romantikus halászmesterség 1945 után iparrá modernizálódott. Fejlődését érzékeltetik a halkitermelés (már nem halfogás!) adatai: 1946-ban még „csak” 300 mázsa halat emeltek ki, később elérték a 900 mázsát. Az 1967-es tervet 650 mázsában szabták meg, amelyet december elején már túl is teljesítettek.

Az 1960-as években már motorcsónakokkal járták a vizeket, a halászszközöket szintén modernizálták, a halat speciális merítőkészülékkel emelték a teherautókba. Ekkor már nemcsak halásztak a szapiak: a községben kialakított műhelyben halászcserdákat és úszó bárkákat készítettek, sőt még halászhalókat is fontak. Ekkoriban már a szapi kirendeltséghez tartoztak a párkányi, a dunaradványi és a komáromi csoportok is. Az ott fogott, a tőlük hozott élő halakat is itt tárolták úszó bárkákból, majd osztályozás után innen látták el a szerdahelyi és a komáromi járások üzleteit friss hallal. A kevésbé értékes fehérhalakat – a kifogott mennyiség 80-85 százalékát – alumíniumládákban osztályozva adták át gyorsfagyasztásra a hűtőházaknak. A kemény húsu nemes halakat – pontyot, süllőt, csukát, harcsát, kecsget – oxigénnel folyton dúsított vízben, speciális kádakban, élve szállították el.

A karácsonyi pontyot a Štupaván tárolták. Leváreňben speciálisan kialakított, bekerítve őrzött tavakban 2-3 hónapig tartották a 200-300 grammos pontyokat, majd december 17. és 23. között kihalászták, órákra beosztva, speciális autókkal vitték vásárcsarnokokba, halüzletekbe. Még Magyarországra is vittek „karácsonyi pontyot”.

A halászcsoportok – Szapról Fekete Mihály és Molnár Imre; Nyáradról Végh Sándor, Mátis György, György László és a sofőr Végh Bence – akkordban dolgoztak, vagyis részesedésük a felvásárlási ár 60 százaléka volt.

1967 nyarán nyitották meg az egykori „Engli-ház”, vagyis Ryba-ház udvarának végében álló Halászcserdát.

Takácsok. Már az elfeledett mesterségek közé került a takács mesterség. Pedig még pár évtizeddel korábban is igencsak keresettnek számított. Az 1900-as évek második felében már nemcsak a mesterség és a szövőszék, hanem az egykor oly fontos növény, a kender termesztése és a megmunkáló eszköztára is kiment a divatból. Ezzel, sajnos, sok munkafolyamat neve, foglalkozások ősi szerszám és eszköz elnevezése merült a múltba pár évtized alatt...

A fonalat előbb megnedvesített fahamuval behintették, majd a kenyérsütés után még meleg kemencében tovább puhították, Duna-vízben kimosták, kiszapulták belőle a fahamu lúgját. (Szapu: fogantyús falap. Szapulás: addig paskolták szapuvval a textíliát, amíg ki nem verték belőle a víz zömét; de szapulásnak mondják még ma is azt, ha valakit „megvernek szóval”, vagyis valakiről pletykálnak). Alapos szapulás után már szép világos, makulátlanul tiszta lett a fonal. E makulátlanságra való törekvésből fakadt a mondás, amelyet a kellő tisztaságra nem törekvő asszonyt illették: – Vigyázz, mert Szapon megszapulnak!

A takács mesterség is a múlté, a nehézkes kézi szövés helyett a szövőgyárak ontják a kelmeiket. A nagyon munkaigényes kendert kiszorította a gypot. A takácsok eltűntek, és velük az általuk szőtt erős törülközők, lepedők, alsószoknyák, gatyák is. Talán néhány szekrény alján lapulhat még dédanyáink stafírunkjából megsárgult, egykor hófehér, beleszőtt évszámú abrosz, monogramos asztalkendő, törülőruha. Csekesné feljegyezte 1968-ban: „Még századunk első negyedében vasárnaponként, szépen ráncolt vászon-gatyában, ezüstgombos posztómellényben ballagtak az idősebb családapák a templomba.”

1905-ben települt Szapra Csordás Ignác takácsmester. Apja is jó takács volt Ásványon. Hamar híre kelt Csordás Ignác munkájának, még messzi falvakból is hozták a fonalat szövőszékéhez. A mester a fonalak finomabbjából abroszt, lepedőt, szakajtóruhát, törülközőt, gatyának vagy alsószoknyának valót, durvább és kevésbé fehér fonalból zsáknak valót szőtt. Az asszonyok a törülközőkbe piros pamutcsíkot, abroszokba, kenyérruhákba, stafírungba színes szálból monogramot, évszámokat, jeleket szövettek.

Sok rőfnyi vásznat szőtt Csordás Ignác, kitűnő segítőtje volt az Erdélyből származó felesége, aki a tudományát a szülőföldjéről hozta. A takács mesterség jó megélhetést biztosított. Még a nyári bővebb kereseti lehetőség – aratás és masinázás – se csábította el az igazán neves takácsokat a szövőszékük mellől. Csordás Ignác 1940-ig szőtt, de nem az öregség akadályozta a folytatásban, hanem a hirtelen megjelent olcsó gypjúttextíliák tették feleslegessé. Végül csak zsáknak való vásznakat szőtt. A fiatalokat nem érdekelte a takács mesterség, fia se folytatta a szakmát.

A női kereset hiánya vagy szegénység hozta, de tény, 1940 táján érdeklődni kezdtek a szövés iránt a lányok. De hamar elcsüggedtek: a drága szövőszék elfoglalt fél szobát (sok ház szoba-konyhából állt). Akik mégis vettek szövőszéket és azon rongyból és erős fonalból – felvetőszál még

mindig kenderfonal volt – erős, tartós, mosható szőnyeget szöttek. Aztár eltűntek a szövőszékek is.

Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet

Az első üzlet 1920-ban Bozsaky József házában nyílt. Az első, igazán szövetkezeti alapú üzlet létesítését Gáspár József református lelkész kezdeményezte. Népszerűsítésére részvénytársaságot alakítottak és részvényeket bocsátottak ki. A 100 koronás részvényeket 30 tag vette meg. Később, alkalmat akarván adni a község minden rétegének, még 10 koronás részvényeket is kibocsátottak. Az első részvényekből megvették Bartalos Kálmán kétszoba-konyhás házát, átalakították üzletté és lakássá. Az első szobára vágtak egy utcáról nyíló ajtót, az lett az üzlet; utána a konyha és a hátsó szoba jutott lakásként az üzletvezetőnek, udvarról nyíló helyiség lett a raktár.

Az első boltos 1924-től Hajnal Ilona, őt Sebő Ilona követte. A Szapi Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet első elnöke Gáspár József volt, őt 1927-től Csekes Béla lelkész váltotta. Pénztáros: Bartalos Mihály. Könyvelők: Köplinger Ottó, Hölgye József, Miklós Géza.

A harmadik üzletvezető, Végh András, feleségül vette a szapi postames-ternőt, Sebő Annát (mindketten nyáradai születésűek). A bolthoz tartozó szolgálati lakásban, 1931. február 17-én született a szerző, Végh Ferenc.

A régi futballról

A szerző visszaemlékezése: Csekesné krónikájában ez olvasható: A sportegyesület 1945 óta működik...Ez nagy tévedés! – Emlékszem, 1935 nyarán történt. Szenciek futballoztak a Nagygyöp végén, ahol a mostani pálya áll. A botlófák alól néztük. Ma is magam előtt látom: az egyik futballista (talán hasba rúgták?) hirtelen összegörnyed, Édesanyám odafut hozzá, karjait hajtogatva mesterségesen lélegezteti; mire az öntudatlan fiú hirtelen szétcsapta kezeit s a segítőkész Édesanyámnak eltörött a válla. A pozsonyi kórházban kiderült, már rákos volt. Édesanyám meghalt 1936 januárjában.

Édesapám 1941-ben feleségül vette a szapi Bartal Irmát, Édesanyám unokahúgát (Nagyanyám és az új Nagyanyám testvérek, szapiak voltak). A bolti házban született 1942-ben öcsém, ifjabb Végh András (Ostraván bányász). Később Édesapám a bolti szolgálati lakásból a Nyárad felé eső szapi faluvégi házba, albérletbe költözött, ott születtek testvéreim: Tibor 1947-ben (orvos, Puchovban lakik) és László 1949-ben (Nyáradon lakik).

Elnézést kérek a kedves Olvasótól a személyes sorokért.

A boltba Dunaszerdahelyről, kereskedőktől vásárolva, lófogatokkal hozták az árukészletet. A szövetkezet ezután a pozsonyi székhelyű Hanza fiókja lett, az árut a galántai raktárszövetkezetből teherautó hozta. A gyakori

üzleti ellenőrök is Galántáról jöttek, az év végi leltározást is ők végezték. A sokoldalú üzletben az élelmiszerek mellett petróleumot (akkor petróleumos lámpákkal világítottak), rövid- és méterárut s minden olyan közszükségleti cikket árultak, amik egy falu mindennapi életéhez kellettek. Minden szövetkezeti tag kapott egy vásárlói füzetet és azt mindig magával vitte, a bolt egyetlen kiszolgálónak elmondta, hogy miket kér, kiszolgálták, fizetett (hitel nem volt), és a boltos fillérre pontosan beírta az átvett pénzt. A szövetkezet nyereségéből a vásárlói füzet tulajdonosa a boltban elköltött pénzzel arányos visszatérítést kapott.

Az 1930-as években készült fényképen, a bolt mögötti épület idősebb Bartalos Mihály háza; ott született ifjabb Bartalos Mihály, akiből orvos lett; az ő fia a mecénásunk, a még ifjabb dr. Bartalos Mihály, a New York-i orvos.



Értékesítési szövetkezet

Végh András után Bogár József, utána a Valent házaspár, majd Ján Uzovič lett az üzletvezető.

Az 1950-ben államosított a falusi boltot a Jednota vette át, de a részvények és a vásárlói könyvek még egy ideig maradtak. A tagok évente 30 kcs részesedést kaptak, de abból 5 kcs visszafogtak. Elnök továbbra is Hölgye József. Egy idő múltán a Jednota a régi boltot átalakította önkiszolgálóvá, a Bartalosékkal közös udvart kerítéssel leválasztotta, és az épületet újabb raktárral megtoldotta.

A Kovács tó mellett álló, 400 ezer koronába került üzletet a Jednota 1967. július 30-án állította forgalomba.

1938-tól 1945-ig

1938 őszén, a „bécsi döntés” következtében, a Felvidék egy részét visszacsatolták Magyarországhoz. De előtte még akad – szerző emlékei szerint – néhány érdekes eset.

Bohuss Rezső balonyi plébános tüntetésre buzdította a csilizközieket. Nem tudom, ez mely napon volt és honnan kerültek elő a magyar zászlók de emlékszem, mise után Balonyról Szapra indult tömeg kiment a Duna partra. A „kisházak” és a botlófák közötti téren jelszavakat kiabáltak és a Magyar Himnuszt énekelték. Ekkor a Madarász-sziget túlsó végétől egy magyar honvéd bevezetett a Szap alá kanyarodó hajójárás sodrában, hogy fogadja a tüntetők éljenzését. Az ünnepi pillanatot ördögi tett vágta ketté. Alig vitte a víz a ladikot a tüntetők elé, a botlófák közti géppuskafészekből a csehek tüzeltek rá. A nép szépfutott, a ladikot viaszodorta az ár, benne a lelőtt honvéddel...

Ekkoriban élt a Kis utcában egy férfi, aki a szapiaktól a „milliomos” nevet kapta. Előtte nem ismerték. Utólag azt mondták rá: biztosan kém volt. Nem tudták, honnan jött, azt se tudták, hogy hová tűnt...

A református templommal szemben, Patasyék háza előtt állt egy bódé. benne Tóth István leánya, Rózsi volt a trafikos. A trafikban udvarolt neki egy finánc, aki közben puskája csővére tette állát és – véletlenül – átlötte a fejét...

Egyszer egy nagytestű repülőgép Medve felől Szap felé szállt, rátámadt két aprócska repülő és közben géppuska-ropogás hallatszott. A nagy gép elfordult és Ásvány felé elrepült. A hozzáértők azt mondták: a felderítést végző nagy német gépet a kis cseh vadászgépek űzték el...

A cseh hadsereg megszállta a Duna-mentét. A magyar nemzetiségű sorköteles és tartalékos férfiakat „mozgósítás” jelszóval bevonultatták és elvitték Csehországba. Közben a cseh fináncok lefogtak néhány szapit, idős Szabó József halászt, Paksi Vidort, és kémkedéssel vádolva, a pozsonyi börtönbe csukták őket. A csehek háborúra készültek, lövészárkokat ásattak, a fákat döntésre befűrészelték.

A katonai parancsnokság Szapon, egy híres szépasszony házának nyitott ablakú első szobájában tárgyalt, amikor a nyáradi Nagy Péter és Nagy István kézigránátot dobtak a házra. Volt-e halál vagy sebesülés? Nem emlékszem...

Pár estével a gránátrobbantás után, a kijárási tilalom ellenére, egymáshoz szökdösve, a házaknál elkezdődött a magyar zászlók készítése és a leányok magyaros ruháinak, pártáinak varrása. Gond az volt: honnan szerezzenek zöld kelméket a zászlókhoz és a ruhákhoz, mert a csehek eltüntettek minden zöld textíliát. De ez se volt akadály. Reggelre elkészült a magyar katonákat fogadó diadalkapu, a leányok felöltötték díszmagyart (Csicsay Katóra, a későbbi Köplinger Károlynéra emlékszem), minden házra került

piros-fehér-zöld zászló. Sőt, még a lovas kocsik és a kerékpárok küllői közé is ezt a három színt fonták krepp-papírból, és úgy indultak Medvére...

Azon hajnalon, amikor a magyarok bejövetele várható volt, Nyáradról Szapon át (Anyám halála után nagyanyám vett magához) elfutottam Medvére, a kompikötőhöz. Már akkor ott álltam, amikor egy „rocsó”, azaz rohamcsónak közeledett, benne fehér zászlós katonával (azt mondták a felnőttek: ez a tiszt a „parlamentter”). Ő volt számomra az első magyar honvéd. Aztán csak néztük a csodát: a magyar katonák hihetetlen gyorsasággal pontonhidat vertek...

Az első, Szap felé vonuló magyar katonákat kísérve, indultam én is. Szapra érve, betértem Édesapámhoz, akit olyan feldúltnak még sohasem láttam. Később megtudtam: mi történt. De előbb lássuk az előzményeket...

A bolttal szembeni ház első szobájában lakott egy cseh nemzetiségű, fővigyázói rangban levő finánc. Jóban volt Édesapámmal, többször átjött hozzánk, én meg hozzájuk, és együtt játszottunk a kis Boženával, meg a házigazda Vali és Nóri leányával. Ez a finánc akarta agyonlőni Apámat!

A visszacsatolás vagy felszabadulás (akkor hallottam először e szót, igaznak tűnt, nem úgy, mint 1945-ben) előtti napok szesztilalommal teltek. A kocsmát becsukták, a bolt italosüvegeit zárolták, és ennek betartását éppen a fináncok ellenőrizték. Apám betartotta a rendeletet...

Közvetlenül a csehek kivonulása előtt, hajnalban átjött a fővigyázó, puskával a vállán, és italt követelt. A boltos hiába mondta neki, hogy éppen az ő parancsára nem adhat, a részeg finánc-fővigyázó lekapta válláról a puskát és ráfogta Végh András üzletvezetőre azzal, hogy rögtön agyonlővi. Ő épp csak fel tudta ütni a fegyver csövét, így a puszkagolyó a plafonba fúródott, a finánc meg elfutott...

A puszkagolyó ütötte lyukat Apám még sokáig tűrte...

A csehek ki- és a magyarok bevonulása után jelentősebb változások nélkül folyt Szapon az élet. Lényegesen jobb élet nem alakult ki, dolgozni kellett azután is. Az biztos, hogy az addig olcsó iparcikkek megdrágultak. Ez érthető, hiszen az angol-francia tőkéből épült és működött gyárak termékeivel, a világpolitikai okból egyébként is támogatott Csehszlovákiával nem versenyezhetett a Trianonban területcsonkítással sújtott Magyarország. Elsősorban az olcsó Bat'a-cipők hiányoztak. Fel is kapta a cseh propaganda ezt, és felhangzott az „*Minden drága, vissza Prága!*” jelmondat az elégedetlenkedőknél.

Mire valamelyest megerősödhetett volna a visszacsatolt területek által Magyarország, elkezdődött a második világháború. Behívták átképzésre a tartalékos állományban levő férfiakat, majd vitték a frontra a sorköteles katonákat.

Hamar elrepült az idő, jöttek a bombázások. Ezek csak közvetve érintették Szapot, például azért, hogy az első győri bombázás után sok idegen vett ki lakrészeket a faluban. Akadtak olyanok is, akik aztán végleg Szapon maradtak, és itt családot alapítva, szapiak lettek. Legfeljebb az számított

eseménynek, hogy egy lelőtt amerikai bombázó legénysége ejtőernyővel a szapi határban, a Medvei út mentén ért földet. Állítólag nagyon meglepte őket az, hogy valaki az anyanyelvükön szólt hozzájuk. Csekes Béla tiszteletes úr volt, ő kanadai misszionáriusként tanult meg angolul.

A szerző visszaemlékezése: szomorú esemény történt 1945-ben, március elején: két szökött honvédet a hadbíró azonnali felkoncolásra (ez volt a szóhasználat) ítélte, a szerencsétleneket a Kovács-tó partján, telefonoszlopokra akasztották. Halotti anyakönyve se a szapi református, se a balonyi katolikus könyvekben nincsenek, a szapi temető mostanra már teljesen sírjában nyugszanak.

Más jelentősebb esemény – még a Csekesné féle krónikában sem – nem akadt. A mindennapi események tényezői pedig elolvashatók az előző oldalakon.

Hősi halottaink. A második világháború sok szapi családnak okozott gyászt. Hősi halált halt 11 férfi. Reformátusok: Bajcsy László, Simon Imre, Tóth Miklós, Tóth Zoltán és Lukács László. Katolikusok Lőrincz László, Busánszky Gyula, Csicsay Károly, Kulacs Vince, Ferenczi Vendel és Illés Imre. Emléküket – ezáltal is – megőrizzük.

Leventék – Szaptól Dániáig

1938 novemberében a Felvidék egy részét visszacsatolták Csehszlovákiától Magyarországhoz. Ezután az új területeken, így Szapon is, bevezették a levente-foglalkozásokat. 1939-től Szénásy Béla református tanító volt a leventeparancsnok.

A leventemozgásban való részvételt a törvény szigorúan előírta minden 12. életévét betöltött fiú számára. Hetente egy délutáni foglalkozás volt a leventezés, katonai alapképzésből és testedzésből állt. Mindenütt építettek golyófogós löteret a kispuskás lövészet gyakorlására, és kialakítottak kezdetleges futballpályákat is. Beindult a labdarúgás, ellenfelek a közeli falvakból jöttek. Az 1945 előtti futballpálya a Józsaék háza utáni háromszögű füves területen, a mostani építőanyag-gyártó helyén volt (1948-ban is ott futballoztak az alkalmi csapatok).

A leventezés addig tartott elővezetés és fenyítés kényszere mellett, amíg a legényt be nem vonultatták sorkatonának, illetve katonai szolgálatra alkalmatlannak nem nyilvánították. A leventezés Magyarországon az első világháború után kezdődött, és folyt is addig, amíg a front el nem érte a falut. A front közeledtével, haditörvényszékkel fenyegetve, a levente korú fiúkat kezdték „kimenekíteni” Németországba.

A szapi leventék sorsáról, háborús világjárásáról Écsy Imre és Sárközy Lajos adott hangszalagra vett ismertetést:

„1944 Szilveszterkor indultunk Szapról, Szénásy Béla leventeparancsnok vezetésével. Csak Sikabonyig jutottunk. A nyáradiak már estefelé visz-

szaszöktek, de csak Nyékvárkonyig jutottak, ott elfogták őket és besorozták a frontra induló katonák közé. Mi, szapiak, hajnalban kezdtük a szökést. De nem az országúton indultunk haza, hanem a jól ismert Duna-partot választottuk. Karcsák felé indulva jutottunk ki a töltésre és azon gyalogoltunk. Először a bösi hajóállomás fölött, a Csóka erdészháznál álltunk meg enni. 1945 újév reggelén értünk haza. Itthon aztán bujkáltunk, meghúztuk magunkat, nehogy észrevegyék a csendőrök vagy a nyilas pártszolgálatosok, illetve a már minden házhoz beszállásolt katonák, hogy a szapi leventék még itthon vannak.

– Meddig tudtunk bújócskázni? 1945. február 20-án Szapon megjelentek a hungarista légiósok és a nyilas karszalagos katonák. Elő kellett jönni, statárium volt, bírósági tárgyalás nélkül agyonlőhették a katonaszökevényeket, így az akkor már ide sorolt leventeszökevényeket is. Az 1924 és 1929 között született fiúkat, vagyis minket lovas kocsikkal vittek a medvei hídon át Györbe, és beszállásoltak az Első Számú Polgári Fiúiskola épületébe. Annyian lettünk, hogy mozdulni sem tudtunk. Légiriadó alkalmával Sárásra kellett volna elfutnunk, de csak a túloldali park árkáig jutottunk.

Nemsokára szétbontottak bennünket. Az 1924 és 1926 közötti születésűeket – Écsy Imre, Lukács Károly, Lukács Lajos, Vass Nándor, Gaál Móric, Tóth Imre, Barthalos Béla, Csicsay István, Bartal Imre, Csicsay László, Bozsaki Imre, Bábics Imre – bevagonírozták és elindultak Németországba.

– Minket, fiatalabbakat – én 1928-as születésű vagyok -, folytatta Sárközy Lajos – 1945. február 24-én raktak vagonba Györben. Fölvittek bennünket a Szudéta-Földre, Egerbe (most Csehországhoz tartozik Cheb néven). Ott egy közbülső korcsoport, a Sebő Árpiéké lemaradt tőlünk. Nekünk is ott kellett volna kivagonírozni, de nem volt számunkra hely. Továbbvittek egy német városig, ahol beöltöztettek minket is csukaszürke, bebújós női zubbonyokba, mint amilyeneket viseltek a német, belga, holland katonalányok. Nem véletlenül kaptunk blúzokat, hiszen nekünk is a többcsövű, gyorstüzelő légvédelmi gépágyúkat, a flackokat kellett volna kezelni. De kiképzésünkre már nem jutott idő. Az amerikaiak elöl továbbmenekítettek bennünket Dániába.

Kik voltak ekkor velem, Sárközy Lajossal a szapiak közül? Horváth Gyula, Csicsay Gyula, Écsy László, Paksy Zoltán, Vida Géza, Varga Ferenc, Csicsay Frigyes, Vida Béla, Vida István, Bartal András, Tóth Rudolf, Tóth Béla, Hölgye József és Józsa László. Közben kijutottunk a tengerpartra. Ost-Frizlandban, 1945. április 6-án estünk amerikai fogságba, és egy évet töltöttünk el semmittevéssel. Ekkorra már Écsy Imréék is a dániai tengerpartra kerültek. Hogy hazajuthassunk, egy Tóth nevű rendőrtiszt javaslatára vagon béreltünk és abban, 1946. május 6-án hazaérkeztünk.

– Écsy Imrének közben hogyan alakult a sorsa?

– Sárközy Lajoséktól elmaradva, valahol Németországban beöltöztettek bennünket német katonaruhába és géppuskás kiképzést kaptunk. Jött a pa-

rancs, hogy bevetnek bennünket Berlin védelmében. Már meg is kaptuk a hidegélelmet három napra. De közben, szerencsénkre, lekéstük a bevetést.

1945. május 9-én este megtudtuk a rádióból, hogy vége a háborúnak. De nem nekünk! A fegyvert még ekkor sem tették le a német alakulatok, akik aztán fölvittek bennünket Dániába. Végül, mert a németek visszavonultak, visszagyalogoltattak bennünket is vagy ötszáz kilométerre. Közben nem tudtunk tisztálkodni és megtetvesedtünk. A sok jövés-menés közben Wuppertalban estünk fogságba, ahol a ruháink fertőtlenítése, magunk tisztálkodása után, végre rendes ételmeztést kaptunk.

– Úgy tudtuk meg, hol vannak a fiatalabbak, hogy eljött értünk Józsa László. Nem tudom, miként értesültek rólunk. Lényeg az, hogy ők – mint gyerekek – civillágerba kerültek, minket viszont szögesdróttal körülvett katonalágerba tereltek. Szerencsénkre amerikaiak fogságába kerültünk, ők időnként kimenőt is adtak a lágerből. A civilben levő fiatal Józsa Lacit beengedték hozzánk, ő meg elmondta nekünk, hogy milyen jó helyük van a civilek táborában. Azt ajánlotta: szökjünk meg. Kértünk kilépőt, aztán elutaztunk a fiatalokhoz. Ott minden teketória nélkül befogadtak bennünket. Együtt indultunk el, de csak egy év múlva, a fiatalabbak táborában találkoztam az öcsémmel. Végül együtt, 1946. július 6-án értünk Szapra. De az volt a legfontosabb: ugyanannyi fiú került haza épségben, mint amennyit elindítottak a háborúzó katonák világot látni.

Újra „csehszlovákok” lettünk

Szapiak nem sokáig örülhettek a „csendes frontnak”. Az oroszok puska-lövés nélkül átmentek a falun. Utána hónapokig „senkiföldje” volt itt, a medvei híd javítását robotban végeztető ruszkek képviselték a hatalmat.

Csilizköz bekebelezése Csehszlovákiába így történt: megjelent néhány lovas kocsin néhány katonaruhás fickó. Cseh katonasapka alatt, a legyőzött németek jelvények nélküli egyenruhájában, zsákmányolt géppisztolyokkal, puskákkal. Azt mondták: ők a partizánok (Szapon erre csak „telltettek” (legyintettek): – Elbújtak, mint ijedt tótok, aztán előjöttek, mint győztes partizánok). Tényleg úgy néztek ki, mint a szedett-vedett partizánok.

Az első lovaskocsi megjelenésnek én szenvedő alanya lettem. Mostoha-nagyanyámtól, Bartal Jánosnétól indulva, éppen akkor értem a Kis utca végére, amikor a partizánok kocsija odaért. Megálltam és rájuk bámultam: hát ezek meg kicsodák? Rögtön választ kaptam: ketten leugrottak a kocsiról, az egyiktől kaptam egy pofont, a másik lekapta fejemről a diáksapkámat, széthasította és belevágta a Vass József kovácsműhelye előtt a vízzel teli árokba. Valami olyasmit kiabáltak: – Na Slovensky, po slovenski! Szlovák kenyér zabász! Nincs mágyár povedálni!...

Községi vezetők 1945 után

Csekes Béláé krónikájából. Amint áthaladt a falun a második világháború frontja, előjöttek a régi kommunisták és szovjet-oroszországi mintára, önmagukat komisszárnak nevezve, választásokat figyelembe se véve, a lakosság által megválasztott bírót, képviselőtestületet félresöpörve, a község élére álltak. Nem sokáig tartott az egymást sűrűn leváltogató, önkinevezéses állapot, bár a hatóság se ragaszkodott a mai értelemben történő választásokhoz. Látszatválasztásokon kinevezték az MNV elnökeit.

Komisszárok. Szap komisszárjai voltak 1945-től: Bartal Ferenc, Lőrincz Gábor, Ján Uzovič. 1946-ban J. Matyik, mellette segédkomisszár volt Esztergályos Géza.

Elnökök. MNV: Miestný Národný Výbor kezdőbetűinek rövidítése, magyarul Helyi Nemzeti Bizottság (a szapiak így mondták: – Menek az emenvére...) A Helyi Nemzeti Tanács, majd a Helyi Nemzeti Bizottság elnökei voltak: 1949-1950-ben Esztergályos Géza; 1950-től 1952-ig id. Barthalos Géza; 1952 és 1956 között Miklós Kálmán; 1956-tól 1960-ig Bozsaky László; 1960 és 1964 között Ambrus József; 1964-től Csicsay Ignác.

Tisztségviselők az MNV-n. 1950 és 1952 között Kiss Margit; 1952-től 1960-ig Czanik Ella; 1960 március elejétől június végéig Miklós Anna; 1960 július elejétől 1961 végéig Bartal Janka; 1962 elejétől Patasy Piroska, férjezett Vörös Piroska, ő ott dolgozott még 2001-ben is.

A község eredményes munkáját, jó vezetését az elmúlt évek statisztikai igazolják. Községünk messze környéken ismert a békés, egyetértő viselkedéséről. Békességben vannak a fiatalok és az öregek. Se veszekedések, se kilengések nem rontják Szap hírnevét. Valóban igaz a megállapítás: Szapot mindenki szereti, a szapi születésű ember, ha messzire veti is sorsa, ha távol is kénytelen élni tőle, mindig visszakívánkozik Szapra!

Erre kiválóan jó példa a mecénás Bartalos Mihály professzor – és talán a szerző – Szaphoz ragaszkodása!

Községfejlesztések

Csekesné adatai. 1945 után fejlődésnek indult Szap: új utcásor épült, a régi utcákban se álltak már a kisablakos, nádfedeleles, ereszes, régimódi házak. A nagy pajtákat is elbontották, mert egyre kevesebb szarvasmarhát tartottak, nem volt szükség eleségtárolókra. A nádas házak, pajták, magas kémények eltűnése után a tavasz hírnökei, a gólyák lakhelyei is átalakultak, már a villanyoszlopokra rakták fészkeiket. A talpas, gerenda-fundamentumos, sövény-, vagy tömésfalas, vályogtéglás házakat lebontották; helyükre modern, betonfundamentumos, vízvezetékes, központi fűtő-

ses, fürdőszobás házakat építettek. A sövénykerítések is eltűntek; a virágos előkerteket és a füves udvarokat beton alapú vaskerítések váltották fel.

Sport. A Szapi Sportegyesület alapító tagjai 1945 után: Zsemlye Imre, Vass Nándor, Bozsaky fiúk és a reményég, korán meghalt Lukács Rezső. A sportegyesületet a HNB (ma polgármesteri hivatal) és a JRD (termelőszövetkezet) támogatja. A footballcsapat a járási harmadik osztályú bajnokságban szerepel, 34 leigazolt footballistájuk van. Elnök Hamar József, pénztáros Barthalos P., titkár Miklós Imre igazgatótanító, szakosztályvezető 1949-től Sidó Gáspár (Erdélyből jött, Szapon otthonra lett borbély nagy szerelme volt az Újpesti Dózsa, emiatt itt e kis rigmussal szekálták: – Szép virág a rózsza, kikapott a Dózsa!).

Új vendéglő. A régi kocsmá helyett új vendéglő épült 1966-67-ben oda, ahol egykor Vass József kovácműhelye állt. A Jednota 1967. július 30-án állította forgalomba a 400 ezer koronás építményt. A Kovács-tó Kis utca felőli részéből egy darabot feltöltöttek, leaszfaltozták és lett belőle parkolóhely, de itt is kiütközött Szap átka: a talajvíz megdrágította, alaposan hátráltatta az építkezést. A feltöltött részen áll a község élelmiszerboltja.

Faházban az MNV. Az 1965-ös nagy árvízveszély után az államtól Szap 33 ezer korona értékű faházat kapott, abban helyezték el a Helyi Nemzeti Bizottság irodáit. A régi református iskolát eskető teremmé alakították át. A hivatalos helyiségek ettől kezdve a reformtus templom és a Czina köz között, egy vaskerítéses szép parkban álltak.

Útmodernizálások. Keményburkolattal látták el a 640 méter hosszú és 5 m széles Kis utcát, a 470 m hosszú és 5 m széles Bika utcát (ott volt az apaállat-istálló), a 150 m hosszú és 3 m széles Czina közt, a 150 m hosszú és 5 m széles Horváthék utcáját, valamint az új vendéglő mellett 55 négyzetmétert. Építettek 1800 méter hosszú és 2 méter széles járdát. A község közepén kanyargó országutat már 1965 előtt aszfaltozták, és ez nagy előnyt jelentett az árvízveszély idején. A teherautó-forgalom miatt később azt is meg kellett erősíteni. Ekkor 8 hidat (ideszámítva a Nagygyöp házainak hidjait) és átereszt építettek. Az út menti árkokat 150 méter hosszan alapcsövezték. Ezáltal összértékben 460 ezer koronával gazdagodott a község.

Villanyvilágítás. Szap villanyvilágításra való áttérése régen húzódott. Végre, 1957. július 24-én, kigyúlt a fény a házaknál. Az utcai közvilágítás 1958. december 23-án kezdődött, a 30 darab lámpa 30 ezer koronás költséggel készült. A villany kivezetése Mucska Mihályékig, három neonégővel, 3500 koronába került. De nemcsak a villanyvilágításnak, a televízióknak, rádióknak, munkakönnyítő háztartási gépeknek örülhetett a lakosság. Az iparáram bevezetése után a fafűrészelő, a daráló és az öntöző gépeket is olcsón tudták működtetni az emberek.

Hangosítás. Hajdanán a kisbíró helyenként megállva, dobszóval csalta a kapukba az otthon levő fehérnépeket, és „Közhírré tétetik!...” kiáltás után kihirdette a fontos tudnivalókat. A hangos híradó létesítése is csak a villany bevezetése után vált lehetségessé. A községi hírhálózat tervrajzát

Lieszkovszky Kornél készítette. A Strozarne Potravinarského Priemysta nevű nemzeti vállalat végezte a kihangosítást 41 ezer koronáért. A hangos híradó 1959. március elsejétől szolgálja a községet, így még a falu legszélsebb házaiban is hallhatják a közérdekű híradásokat.

Vízvezeték. A közösségi vízvezeték bevezetése Szap és Nyárad részére 150 ezer koronába került. (A feltüntetett költségeket Vörös Piroska közölte Csekesnével.)

Temető. A reformátusok és katolikusok közös erővel feltöltették a temetőt, ezért se az 1954-es, se az 1965-ös árvízveszélyekkor nem törtek fel fakadó vizek a halottaink birodalmában. A temetőt is államosították, az elválasztó 2 méteres árkot buldózerrel betöltették, drótkerítéssel vetették körül, közadakozásból öntöző kutat verettek, 1958-ban – részben társadalmi munkában – ravatalozót építettek, de még így is 47 ezer koronát tett ki a költség.

Tanítás. 1945-ben államosították az iskolákat. Ezután három évig szlovák nyelven tanítottak a színmagyar lakosú Szap községben. Milyen eredménnyel? Akik akkor jártak iskolába, tudják... A szlovák iskolában tanítottak 1945-től: Kristóffy József, Ján Pitanák és Csicsay Erzsébet. 1948-tól már magyar nyelvű tanítás folyt Szapon. 1948-tól tanítottak: Kulcsár Rudolf, Vízváry Lenke, Vida Ilona, Miklós Imre igazgató, Miklós Anna és Fábik Irén.

A református iskolát és a tanítói lakást 50 ezer koronáért modernizálták: bevezették a vizet, a tanítói lakásban csempézett fürdőszobát, konyhát alakítottak ki, valamint új ablakok kerültek mindkét épületre.

Könyvtárak. A községi közkönyvtárt a régi iskolában rendezték be, Miklós Éva vezette. Az iskolai könyvtárt Miklós Anna tanítónő kezelte.

Óvoda. 1953-tól óvoda is működött Szapon. Előbb Bieliková, 1954-től Kristóffy Livia volt az óvónő. Segédóvónők voltak: Berki Irén és Csicsay Erzsébet.

A közös iskola. 1965 és 1967 között modern, emeletes iskolát építettek a két falu közé, egy millió 800 ezer koronáért. Ide jártak az első öt osztályba a tankötelesek Szapról és Nyáradról. Az új intézet négy tanítóval és egy óvónővel indult. Az egyesített szapi-nyáradi alapiskola igazgatója Miklós Imre lett. Mellette tanítottak: Miklós Anna, Simon Barnabás és Simon Edit. A korszak miatt nézzük a krónikaíró Csekesné sorait: 1960-61-es iskolaévtől Pártunk és Kormányunk rendeletére gyermekeink ingyen kapják a tanszereket, könyveket, a földrajzi atlaszt, mindazt, amire az iskolai tanításnál szükség van. Nagy segítség a szülőknek, így megtapasztalják a szocializmus vívmányainak áldását, Betetőzi a pedagógusok és a gyermekek örömét, hogy autóbuszmegálló létesült az iskola előtt, és már aszfaltos a járda az iskoláig.

A Nyáradi-Szapi Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskolát Bertalan (Sebő) Mária Valéria ismerteti: „1967-ben nyílt meg a két falu közös, alsó négy évfolyamos alapiskolája. Miklós Imre volt az első igazgató. Akkori tanítók:

Czakó Gyula, Czakó Piroska, Sztakovics László, Szabó Gita, Ivanics Piroska, Simon Edit, Gróf Eta, Simon Barnabás, Esztergályos Zsuzsanna, Miklós Imre és Miklós Anna.”

A folytatást 1999-ben Bodó Ilona igazgatónő ismerteti: „Az 1981-82-es tanévtől Simon Barna volt iskolánk igazgatója. Osztálytanítók: Bodó Ilona, Esztergályos Zsuzsanna, Sebő Mária Valéria. Nevelőnő: Fűri Zsuzsa. Közben tanított még Kovács Mária és Fekete Ildikó. Az 1889-90-es tanévtől az iskolaigazgató már én, Bodó Ilona vagyok. Tanítók: Sebő Mária Valéria, Végh István, Varga Hajnalka. Tanítottak még: Szabó Emese, Kiss Melinda, Végh Natasa. Nevelőnő: Fodor Judit.

A deportálásról

Nem sokáig maradhattak nyugodtan „új hazájukban” a szapiak. Például Bartalos Árpádot Sziléziába (Ostrava környéke) deportálták (davaj kicsi roboti – csehszlovák módra) a kitelepített németek helyére, ahonnan már csak nagybetegként, meghalni jöhetett haza. Nemsokára két fia is elpusztult egy hadianyag robbanásától

Csekes Béláné krónikájából. Csehszlovákia burzsoá-nacionalista kormányzata 1947 január elején megkezdte az erőszakos áttelepítést Csehországba. Szapról öt családot, vagy azoknak egyes tagjait, tizenegy embert deportáltak Bezovicébe (Szudéta-föld, Csehszlovákia, Kladno, Slany járás). Sokat szenvedtek, közülük legdrámaibb lett Baráth Lajosék sorsa: a nagybeteg asszony csak Pozsonyig tudott a családjával együtt visszajönni, ott Baráth Lajosné meghalt, már nem láthatta meg faluját, de legalább a hazai temetőben nyugszik szegény asszony. Előbb Bezovicére, onnan Otrubyba vitték a szapiakat. Végül Csehországból 13 hónap után hazaszállingózhattak. Rettegtek a retorziótól, de itthon semmi bántódásuk nem lett, de anyagi káraikat még sokáig szenvedték. Hazatérve állataikat, bútorikat itthon vagy megtalálták, vagy nem. A Csehországba elvitt bútorikat hazahozhatták. A sok szenvedés és megaláztatás mellett egy „hasznuk” lett: némileg megtanulták az államnyelvet.

Egy deportált visszaemlékezései. Bartalos Lajossal nagygyöpi házában beszélt (hangszalagon) a szerző.

– Lajos bátyám! Mutassa be az egykori családját.

– Szapon, 1909. január 31-én születtem. Édesapám, Bartalos Lajos háza a Nyárad felé állt. Nősülésem után, 1940-ben megvettem ezt a nagygyöpi házat Bereczéktől. Alistálból nősülve, Nagy Herminát vettem feleségül, sajnos, már meghalt. Két leányunk lett: Joli 1938-ban született, de már régen Alistálba költözött; Éva 1944-es születésű, ő itthon maradt, itt a közelben, a temetővel szemben lakik.

– Kik, mikor, kiket és miként deportáltattak Szapról?

– A falu akkori vezetői – legfőképp Uzovič boltos meg Sebő Rudi – összeírták a kitelepítendőket. 1947. január 17.-ére virradóra megszállták a falut a szlovák katonák. Aztán a kijelöltekhez, hozzánk is, bejöttek a csendőrök. Betolatott udvarunkba egy katonai teherautó, arra kellett hirtelen felpakolnunk. Rajtunk kívül Pápay Rezsőt, a Bika utcai Cseh testvéreket, Baráth Lajost feleségestül, Bartal Imre Janka nevű leányát vitték el, meg el akartak vinni egy asszonyt fiastul, de azt nem engedték.

– Hogyan és merre vitték önöket?

– Ami hirtelen eszünkbe jutott, azt pakoltuk a katonai teherautó ponyvája alá. A legszükségesebb bútort, élelmet vittük. A teherautó a megyeri vasútállomásra vitt, ott magunk kaptunk egy marhavagont. Megyerről Komárom felé indult a fűthetetlen marhavagonos vonat, végül nagy kerülővel, reggel értünk Pozsonyba. Rettenetesen hideg januári éjszaka volt. Kicsi Évikénnek elfagytak a kezei, azóta sem jöttek rendbe. Reggel csupa jég lett mindenünk. Hiába takargattuk gyerekeinket, az asszonnal mink is fáztunk, kisleánykák fáztak legjobban. Pozsonyból tovább vitt a vonat. A vagonokban Nyáradról Tamás Imre, Barna Gábor és más csilizközi falukból valók fagyoskodtak

– Végül hová, milyen körülmények közé kerültek?

– Egy Otruby, magyarul Korpa nevű faluba kerültünk. A vasútról hegyen kellett átmenni, hogy a faluba érjünk. Ezt nevezték Szudéta-vidéknek. Mire odaértünk, a német őslakókat kitelepítették, házaik bebútorozva, mindennel ellátva, de lakók nélkül álltak. A csehek válogathattak, miket ragadjanak magukhoz. Minket meg az azokba már beköltözött csehek vártak és kiszolgáltattak szolgálóként fogadtak bennünket. Megvolt a névsorunk náluk, hogy kik, melyik gazdához tartoznak. De végül nem úgy lett ám. Álltak a vagonjaink, mi meg fáztunk éjjel-nappal, a csehek meg jöttek öt nap és öt éjjel válogatni közülünk. Olyan volt, mint egy baromvásár, ahol mink voltunk a barmok. Kinyitották a vagonajtónkat, ők meg becsülgették erőnket, mintha rabszolgavásáron lettünk vóna.

A két kisleánykával nem kellettünk annak, akihez a papírunk szólt. Mink maradtunk utolsónak. Aztán mégis jött egy ember, és elvitt bennünket. Nála maradtunk május végig, június elejéig úgy, hogy közben nem kaptunk se fizetést, se ellátást, semmit. Abból éltünk, amit vittünk magunkkal. Cseléd-kommencióként kaptunk nyolcvan kiló búzát, meg két mázsa szennet. A gabonát végül elcseréltük lisztre, így legalább süthetett az asszony, lett kenyérünk.

A gazdám nagygazda lett volna Szapon. Modern gazdaságot „örökölt” a németektől. Volt négy pár lova, három pár ökre, traktora, cséplőgépe, a birtok meg kitett nyolcszáz hektárt. Szolga is jutott rá a magyarokból, szapiakból, radványiakból, meg később a padányiakból. Azt beszéltek, három testvére a könnyen szerzett birtok: a gazdának volt egy húga, meg egy öccse, aki kapitány volt a cseh hadseregben. De aztán kitoltak ám a gazdával. Jött a rendszerváltás: elvették mindazt, amit összerabolt. Először ispánt

tettek a birtokra, aztán kitették őt is a nagy házból, traktorista lett, majd még onnan is kitették.

– Miként alakult a sorsa?

– Először girhes lovakat kaptam, alighanem magyar katonalovak voltak. Amikor odamentünk, január vége felé, hasig érő hóban jártak a lovak, de minden nap befogott a gazda is, hát nekünk, kocsisoknak is be kellett fogunk. Mindig megjegyezte, mikor mentem el, mikor értem haza. Faliórája reggel sietett, este meg késett. Megmérgekedtem miatta. Volt egy itthonról vitt prima svájci zsebóráim, megmutattam neki a pontos időt. Meg is mondtam neki: – Ez az igazi óra! Maga meg dobja a kútba a csasziját! – El is csodálkozott rajta, hogy nekem mim van. Azon meg még inkább meglepődött, hogy én gazdaember fia vagyok. Aztán fuvaros lettem, egy kompoztrakást hordtuk széjjel a télen. Később eltűnt a kocsis, azután én fuvaroztam a városban.

– Mennyi ideig kellett Csehországban maradniuk?

– A papír úgy szerint egy évig. De aztán se engedtek haza. Tizenhárom hónap után megszöktünk. 1948 február 28-án föllépett Gottwald és megváltozott a rendszer, amit már előtte zavargások jeleztek. Mondtam az asszonynak: – Elmegyünk haza. Az apám is azt írta: – Gyertek haza, letelt már az egy év. De féltünk szökni. mert elrettentő példa is akadt. Egyik sorstársunk felesége hazaszökött, de elmentek érte falujába a csendőrök és visszatoloncolták. De készültünk, persze, titokban. Eladogattuk suttyomban a bútort, a malacot, a jobb holmikát ládába csomagoltuk, azokat becsempésztem a városba, ott feladtam a postán utánvéttel, a megyeri vasútállomásra címezve. Segítség nélkül nem mentünk volna semmire. Élt a városban egy asszony, eredetileg pozsonyi lány, az ura ott volt lakatos. Akkor ismertem meg, mikor bejártam fuvarosként a tejgyárba savóért. Megbeszéltem vele mindent részletesen. Vigyázni kellett, mert sok volt mindenfelé a civilben járó titkosrendőr. Ez az asszony megvette a vonatjegyeinket, csomagjainkat is föladta a paklikocsiba, nekem meg azt mondta: az asszonnyal meg a leánkákkal menjek ki a sínek mellett annyira hátra, hogy a befutó vonat végénél legyünk. Este kilenc órakor szálltunk vonatra, reggel értünk Prágába és átszálltunk a pozsonyi gyorsvonatra. Ott meg gond volt a paklikocsibeli csomagjainkkal, nem akarták kiadni, mert nem stimmelt a számuk. Követelték a vonatjegyemet, megmutattam, mérgemben rájuk kiabáltam csehül, pedig nem is tudtam még azt se jól. De végre újra indulhattunk. Röpülni szerettem volna, de útközben a vonat folyton megállt, mink meg rettegtünk, hogy mikor szállítanak le bennünket. Aztán végre Pozsonyba értünk.

A nagyállomásról átcipekedtünk a város másik végén levő kisállomásra. Nem ismertem én még akkor Pozsonyt annyira, hogy ne kelljen kérdezősködnöm. De a magyar szóra nem válaszoltak. Végre talákoztunk egy idős nővel, aki magyarul útbaigazított minket. Pozsonyból már magam vettem jegyeket Szerdahelyig. Ott már nem volt szokatlan a magyar beszéd. De

előbb még feladtam Szapra egy táviratot, hogy mikor érkezünk. Édesapám aztán elénk jött Szerdahelyre lovas kocsival. Így kerültünk haza.

Haza? Csak megtűrt „vendég” lettem a saját házam hátsó szobájában meghúzódva. Az első szobámat elfoglalta egy betelepült tót. Ronda, gusztustalan ember volt az. Az éjjeliedénye tartalmát az ablakon loccsantotta ki az utcára. Azt hangoztatta: ő partizán volt, neki a magyarok között mindent szabad csinálnia, bárkitől bármit elvehet. El is vett minden holminkat és sajátjaiként használta azokat. Mink meg a rokonoktól kapott bútorok között laktunk. Nem tehettem semmit. Tűrnöm kellett. Végre, nagyon sokára távoznia kellett Szapról a „hős partizánnak”. Állítólag azért, mert valahol, valakivel összeverekedett.

Évekbe tellett, mire eljutottam arra a szintre, amiből elhurcoltak. Az elszenvedett kínokért, megalázásért, kifosztásunkért soha, senki nem kárpótolt se minket, se más eldeportált magyart. Én már megöregedtem, magam vagyok. De a leányaimat azért szóban és anyagilag kárpótolhatnák. De ki tenné meg?

Ezen megválaszolatlan kérdéssel zárult a hangszalagon Barthalos Lajos beszámolója, 1998-ban. Tényleg: ki kérne bocsánatot a deportáltaktól? Ki kárpótolná őket? Elvégre a hírhedt „Kassai dekrétum” még nincs visszavonva...

Bartalos Lajos meghalt 2001. májusában.

Szapi kommunisták

Csekesné krónikájából. – A Kommunista Párt Szapon 1921-ben alakult. Elnöke Tóth István, másodelnöke Santúr Elek, titkára Szegi Lajos, tagjai Csicsay Sándor és Hamar Vince voltak. 1923-tól 1934-ig Santúr Elek 1934-ben Tóth Miklós az elnök. 1938-tól a párt illegalitásban.

Mindenki örült 1945. május 9-én, mert a Szovjet Hadsereg katonái elfoglalták Berlint, és tudtul adták a világnak, hogy befejeződött a második világháború. Községünkben a legcsekélyebb zavaró momentum sem fordult elő, mindenki megkönnyebbült, hogy a háborúnak vége. Fiaink hazajöhetnek, és újra békében élhetnek.

A párt újraélesztése. A felszabadítás ideje érkezett el. Ezzel együtt, Bartal Ferenc, Illés Ferenc és Molnár Imre kezdeményezésére, a Kommunista Párt újraélesztése is elkezdődött. Az 1945 utáni kezdeményezők sem sokáig tevékenykedtek, aztán az új pártba be se kerültek.

1948. május 9-én a Népi Demokratikus Csehszlovák Országgyűlés kihirdette az új Csehszlovák Alkotmányt, amely egyforma jogot biztosított állampolgárainak. Elítélte a nemzetiségi, faji, vallási üldözést. Biztosította az emberek nyelv és nemzetiség szerinti szabad művelődését, iskoláztatását. Ettől fogva fiaink kérhették felvételüket a csehszlovák egyetemekre. Sza-

bad lett munkaalkalmat keresni, és megengedett lett az üdülés. Egyszóval: teljes állampolgári jogokat élveztünk.

Az 1948-as Februári Győzelem megváltoztatta Szap életét, mert győzött a Kommunista Párt. Mint szervezet, soraiba tömörítette a szocialista és a kommunista célokért küzdőket. Feladata lett a széles tömegeket irányítása, vezetése, érdekeik megvédése, szellemi irányítása. 1948-ban megvalósult a földreform. A kétéves tervet sikerrel teljesítettük, ezáltal javult községünk ellátása és megindultak az autóbuszjáratok is.

Palkovičovoban 1953-ban újjáalakult a Kommunista Párt. Tagjai: Ambrus József, idős Barthalos Géza, Csicsay Ignác, Miklós Kálmán, ifjú Tóth Imre és Megyeri Sándor. Az első pártelnök Megyeri Sándor volt 1953-tól 1954. június 24-ig. Akkor leváltották. 1954 júliusától Ambrus József lett a pártelnök. A politikailag tapasztalt és fejlett tudású elnök és a felelőséget hordozó vezetőség látta: a közös gazdálkodás nem halad a kívánt mederben, ezért a párt 1955-ben a JRD-ben is átvette a vezetést.

1960 legnagyobb politikai eseménye: a Csehszlovák Nemzetgyűlés július 10. és 12. közötti ülésén elfogadta az új Szocialista Alkotmányt, azóta hazánk, a Csehszlovák Szocialista Köztársaság – Československá Socialistická Republika, ČSSR nevet viseli. A kinyilvánítás után a párt gondoskodott a régi csehszlovák címer átalakításáról. Az új címerbe beiktattak egy ötágú vörös csillagot...

(Szegény tiszteletes asszony. Honnan került ennyi diplomáciai érzék a sokat próbált asszonyba?)

Egységes Földműves Szövetkezet – JRD

Az 1949-ben alakult „gazdaszövetséget” a komisszár felügyelte, szakmai ügyeit a JSSR elnöke intézte. Az első társulás szlovák elnevezése: Jednoty Sváz Slovenskych Rolníkov volt. Előkészítő bizottság tagjai: Hölgye József, Bartalos Imre, Esztergályos Géza, Bartal József, Takács Gyula, Krastenics József, ifjú Bartalos Gábor, Vörös István, Patasy László és Karol Matych.

Az I. típusú szövetkezet tagjai 1951 őszén 10 hektáron gazdálkodtak. Minden munkát együtt végeztek. Saját fogata Hölgye Józsefnek, Esztergályos Gézának, Patasy Lászlónak és Takács Gyulának volt. 1951-ben a növények kapálását kiadták részibe. Heten vállalták a betakarításig tartó munkákat. Rögtön traktort kértek a Radványon alakult gépállomástól, de csak 1952. január 9-én kaptak. Január 27-én számlázták a traktoros munkabérét: 2716 koronát. 1952-ben kezdődött a tojásbeadás, 12 ezer darabot adtak le. 1952-ben átalakultak III. típusú szövetkezetté. Nyáron közös aratást rendeztek, csak a kukoricakapálást adták ki részibe. Átalakuláskor II. típusú jövedelmeket adtak: 150 mázsa csöves kukoricát, 110 mázsa burgonyát, 20 mázsa búzát, 7 mázsa kölest, egy kazal szénát és két kazal szalmát.

Közben beadták a kötelező kontingenst is. Elsőként szétszedték az összedőlni készülő pásztorházat. Építőanyagát a hatóságilag lebontásra ítélt a református tanítói lakásból nyerték. A bontást az önként vállalkozók felebe kapták, hozzá – Hölgye József és Matyk Károly szervezték – akadt munkás bőven. Az építésen is ingyen dolgoztak. Az elbontott anyag másik részét az EFSZ vette meg: magtárt és dohányszárítót csináltatott belőle.

Az Egyesült Földműves Szövetkezet (EFSZ) 1952-ben 33 hektár (továbbiakban: hektár = ha) szántón, 15 ha réten és legelőn gazdálkodott. Az 1952-es vetéstervezet: búza 7, rozs 3, árpa 5, zab 4, len 4, kukorica 4, takarmány 3 ha, valamint egy-egy ha cukorrépa, borsó és burgonya. A III. típusú EFSZ (76 dolgozó) 1952. augusztus 18-án alakult 536 ha 91 ár területen, 483 ha 52 ár a közösé, a tagok 269 ha-t használtak. Elnök Bazsó Gyula, könyvelő Miklós Géza, agronómus 1953-tól Hölgye József, később Patasy László. Az EFSZ 1953-54. évi adatai: teljes jövedelem 8 millió 110 ezer kős, bevétel 528,4 ezer kős, termelési költség 325,5 ezer kős, szövetkezeti vagyon 134,4 ezer kős, munkaegység 8 kős. 1954-es hektárhozamok: búzából 15,30 mázsa (q), árpából 19, kukoricából 22,2, cukorrépából 272 q.

1955-ben vezetőségváltás történt: az EFSZ elnöke idős Bartalos Géza, könyvelő Kulacs Dezső, majd Takács Ferenc. Egy munkaegység 5 kős. Terméshozam: búzából 26,12; árpából 19, kukoricából 10, cukorrépából 148 ha/q. 1956. március 1-től (1966. június 1-ig) Ambrus József a könyvelő. Dolgozó 1956-ban 75 fő. Osztatlan szövetkezeti alap: 715,9 ezer kős. 1960-ban ugyanez 3 millió 395,5 ezer kős; termelési költség 207,9 ezer kős; bevétel (74 dolgozóval) 1 millió 661,6 ezer kős. Egy munkaegység: 12 kős (természetbeni juttatással 13,70 kős). Nöttek a hozamok: búzából 31,97; árpából 32,45; kukoricából 49,50; cukorrépából 526 ha/q termett.

1965-ben: osztatlan alap 5 millió 669,6 ezer; bevétel 3 millió 782,4 ezer; termelési költség 1 millió 521,9 ezer kős. Dolgozó: 76 fő. Egy munkaegység értéke 23 kős + másfél kiló búzával 25 kős. Pedig nem is termett semmi, a talajvíz mindent elöntött és kiölt. 1966-ban a szövetkezet osztatlan alapja 6 millió 237 ezer, jövedelme 3 millió 913,3 ezer, termelési összköltsége 1 955 641 korona. Egy munkaegység: 23 kős + 1 kős prémium és természetbeni 2 kős. Termésátlagok: búzából 25, őszi árpából 31, tavaszi árpából 25, cukorrépából 133, kukoricából 26 q/ha.

Elnök 1955. február 8-tól id. Bartalos Géza, könyvelő 1956. március 1-től 1966. június 1-ig Ambrus József; bérelszámoló 1962. július 1-től Nagy Istvánné Paksy Zsuzsanna, brigádvezető 1964. március 1-től Szegi Zoltán. Könyvelő 1955-től (1966. júniustól főkönyvelő) Kulacs Dezső. Zootechnikusok: 1952-től 1955-ig id. Bartalos István, 1964-től ifj. Bartalos Géza. Patasy László 1956 és 1958 között agronómus, 1960-ban zootechnikus, 1967-ig a lúdfarm gondozója. 1958-tól Miklós Géza az agronómus. Kertészeti vezetők: 1953-ban Hölgye József, 1954-ben Petöcz Gábor, 1955-ben Bartalos Gyula, 1956 és 1960 között Hölgye József, 1961-

62-ben Horváth József, 1963-64-ben Bartalos Elemér, aki 1967-től már szakkertész.

Az EFSZ első építménye 1955-ben egy tehénistálló, utána évente épültek istállók. A gazdasági épületekhez szubvenciót az állam adott. Emeletes magtár épült 1962-ben. A géppark épületei közül az első műhely 1957-58-ban készült. Az EFSZ modern kultúrházat is építtetett színpaddal, tusolókkal és öltözőkkel 1958-ban, illetve 1965-66-ban. Az EFSZ telephelyi útjait, udvarait 1967-68-ban aszfaltozták. Mázsaház, baromfifarm, tehénistálló, kertészeti épületek, sertésólak épültek, és ezekben lányok, asszonyok jutottak munkához, kereseti lehetőséghez.

Tömegszervezetek

Nőbizottság. 1952-ben alakult, elnöke Hamar Katalin. Az elhanyagolt utcák, kertek rendezésére erős agitációt indítottak és önként, csoportosan segítettek az aratóknak. Az 1954-es árvízveszélykor a katonaságot is segítették, de legtöbbet a Bögellőre és Padányba telepített lakosság, főleg az öregek és a kisgyermekes családok érdekében fáradoztak. Sajnos, a beszállásoláskor súrlódások voltak, a szapiak és a befogadó padányiak egyaránt a nőbizottság elnökétől vártak és kaptak elsimítást. 1956-tól Bartal Ilona a nőbizottság elnöke. Amint az árvízveszély utáni helyreállításokkal végeztek, az előljárással segítségével, asszonyok-leányokat mozgósítva parkosították a templom melletti teret. A hazulról hozott virágokat és a 200 darab petúniát (a szerdahelyi kertészetből a Ryba-cég autójával hozatták) kiültették, ezáltal a faluban szép park létesült. A nőbizottság elhatározta: mindenben segíti a község vezetőségét. Ünnepek előkészítésében, rendezésében is nélkülözhetetleneknek bizonyultak. A nőbizottság elnöke később Baráth Magda lett, a vezetőséget két nő képezte.

Vöröskereszt: 1946-ban alakult. Titkár: Csekes Béláné. Elnökök: Csekes Béla, 1949-től 1957-ig Hölgye József, utána Sággy Etel. Pénztárosok: Esztergályos Magda, 1949-től ifjú Bartalos József, majd Miklós Anna tanítónő. 1954 telén 54 fős sebkötöző tanfolyamot szerveztek. Az előadásokat és bemutatókat a szerdahelyi egészségügyi nővérek tartották. Dr. Rényi Zoltán körorvos és a megyeri orvosok is kitétek magukért. A szervezet agilis elnöke, Sággy Etel elintézte: hat elsősegélynyújtó táskát kaptak. Nyárad felé Fekete Mihályné, középen Bartalos Gáspárné, Duna utcában Csekes Béláné, Kovács tónál Sággy Etel, a Medvei úton Baráth Magda a táskafelelős. Ők a sérülten hozzájuk fordulókat szakszerűen bekötözik, a betegeket meglátogatják, a rászorulókat gondozzák.

CSISZ: a Csehszlovák Ifjúsági Szövetkezet kulturális egyesület volt, 1947 óta működött Szapon. A 32 tag első elnöke Sebő Emil, 1968-tól Bozsaky László. Pénztáros: Bartalos Piroska. 1967-ben „A bor” és a „Kísértetjárás” című színművekkel a környék falvaiban is sikert arattak.

CSEMADOK: a 18 tagú Csehszlovákiai Magyar Dolgozók Kulturális Szövetségének elnöke Miklós Imre, titkára Vörös István, pénztárosa Szegi Zoltán. A szervezet célja: a kulturális munka népszerűsítése. Kultúrműsorokat szerveztek, összefogták a község tehetséges fiataljait, színelőadásokkal és más rendezvényekkel szolgálták Szap kultúrigényét. Kiemelkedő, fáradhatatlan munkát végzett a tanítóházaspár: Miklós Imre és Miklós Anna. Évtizedeken át kiváló szervező és közreműködő volt Köplinger Lajos, aki se idejét, se erejét, se hangját nem kímélte. Közben a CSEMADOK népszerűsége egyre erősödött Szapon.

Kisüzem: Prevadzkářeň, a HNB mellett szövetkezeti társulású kisüzemi gazdálkodás. Könyvelői sokáig Miklós Anna tanítónő, utána Vörös Piroška. Kőműves, szabó, borbély, ács és asztalos iparágakkal indultak, később (kőműves Benedek András, szabó Bozsaky László, borbély 1949-től Sidó Gáspár) szűkült a társulás. A kisüzem átlagos évi forgalma 80 ezer kcs volt.

Kisállattenyésztők. 1965-ben, 30 taggal kezdtek, de hamar nőtt a létszámuk. Vezetők: Hölgye József elnök, Sághy Lajos titkár, Vass Nándor pénztáros. Céljaik: a nyúl-, kecske-, tyúk- és lúdállományt fajtiszta állatokkal felcserélni és továbbtenyészteni. A keltetőkből fajtiszta csibék, kacsák kerültek ki, gyűrűvel megjelölt baromfiakat tartottak az udvarokban; hozzájuk kedvezményesen 180 mázsa gabonát, tojáshozam-növelőt, kiscsirkékhez serkentő tápszert kaptak. 1967-ben beszolgáltatottak 31 q tyúktojást.

SVÁZARM – Hadsereggel Együttműködő Szövetség, alakult az ifjúság katonai előképzésére, békében polgári védelemre. 1956 óta elnöke és pénztárosa Szegi Zoltán.

Szovjetbarátok. A Csehszlovák-Szovjet Baráti Szövetség (ČSSZBB, ZČSSP) Esztergályos Géza elnöklete alatt alakult, pénztárosa Kristóffy Livia lett.

Statisztikai adatok. A „Statistický Lexikon obci ČSSR 1965” című kiadványból: Pakovičovo a dunaszerdahelyi járás ábécé-sorrendben 45. községe. Vasútállomás 14 km-re; posta és anyakönyvi hivatal helyben, 1-5 osztályos iskola Nyáradon, orvos Balonyon. Község határa 1255 ha. Lakosság: 653; 14 év alatti 191, 15 és 59 év közötti 365, idős 97 fő. A munkaképesek 48,7 %-a mezőgazdaságban, 15,7 %-a az iparban dolgozik. Állandó bejelentéssel lakott házak száma: 158. A házak közül 1879 előtt épült 16; 1946 és 1961 között épült 70. A 1961. március 1-jén végzett népszámlálás szerint, a lakosság 93 %-a magyar.

Községi krónika 1968-tól

Iskolából óvoda. A felszabadult iskolából óvoda lett. A kicsik ünneplőbe öltöztetve, párosával ballagtak végig a falun, Kristóffy Livia és Csicsay Erzsébet óvónők kíséretében vették birtokba az óvodát.

Tőrendezések. A Sáros tó kisebbik felét feltöltötték és parkosították, a nagyobbik szélét is feltöltötték, mindkét oldalon aszfaltos járda van, hogy biztonságosan vihessék a kicsiket óvodába. A Kovács-tó egyharmadát is feltöltötték, köztér lett, búcsúkor a Szórakoztató Vállalat itt állíthatta fel a kör- és a hajóhintákat, a céllövöldét és a búcsúfiás sátrakat; és itt üthette fel sátorát a cirkusz is.

Nagygyöp. Hol van itt nagy gyöp, ahol még kicsi sincs? Nincs ám, mert az 1960-as években felparcellázták és beépítették azt a füves területet, amely a Kovács tó után, a medvei országút jobb oldalán terült el, és Nagygyöp néven a falu játszótere és a kislibák legelője volt. 1968-ban készült el a Nagygyöpi út aszfaltozása, általa összekapcsolódott a töltés alatt végződő Kis utca az országúttal. Ettől kezdve már nem kellett leszállni a bicikliről a nagy sár miatt, autóval is lehetett közlekedni rajta. Hálásak is lettek az itt élők az útjavító munkák szervezőinek: Csicsay Ignác HNB-elnöknek és Ambrus József HNB-titkárnak. A Nagygyöp felparcellázásával az 1960-as évek közepén tíz házhelyet mértek ki. 1968-ra négy ház elkészült, kettőnek lerakták az alapjait. A talajvíz miatt, eleve magas fundamentumokra építkeztek. A magas pincében helyezték el a kazánházat és a szenes-kamrát, mások már eleve autógarázst alakítottak ki a szuterénben. Bár az új házak egy része félkomfortosként készült, utólag siettek beszereltetni a radiátoros fűtést. Újabban már csak központi fűtéses házakat terveztetnek. A nagygyöpi új házakhoz bővítették a közvilágítást, és e hálózatra kötve gépesíthetők lettek a háztartások. A villanyhálózat ezen bővítése 54 ezer koronába került.

Töltéserősítések. Folytatódott a Duna gátjainak megerősítése: az árterület felőli oldalát terméskövekkel rakták ki, betoninjekciókkal és erősítésszélesítéssel kívánják a gátszakadásokat megelőzni. A munkát 12 tagú, nyugdíjas korú szapi emberekből álló brigád végezte.

1969 krónikája

Vidacsza: hajdan a Duna szigeteinek egyike volt. A régi írások szerint Domboskő a neve, a dülőnevek között is így szerepel. 1956 előtt Vidacsza jó legelő és dús fűvű kaszáló volt. 1960 és 1969 között töltés-szélesítésekhez kitermelték talaját, emiatt 2-3 méter mély kubikgödrök keletkeztek. A Duna minden áradása elöntötte Vidacsát, az ismeretlen mélységű beiszapolódott gödrök halálos vermekké válhattak az idetévedők számára. Eme természetátalakítás miatt Szap közbirtokossága 23 hektár legelőt és kaszálót veszített.

Raküzem. Az 1968-ban elköltözött Cesty Útépítő és Aszfaltozó üzem és a Medvei országút melletti telepére 1969-ben költözött a RAK nevű, betonlapokat gyártó új üzem. A temető melletti vizenyős területet is használják. Az egész évben üzemelő kisvállalat 12 embert foglalkoztat.

Zenekar. 1969-ben megalakult az ifjúság óhajának megfelelő dzsesszzenekar. A felkapott bandában – amely ifjúsági táncdelutánokon, esti táncmulatságokon és egyéb összejöveteleken szolgáltatja a muzsikát – Bodó Miklós, Hlubik István, Bodó Zoltán és Hölgye Lajos játszik.

1970 krónikája

Mezőgazdaság: jó eredményeit főleg a kukorica- és a cukorrépa-termesztés gépesítésével érte el. A nedves tavasz hátráltatta a munkákat; az esős nyár és a Duna áradásai miatt szenvedett a talajvíztől a határ. De az EFSZ így is eredményes lett. A kukoricatoró-, betakarító- és morzsolókombájn; a cukorrépaszedő és tisztítókombájn már nagyon kellet. A bő cukorrépa-termés értékesítésében szerencsés fordulat állt be: Dunaszerdahelyen, 1970-ben beindult egy új cukorgyár. Már nem kellett a répát Nagymegyerre hordani és vagonokban továbbszállíttatni.

Harangtorony helyett kápolna. A katolikusokhoz régen a falu közepén álló tornyocska harangja szólt hajnalban, délben és este. A Köplinger Istvánékkal szembeni, az Esztergályosék és Lőrinczék házai közötti üres telek előtti ősi harangtorony igen lesüllyedt a magasodó házak között, az egyre magasabbra emelt országút mellett. Ez így sokáig nem maradhatott a falu szégyenére. A HNB segített: adott egy kis telket Patasy László háza mögött, a tűzoltószertár mellett, oda építtettek a katolikusok egy kicsi kápolnát, és annak tornyába helyezték a harangot. E kápolna beleillik a község épülő, szépülő arculatába. A kétkezi munkát önkéntes brigádok, az építést a helyi kőművesek „ingyér” végezték. Csak a tető és a torony bádogozására hozattak fizetett szakmunkásokat. A kétéves építkezés szervezője Hölgye József volt, ő lett a kápolna gondnoka. Csak az alapanyagok beszerzésére költött a katolikus egyház 27 ezer koronát, és az önkéntes adományokból összegyűlt. Ez az utcarész látványos színfoltja falunknak. A gondozott park szép rózsafái is elnyerték az erre járók tetszését.

Kis utcai telkek. A Kis utca közepén csúfoskodott egy botlófás mocsár. Kivágták az odvas fákat; a sártengert, a szúnyogok tanyáját pedig az utca szintjéig feltöltötték, és ezáltal házhelyeknek való területet nyertek.

Duna utca. Az útépités három évig tartott. Pedig az árvízvédelemben rendkívül fontosnak bizonyult többször is ez a rövid utcácska. A Duna csak ezen közelíthető meg, ezért fokozottan védték épségét az 1954-es és az 1965-ös árvízveszélyekkor. Ekkor homokzsák-torlaszokkal óvták az utca felől a református templomot, útépitéskor mérnöki ellenőrzéssel figyelték, nehogy a torony meginogjon. Nem is vitték el az 1954-ben lerakott betonlapokat a templom elöl, mert bebizonyosodott, szilárdságot biztosítanak az út és templom között. A megerősített és portalan Duna utca alá előzőleg betoncsöveket és vízlevezető tokokat raktak. A töltésjárónál a gátat megerősítették. A töltés tövében állt két öreg házat lebontották, helyükön toldott erősítéseket alkalmaztak. Az utcát aszfaltozták, a házak előtt járdákat

építettek, főleg a posta és a paplak, túloldalon a templom és HNB épület előtti járdákra volt már nagy szükség. A Povodie Dunaja Bratislava munkája 516 ezer koronát ér.

Szövetkezéstől a Jednotáig. Az 1920-ban alapított Hanza Fogyasztási Szövetkezettől 50 év telt el a Jednota Fogyasztási Szövetkezetig. Az ünnepségen felidéztek a nehézségeket, a világháborúk okozta áruhiányok gondjait, örültek a jubileumi árubőségnek. Az élő alapítóknak és működését leginkább segítőknek szép, keretes, névre szóló okleveleket adott át Házli Árpád, a Jednota járási elnöke. A vendégfogadás előzménye: a Jednota 1969-ben 45 tagú küldöttsége – Szapról Hölgye József – meglátogatták Győr, Györság, Pannonhalma, Csorna, Kapuvár, Beled, Fertőd és Sopron szövetkezeteit. Ezt viszonzták a Győr-Sopron megyei képviselők. Őket a Jednota felügyelő-bizottsági elnöke, Hölgye József köszöntötte, ismertette a szövetkezet 50 és Szap község 700 éves múltját.

Duna áldozatai. Október 10-én megdöbbentő tragédia történt Szap fölött: a Foki-Duna örvénylő vize elragadta a három horgász csónakját, a helyet nem ismerő pozsonyi férfiak – 45, 60 és 67 évesek voltak – vízbe fulladtak.

1971 krónikája

Simon Barnáné Fray Judit 37 évesen elhunyt. A tanítónő halálhíre megrendítette a lakosságot. A 15 évig tanított, kiváló pedagógiai eredményeket ért el, felettesei is méltányolták tanító-nevelő munkáját. Férje és három gyermeke siratja. Szapról és Nyáradról kétezres tömeg kísérette utolsó útjára január 23-án.

Községfejlesztés. „Z” akcióban bővült a vízvezeték-hálózat a Medvei út bal oldalán, az Új soron és a Balonyi úton, 430 méteren, 105 ezer koronáért. Nagygyöpnél 400 méter hosszan az árkokat betonkockákkal rakták ki.

Választások. Csehszlovákia Kommunista Pártjának XIV. Kongresszusa határozatának szellemében készültek itt is a választásokra. Szap Helyi Nemzeti Bizottságába 19 képviselőt – köztük 5 nőt – választottak. A HNB tanácsának 6 férfi és egy nő tagja lett. A HNB elnökének Csicsay Ignácot, titkárának Bozsaky Lászlót választották.

1972 krónikája

Februárban Szap és Nyárad EFSZ-ei a termelőeszközök gazdaságosabb kihasználása érdekében egyesültek. Szapról 91, Nyáradról 149 ember lett tagja a Nyárad-Szapi Egységes Földműves Szövetkezetnek. Az egyesüléssel a szántóterület a nyáradi határból 740, a szapiból 360 hektárral egészült ki. Az egyesített EFSZ elnöke Vida István (Nyáradon, 1925-ben született, ottani lakos), alelnök-agronómusa Miklós Géza (Szapon, 1916-ban született, itt lakik), zootechnikusa Bellinger Árpád, mechanizátora ifj. Bozsaky László (szapi lakos) lett.

Pártalapszervek egyesítése. Februárban egyesítették a Csehszlovák Kommunista Párt szapi és nyáradi alapszervezeteit, melynek elnöke Fekete Illés (nyáradi lakos), helyettese Miklós Imre igazgatótanító (szapi lakos) lett.

Ivóvízfejlesztés. Megépítették az ivóvízvezetékét a két falu között álló hydroglobustól a szapi szövetkezet telepéig: 150 mm átmérőjű csöveket fektetett le a lakosság társadalmi munkában. Ezáltal végre elérték: a lakosság teljes egészében egészséges ivóvízhez jutott.

Női fodrászat. A község közepére került a jól felszerelt fodrászszalon. Csákány Magda Izsapról járt Szapra. A nők megvoltak elégedve a fodrászszal és az új létesítménnyel.

Győri munkák. A munkaügyi osztály lehetővé tette: a határ mentén lakó csehszlovák állampolgárok – Szapról hét nő – munkát vállalhattak a Győri Textilipari Vállalatnál.

Kertészet. A Szap-Nyáradi EFSZ Chrapka Sándor mérnök irányította 24 hektáros kertészetében 20-25 nő dolgozott Antal Gyula és Barthalos Elemér keze alatt.

Kézilabdapálya. Az ifjúsági és a sportszervezet tagjai társadalmi munkában építettek egy kézilabdapályát a kisebbik Sáros tó helyén. Azóta a szapi és nyáradi lányok alkotta kézilabdacsapat – edzőjük a szapi Vörös Tibor – ott edzett, és a járási bajnokságban a 3. helyen végzett.

Új üzem. Júliusban a Meliorációs Építési Szövetkezet (Meliorácné Štavební Družstvo) egy részlege kezdte meg a termelést Szapon, a nyáradi Écsy István vezetésével. Adminisztrátor Sebő Imréné Horváth Katalin, majd Sebő Gáspárné Czanik Gabriella volt. A RAK üzem helyén létesült vállalkozás mezőgazdasági üzemek számára agráripari építéseket s csatornakövezést végzett, kavicsot osztályozott, 50x50 centis betonkockákat csinált a gyalogjárók és a csatornák oldalfalainak kirakásához. A kisüzemben 7 nő és 6 férfi kereste a kenyerét.

Töltésépítés. A Duna gátját a falu felett kezdődő nagy kanyarulatnál egy km hosszban, 3,3 méter szélességben, betonozással megerősítették a Hydrostav N. V. dolgozói.

Zátonyok, buzgárok. 1972. június 17-én Medvénél 61 centis vízmélységet mértek (ott 1965. június 17-én 535 centi volt a víz). A rendkívül alacsony vízállás miatt kibukkantak a zátonyok, fennakadtak a hajók. Szapnál is zátonyon vesztegelt egy jugoszláv hajó áradásra várva. Csekes Béláné megjegyezte: – Lőrincze Lajos nyelvész az Édes anyanyelvünk című előadásaiban nyelvújításokról is beszélt. Csallóközi kifejezésnek mondta a buzgár szót, és mi, szapiak, bátran állíthatjuk, ez a fogalom jellegzetesen itteni keletkezésű. Mi az a buzgár? Fakadóvíznek is nevezhető. Lényege: a folyó gátja még felfogja a magas víz nyomását, még nem fenyeget közvetlen gátszakadás, ám a védett oldalon, a töltés közelében, forrásként feltör, felfakad a víz. A közlekedő edények néven ismert fizikai fogalom megmutatkozik a gyakorlatban. Ezt a jelenséget nevezik buzgárnak a szapiak. A

buzgár következménye: a fakadó víz hihetetlen gyorsasággal bővíti kráterét, a feltörő ár sebesen kimossa a talajt, és kívülről szakad el a töltés. A szapiak régen ismerik a buzgár elleni védekezés módját: árvízveszély idején, a töltés mentén folyamatosan járőrözni kell, hogy időben észlelni lehessen a buzgár megjelenését. Észleléskor rögtön homokzsákokkal körülkerítik, felfogják a terjeszkedni akaró vizet. Egyetlen, időben észre nem vett buzgár következményeként szakadt át a töltés 1965-ben Kulcsodnál, és felmérhetetlen károkat okozott, miközben még Szapróról is el kellett menekíteni a lakosságot,

Halas vendéglátás. 1972. július elsején ismét megnyílt Szapon a száz személy befogadására képes halászcserda, Hetente háromszor zenészek szórakoztatják a vendégeket. A halkülönlegességeket igen kedvező árakon kínálták. Stupaváról gondoskodtak friss halakról. A halászcserdát a pozsonyi Rácz Zoltán nagy szakértelemmel igazgatta. Szakácsnők: Vass Gézáne Bartal Mária és Vida Béláné Miklós Valéria. Felszolgáló: Vida Valéria. Főpincér: Vass Erzsébet. Ők mind a négyen szapiak. 1972-ben átépítették az állami halászat szapi épületét szállodává.

A krónikás, özvegy Csekes Béláné, született Galambos Szeréna 1977. február 22-én, 81 éves korában meghalt. Az MNB és a község lakosai nagy részvétel kísérték utolsó útjára a szapi temetőbe. Fáradhatatlan, haladó szellemű tagja volt a társadalmi szervezeteknek. Szellemisségéből fakadt az emberszeretet, barátság, békés együttélés elve. Sokat fáradt krónikánk megírásával a régi időktől napjainkig, hogy maradandó emléket és értéket hagyjon hátra, az őt követő nemzedékeknek. Tisztelet emlékének!

Krónikásváltás 1973-ban

Új krónikás. A HNB 1977. július 22-én, a 431977. számú határozatával kinevezte a községi krónika vezetésére Vörös Istvánné Patasy Piroskát, a HNB dolgozóját, és megbízta az adatok visszamenőleges feldolgozásával.

Változások. Bereczky Sándorné Bábics Jusztina 19 évi munka után nyugdíjba ment; utóda Hölgye Józsefné Vida Mária. 1973. január elsejétől. 440 négyzetméterre járda készült az Új soron, 22 ezer koronás beruházással.

Tűzoltók. Tűzoltóversenyt rendeztek a Szapi Önkéntes Tűzoltótestület alakulásának 50. évfordulója tiszteletére. (Miért 50 éves? 1892-ben már volt alapszabálya!) Kitüntették az alapítókat: Takács Gyulát, Koller Sándort, Mucska Mihályt, Hölgye Józsefet és Köplinger Lajost.

A HNB kijelölte Nagygyöpön és a Borbély utcában a vízvezeték helyét, szeptember 17-én kezdték a munkát. A kedvezőtlen időjárás miatt az 1265 folyóméter hosszú vízvezeték átadására csak 1974-ben került sor. A 380 ezer koronás értéket képviselő beruházás által a község lakosságának 95 %-a jutott egészséges ivóvízhez.

1974 krónikája

Januárban egyesültek Szap, Nyárad, Medve, Kulcsod, Radvány, Patas és Balony mezőgazdasági szövetkezetei, Csilizköz Egyesült Földműves Szövetkezet néven. A közös földterület 5 482 hektár, amiből a szántóföld 5 015 ha. A CSEFSZ székhelye Csilizradvány, vezetősége 17 tagú, elnöke Halász János mérnök.

Fejlesztések. Március 15-én kijelölték az Ifjúsági klub helyét a község központjában. A 16/1 és a 16/2 számú parcella a HNB tulajdona, a jegyzőkönyv 21/1974. számon került irattárba. Helyreállították a vízvezeték-építés közben megsérült utakat. 1974-ben 20 ezer korona értékű munkát végezve, toldással nagyobbították a halottasházat.

PÜT. Értékelték Polgári Ügyek Testületének 20 éves munkáját: az anyakönyvvezetést végző községek között a szapi PÜT 1. helyezést ért el. Az erkölcsi elismerésként kiutalt 2000 koronát a PÜT termére fordították.

1975 krónikája

HNB-vállalások a felszabadulás 30. évfordulója tiszteletére: 6200 óra brigádmunka 105 kcs értékben; az Ifjúsági Klub építésében 4565 munkaóra; parképítés, zöldövezetek és térségek karbantartása. Az Ifjúsági klub alapkövét május 31-én letették, HNB építési osztálya elkezdte a 757 ezer kcs-re tervezett építést.

A II. kategóriás községek PÜT-versenyében Szap első lett, jutalmul Vörös Piroska elmehetett öt napra kirándulni Poprádra. PÜT elnök Miklós Imre iskolaigazgató. Tagok: Vörös Piroska anyakönyvvezető, Esztergályos Zsuzsanna tanítónő, Baráth Magdolna nőszövetségi elnök, Miklós Irén SZISZ-elnök, Miklós Géza EFSZ-aktíva.

Autóbusz-baleset. Szomorú napra virradt a lakosság szeptember 29-én: hétfőn reggel 6 óra 20 perckor Nyárad és Bős között, a Mógori kúti kanyarban a ČSAD Škoda 706 típusú, DS 29-12 rendszámú autóbuszának pótkocsija – gyorsrajtás következtében – felborult. Szép, derűs reggel volt, mégis többeknek örökre lenyugodott a Nap. A túlsúfolt autóbuszt Tóth Béla szapi lakos vezette, aki a nagy sebesség miatt nem tudott úrrá lenni járművén, a jobb oldali kerekek árokba futottak. Az autóbusz egy (akkor még létezett) különálló pótkocsit vontatott. A vontatmány kisodródott, előbb a jobb oldalára, aztán a tetejére fordult. A busz lendülete a pótkocsit még 11 méteren vonszolta. A borzalmasan összeroncsolódott vontatmányban Szapról Sággy Lajos 46, Bereczky Judit 22 és Bartal Gábor 23 éves; Nyáradról Fekete Benedek 48 és Miklós Tivadar 15 éves, Medvéről Nagy Imre 54 éves utas életét veszítette. A buszban és pótkocsijában 33 súlyos és 23 könnyebb sérült is volt, 49 személyt a szerdahelyi kórházba szállítottak.

Elhunytak. Október 1-jén eltemették Bereczky Judit hajadont, a Járási Testnevelési Szövetség hivatalnokát. Október 2-án temették a három gyermekes Sággy Lajost, a Csehszlovák-Szovjet Baráti Szövetség titkárát.

1976 krónikája

A HNB minden törekvése a ČSKP megalakulása 55. évfordulójának és 15. kongresszusának köszöntésére irányult. Folytatódott az ifjúsági klub építése 280 ezer kcs ráfordítással. A 400 ezer kcs értékhez a lakosság 5422 óra brigádmunkával hozzájárult.

Fejlesztések. A községi vízvezeték 250 méterrel – 76 ezer kcs értékben – megnőtt a Duna utcában. Külsőleg bepucolták, belsőleg kicsempézték a halottasházat. Július 30-án átadták Szap és Nyárad között a kéttantermes, hatvan gyermeket fogadni képes óvodát. Vezetője Baráth Tiborné Vida Márta Nyáradról. Óvónők: Kristoffyné Baráth Lívia Szapról és Nagyné Végh Éva Nyáradról. Konyhások: Horváth Magdolna Nyáradról és Sággy Etel Szapról. Takarító: Csicsay Lajosné Szapról. Reggel 7-től este fél 6-ig fogadják a gyerekeket.

Választások, változások. Csicsay Ignác, Szap Helyi Nemzeti Bizottságának elnöke (1957-től a község vezetője) 1976. július 5-én elhunyt, élt 56 évet. Az elnöknek a titkár Bozsaky Lászlót, helyébe titkárnak Horváth Gyulát választották. Október 22-23-án általános választásokat tartottak. A HNB-be 25 embert – Ambrus László (35 éves) kőművest, Bartalos Irma (24) hivatalnoknőt, Baráth Magdolna (44) EFSZ-tagot, Bartalos Géza (45) EFSZ-tagot, Bozsaky László (57) HNB-elnököt, Busánszky Vince (31) kőművest, Csicsay Lajos (54) munkást, Esztergályos László (36) agronóm-technikust, Hamar József (38) kőművest, Hlubik Irén (44) fejőnőt, Hlubik István (25) lakatost, Horváth Gyula (31) esztergályost, Kulacs Dezső (39) könyvelőt, Kubek Alfréd (39) gépkocsivezetőt, Takács Katalin (28) raktárost, Miklós Géza (29) zoo-technikust, Miklós Éva (28) tanítónőt, Molnár József (65) nyugdíjas munkást, Molnár József (24) ácsot, Lengyel Lajos (59) EFSZ-tagot, Tovarys Irén (40) betanított munkást, Szegi Viola (37) szakácsnőt, Vida Géza (47) munkást, Vörös István (41) hivatalnokot és Vass Nándor (49) gépjavítót választottak. November 16-án megválasztották a HNB vezetőit: a 7 tagú HNB-tanács elnöke Bozsaky László, titkára Horváth Gyula. Még három szakbizottság alakult.

Változások. A kisüzem decemberben megszűnt, csak Sidó Gáspár nyugdíjas borbély dolgozott még felkérésre tovább. A Csilizköz EFSZ létesített egy elletőt és egy automatizált, kétezer darabos malacnevelőt. A sertéstelep 8 dolgozója átlagban 3500 állatot gondozott. A telepet a mezőgazdasági szakközépiskolát végzett Miklós Géza vezette; felesége, Miklós Zsuzsanna az adminisztrátor. Ez évben korszerűsítették a Farkas István (kulcsodi) vezette vasszerkezet-gyártó lakatosműhelyt.

Egészségügy. A radványi egészségügyi központban két fogászati, egy gyermekorvosi, egy nőgyógyászati, két körorvosi rendelő, és egy gyógyszerár működik. A körorvosi feladatokat az I-es körzetben – Szap, Nyárad, Medve, Balony – dr. Rényi Zoltán; a II-es körzetben dr. Csaplár László látja el. Dr. Rényi nyugállományba került, utóda dr. Simon Dezső lett; mellette az egészségügyi nővér – felesége – Simon Ágota.

Elhalálozások. A szomorú emlékü autóbusz-baleset óta gyakoribb a halálozás a 650 lakosú községben. Az elmúlt 15 hónapban 21 temetésen búcsúzott a falu népe valamelyik lakosától. Január 4-én, az első munkanapon a viharos erejű szél feldöntötte a dunai kotróbáger, s áldozata lett az 53 éves Megyeri Alajos. Az 5 és 17 év közötti gyermekek szülők nélkül maradtak, mert 2 héttel előbb az édesanyját, a 49 éves Megyeri Annát padlásról leesve érte halálos baleset. Elhunyt Szap legidősebb polgára: a 94. életévében járó Miklós Andrásné Szegi Mária; három hónappal korábban halt meg az 53 éves fia, Miklós Zoltán, apa nélkül hagyva tízéves kislányát és kereső nélkül hagyva az új házban feleségét. December 6-án elhunyt 64 évesen Ambrus József, a helyi kommunista párt elnöke (a HNB korábbi elnöke és titkára), az EFSZ könyvelője. December 10-én Párkánynál felborult egy uszály, áldozata lett az 53 éves, szapi születésű Bozsaky Gyula, Szapon, szülei és testvérei mellé temették.

1977 krónikája

Szap községnek 643 lakosa van. A születések és az elhalálozások száma évek óta azonos, a lakosság száma alig változik. Jó a helyi munkaellátottság, buszokkal elérhetők a munkahelyek, nem jellemző itt az elköltözés. Helyben az Agostav (a Meliorációs Építő Szövetkezet betonelemek gyárt az EFSZ építkezéseihez) kínál munkát. A szerdahelyi központú albári részleg fióközemében 17 helybeli férfi és nő dolgozik Sebő Gáspár vezetésével, előállítva évi 2 millió korona értéket.

Művelődési ház: november 11-én volt az ünnepélyes átadás. Ez a község egyetlen olyan épülete, amely eleve művelődési céllal készült (Ifjúsági Klub helyett), a Művelődési Ház nevet kapta. Értéke 604 ezer kős helyett (sok brigádmunkával) 911 ezer kős. A segítők ingyen munkaórái mellett, a kőművesek – Hamar József, Vida László, Bereczky László, Csicsay Imre, Busánszky Vince, Tar József, Sárközi Lajos, Mucska Mihály és Ambrus László; és az ácsok – Hamar Árpád, Molnár József és Gaál Vidor – a szabadidejüket áldozták a falu kultúrházára.

A Művelődési Házban kapott helyet a HNB két irodája, a polgári események, házasságkötések, családi ünnepek terme (Margita Sčirbiková festőművész alkotásaival). Itt elsőként Horváth Miklós nyáradai újszülött életbefogadását tartották, elsőként november 26-án Illés Ágnes és Megyeri Sándort eskették. Itt helyet kapott az asztalitenisz- és az olvasókör, a kézi-

munka-szakkör és a gitározó-éneklő kultúr csoport is. Az első tárlatot november 21-én rendezte a Csallóközi Múzeum „Szovjet grafika” címmel.

SZISZ. A Szlovák Ifjúsági Szervezet – 1976 őszétől Miklós Irén az elnöke – ugyancsak aktívan töltötte idejét a Művelődési házban. Jutalmul hat SZISZ-tag egy hetet tölthetett el Balatonszárszón, az úttörőtáborban.

Vendéglátás. Népszerű Szapon a Halászcsernye, a szapi születésű, de már szerdahelyi lakos Vass Gyula vezeti.

1978 krónikája

A Nyugat-Szlovákiai Villamos Művek végzett a hálózat felújításával: a közvilágításba 120-as helyett 250 kW-os izzólámpákat tettek; transzformátorház épült Szap és Nyárad között; 140 ezer kcs-ért a hangszóró-hálózatot is felújították, új oszlopokra alumínium-tölcsérek kerültek, így a közlemények a falu minden részén tisztán érthetővé váltak, a hangszóró-központ is megújult 44 ezer kcs-ért. A magnós, rádiós hírközpontból modern stúdió lett. Üzembe állították 20 méteres oszlopon a szirénát. Elbonították a református iskolát, a későbbi óvodát és házasságkötő-termet, helyére szentároló és raktár épült.

Művelődés. Június 3-án a Művelődési Házban az EFSZ patronálásával Almási Róbert festményeiből nyílt tárlat. A SZISZ a Művelődési Házban mozgalmas klubéletet folytat: asztaliteniszeznek, zenélnek, szórakoznak; itt tartották 190 fővel a csallóközi SZISZ-konferenciát. A Nőszövetség, a Vöröskereszt és a Jednota kézimunka-tanfolyamot és hidegtál-készítő kurzust tartott 40 nő részvételével. Ismeretterjesztő, egészségügyi, történelmi előadásokat, ünnepségeket, gyűléseket, teadélutánokat is rendeztek. A házasságkötő-teremben 15 esküvőt és 11 névadó ünnepséget rendezett az év folyamán a PÜT.

Sport. Szap és Nyárad közös futballcsapata 1977-ben feljutott a járási II. osztályba. Az 1978-ban az 5. helyen végzett csapatban Szapot Csicsay László kapus, Barthalos Árpád, Illés Imre, Molnár József, Csicsay László, Bartal András és Miklós Endre képviselte.

Duna-átalakítás. Megkezdődtek Szap kataszterében is a kisajátítások a hajózási csatornához. A falu elveszítette mezőgazdasági területe nagy részét, az egykori nemes-községet az elszegényített falvak sorába süllyesztették.

EFSZ. A Csallóköz EFSZ legmodernebb, gépesített sertéstelepének épülete elé fehér díszteglából kerítést és autóparkolót építettek. Az EFSZ terméshozama 1978-ban: búzából 68,3, árpából 45,2, kukoricából 71,1 q/ha.

1979 krónikája

A régi katolikus iskolában posta, népkönyvtár és nyugdíjasok klub alakult. Április 24-én a CSEMADOK és a népkönyvtár szervezésében Szapra

átogatott Lovicsek Béla csehszlovákiai író, és dedikálta az olvasók könyveit (a helyi műkedvelők 1962-ben eljátszották Lovicsek „Baj van a szerelemmel” darabját.)

1980 krónikája

Az új év szokatlanul hideg téllal köszöntött be. Január 4. és 18. között mínusz 17-18 fokot mértek. Hosszan tartó hideg, rövid tavasz, csapadékos nyár és hűvös ősz következett. November 2-án a tél ismét hóval köszöntött be, ámbar a december enyhe lett.

Fejlesztések. Bővítették a vízvezeték-hálózatot Vörös Lászlóék utcájában és a Cina közben. A 94 ezer koronát a beruházásra az MNB adta. A vízlépcső-rendszer alsó csatornájának kotrása következtében Szap elveszítette Ercsédet, a falu teljes felső határát. 1980. február 15-én átvágták a korábbi Duna-töltést, megnyílt a csatorna.

Népszámlálás. A ČSSK Központi Statisztikai Hivatala november 1-re népszámlálást írt ki. Szapi tényezők. Számlálóbiztosok: Bazsó Augusztá és Vörös Piroska. Ellenőr: Simon Barnabás. A lakosság létszáma: 622; 311 férfi és 311 nő. Hatvan évnél idősebb: 46 férfi és 63 nő. Munkaviszonyban van: 176 férfi és 105 nő. Helyben dolgozik: 50 fő. A járásban dolgozik: 161 fő. A kerület járásaiban dolgozik: 40 fő. Kerületen kívül dolgozik: 30 fő. Nemzetiségi megoszlás: 598 magyar, 16 szlovák, 8 cseh. Házak száma: 177; üdülő 13, nem lakott 2. A faluban 13 egy-, 45 kettő-, 71 három-, 30 négy-, 6 öt- vagy többszobás lakás volt. Fürdőszobás 127, víz-vezetékes 138, központi fűtéses 53 lakás. Hűtőszekrény 151, mosógép 158, fekete-fehér tévé 148, színes tévé 2, motorkerékpár 14, személygépkocsi 49 db. A házak közül 1900 előtti 4, 1945 előtti 36, 1945 utáni 129; rájuk 1979-ben rakták fel a házszám táblákat. 1980-ban 13 házasságot kötöttek, született 5 leány és 3 fiú, meghalt 11 férfi és 5 nő. Elköltözött 31, beköltözött: 18 fő. A lakosság száma erősen csökken: a halálozások száma igen magas. Az Esztergályos család négy gyermekéből kettő – László 40, Árpád 48 évesen – hirtelen hunyt el; ezután a szüleik – Esztergályos Géza (volt HNB-elnök) és felesége, Tóth Rozália – fél éven belül elhaláloztak.

1981 krónikája

Szap lakóinak száma január elsején: 615 fő. Február elsején elhunyt a 91 éves Miklós Lászlóné Orisek Mária. Az év folyamán 14 házasságot kötöttek, 12 gyermek született, 11 ember meghalt, 19 ember el-, 8 ideköltözött. A község legidősebb polgárai: Bozsaky Zsófia és Koller Sándor, mindketten 88 évesek voltak.

Időjárás. A tél hosszú és hideg volt, áprilisig fűteni kellett. A rövidke tavasz után forró, 30 fokos nyár jött. Július 24-25-én a Duna hirtelen meg-

áradt, de amilyen gyorsan jött a zöldár, olyan gyorsan le is vonult. A talajvíz azonban tartós maradt és károkat okozott.

Választások, változások. Június 6-7-én Szapon 406 polgár szavazott. Megválasztották a 23 képviselőt: Ambrus László (40 éves) kőműves, Barthalos Irma (19) adminisztrátor, Baráth Magdolna (39) EFSZ-tag, Bozsaky László (62) nyugdíjas, Busánszky Vince (36) kőműves, Bartal Imre (31) gépjavító, Esztergályos Zsuzsa (37) tanítónő, Horváth Gyula (36) esztergályos, Hamar József (43) építésztechnikus, Hlubik István (30) lakatos, Kubek Alfréd (44) gépkocsivezető, Kulacs Dezső (45) normázó, Miklós Éva (33) tanító, Miklós Géza (34) zootechnikus, Molnár József (29) ács, Soós Jolán (24) varrónő, Szegi Viola (42) szakácsnő, Takács Katalin (33) raktáros, Vass Nándor (54) gépszerelő, Vida Géza (52) munkás, Vida Zoltán (32) agronómus, Vörös István (46) hivatalnok. A HNB 7 tagú tanácsának elnöke Bartal Imre, titkára Hamar József. Bizottsági elnökök: a közrendvédelemnél Kubek Alfréd, a kereskedelmi és szolgáltatónál Vass Nándor, a pénzügyi és szociális bizottságnál Ambrus László. Nyugdíjazták Bozsaky Lászlót, aki 1948-tól vett részt Szap politikai életében, volt HNB-elnök és HNB-titkár.

Felvásárlás. Ambrus Lászlóné Bartal Katalin saját udvarában vette át a zöldséget és gyümölcsöt 1980-ban 375 135, 1981-ben 210 082 korona értékben.

Nótaest. Novemberben ismét a halászcserében szerepelt Béres Ferenc Liszt-díjas népdal- és nótaénekes, a tévéből, rádióból ismert művészt a lakosság szeretettel fogadott.

1982 krónikája

A HNB költségvetése 80 ezer korona; állami költségvetésből kaptak 54 ezer koronát, és 30 025 korona saját bevételt terveztek. Megkezdték az 1920-ban épített régi bolt elbontását, majd július 3-án elkezdték az új bolt építését a Kovács tó partján. Az állami banktól 479 ezer korona kölcsönt vett fel a HNB, és ahhoz jött a rengeteg társadalmi munka, így az épület értéke 685 ezer koronát tett ki. A bolt előre gyártott elemekből készült, külső borítása eternitpala. Az új vegyesboltot december 15-én avatták, és rögtön megkezdték benne az árusítást.

Fejlesztések. A temetőt feltöltötték, a halottasház esőcsatornáit rendezték. A kultúrház nagytermét, előcsarnokát és a HNB folyosóját falvédő burkolattal látták el. Elkészült az alvíz-csatorna: a hajók Szapnál jutnak a Duna régi medrébe. Már 63 autó van a faluban.

Népesség. Szap lakói január elsején: 604 fő; született 14 gyermek, mindnek tartottak névadót; meghalt 7 ember; beköltözött 13, elköltözött 11 személy; házasságot kötött 11 pár, elvált 3 pár (1959-ben, 1968-ban, 1977-ben kötött házasságok); 60 éves házassági évfordulójukat ünnepelték a HNB házasságkötő termében a 87 éves Illés Béla és 84 éves felesége, Farkas

Julianna; 4 gyermekük, 11 unokájuk, 12 dédunokájuk, rokonságuk és az előljáróság köszöntötte őket. Hölgye Józsefet (1920-as évek óta viselt különféle tisztségeket) 85. születésnapja alkalmából a HNB, a PÜT, a szervezetek és a Jednota járási vezetői köszöntötték. Október 18-án, 90 évesen elhunyt Bozsaky Józsefné Hamar Zsófia; december 5-én meghalt Sidó Gáspár borbély, a második világháború alatt került Erdélyből Szapra. Érdekes, sportot szerető egyéniség volt.

A *Kertészek és Zöldségtermesztők Egyesülete* (elnöke Bartalos Elemér) szép terményeit a régi kisiskolában vette át Vassné Csákány Magdolna; Bartalné Miklós Irén 1982-ben 521 ezer 604 kős-t fizetett a kertészkedőknek.

Kisállat-tenyésztők: kitűnt lendületes munkájával, elnöke Miklós András. Nagy a kereslet a Tóth Éva udvari garázsában kialakított, gépesített kacsakeltető iránt, a vett tojásokból kikelt kiskacsákat 12 kős-ért adták.

EFSZ. A lakosságból 78 aktív dolgozót alkalmaz, 29 nyugdíjast és 17 özvegyet eltart a Csilizköz EFSZ. Terméshozamok: búza 51,8, árpa 55,7, kukorica 93,4, cukorrépa 445,4 ha/q. *Árak*: 1 kg cukor 7,30; 1 kg kenyér 4; 1 liter sör 3,40; Szapról Szerdahelyre buszjegy 7 kős.

Nyugdíjasok. A lakosság 17 %-a öregségi nyugdíjas, özvegyi vagy szociálisan járadékos. Ők havonta 120 ezer 954 kős-t vehettek fel. A HNB a saját költségvetéséből évente 10 ezer kős-t juttat a rászorulóknak. Miklós Imre és felesége, Anna 1952. szeptemberétől tanítottak Szapon; 30 évi szolgálat után, 64 és 61 évesen, a falu tiszteletétől övezve mentek nyugdíjba.

Könyvtár. A Miklós Éva vezette népkönyvtár a járási versenyben elnyerte a „Példás könyvtár” kitüntető címet.

1983 krónikája

Szabályozták a Kovács-tó partját, 65 díszfát és díszbokrot ültettek ki, és a temetőre is gondot fordítottak. Feltöltötték a kertek alatti Kis-Dunát, amely évente károkat okozott kiöntéseivel. *Lakosság*: 620 fő; születtek 12-en, meghaltak 10-en, házasságot kötött 17 pár. Köszöntötték a falu legidősebb lakosát, a 90. életévét október 19-én betöltött Koller Sándort. November 8-án, 57 évesen meghalt Vass Nándor képviselő. A lakosság zöme változatlanul az EFSZ-nél kereste kenyerét, onnan kaptak egyesek házépítési segílyt. Jó kereset-kiegészítés a fóliák alatti kertészkedés, bevétel: 724 ezer 683 kős. Eredményes a kacsakeltető. Új szolgáltatóként jelent meg Heizerné Sebő Mária férfi és női fodrász. A tévék helybeli javítása, a ruhatisztítás és a gázszolgáltatás is jó kezekben van. Tíz családi ház volt épülőben. Az élelmiszerboltnak 3,28 millió kős a forgalma. Személygépkocsik száma: 67.

Vendéglátás. Nyugdíjba ment a nyáradi Miklós Imre, 18 évig vezette a vendéglőt; utóda Sebő Gábor 25 éves, aki 1982-ben Medvéről nősült be Szapra.

Tanfolyamok, rendezvények. A Nőszövetség 22 leány és asszony számára sikeres varrótanfolyamot szervezett; jól sikerült a fiatalok aerobic-tanfolyama is; mindkettőt a Művelődési házban tartották. Májusban és szeptemberben honvédelmi versenyeket rendeztek. November 15-én nyugdíjas-találkozót tartottak. A Miklós Éva vezette népkönyvtár a nyugat-szlovákiai kerületi versenyben díjat kapott; a könyvtár állományának értéke 74 305 korona.

Időjárás, mezőgazdaság. A nyár száraz és rendkívül meleg: a hőség májusban kezdődött, július 26-án 37 fokos hőséget mértek. A szép ősz után a tél hamar beköszöntött, novemberben már 10-14 fokos hideget mértek; a karácsony viszont sáros volt. A csapadékhiány meglátszott az EFSZ termésátlagain is. Búza 63, árpa 56, kukorica 67 ha/q termést adott. Szélesítették az öntöző-rendszert, így másfajta veteményeket is tudtak öntözni.

1984 krónikája

A régi *halottasház* még 1958-ban épült, a járásban a legrégebb volt, alacsony alapra került, savasodott, nedvesedett, ezért lebontották. Az 1982-es vegyesbolt-építésből maradt 130 ezer kős-, azzal indult az új halottasház építése; a hűtőberendezést már 1983-ban megvették 43 ezer kős-ért. *Házbontás:* a község közepén, a Halászcsernye előtti „halálkanyart” kiegyenesíteni ugyan nem lehet, de jobban beláthatóvá tehető lett azáltal, hogy a járási útépítő vállalat megvette és lebontatta Bereczky József üres házát. *Házépítés.* A munkaadóktól 30-45 ezer kős vissza nem térítendő kölcsönt kapnak az új családi házat építők, ha vállalták: legalább 10 évig maradnak a munkahelyükön. Ilyen akció keretében építtetett új házat Tóvári Ferenc, ifjabb Hölgye József és Horváth Sándor. *Ültetés.* Tavasszal 80 db fenyőt és díszcserjét ültettek a tavak partjaira. Az Agostav helyi üzeméhez tartozó területet szőlővel beültették, a területet is rendezték.

Kultúra, rendezvények. A Miklós Éva vezette községi népkönyvtárat ismét kitüntették. Március 9-én Szapon szerepelt a CSEMADOK vásáruji színjátzó csoportja és sikert aratott a „Szeretni tudni kell!” című vígjátékával. A Szlovákiai Nőszövetség konferenciáján a szapiakat Bereczky Lászlóné és Vörös Istvánné képviselte. A nőszövetség 8 hetes varrótanfolyamot szervezett, 22 leány és asszony ismerte meg a szabás-varrás alapelemeit. Sikeres volt az aerobic-tanfolyam. Farsangon és húsvétkor a nőszövetség, búcsúkor a kiskertészek, novemberben a szülői munkaközösség rendezett bált, a bevételekből játékokat vettek az óvodának. A művelődési házban tárlatot rendeztek dr. Simon Dezső körorvos nyáradai és Henck Vendel balonyi amatőr festők alkotásaiból.

Mezőgazdaság. A lakosság zöme a Csilizköz EFSZ-ben kereste kenyerét. A szövetkezet termésátlagai: búzából 78, árpából 70, borsóból 43, kukoricából 66,9, cukorrépából 425 ha/q. A sertéstelepen 15 ember dolgozik Miklós Géza zoo-technikus vezetésével. A kiskertészek szervezetének 84

tagja 870 ezer korona értékben termelt gyümölcsöt és zöldséget. A szervezet tehergépkocsival gyarapodott, a friss árut Vörös László, Bereczky Imre, Peredi Mátyás gépkocsivezetők vitték a piacra. A kisállat-tenyésztők kacsakeltetéssel, házinyúl-tenyésztéssel és -felvásárlással foglalkoznak. Egy kg nyúlhúsért 20 kcs-t kapnak.

Vízlépcső. A nagy beruházás keretében a szlovákiai oldalon magyar vállalatok is dolgoztak, de alkalmaztak helybeli lakosokat is. A töltés tetejét az Illés-járótól leaszfaltozták, így már teherforgalom is járhat rajta.

Időjárás. Hosszú volt a tél, március 12-én is havazott.

Lakosság. Szap 622 lakosa közül 309 a nő. Született 5 gyermek, meghalt 10 ember. A közvetlen, segítőkész kapcsolatok megromlottak, az emberek visszahúzódnak. Óvodásokkal és alsóbb osztályos gyermekekkel napközis rendszerben foglalkozik Sebő Zsuzsanna.

Elhalálozások. Mód Ferenc 34, Gaál Mórnicné 82, Busánszky Vincéné 72, Soós Ede 49, Szegi Zoltán 49 és Vörös István is 49 éves korában hunyt el. Szegi Zoltán a Vadász Szövetség vadászgazdája, az EFSZ mechanizátora, a társadalmi-közéleti ember infarktuszban halt meg. Vörös István a HNB tagja, 1964-től alelnöke, a Dunaszerdahelyi Járás Mezőgazdasági Igazgatóságának osztályvezetője volt, életvitelével nagy megbecsülésnek örvendett Szapon. Rövid, de súlyos betegség után ragadta el a halál. Benne a krónikás, Patasy Piroska a férjét gyászolja.

1985 krónikája

Folyik a halottasházépítés, az átvezető főút aszfaltozása, járdák felújítása és a vízelvezetés kialakítása. Felújították a gyakran hibás vízvezeték is.

Lakosság. Szapon él 615, született 10. meghalt 4 ember, volt 3 házasságkötés és 6 névadó. A HNB 51 polgárnak juttatott 35 ezer korona értékben vásárlási utalványt. Október 29-én, édesapjának 92. születésnapján Szapon eltemették az innen elszármazott, de ide mindig visszavágyó eperjesi erdészt, Koller Bélát.

Rendezvények. Március 9-én a CSEMADOK vásárúti szervezetének színjátszói nagy sikerrel mutatták be a „Cigány” című színdarabjukat. A CSEMADOK szapi szervezete és a helyi nőszövetség 580 darabos kézimunka-kiállítást rendezett a NOSZF tiszteletére a művelődési házban. Miklós Imre nyugalmazott iskolaigazgató, Tóthné Vass Edit és Miklós Olga SZISZ-tagok a helyi hangszóró-rendszeren át műsorokkal köszöntötték az időszerű ünnepeket, eseményeket. November 26-án a művelődési házban rendezték a nyugdíjasok találkozóját, kilencven 60 éven felüli résztvevővel.

Sport. A szap-nyáradai közös futballcsapat – Nyáradon volt a pálya – sokáig szerepelt a járási bajnokság III., majd II. osztályában, ez utóbbiban 1985 őszén az első helyen végzett. Ekkor elhatározták, újra saját egyesületet alapítanak. A Járási Testnevelési Szövetség engedélyével hamar meg-

alakult a Szapi Sportegyesület, Busánszky Vince, Bartalos Zoltán, Bartal Imre, Molnár József és mások szervezésében. Elkészítették a Nagygyöp végében a füves labdarúgópálya alapját és bekerítették. Az új sportkör két – labdarúgó és turisztikai – szakosztállyal indult, elnökké Bartal Imrét választották.

Szapnál jelölték ki a TID, azaz a Nemzetközi Duna-túra evezőseinek táborhelyét. Július 21-én mintegy 900 sporthajó nemzetközi mezőnye szép időben kötött ki községünknel; este 7 órakor fogadás az evezősök számára, utána Duna-parti tábortűznél folyt a mulatozás.

Háztáji. A kertészektől sok gyümölcsöt, zöldséget vásárolt fel Bartalos Lászlóné Virág Mária. A kisállat-tenyésztők 16 ezer kiskacsát keltettek és eladtak a lakosságnak továbbtenyésztésre. Csilizköz EFSZ szapi sertéstelepen brucellózis ütött ki, így a 450 darab anyát likvidálni kellett. Terméshozamok: búzából 72,7, árpából 54,1, cukorrépából, kukoricából 82,1 ha/q.

Időjárás. Szokatlanul hideg volt a január: mínusz 26 fok is előfordult. Februárban jég töltötte meg a vízi erőmű levezető csatornáját. Hosszú lett a tél, március 11-én is sűrűn havazott, március 17-én pedig villámlott és dörgött, a Kovács-tó befagyott. Medárd-naptól 40 napon át esős volt a nyár. Augusztus elején rendkívül gyorsan megáradt a Duna, II. fokú árvédelmi készültséget kellett elrendelni; a talajvíz sok kárt okozott. Novemberben ismét havazott, viszont enyhe idő volt karácsonykor.

1986 krónikája

Választások. Május 23-24-én 420 személy szavazott. A 23 tagú Helyi Nemzeti Bizottságba kerültek: Bozsaky Erzsébet (24) adminisztrátor, Benedek András (32) lakatos, Bartalos Árpád (27) technikus, Bartalos Elemér (41) kertész, Bartalos Irma (34) adminisztrátor, Bartal Imre (36) HNB-elnök, Barthalos László (33) lakatos, Busánszky Vince (41) kőműves, Hamar József (48) kőműves, Horváth Sándor (36) villanyszerelő, Horváth Gyula (41) esztergályos, Kulacs Dezső (50) normázó, Miklós Éva (38) tanítónő, Csicsay Zoltán (31) festő, Miklós Géza (39) zoo-technikus, Molnár József (34) ács, Soós Jolán (29) munkás, Sárközi Lajos (31) mechanizátor, Tóth Edit (22) adminisztrátor, Takács Katalin (38) raktáros, Vass Imre (37) autószerelő, Vörös Piroska (42) előadó, Vida Zoltán (37) agronómus. A HNB alakuló ülésén, június 20-án megválasztották a 7 tagú tanácsot: elnök Bartal Imre, titkár Vida Zoltán, alelnök Miklós Géza. Bizottsági elnökök: Horváth Sándor (közrendvédelmi), Tóth Edit (kereskedelmi és szolgáltatási), Vörös Piroska (pénzügyi-szociális).

Lakosság. Lélekszám: 610; született 12 gyermek, elhunyt 13 ember, elköltözött 20 fő, ideköltözött 15 fő. A HNB díszhelyiségében 18 pár kötött házasságot, 11 egyéni névadót és 4 aranylakodalmat rendeztek. Október 12-én elhunyt Bozsaky László, nyugalmazott HNB-elnök, aki 1945 után jelentős közéleti szerepeket vállalt.

Építési gondok. A község nem tud fejlődni: nincs elegendő közművesített telek, a HNB venni sem tud, mert a tulajdonosok nem adják el a házhelynek való kertjeiket, ugyanis nincsenek tisztázva a telekkönyvi viszonyok.

Reformátusok. A paplakot tatarozták, Édes Árpád lelkész (Csilizradványról jár át szolgálatra) végig patronálta a munkákat, anyagiakat az egyházközség biztosította.

Tömegszervezetek. A Szlovák Ifjúsági Szervezet a 27 éves Barthalos Árpád technikus elnökletével nagyon aktív a közéletben, a társadalmi munkákban, a művelődésben és a szórakoztatásban. A Nőszövetség, a Vöröskereszt, a CSEMADOK és a CSSZBSZ ugyancsak tevékeny.

Sport. Július 18-án ismét Szapnál táborazott a TID, a Nemzetközi Duna-túra. Miközben aszfaltozzák az utakat, a feltöltött részeket parkosítják, építik nagygyöpi pálya öltözőit. A Szapi Sportegyesület labdarúgócsapata ősszel megkezdte szereplését a járási bajnokság III. osztályában. Tóth Elemér edző kerete (zárójelben a születési év): Écsi László (1969), Knaus Zoltán (1969), Kulacs Dezső (1961), Hamar Péter (1963), Hamar József (1961), Bozsaky Imre (1961), Tóth László (1969), Barthalos Zoltán (1965), Fekete Árpád (1962), Szombathelyi Zoltán (1968), Tovarys Stanislav (1962), Barthalos Árpád (1959), Busánszky Vince (1966), Hamar Tibor (1967), Barthalos Zoltán (1967), Illés Imre (1955), Tóth Zoltán (1955), Molnár József (1952), Csicsay László (1952), Csicsay Zoltán (1955), Kolber Lajos (1960).

EFSZ: Szapról 86 személy áll tartós munkaviszonyban a csilizradványi székhelyű Csilizköz EFSZ-nél; Szapon van a sertéstelepe, a falu határát a szövetkezet használja. *Háztáji:* több mint félmillió korona értékesítés által a lakosság kertészkedéssel és állattenyésztéssel segíti önmaga jobb megélhetését. *Munkahely:* a Sebő Gáspár vezette Agrostavnál 20 (köztük 9 nő) ember dolgozik. *Épületbontás.* Az Állami Halászati Vállalat štupavai igazgatósága elbontatta a „Ryba-ház” néven ismert épületet, Engel Mihály egykori lakó- és üzletházát, amelyben 1950-től a cég irodái mellett a HNB székhelye és házasságkötő-terme is helyet kapott. Az igazgatóság új Halászcserjét építtetett az udvar végében.

1987 krónikája

Ragyogóan szép idővel köszöntött be az újév. Január 9-én hóvihár, hatalmas hótorlaszokkal, a szél megálltával mínusz 20-24 fokos dermedt hideg, napokra elvágva a falut élelemtől, orvostól, villanytól is, mert a transzformátorház kétszer is kiégett. A hideg telet hosszú, forró nyár, majd szép, langyos ősz követte.

Községfejlesztés. Folyik a halottasház építése, két autóbuszváró épült, gondozzák a zöldövezeteket. A HNB segélyezte az alacsony nyugdíjúakat, megoldotta a hulladék-szállítást, és fedezte a közvilágítás költségeit.

TID. A Nemzetközi Duna-túra evezései ismételten Szapnál táboroztak, a szívélyes vendéglátás mellé, a járási Rajkó zenekar szolgáltatta a muzsikát.

Lakosság: született 6 gyermek, meghalt 10 ember, 6 házasságot kötöttek és 4 névadást tartottak. A építkezési szándék nem csökkent, bár belterületi telkeket nem lehet venni, de 9 családi ház építése mégis folyamatban van. Kedves őszi színfolt a generációk találkozója: megtelt a kultúrterem gyermekekkel, szülőkkel és nagyszülőkkel.

1988 krónikája

A HNB évi költségvetése 199 ezer kős, ehhez állami költségvetésből 147 ezer kős-t kapott, többet helyi forrásokból kellett előteremteni. Kiadás: 188,5 ezer kős; ebből közvilágításra 11,7 ezer, halottasházra 34,3 ezer, szemét- és hulladékszállítására 57,6 ezer, segélyezésre 20 ezer kős-t költöttek Jól keresett 23 szapi ember a Sebő Gáspár vezette Agrostav Vállalatnál. A Csilizköz EFSZ szakszertéstelepén 9 helybeli kapott folyamatos munkát; a telepről a Csehszlovák Televízió felvételt sugárzott.

Első magánvállalkozók. A 2/1988. számú törvény alapján magánvállalkozások létesültek, adókedvezményt ígért nekik az állam. A HNB tanácsától ketten kaptak iparendélyt: Miklós István mérnök kőfaragói, Horváth Magdolna pedig varrónői munkát kívánt végezni.

Sport. Továbbépül a sportpálya öltözője, labdarúgók a 14 csapatos járási III. osztályú bajnokságban játszanak, ősszel a 4-5. helyen állnak. A labdarúgásra sok idejét áldozza Busánszky Vince, Miklós Géza, Tóth Elemér, Molnár József, Bartalos Zoltán és Bartal Imre.

Társadalmi szervezetek. A lakosság aktív társadalmi életet él. A szervezetek gondoskodnak a művelődésről szórakoztatásról. Kirándulnak Csehszlovákia legszebb tájaira, színházba járnak Győrbe. A nőszövetség jutalmul meghallgathatta Szerdahelyen Kovács Apollónia, Kovács Kati és Kovács Zsuzsa műsorát, műsorvezető Juszt László volt.

1989 krónikája

Február 13-án találkozó Lovicsek Béla íróval, megvitatva a „Forgószélben” című regénye. A találkozót Miklós Éva népkönyvtárvezető szervezte.

EFSZ. Február 17-én tartotta közgyűlését a Csilizköz Egyesült Földműves Szövetkezet. Beringer Árpádot választották elnökké, a korábbi struktúrájában változások történtek, a gazdasági udvarok önálló egységekké váltak. A szapi-nyáradai gazdasági egység vezetője Miklós Géza.

Vízvezeték-rekonstrukció: folytatódott a vízvezeték-hálózatban az áramlás körforgatásának kivitelezése, így minden lakóházba eljut kellő mennyiségben az ivóvíz.

Sport. Június 16-án átadták az elkészült sportépületet a már kész sporttelepen. Megnyitották a Csilizközi Ifjúsági Találkozót, majd sportvetélkedőkön és szabadtéri bálban szórakozhattak a vendégek és a helybeliek.

Iskola. Nyárad és Szap közös alapiskolájában Bodó Andrásné Bábics Ilona és Sebő Valéria tanítja az első négy osztályt. Működik a napközi otthon is.

Kiskertészek. A helyi szervezet továbbra is jól intézte a kistermelők előállította gyümölcsök és zöldségfélék értékesítését. Átvevő: Fekete Árpádné Baráth Erzsébet.

HNB. A Helyi Nemzeti Bizottság 1989. évi költségvetése 160 ezer koronát tett ki; ehhez a Járási Nemzeti Bizottság 103 ezer koronát adott. Közvilágításra 14 997, személyszállítatásra 52 967, szociális juttatásokra 23 200 koronát költött Szap község vezetősége.

Eddig tartottak a krónikák adatai. Mintha a politikai változással együtt megváltozott volna a községi vezetők hatóköre is, nem készült több krónika azóta sem. Hogy ennek mi volt az oka? Talán a szapiak tudják...

Egy kis nosztalgia

A szerző, vagyis én, Szapon születtem és hároméves koromig Szapon éltem. Négyévesen nagyon beteg lettem. A később elmondottak és részben a saját emlékeim alapján tudom: tüdő- és mellhártyagyulladást kaptam. A balonyi orvos nem tudott segíteni rajtam, ezért konzultált a bósi orvossal, és az ő tanácsukra Édesapám felvitt Pozsonyba, de a közkórházba az előrehaladott betegségem miatt (már gennyesedett a mellhártyám) nem vettek fel.

Szegény Apám sírva vitt a pozsonyi „kisállomás” felé, amikor rászólt egy apáca – akkor még természetes volt – magyarul: – Miért sír, jóember? – Mert viszem haza meghalni a kisfiamat...Ne menjen tovább, jöjjön be, ez is kórház...Bevitt, megvizsgáltak és azt mondták Apámnak: – Megpróbáljuk...Csak később, az adatfelvételnél derült ki, hogy katolikusok vagyunk, a kórházat pedig az evangélikus karitás tartotta fenn, az ápolónők is evangélikus apácák voltak. Az intézetvezető apáca azonban kijelentette: – Nem baj, Isten előtt egyformák vagyunk! Ekkor találkoztam az ökumené jelenésével, bár fogalmam se volt róla...

Felvételemet az se akadályozta, hogy gyermekosztályuk nem volt, ezért a női sebészen adtak ágyat nekem, meg mellettem Édesanyámnak. Engem rögtön megműtöttek, oldalamba fekvő leköttöztek, hátamból pedig gumicsövön csapolták le a gennyet. Sajnos, pár nap múlva Édesanyámat átvitték egy másik kórházba, mert a rákos betegsége annyira elhatalmasodott már, hogy onnan csak meghalni engedték haza. Édesanyám helyett nővére, Katica nagynéném költözött mellém a kórházi ágyra.

Az apácák igen megszerették bennem a kisfiút. Ha az Istentiszteletről visszajöttek, hozzám mindig betértek és nekem énekeltek. A fiatal novíciák egyszer körülvették ágyamat és suttogva megkérdezték: – Ferike, melyikünk tetszik neked, melyikünk szebb? – Úgy látszik már volt bennem annyi tisztelet a nők iránt, hogy diplomatikusan mondjam: – Mind szebb! Csak a „büdöskevesnövért” nem szeretem...Melyikük kapta a бүdös jelzőt? – A műtős, mert ő vitt a rengeteg kínnal, fájdalommal járó kezelésekre.

A kórház egyetlen gyermekeként szerettek a kedves nővérek. Egyikük, Schwester Irén örökbe akart fogadni, de Katica néném nem adott: – Ha Isten is úgy akarja, ha meggyógyul a gyerek, én leszek anyja helyett anyja...

Valóban Isten akarta, hogy meggyógyuljak, mert akkor még nyoma se volt a gennyes-mellhártyagyulladásnál most már természetes gyógyszernek számító penicillinnek. Valóságos isteni csoda, hogy felépültem, bár maradt egy csúnya csonkolási nyom a hátam bal oldalán. Gyerekként pedig az volt a legrosszabb, hogy kímélni kellett a gerincemet, nem birkózhattam a kortársaimmal. Ezért a bal oldalamat még hosszú ideig nem terheltem – volna...

A kórház után, 1936-tól Nagyanyámnál éltem Nyáradon, közben gyakran átfutottam Édesapámhoz, Szapra. Amint valami hasznomat vehették – ez volt az élet sora akkoriban – a libaörzéstől kezdve mindenféle munkából kivettem a részem. Elemi iskolába Nyáradon jártam. Negyedik osztály végén Zsitva János tanító úr eljött Nagyanyámhoz azzal, hogy ezt a gyereket taníttatni kellene. Nincs rám pénz – volt rá a válasz. Ötödikben már Kelemen Árpád tanított, amikor amellet magántanuló lehettem Zsitva Jánosnál. A polgári iskola első osztályából (oda-vissza biciklivel jártam meg az utat) Somorján tettem le sikerrel a magánvizsgát. A következő tanévben is Édesapám vállalta a tandíj és az albérlet fizetését, Nagyanyám természetben adta a háziasszonyomnak az élelmezésemet; így írtak be Győrben az I. számú Fiú Polgári Iskolába. Jól tanultam, az első negyedév végétől tandíjmentes lettem. Ekkor már 1944 tavasza volt. Magyarország német katonai megszállása után hamar vége lett a tanévnek. Őszig a falusi gyerekeknél megszokott módon dolgoztam. Az 1944-45-ös tanévre, mert már bombázták Győrt, a korábbi szálláshelyem is találatot kapott, Somorjára írtak be harmadikos polgáristának. Pár hónap múlva minden iskolát bezártak, én is hazamentem.

1944 őszétől Nyáradon, felnőtt férfiak hiányában, 13 évesen, betöltöttem a felnőtt gazda szerepét és dolgoztam több családfő helyett is. Keservesen kemény évek voltak.

Édesapám az új családjával Szapon élt; én meg Sebő Ferencné nagyanyámnál éltem-dolgoztam. Teltek az évek, de nem tudtam beletörödni sorsomba. Megpróbálkoztam mindennel. Pozsonyban építkezési culáger, Vajnoriban pedig szőlőkapás is voltam. Közben hazajött a szibériai hadifogságból Sebő Ferenc nagybátyám. Elhatároztam: nem maradok, bármi áron változtatok a sorsomon...

Mielőtt a Benes-dekrétum, a Kassai program alapján a Csehországba, Szudéta-földre és Sziléziába deportálások és a Magyarországra való áttelepítések beindultak volna, mindenkinek be kellett jelentkezni valamely lakcímre.

Ekkor kérdeztem meg Édesapámat: – Mi legyen velem? – Azt válaszolta: – Ha még bírod, maradj ott Nagyanyádnál. Minket valószínűleg visznek Csehországba. Nagyanyád és Katica nénéd ne maradjanak férfi nélkül az áttelepítéskor.

Ekkor már sejtettük: „lakosságcsere” áldozatai leszünk. Valóban megkaptuk az áttelepítendőök „fehérlevelét”, rajta az én nevemmel. Jött a hír: akik 1945 előtt középiskolások, egyetemisták voltak és szüleik „fehérlevelet” kaptak, jelentkezzenek a Magyar Köztársaság pozsonyi konzulátusán. Én is jelentkeztem. Egy fiatal tisztviselő elmondta: most diktáljam be, hová akarok kerülni, és kollektív útlevelemmel átmehetek Magyarországra. A Magyar Állam viseli a tanítgatásom költségeit, amíg a hozzátartozóimat át nem telepítik. Kértem: jegyezzen elő engem is, Győrbe akarok kerülni, gimnazista szeretnék lenni. Rendben van, a Rákócziánium nevű kollégiumban fogsz lakni. Ezzel el is intéződött az ügy. Már indultam kifelé, amikor a fiatal tisztviselő rám szólt: – Nem muszáj ám a Stefánia felé menned, a hátsó kijáraton is távozhatsz...

Ez utóbbit nem tudtam mire vélni, ő meg nem mondta, hogy mi vár rám. Már jól ismertem Pozsonyt, haza akartam térni, ezért a villamosok felé indultam. Az utca végén állt a Stefánia kávéház, előtte kis terasszal. Amíg kávéházként működött, tavasztól őszig a szabadban is voltak asztalkák, székek; de már csak „talponálló” söröző-boroviczkázó volt a platz. Vézna, 17 éves voltam, ballagva értem a Stefánia elé. Hirtelen körülvettek – láthatták, hogy honnan jövök – , ordítottak és csak azt láttam: – valaki felkap egy széket...

Másnap, a rendőrségi fogdában fekve tértem magamhoz. Iszonyatosan fájt mindenem, főleg a fejem. Odanyúltam, csupa vér lett a tenyerem. Még hárman voltak rajtam kívül a zárkában. Egyikük megszólalt jó palócosan: – No, téged jól elverték. Hol, miért verekedtél? – Sokáig tartott, míg megértettem, hol vagyok, mit kérdeznek tőlem. Elmondtam, hogy mire emlékszem. Mire a kérdező csak ennyit mondott: – Marha! Pont arra kellett menned és magyarul szólnod?...

Közben kinyílt az ajtó, kivezetett és rám szólt az őr: – Mosakodj meg! – Arcomról lejtött a rászáradt alvadt vér, de fejem búbján még szivárgott a friss vérem. Támolyogtam, ezért karomnál fogva vezetett az őr. Egy irodába vezettek, ahol nagynehezen megértve egymást, felvették az adataimat. Egy tolmács elmondta: – Rendőri felügyelet alá kerülsz, nem mehetsz Magyarországra. – De miért? – kérdeztem. – Mert megtámadtad a szlovák hazafiakat!...

Ezután elengedtek, én meg hazavonatoztam-buszoztam. Otthon Katica néném nagyon megijedt és megsajnálta. Aztán teltek a napok. 1948 nyarán megjött az értesítés: mehetek. Nyáradról Vida Gusztáv és Adamovics Já-

nos, Szapról Paksi Zoltán átmentek, én meg maradtam, mert Nagyanyám nem engedett, emlegetve a rendőrbíróági döntést...

Maradtam Nyáradon. Szántottam, vetettem, mígnem 1948 karácsonyra hazajöttek a fiúk. Unokatestvérem, Vida Guszti azt mondta: – Rajta vagy a kollektív útlevélen, olvasták a nevedet akkor is, amikor mentünk, meg most is, hogy visszajöttünk karácsonyi szünetre. Január tizennegyedikén reggel megyünk vissza. Gyere velünk...

Napokig rágódtam: mit csináljak? Végül úgy döntöttem: megpróbálom, hátha átjutok. Az indulás előtti délután Vida Simonné, Katica nagynéném így biztatott: – Reggel Végh Bence nagybátyád viszi lovas kocsiján Gusztit meg a Jancsit a megyeri vasútállomásra, onnan meg vonaton mentek Komáromba. Kapd össze magad, velük elmehetsz. Ha mégse engednek át, legfeljebb hazajössz...

Hazamenve, Katica néném észrevette: én már döntöttem. Segített csomagolni. Egy félbevágott zsákba madzagokat fűztem, az lett hátizsákom, abba pár gatyá és ing, kenyér meg darab szalonna került, és kész volt a stafírungom. Valahonnan szerzett az engem igen szerető, drága Katica néném húsz forintot, az lett az útravalóm...

Rév-Komáromban a Duna-ág felrobbantott hídjánál sorakoztunk. Lehetünk vagy kétezren olyan magyar nemzetiségű diákok, akiktől így szabadult meg Szlovákia, vagyis így fosztották meg a felvidéki magyarokat a jövőendő értelmiségüktől. Bizonyára tudatos volt tőlük, hogy az általános nagy titkolózások közepette az áttelepülési lehetőség köztudottá vált, és nem akadályoztak senkit az útra kelésében. Én is feleslegesen izgultam, mert tényleg olvasták a nevemet, bár azzal már senki se törődött a nagy tömegben, hogy az említett nevű tényleg megy-e. A komáromi szigetre komp vitt át bennünket, onnan a nagy hídon végiggyalogolva érkeztem meg 1949. január 14-én Magyarországra. A híd túlsó végén alaposan meglepődött egy magyar katona, amikor átöleltem és megcsókoltam...

Komáromban váltottam vonatjegyet – hála Katica néném 20 forintjának. Estefelé volt már, mire Győrben kopogtam a Rákócziánium nevű kollégiumba. A portás elcsodálkozott jöttömön, nem is tudott rólam. Hiába magyaráztam, hogy nekem már az őszi iskolakezdéstől itt lenne a helyem...

Így kezdtem, de sok koplalással, ember lett belőlem...

Keserű szívvel jöttem el Nyáradról, de az eszembe se jutott, hogy végleg. Utólag belegondolva: mi lett volna belőlem Csehszlovákiában? Akkor már fel sem merült a továbbtanulásom. Ha maradok, talán most nyugállományú traktoros, növénytermesztő vagy állatgondozó vagyok.

Ilyen előzmények ellenére álmomban még mindig Nyáradon vagy Szapon járok, holott Szapon négy-öt, Nyáradon tíz évig éltem, diák voltam két évig, Győrben pedig immár ötvenkét esztendeje élek. Ha átjövök a Medvei hídon, akkor haza jövök. Pedig akik szerettek, meg azok is, akik 1948 végéig ismertek, zömmel már nem élnek. De még ma is fel tudom sorolni,

hogy Szap, Nyárad melyik házában kik laktak úgy hatvan esztendővel ez előtt. A gyerekkor nem feledhető!



Én, a szerző, a száraz tényeket rögzítettem. Ellenben az unokaöcsém, Édesanyám húgának a fia, Csicsay Alajos irodalmi stílusban írt helytörténeteket (mintha Édesanyja Csicsay Mihályné Juliska nagynéném ízes meséit hallanám. Mindketten a szapi születésű Mórocz Jusztina unokái vagyunk. Nagyanyánkat Szini Sebő Ferenc Nyáradra vitte férjhez; húgai, Mórocz Mária – Köplinger Gyuláné –, és Mórocz Katalin – Bartal Andrásné mostoha-nagyanyám –, Szapon éltek le életüket. (Mostoha? A sors volt hozzám mostoha. Se Apám második felesége, sem az ő édesanyja nem voltak hozzám soha mostohák. Sőt!).

Hát akkor lássuk a Nyáradról Párkányba került tanár, dr. Csicsay Alajos személyes ihletésű novelláit.

Szerény örökségem

Ki ne ismerné a mesebeli varázscsizmát, melyet ha lábára húzott a mesehős, pillanatok alatt ott termett általa, ahol lenni akart. Nekem, ha most ilyen varázscsizmám lenne, nem kívánnék tőle mást, mint hogy szaladjon vissza velem a múltba. Milyen jó lenne elbeszélgetni elődeimmel, megkérdezni tőlük, mit miért és miképpen tettek, hogy megmaradhassanak a vad lápok közt. Meglátni borostás arcukat, a kiálló pofacsontjukon feszülő bőrt, s a dacos barázdákat a kemény homlokukon.

Találkozhatnék Pöcz Ignác ükapámmal, akinek a nevét férfi utód híján a kertaljai tó őrizte meg. Aligha akad Nyáradon fiatalember, aki meg tudná mondani, hol volt valamikor a Pöcz-tó, pedig nagyszüleik még taposták az iszapját. Ötven esztendeje (1994-ben jelent meg az írás) még kendert áztattak benne, azelőtt pedig a vizét kárászok meg compók lakták.

A szapiak sem tudják, hogy a híres halászcserda miféle talajon virult ki. No, nem a telekre gondolok, hanem a társaságra, mint alapra. Remélem, senki sem kurjantja el a felfedezés örömeivel, hogy „Ryba”. Ezt a jövevény-szót mesterségesen telepítették hozzánk, akár a törpeharcsát, s úgy kiszorította a halászbokrot, hogy annak már a híre sem él. Pedig az utolsó halászgazdát még sokan ismerték, sőt még az édesapját, idősebb Szabó Józsefet is. Ő pedig nem mástól, mint az én dédapámtól, Mórocz Alajostól tanulta a mesterséget. Mórocz dédapa a tekintélyes emberek közé tartozott Szapon, amikor halászbált rendeztek, multságukat megtisztelte jelenlétével a győri alispán is, és ugyan kit kért fel elsőként a táncba? A gazduram idősebbik leányát, Jusztinát.

Sebő Ferencné, született Mórocz Jusztina és a hét árván maradt gyermekének fényképe a párkányi szobám falán függ. A felvétel 1915-ből való,

amikor nagyapám már egy galíciai tömegsírban ölelte társai vállát. Unokáim számolgatják a nyolc szomorú embert, melyek közül a nagyobbik fiút szintén Alajosnak hívták. Nem valószínű, hogy nevét Mórocz nagyapja után örökölte volna, mert a családnak volt még egy Alajos nevű tagja, a történelem által is számon tartott Sebő Alajos, a tápióbicskei hős. Halála után született Lojzi bátyám, s amikor hirtelen ő is meghalt, nekem ajándékozta a család e szokatlan nevet.

Sebő Alajos története közismert Csallóközben, róla mintázta meg Jókai a középső Baradlay fiút. Ám a történet befejezése sokkal prózaibb volt, mint a regényben. A brünni és az olmützi börtönből hazakerült degradált honvéd alezredes feleségül vett egy özvegy kocsmárosnét, s parasztemberként élte le maradék életét, pedig azt is tudni vélték róla, hogy ő tanította meg lovagolni Ferenc Józsefet. Emlékét márványobelisk, s egy fűzfapoéta fellengzős verse, mentéjét és kardját pedig, amit kapott Kossuth Lajostól, a győri múzeum őrzi. Kevésbé ismert, hogy hűséges tiszti szolgája a jámbor strázsamester is Csilizközből való. Szapon született és ott is halt meg, Csicsay Jónásnak hívták. Nem tartozott a rokonaim közé, ami nem jelenti azt, hogy ne gondolnék rá tisztelettel.

Egy népdal nyomában

Mindig hiányoltam, hogy Csilizköznek nincs saját népviselete. Később rájöttem, hogy dalok sem igen születtek mifelénk. Ma viszont kettőt is énekelnek előszeretettel a kórusok. egyiknek a szövege a medvei laposokat hozza szóba, másik pedig a patasi macskasütéssel neveteti meg a közönséget. Hogy ki vesztette el a kalapját a medvei lapon, azt már nehéz lenne kinyomozni, viszont a macska-históriát annál könnyebb. A mai szövege hamisan hangzik, legalábbis nekem, de lehet, hogy másoknak is. Hogy miért, arra akkor jövünk rá, ha gondosan szemügyre vesszük a szavakat.

Íme a strófa: „Patazon, macskát sütnek rostélyon, úgy viszik át Balonyba, a nagy lakodalomba...”

Kezdjük azzal, hogy a csilizköziek – így a patasiak is – soha nem Balonyba, hanem Balonyra mentek. Ha mentek, mert nem igen volt útjuk egymás felé. Ma se köti össze a két községet országút. Mit is kerestek volna egymásnál, hiszen Patas lakossága szinte kivétel nélkül református, Balonyé pedig katolikus; ezért közöttük házasságok aligha kötöttek. Viszont szívesen házasodtak össze a szapi és a patasi fiatalok, persze, ha a szülők is úgy akarták.

Történt egyszer, valamikor a századforduló tájékán, hogy egy szapi legény szülei elmentek háztűznézőbe Patasra, és vitték magukkal Bazsó Imrét is násznagy-jelöltnek. Imre bátyám – joggal nevezem így, hiszen dédanyám testvéröccse volt – ha lehetett, mindenből tréfát csinált. Ő tömte meg lopva a lüke Miklós (öccse) pipáját is puskaporral, ami magában nem

lett volna különös eset, hiszen mások is kaphatók voltak hasonló csínytevésekre. Csakhogy Miklós folyton az ángyi (nagybátyám vagy bátyám felesége; megszólítása: ángyi) konyhájában lesve, mikor fő meg a tészta. Ángyi a sodrófával mellbe lökte az ütődött legényt, mondván: – Puff! – S ebben a pillanatban robbant a pipa. Miklóst élete végéig nem lehetett meggyőzni, hogy nem az ángyi lötte meg a sodrófával.

Visszatérve a leánykérőhöz, miért, miért se, a szapiakat nem várta senki Patason. A lányos család éppen krumplit szedett fel a veremből, hátul, az udvar végében, amikor megérkeztek a nem várt vendégek. Arra sem méltatták őket, hogy tudtukra adják, nem kívánatosak.

Mikor bementek a házba, már sejtették, hogy valami nincs rendjén, mert egy teremtet lelket sem találtak bent. Ám hogy nézett volna ki, ha ünneplő ruhában elkezdenek az udvaron keresgélni, vajon hová tűntek a háziak? Letelepdedtek a konyhaasztal köré, és vártak. Vártak és hallgattak, majd csak lesz valami, de semmi egyéb nem történt, minthogy besündörgött hozzájuk a macska és kedvesen hozzádörgölözött a leánykérők lábához. Ezt az állatot markolta fel Imre bátya és tette az asztalra, hogy: – „No, egyetek!” Az esetnek hamar híre ment, s belőle kerekedett ki a következő falucsúfoló mondóka:

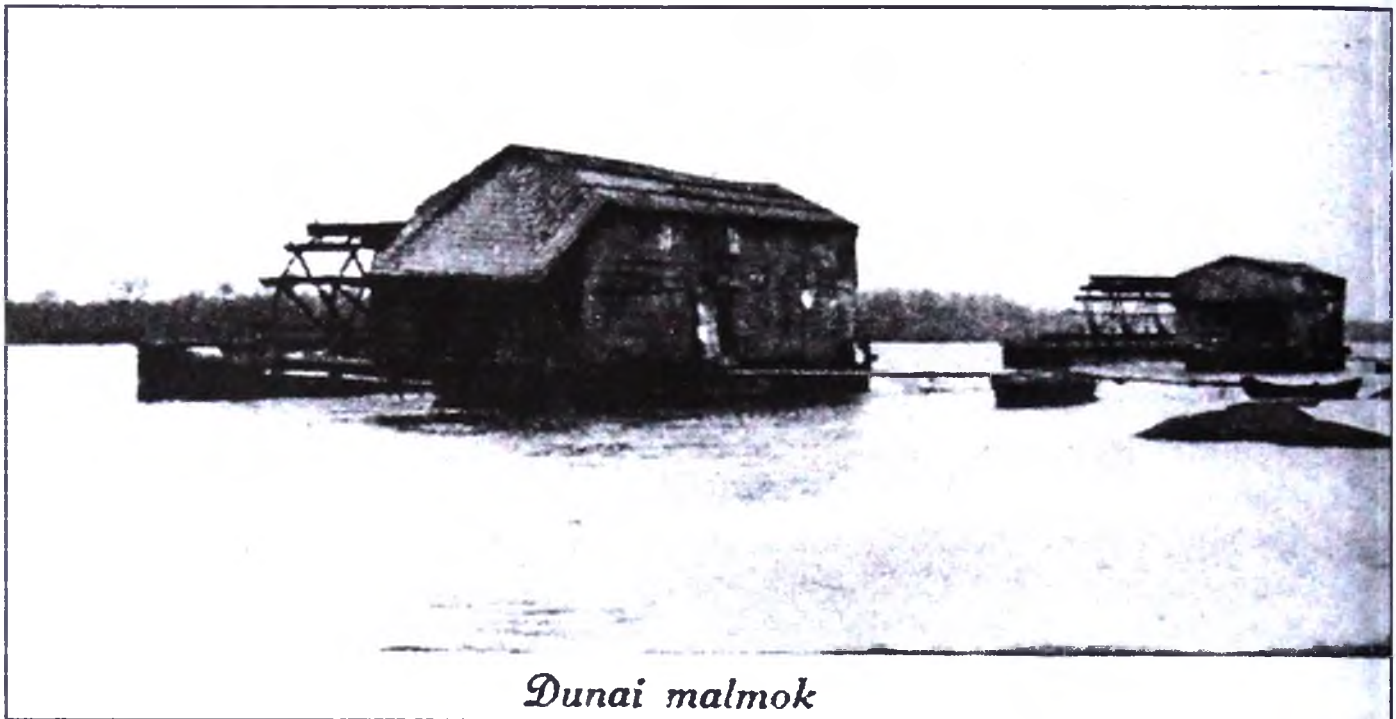
„Patason, macskát sütnek rostélyon, a szapiak ott lesik, meg se sütt, má megeszik...” A szöveg szájhagyományként őrződött meg, s pár évtizede még minden nyáradi gyerek ismerte. A háttérét már kevesebben, ami nem csoda. A dal mindettől függetlenül él, kiváló alkotás és semmi szándékom csipetnyit is elvenni művészi értékéből.

A „mónárok” veszedelme

Azt mondják, ha az ember vízről álmodik, betegség kerülgeti. Persze, ez csak amolyan falusi babona, melyet egykori álmoskönyvekből betűztek ki a hajdani öregek, s azóta szájról szájra jár. Mostanában sokat lubickolok vízben, mély, sebes sodrású folyóban, és általában nem jó szántamból ugrom bele, hanem belepottyanok. Valahogy úgy, ahogy az egykori molnárlegény tántorodhatott meg a viharban, s aztán soha többé nem látták őt.

Veszedelmes híd volt az egy szál deszka, mely még én alattam is lengett, pedig pehelykönnyű gyerek voltam.

– Ne félj! Nézz előre, biztosan rakd a lábaidat! – biztatott Édesapám. Úgy tettem, ahogy mondta, különben óhatatlanul a halál fia vagyok, hiszen még úszni sem tudtam, a víz tele volt kavargó forgókkal. A malom óriási kereke meg csak egykedvűen nyikorgott, dúdolta mélabús dalát, miközben makacsul forgatta a vastag tengelyt.



Dunai malmok

Az utolsó két malom, előtérben a deszkabejáró

- Már csakkét malom van, pedig valamikor hat volt – mondta Édesapám.
- Ott himbálóztak a kisházak előtt. Azokból is csak három maradt mutatóba. A többinek meghalt a gazdája, a házikókat pedig elmosta a víz.
- Gábor bácsinak is volt malma – jegyezte meg sejtelmes rezdüléssel arcán Édesanyám, de Gábor bácsi úgy tett, mintha nem hallotta volna. A sakkfigurákat nézte mereven, különösen a lovat, meg a futót. (Csekes Béla tiszteletes úr sakkpartnere volt Lőrincz Gábor.)
- Neki malma volt? – kérdeztem, amikor elment. – Hiszen ő úriember, ügynök...– Egyszer fönt, egyszer lent van a kerék, ahogyan a sors intézi – bölcselkedett „körösztapám”. – Ha a malmát nem töri össze a jeges ár, talán még máma is mónár vóna...

Vasárnap délutánonként a Szabad Európát hallgattuk, a „szívküldit”, ötvenhat után. „Kecske küldi gidának” – hadarta a szpíker. A világgá szaladt vőlegény üzent az otthonhagyott menyasszonyának. – E meg olyan nóta, mint a mónárok veszedelme – Üsd el jól, verd el jól! – nevetett a zeneszámmon néném. S én, aki sohase láttam jeges árt, el tudtam képzelni, milyen az, ha a molnárokat veszedelem éri. Recseg-ropog a hajó, a kerék kibillen egyensúlyából, a kötelek elszakadnak, s egy darabig még hanyódik a bárka a jégtáblák között, míg végképp darabokra nem hull, s a roncs maradványait is elnyeli a folyvást éhes Duna. A törmelékkel bekebelezi a maradék örletnivalót, a pár zsák nulláslisztet, meg a fertálynyi korpát

A két utolsó malmot nem érte ilyen kár. Egyiket partra emelték, vízi kerékét pöfögő Diesel-motorral cserélték fel, másik egy ideig dacolt a korrallal, mígnem egy reggel az a hír járta, hogy a „mónár gyerekeket” valami fényes furcsaság riogatta éjjel, s hiába kiabáltak segítségért, senki sem hallotta,

míg aztán a suhogó valami Vidacsra felé vette az útját és eltűnt. – Tüzesember vót a – földelte le a történetet „körösztapám” a cseréppipa mögül. S aztán, mintha mi sem történt volna, a sok évtizedes malmos világot, akár az öregember szemét a szürkehályog, befutotta az idő.

Megjelent, mint Madban a „gëríny”

Mi közünk volt Madhoz? Mondhatnám, semmi. Mad nem tartozott a csilizközi falvak közé, lakói tűzifáért ritkán jöttek felénk, „pantot”, azaz kötőnek való sást pedig a hani laposban (a csilizradványi Han mocsárban) szedtek. Házasságok révén sem keveredtünk össze a madiakkal, ám a községük neve, ki tudja miért, mégis közöttünk élt.

Ha tavasszal a nagylányok fűzfasípot faragtak nekünk, apró fiúgyerekeknek, a fakérget mégis ezzel a kurta mondókéval puhították: „*Szójj, szójj sípom, téli, nyári lakatom. Ee mennik én Madba, csontot szopogatnyi, tényírokot nyalogatnyi...*” S közben a madi bicsak nyelével ütögették a körülnyalogatott nyers botot.

A madiak nem szerették, ha a bicsakkal heccelték őket, vagy csak megjátszották a haragost. Mert néha nekik is jól jött egy kis hajcihő, ami általában úgy kezdődött, hogy valamelyik szomszéd falu legényei átruccantak Madba, megrázni a kocsmá előtti májfát (májusfát), hadd potyogjon róla a bicsak. Ezzel azt fejezték ki, hogy a tarkanyelű, olcsó vásárfia nem zseb-kés, hanem csak amolyan fán termő gyümölcs, mint a duráncai szilva, csak le kell rázni, ha megérett. Abban a lassan ballagó szekeres világban néha ilyen csacsckaságok tették elevenebbé az életet.

Még egy rég elfelejtett szólás is járta mifelénk Madról, melyet nemrég hallottam Édesapámtól. A már rég nem élő, fura falubolondjait jártuk körül, meg a tarka, nevetésre ingerlő történeteiket, melyek évtizedeken át szórakoztatták a falvak lakóit. Így emlékeztünk meg Nyárad örökös bojtárjáról, Geríny (Görény) Pistáról is. Azzal gúnyoltuk, ha kellő távolságra voltunk az ostorától, hogy „*Geríny a csökön!*” (csök = fatuskó), mert úgy mozgott, mint akit derékon vágta. Később megtudtam: Vida István volt a tisztességes neve, valamelyik távoli faluból vetődött ide.

– Miért volt Geríny, ha Vidának hívták? – kérdeztem a régmúltról sokat tudó Édesapámat, Csicsay Mihályt?

– Megkérdezték első gazdáját, Gróf Istvánt, hogy ki az új bojtárja és honnan való, ő így felelt: „*Mittudomén Pista. Megjelent nálam, mint Madban a gëríny...*”

Inkább a hit, mint a birtok

(Innentől megint a szerző folytatja a helytörténetet).

Az egész Szigetközt, de még Medve községet is birtokló Héderváry családot Lajos király 1521-ben megfosztotta jószágaitól, és a birtokokat Bakics Pálnak adta. Bakics az ágostai hitet vallotta, ezért úrbéreseit is e tanok elfogadására kényszerítette. Később fordult a kocka, a Héderváryak 1600 körül visszanyerték birtokaikat, majd Héderváry János, mint győri kanonok, Vámos helység lakosságát és határát a Győri Káptalannak mise-alapítvány címén átengedte. A káptalan, mint katolikus egyházi testület, nem engedhette meg, hogy úrbéresei más hiten legyenek. Az új földesúr felszólította Vámos, Szabadi és a környékbeli falvak lakosságát: záros határnapig vegyék vissza a római katolikus hitet, vagy vándoroljanak el. A lakosság egy része visszatért a katolikus egyház kebelébe. Másik része Csallóköz kevert hitű falvaiban – Szapon, Patason, Radványon, Kulcsodon, Csicsón, Füssön, Izsapon, Kis- és Nagy-Kesziben, Kolozs-Némán, Ekelben, Nemes- és Vár-Bogyán, Ekecsen, Alsó- és Felső-Gelléren, stb. – telepedett le,

Ekkorra tehető a vámosi plébánia keletkezése. A földesúri kényszer hatására történt rekatolizáció előtt azon katolikus jobbágyok, akik hűek tudtak maradni hitükhöz, vagy Győrbe gyalogoltak misét hallgatni, vagy az ásványi templomot és plébánosát keresték fel. Ugyanis: akkoriban Szigetközben csak Ásványon létezett római katolikus pap.

Mivel Vámost csekély számú katolikus lakta, és a kelet-szigetközi falvakban is meggyérültek a római katolikusok a Bakicsok erőszakolta protestantizmus következtében, Vámos plébánia létesítéséért folyamodott. A kérés hamar teljesült. Szabadi, Nagyabajcs, Kisabajcs, Bácsa és Szögye helységek ezután a vámosi plébániához tartoztak. Sőt, az új egyházközségen és filiáin túl, a vámosi plébános még a Duna túloldalán található Medve község katolikus lakóit is hívei közé fogadta, hiszen ők is a Héderváry, majd a Bakics féle, aztán megint a Héderváryak örökébe házasság által lépett Viczay család földesúri uradalom jobbágyai voltak.

Ezért nem voltak Medvén protestánsok, majd a szétválás után reformátusok. Balonyon meg azért nem terjedhetett el az új hitvallás, mert ez a csilizközi község már évszázadok óta a Győri Káptalan jobbágyfaluja volt.

Ugyanakkor számos más közeli és távolabbi község lakói kénytelenek voltak megmaradni a földesuraik hitén. Például a Nyulak-szigeti, majd onnan a törökök miatt kimenekített, aztán Pozsonyban és Nagyszombatban otthonra lelt clarissa-apácák voltak a földesurak Patason; a katolikus Illésházy grófok és utódaik uralták Radványt és részben Nyáradot; a Pannonhalmi Főapátság birtokolta a Duna-menti és a beljebb eső Komárom vármegyei községeket.

Am ahogy megerősödtek ezekben a falvakban a curialista nemesek, úgy gyengültek meg a katolikus egyház földesúri pozíciói. Aztán a szabad fele-

kezetválasztási jogú nemesek azzal bosszulták meg a korábbi egyoldalúságot, hogy levetették hitbéli korlátokat, és felvették a református hitet.

Az apáca-birtok Patas szinte teljesen, az Illésházy-birtokú Radvány félig, a Pannonhalmi Apátság bírta Kulcsod szintén egészében felvette a református hitet. Hasonló helyzet alakult ki Csicsón, Füssön, Izsapon, Kis- és Nagy-Kesziben, Kolozs-Némán, Ekelben, Nemes- és Vár-Bogyán, Ekecsen, Alsó- és Felső-Gelléren, stb.

Kivételt ezen a tájon csak a nemes-község kiváltságát élvező Szap képezett: a szabad rendelkezésű helységben zavartalanul elterjedhetett az új vallás. De itt is akadtak visszakatolizálók az 1800-as évek második felében. A Szap-Nyáradai Református Egyházközség történetében gyakran előforduló, erősen hithű református Ecsy család például teljesen, a Hölgye és Miklós családok pedig részben visszatértek a római katolikus hitre. Ez a felemás helyzet főleg a Nyáradon élőkre vonatkozik.

Az 1900-as évek elején a szapi Hölgye József, a nyáradai Hölgye Antal és Hölgye Lajos már katolikus volt; a nyáradai Hölgye István családja pedig maradt református. A szapi és a nyáradai Miklós családok maradtak reformátusok, kivéve a nyáradai Miklós Gábor családját. Hogy pontosan mikor és kik tértek át egyik, vagy másik hitre, azt a szerző nem tudta kideríteni főleg azért, mert a nacionalista csehszlovák hatóságok a magyar lakosú helységek anyakönyveiből – vallási hová tartozásokkal nem törődve – kivágták az 1895 előtti időket tanúsító lapokat. Azóta is hiányoznak!...

Azt azonban feltétlenül meg kell említeni, hogy az ezen helytörténetben vezérfonalként húzódó Bartalos család továbbra is erős vára maradt a református hitnek.

Tóparti „nádfedeles”, meg a halászcsárda

Az 1990-es évek elejétől nagy a forgalom a Kovács-tó Nagygyöp felőli végén. Felépült Bartalos Irma nádfedeles csárdája. Különösen tavasztól ősziig foglaltak a fapadok a szabadtéri nádfedél alatt. Gyakran látni magyar rendszámú autókat is a csárda előtt, de nem biztos, hogy a sörözés miatt. Ekkoriban lett „nemzetközileg” is híres a Bartalos-féle húsbolt. Még Magyarországról, főleg Győrből is átjártak és egy évtized múltán is átjárnak a gusztusos – és a magyar viszonylatban olcsó – húsok vásárlására.



Szapon, a jellegzetes Duna-menti községben 1967 óta fogadja vendégeit a nevezetes halászcsárda. 1977-től a Kis utcai *Vass Gyula* vette át a csárda bérleti jogát és vezetését (bár még 1991-ig a štupavai állami gazdaság birtokolta). Az új főnök az étlapot gazdagító, hagyományos halétel-specialitások mellé baromfi-húsból készített fogásokkal – ilyen a csirke-májjal töltött palacsinta – bővítette a kínálatot. Ez a fenséges eledel rövid

idő alatt befutott, és idevonzza az ínycsemet messzi tájakról is. De mégis a hal az igazi! Öregbíti a csárda hírnevét a remek halászlé, aminek a receptjét hét lakat alatt őrzik, senkinek el nem árulná a séf. Van miért visszatérniük a vendégeknek: a kerthelyiségben kellemes környezetben fogyaszthatják a specialitásokat. A választék bőséges, ki-ki ízlése szerint választhat az étlapról tányérjára sokféle módon elkészített pontyot, fogast, pisztrángot, harcsát, csukát vagy kárászt.

A szapi halászcserda egyszerre akár száz vendéget is képes fogadni, ellátni enni-innivalóval. Tehát lakodalmak, ünnepi rendezvények, összejövetelek számára is kiválóan alkalmas. Nem véletlen, hogy azóta is gyakori helyszíne a hangulatos lagziknak. A Dunán érkező túravezetők is kikötnek Szapnán, hogy a nemzetközileg is hírneves csárdát és vendéglátását megismerjék.

A zenés hétvégek pedig a szórakozást, kikapcsolódást és a jókedvű mulatást keresőket is várják. Vass Gyula igyekszik minden lehetőséget megragadni a halászcserda – és közvetve Szap község – népszerűsítését. Ilyen alkalom volt Dunaszerdahelyen az 1993. évi Csallóközi Vásár. A vásári forgatag szeme láttára, főleg orra előtt főzték a halászlét, sütötték a halat, az illatok pedig minden reklámnál jobban hatottak az emberek ízlelő szerveire.

Új lelkész a Szapon

1964. május 21-én, 83 éves korában elhunyt *Csekes Béla* tiszteletes úr, azóta hiányolták az állandó lelkészt a szapi-nyáradi reformátusok. De végre, 32 esztendő hiány után, ünnepelhetett a Szap-nyáradi Református Egyházközség.

1996. május 12-én *dr. Mikó Jenő*, a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház püspöke ünnepélyes istentiszteleten kibocsátotta lelkipásztori szolgálata Borsický Juditot. A tiszteletes úrnő Budapesten, a Hittudományi Főiskolán szerezte meg diplomáját.

Van-e rangja a tudásnak?

A szapi Soós Tibor érdekes, főleg a szlovákiai magyarok helyzetére jellemző választ adott a kérdésre: – Tavaly érettségiztem, de miután „helyszűke miatt” nem vettem fel a pozsonyi Komenský Egyetem pedagógiai karára, keresem a helyemet az életben. Egyelőre nehezen indul: nem tudtam elhelyezkedni sehol sem. Munkanélküli lettem. jelenleg segélyből és alkalmi munkákból élek. Ennek ellenére azt mondom, mégis érdemes volt tanulnom, mert a tudás sohasem lesz kárára az embernek.

Címeravatás és zászlószentelés

Valaha minden falunak, amely adott magára, volt saját címere és pecsétje. Szap különbözött a többtől. A hét csilizközi község közül 1848 előtt hat többé-kevésbé jobbágyfalu volt, egyedül Szap büszkélkedhetett a nemesközség rangjával, és ezt tükrözi a címere is. Balonynak, Radványnak, Patasnak és Kulcsodnak – bár lakták nemesek is – csak jobbágycímereik (ekevas és csoroszlya, illetve evezőlapát és csáklya) voltak. Medvének jobbágy- és nemesi címere is akadt, ezért a falu polgármestere az egykori nemesközség címerét – két lábra állt, kardot tartó medvét – választotta. Nyárad lett volna a legkönnyebb helyzetben, hiszen kétféle nemesi és egyféle jobbágycímere is volt, de mégis az ekevas és a csoroszlya közé tett búzakaraszokat ábrázoló jobbágyfalu címerének megújítása mellett döntött a képviselőtestület.

(Azóta már mind a hét csilizközi község mindenfelőli bejáratánál a megújított falucímerek köszöntik az érkezőt. Sőt, a szerző még Nagymagyar és a több falut egyesítő Illésháza címeres pecsétlenyomatait is megszerezte, s azok alapján az előljáróságok elkészítették a címereiket, és azok azóta a falvak bejáratai előtti táblákon díszlenek.)

Zászlószentelés 1997. augusztus 30-án, szombaton 11 órakor Szapon a történelmi múltú reformátusok műemlék-jellegű templomában. A nép – a katolikusok is – az Isten házába igyekeztek e jeles napon. A kétféle hitet vallók évszázadokon át békésen éltek egymás mellett, és most, a címerszentelő ökumenikus istentiszteleten is együttvoltak. A tiszteletes úrnő és a plébános úr áldásért fohászkodott Istenhez, amely mindkét felekezetteliek számára ugyanaz. Az Isten házában cserkészek tartották a címet és zászlót, Szap szimbólumait. A lobogóra Bartal Imréné zászlóánya kötötte az első szalagot. A két lelkész ugyan másképpen, de azonos szándékkal áldottaszentelte meg a jelképeket.

Zászlófelvonás. A templomi szertartások és a Magyar Himnusz eléneklése után a nép a szomszédos község háza elé tódult. Bemutatták Szap jelképeit és a zászlórúdhhoz vitték a község új lobogóját. Felvonása előtt, alkalomhoz illő szavalat után, két emlékbeszéd következett.

Elsőként Bartal Imre, Szap polgármestere szólt:

Tisztelt vendégeink, polgártársak, kedves jelenlevők!

Köszöntöm mindnyájukat a zászlófelvonó ünnepünkön. A mai nap ünnepként íródik be Szap község történetébe. Nagybetűs ünnep ez, melyre abból az alkalomból került sor, hogy egy 19. századbeli pecsétlenyomat alapján Szap községnek címere lett, melyet büszkén vallhat magáénak mindenki. A címerünk mellé elkészült a község zászlója és pecsétje is. A Szlovák Köztársaság Belügyminisztériuma címerügyi bizottsága jóváhagyta Szap község címerét és zászlóját, és S-137/97. szám alatt bejegyezte a címertárba.

Felemelő érzés számunkra, hogy Budapesten, a Magyar Országos Levéltárban falunk címeres pecsétje található volt. Az szolgált alapul a heraldikai bizottságnak a címer és a zászló megtervezéséhez. A határozat érvénybe lépése után, a község önkormányzata használhatja saját címerét, zászlóját és pecsétjét. A történelem az írásos emlékek alapján határozza meg egy település létét. Az írásos emlékek Szap községről már 1256-tól megtalálhatók, tehát háromnegyed évezreddel ezelőtt már létezett egy Szap nevű település a Duna partján. Címeres pecsétünk arra utal, hogy Szap nemes község volt. Az *N* betű a nemeseknek kijáró *Nagyságos* rövidítése. Településünket jobbra egytelkes nemesek lakták, határunk zöme mégis a Héderváry és a Viczay grófok uradalmához tartozott.

A falu életében mindig meghatározó volt a földrajzi fekvése. A Duna és az erdők megélhetést nyújtottak az itt lakók számára. Elődeink földművelés és fakitermelés mellett halászattal, molnársággal, hajózással, aranymosással, takácsmesterséggel is foglalkoztak. A készülő falutörténet feldolgozza a kor akkori mesterségeit is.

Bemutatom szimbólumainkat.

Szap község címere: zöld pajzsban: ezüst színű, szárakkal összefonódó pálmaágak között, arany színű nyitott, ötágú korona; felette ezüst színű, kardot tartó páncélos kar. *Szap község zászlaja:* három, hosszanti sávra osztódik; a sávok a címer alapszíneiből erednek. Ezeket a belügyminisztérium határozta meg azon okból, hogy több községnek ne legyen azonos zászlaja. A zászló színösszetétele: egynegyed rész sárga, egynegyed rész fehér, kétnegyed rész zöld színekből tevődik össze.

Ma, amikor ökumenikus istentisztelet keretében a községi szimbólumaink felszentelésére és megáldására került sor, főhajtással tisztelgünk a múltnak. Azoknak, akik alapot teremtettek itt, ezen a területen, mai létünkhöz. Az évek sodrásai hasonlóak a víz sodrásához. Hol lassan, csendesen, a megszokott mederben folydogál, máskor áramlatok, viharok ragadják el, kilép medréből – tör és pusztít. Községünkön is sokszor átvonult a pusztítás elemi károk – tűz és víz – formájában, valamint a történelem sorscsapásait is megszenvedte a falu.

Bízom benne, hogy a felszentelt szimbólumok láttán öntudatra ébred minden mai és jövőbeli lakosunk, és büszkén, bátran vallja magáénak a szimbólumokat. De ezek a csak a községhez kötődő jelek ne az önteltség, a nemzeti elvakultság jelképei legyenek, hanem a népek és nemzetek békés együttélésének, együttműködésének lehetőségét is tükrözzék. Legyenek hát falunk történelmi jelképei ezentúl jelzői mindannak, amik Szap múltjára vonatkoznak, Szapra jellemzőek és Szapról származnak. Az önkormányzatosság elve alapján rendelkezzen a megújult címerünkkel, zászlónkkal és pecsétünkkel a község mai és jövőbeli önkormányzata, és általa Szap mindenkori népe. Ne engedjük értékeink bitorlását, megalázását vagy meggyalázását senkinek. Védjük, becsüljük ezeket, tekintsünk fel rájuk később

is olyan tisztelettel, mint ma. Tudatosan érezzük később is: ez a címer és ez a zászló a mienk! Azoké, akik itt éltek, élnek és élni fognak!

A mai címer- és zászlóavatás és utána programsorozat, az esti népmulatság lehetőség arra, hogy utat találjunk egymáshoz. Régi hagyományainkhoz híven, az egész falu együtt ünnepeljen és vigadjon. Kívánok mindnyájuknak jó egészséget, békés, boldog napokat és jó szórakozást.

Az ünnepélyes zászlófelvonás után, felkérem Végh Ferenc helytörténész urat, tartsa meg ünnepi beszédét.



Tisztelt vendégek, és szülőfalum kedves lakói!

Először önmagamról szólok, hiszen sokaknak már be kell mutatkoynom. Még a most ötvenéves szapiak sem ismernek. Ugyanis: fél évszázada annak, hogy el kellett hagynom szülőföldemet. Pedig itt születtem Szapon, a községházától Nyárad felé, száz méterre állt az egykori Hangya Fogyasztási Szövetkezet, amelynek hátulsó szobáját lakták szüleim, és ott születtem én. Az a ház már nincs meg, helyén új épület áll. Ez is jelképezi az idő múlását: a régi eltűnik, új kerül helyére. Ahogyan én őrzöm szívemben egykori szülőházam és szülőfalum emlékét, Önök is zárják szívükbe Szap történelmét.

Hogy pontosan mikor is keletkezhetett ez a település, amelyből a mai Szap kialakult? Valószínűleg sohasem derül már ki, hiszen az őslakók aligha készítettek erről feljegyzést. Csak a helységnév feltűnésének írásmódját és időpontját ismerjük. A Codex Diplomaticus Patrius nevű okmánytár egyik, 1256-ban kelt oklevelében olvasható ez a latin nyelvű mondatrész: „Nobilia de Scap...” Tehát 1256 a felismerhető helységnév első feltűnésének éve, ezért ennek tudatában: *Szap „születési éve” 1256!*

A Magyar Tudományos Akadémia levéltárában és a Magyar Országos Levéltárban olyan oklevelek találhatók, amelyek Szapot említik. Egy 1277-ben kelt oklevélben például egy „*Szapi Pamlen*” nevű emberről tett említést az oklevélíró. Az 1200-as években többször és többféle írásmódban szerepelt még e település neve. Például a Codex Arpadianus Continuatus nevű oklevéltár 1289-es keltű oklevele arról ad hírt – latinból magyarra fordítva -, hogy a Győr várispánsághoz tartozó „Zopy” nevű helység a kiváltságos nemesek községe. Az, hogy a különböző korokban írt oklevelekben különféleképpen szerepel a helynév, nem számít. Magyarázata egyszerű: a hajdani íródeákok jobbra olasz, francia, német, vallon, flamand, stb. anyanyelvű szerzetesek voltak, akik latinul kitűnően tudtak írni, de magyarul nem értettek. Tehát a fülüknek idegen hangzású magyar személy- és faluneveket úgy írták le, ahogyan hallani vélték, amilyen betűkkel azokat visszaadni gondolták. Más nemzetiségű biztosan nem tudná helyesen leírni e drága négy betűt – *SZAP*.

Szap: rövid és megfoghatatlan név. Hogy mit jelent Szap? Pontosan nem tudjuk, hiszen nem ismerhettük meg az első őslakókat, akik ezt a nevet adták településüknek. Az etimológiai elemzés, azaz szófejtés szerint Szap ősi magyar személynév volt, amit a tipológia tudománya, a névtípusok elemzése szintén megerősít. A chronológia tudománya, a keletkezés elemzése a X. és a XII. század közé teszi a település keletkezését. A későbbi oklevelek még Dienes-Szapia, Alsó-Szap, Felső-Szap, Kis-Szap, Nagy-Szap, Nemes Szap helyneveket is említenek.

Azt se tudjuk, hogy Szap legősibb helye hol is lehetett. A mai Szap egy része ott állt, ahol most a Duna folyik, az 1886-ban kezdődött mederkialakításkor elvették a község egy részét. Azelőtt a Töklevéli Duna-ág néven ismert víz volt a főág. A mederkotrásakor eltűnt falurész utolsó tanúi az idősebbek által még ismert „kisházak” voltak.

Az ősi oklevelek arról tanúskodnak, hogy Szap *nobilia*, *nemes* helység volt. Ezért vésették rá őseink a helység címeres pecsétnyomójára: *NS. SZAP KÖZSÉG*, azaz *Nagyságos Szap község*. A most megáldott és felszentelt címer azon pecsétlenyomat alapján készült, amelyen két babérág íve között királyi korona, fölötté lovagi páncélos kar kivont kardot tart, és ezek fölött félkörben a *NS. SZAP KÖZSÉG*, majd keresztben *PECSETJE* olvasható.

Nemes Szap község valamikori hadnagya tudatosan vésetett ilyen pecsétnyomót. Nem árt tudni: a jobbágyok falujának élén állót bírónak, a nemes község élén álló személyt hadnagynak nevezték. Mikor vésték ezt a pecsétnyomót? Nem tudni. De azt igen, hogy lenyomatát Budapesten, a királyi várban székelő Magyar Országos Levéltárban kutatva, az úgynevezett Altenburger-Réső pecsétgyűjteményben találtam meg. Elkészítettem ezen pecsétlenyomat fényképét, és annak alapján tervezette meg Bartal Imre, Szap község polgármestere azt a címet – és annak „törvényes színeiből” összeállítva azt a zászlót -, amelyet az előbb áldottak meg, szenteltek fel lelkészeink.

A heraldika, a címertan tudománya alapján állítható: a szapiak egykor kardjukkal, vitézségükkel érdemelték ki valamelyik (talán éppen egy Árpád-házi) magyar király címer-adományozását. A címerünk jelképei megszabták zászlónk színeit. Az *arany* – a királyi korona – *sárga*; az *ezüst* – a két palmaág, a lovagi páncélos kar és a kard – pedig *fehér* színben jelenik meg. Ehhez az erdőket, mezőket kellett alapul vennünk, és máris megvolt a harmadik szín, a *zöld*.

Szap léteben mindenkor meghatározó szerepet vittek a nemesek. Hogy kik voltak itt a kiváltságos és nagyságos nemesek? Majd a rövidesen megjelenő *NEMESEK FALUJA: SZAP* című könyvemből kiderül...

(De Szap községnek négy évig nem volt rá pénze, a több mint 700 gépírásos oldalnyi kézirat a községházán fekszik. Ezen könyv kézírata már zömmel új anyagokat tartalmaz.)

Újságcikkek a címer- és zászlószentelésről

Árpád-házi korona Szap címerében címen adott előzetes ismertetést a Kisalföld (Győr, 1997. augusztus 27.): – Ezer esztendőn át Győr volt a székhelye a Tó-Sziget-Csilizköz nevű járásnak. A Duna menti Csilizköz hét falujának (Medve, Kulcsod, Balony, Csilizradvány, Csilizpatas, Csiliznyárad és Szap) lakói még II. József által sem hagyták magukat elszakítani Győrtől és a Szigetköz népétől. Ez csak Trianonban sikerült. De a csilizköziek manapság is annyira kötődnek Győrhöz és környékéhez, hogy rokonlátogatásra, moziba, színházba, vásárolni és még piacra is sűrűn átjárnak.

Csilizköz faluja, Szap (légvonalban 14 kilométerre van Győrtől) a Codex Diplomaticus Patrius egyik, 1256-ban keletkezett oklevelében tűnt fel először „Nobilia de Scap...” latin mondattöredékben. Tehát már feltűnésekor nemes – *nobilia* – helységnek számított. Mária Terézia idején a Tó-Sziget-Csilizköz nevű járás egyetlen községe volt, amely – a kiváltságos lakói jóvoltából – nem került be az urbáriumba. Azóta a kiváltság és a jómód eltűnt Szapról, de lakói arra méltán büszkék, hogy falujuk címerét ma is babérkoszorúval keretezett Árpád-házi korona ékesíti, amely felett egy páncélos vitéz kardot tartó karja jelképezi: Szap őslakói vitézségükkel vívták ki önmaguknak és községüknek a nemességet.

A Szlovák Köztársaság belügyminisztériuma jóváhagyta Szap (Sap) község újraterveztetett, a régivel megegyező címerét (a heraldikai hatóság elcsodálkozott az Árpád-házi korona láttán, de győzött a tudományos érvelés!) és a sárga-fehér-zöld színeket viselő zászlaját. E jelképek megáldására, felszentelésére augusztus 30-án kerül sor a református templomban, ökumenikus istentiszteleten. Az egész napos vigasság teszi teljessé a falunapot, amelyre hazalátogattak az elszármazott szapiak és csilizköziek.

Szapi ünnep címmel, a *Csallóköz – Žitný ostrov* nevű hetilapból: Újabb csallóközi községben, a több mint fél évezredes Szapon avattak községi jelképeket 1997. augusztus 30-án. A meghitt avatóünnepség, melyen részt vett a falu apraja-nagyja, a helyi református templomban vette kezdetét, ahol ökumenikus istentisztelet keretében avatta-szentelte fel a zászlót és a címert a református és a katolikus lelkipásztor. Az istentiszteletet követően Bartal Imre polgármester tartott ünnepi beszédet a községháza előtti téren és sor került az ünnepélyes zászlófelvonásra. A Magyar Koalíció nevében Bugár Béla, az MKDM elnöke köszöntötte a jelenlévőket. Az ünnepség sportdélutánal és szabadtéri népmulatsággal folytatódott.

Még az Árpád-házi királyoktól kapták. Címer és zászló címmel írta az *Új Szó* (pozsonyi napilap): Babérkoszorúval keretezett Árpád-házi korona, felette egy páncélos vitéz kardot tartó karja: így néz ki Szap község címere, és a sárga-fehér-zöld színű zászlóval egyetemben ökumenikus istentisztelet keretében a múlt szombaton szentelt fel a helyi református templomban Borsiczky Judit szapi református lelkész és Benkocs Gábor balonyi katoli-

kus plébános. A címert a község szülötte, Végh Ferenc győri helytörténész Budapesten, az Országos Levéltárban, egy 19. századi okiraton fedezte fel. Ennek alapján tervezte meg Bartal Imre polgármester azt a címert és zászlót, amelyet a szlovák heraldikai bizottság jóváhagyásával a falu ezentúl használni fog.

Szombaton ünnepélyesen felvonták a falu új, Novák Ágota komáromi textilművész által tervezett zászlaját is. Ebből az alkalomból Végh Ferenc elmondta: a címer elemzése arra utal, hogy a helység a nemességét még az Árpád-házi királyoktól kapta, karddal, vitézséggel érdemelte ki azt.

A Magyar Koalíció nevében Bugár Béla, az MKDM elnöke buzdította a község polgárait további helytállásra. Szombaton, a borongós időjárás ellenére falunappal folytatódott a hagyományteremtő ünnepség. Bartal Imre polgármestertől megtudtuk: az önkormányzat kezdeményezésére ezentúl Szapon augusztus utolsó szombatján, minden évben falunapot tartanak.

A „Köztársaság” című lapban képekkel illusztrált cikk jelent meg Szapról. Nem volt benne köszönet: az elfogult szerkesztők botránnyosan eltorzították az előre megadott magyar adatokat.

Szapról, 1990-től

Krónikás adatok híján a szerző, innentől már „én”, megpróbáltam összeszedni azokat a morzsákat, amiket az újságokból és más, főleg saját „forrásaimból” ki tudtam mazsolázni.

1994-ben Szapon, a *független* jelöltként indult Bartal Imrét ismét megválasztották polgármesternek. Március 14-én este történt: a Tóparti vendéglőben egy várkonyi férfi randalírozott, és 3 ezer korona kárt okozott. A 24 éves szapi F. I. az óvodából készpénzt és Hifi-tornyot lopott. A könyvtár állománya: 3799 kötet. Sajnos, kevés a helybeli munkaadó: a lakosság 14,03 %-a volt munkanélküli.

1995. július 29., este 22 óra 40 perckor: autóbaleset Szapon. Egy kulcsodi lakos gyorsajtás miatt letért az útról és egy betonkerítésnek ütközött, két súlyos sérülést okozva. A könyvtár állománya: 3851 (gyarapodás egy év alatt 62) kötet. A lakosság 13,67 %-a volt munkanélküli.

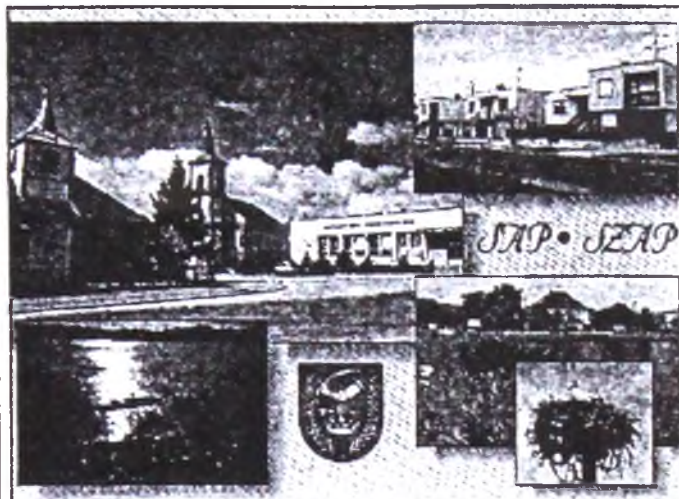
1996. Szapon élt 574 magyar és 10 szlovák. Munkanélküli 15,47 %. Legidősebbek: Bartalos Gyula és Csicsay Mária 1906 januárban, Bartalos Lajos 1909 januárban született. Szap a Csallóközi Városok és Falvak Társulása tagja lett.

1997. Szapon élt 562 ember, a munkanélküliség 13,61 %-os. Polgármester Bartal Imre, alpolgármester (1994-től) Vida Géza. A Hydrostav szapi telepéről, a bösi körzeti rendőrség nyomozása alapján kiderült: 4 tonna cementet lopott el egy szapi és egy tanyi illetőségű ember.

Szap, az 1998-as adatok tükrében

Szap

HELYSÉGNÉVTÁBLA



Polgármester: Bartal Imre
A községi képviselő-testület tagjai:

Bartalos Árpád
Bartalos Ilona
Bartalos Irma
Dömény Erzsébet
Hamar József
Horváth Judit
Tóth Edit
Vida Barnabás
Vida Géza (alpolgármester)
Vida István
Vida Mária

A községháza telefonszáma:
0709/992 55

Postai irányítószám: 930 36

A Szlovák Statisztikai Hivatal
adataiból válogatta: (IV)

1. Terület, lakosság nem és életkor szerint – 1970, 1980, 1991

| Terület ha-ban | Lakosság állandó lakhelyen | | | ebből nő | Életkor szerinti megoszlás | | | | | Termékív életkoron túl %-ban | Átlag-életkor |
|----------------|----------------------------|------|------|----------|----------------------------|---------|---------|-------|-------|------------------------------|---------------|
| | 1991 | 1980 | 1970 | | 0-14 | F 15-19 | N 15-54 | F 60+ | N 55+ | | |
| 1255 | 584 | 624 | 637 | 292 | 137 | 181 | 162 | 38 | 66 | 17,8 | 34,2 |

2. A lakosság nemzetiségi és felekezeti hovatartozása – 1991

| Nemzetiség | | | | | Felekezeti hovatartozás | | | |
|------------|------|--------|--------|------|-------------------------|-----------------|-------------|-----------------|
| szlovák | cseh | magyar | ruszin | roma | róm. katolikus | görög katolikus | evangélikus | megállapítatlan |
| 10 | 5 | 569 | — | — | 321 | — | 192 | 61 |

3. A lakosság gazdasági aktivitása – 1991

| Gazdaság. aktív | Összesen | ebből nő | A gazdaságilag aktívak összlétszámából | | | | | | | | | |
|-----------------|----------|----------|--|-------|----------|---------------|--------------------|-------------------|-------|---------|-----------|-------|
| | | | Ingázók | | munkások | alkalmazottak | szövetkezeti tagok | mező-és erdőgazd. | | iparban | építészet | többi |
| | | | absz. | %-ban | | | | absz. | %-ban | | | |
| | 299 | 135 | 192 | 64,2 | 114 | 57 | 100 | 118 | 39,5 | 61 | 58 | 62 |

4. Adatok a házalapról – 1970, 1980, 1991

| Lakott házak | | | A házak átlagkora | Családi házak | | Lakatlan házak | | Objektumok földrajzi célokra | | |
|--------------|------|------|-------------------|---------------|-------|----------------|----------|------------------------------|-----------|--------------|
| 1991 | 1980 | 1970 | | absz. | %-ban | Összesen | Millióra | Összesen | vilandház | falsi konyhá |
| 163 | 163 | 163 | 30,5 | 163 | 100,0 | 21 | 13 | — | — | — |

5. Adatok a lakásalapról – 1970, 1980, 1991

| Lakott lakások | | | A lakás nagysága | | | | Lakásépítés évek szerint | | | Üres lakások | | |
|----------------|------|------|------------------|---------|---------|-----------|--------------------------|-----------------|-----------|--------------|---------------|----|
| 1991 | 1980 | 1970 | egy helyiség | 2 szoba | 3 szoba | 4 + szoba | 1919-1928 absz. | 1929-1970 %-ban | 1971-1991 | Összesen | hétvégi házak | |
| 163 | 166 | 163 | 6 | 31 | 54 | 72 | 8 | 4,9 | 106 | 49 | 21 | 13 |

Táblázat, Szap minden jellemző adatával.

Az 1998-as év legfontosabb eseménye a választás volt. A Magyar Koalíciós Pártra (MKP) 385, az SDK-ra 7, a DSL-re 6, a KSS-re 2, a HZDS-re (Mečiar pártjára) 2 szavazat jutott. A polgármester-választáson két jelöltre lehetett szavazni: a 48 éves Bartal Imre a Magyar Koalíciós Pártot képviselte; a 39 éves Bartalos Árpád függetlenként indult. Legtöbb szavazatot a Szapra nősült, nagymegyeri származású Bartal Imre kapta, és így ő maradt a polgármester. A 11 képviselői helyre 7 független és 4 MKP-jelöltek választottak.

Szap község legsúlyosabb gondja 1998-ban is a munkanélküliség volt: az első félév végén lakosság 9,18 %-a nem talált se helyben, se a környéken munkaadót.

Szapról, 1999-től

1999. Megtörtént a köztársasági elnök megválasztására kiírt szavazás. A Dunaszerdahelyi járásban Rudolf Schuster 97 %-os, elsőprő sikert aratott; Mečiar csak 3 %-ot kapott. Ez Szapon ilyen arányban történt: a község választópolgárainak 96 %-a részt vett a szavazáson; Rudolf Schuster 415, Mečiar 3 szavazatot kapott. A magyar lakosság elsőprő többsége jóvoltából Rudolf Schuster Szlovákia köztársasági elnöke.

2000. Szap lakossága: 550 fő, ebből gazdaságilag aktív 393 ember, félévkor a lakosság 12,62 %-a munkanélküli.

„Szapon a fél falu párttag!” – mondta Pázmány Péter, a Magyar Koalíciós Párt járási elnöke (Dunaszerdahely polgármestere), a beszámolójában kiemelve: *Szap község példát mutat a magyarság melletti elkötelezettségével, hiszen e kis faluban kilencvenhat tagja van az MKP-nak, Nagymegyeren pedig csak kilenc...*” (A Dunaszerdahelyi járásban: 64 MKP-alapszervezet, több mint ezer taggal.)

2001. A harmadik évezred kezdetekor sem javult a helyzet: Szap lakosságának változatlanul legnagyobb gondja a munkanélküliség, ez februárban 12,30 % volt.



Végül bemutatjuk a Szap-Csiliznyárad Református Egyházközség pecsétjét



Fogas Ferenc felvétele

Iskolából templom

Az 1913-ban épült szapi katolikus népiskola utóbbi években kihasználatlan épületének átalakításával új templomot emeltek Szapon az idén. A községi önkormányzat állta a költségeket, a falu lakossága pedig társadalmi munkával járult hozzá a kivitelezéshez. A

harangot és a templomot szentmise keretében október 7-én, szombaton szentelték fel ünnepélyesen. Ez alkalomból a hívők megtöltötték a templomot; az avatási ünnepségen jelen voltak a csilizközi falvak polgármesterei is.

ka

Szap, 2000: katolikus templomszentelés

Iskolák és templomok a Csilizközben

Csilizköz egyetlen katolikus temploma egykor Medvén állt, és Szap a medvei plébániához tartozott. Medve községet a templommal és a paplakkal együtt 1781-ben az árvíz elpusztította, ezért a plébániáját a pap Balonyra helyezte, ahol csak egy kicsi, nádfedeles kápolna állt. Időközben ugyan épült Medvén templom, de az 1835-ben, Szent Mihály-nap éjszakáján leégett. Így fordulhatott elő, hogy Csilizköz reformátusainak saját templomuk volt Szapon, Kulcsodon, Radványon és Patason; a hét falu katolikusainak pedig Balonyon csak nádfedeles kápolna jutott.

A Szapon élt katolikusoknak tehát sem templomuk, sem iskolájuk nem volt a huszadik század első feléig. Végül 1913-ban épült Szapon katolikus iskola, a nyáradi templomot pedig 1939-ben szentelték fel, és az lett a szapiaké is.

Csilizköz első iskolája az 1500-as években Medvén működött, majd Balonyra, az 1800-as évek elejétől pedig Nyáradra jártak át egyházi iskolába a szapi katolikus gyermekek. A két falu 1869-ben megvette iskolának és tanítói laknak Polyák János nyáradi cigány házat, gróf Batthyány József 200 forintnyi adományából. A cigányházat hamar eladták, árához Simor János érsek adott 200 forintot, és 825 forintért vettek egy talpfás, tapasztott sövényfalú, nádtetős házat, benne egy padlózatlan tanteremmel. Ehhez fizettek a szapiak „egyharmadrész köteles hozzájárulást”. Ebben kapott tanítói állást és lakást 1874-ben Kollár János négy esztendőre.

Meddig jártak a szapi gyermekek a nyáradi iskolába? A szapi katolikusok 1913-ban építettek saját iskolát a felső faluvégén (*kora-beli felvételnkön*). Az iskola építéséhez Csiliznyárad 2000 koronát adva, kifizette a közös iskolából Szapot. Addig, mint már említettük, a szapi katolikus gyerekek átjártak a nyáradi iskolába, Nyáradról pedig a református gyerekek jártak a szapi iskolába.

A szapi katolikus iskolában 1913 és 1945 között Andrusek Ferenc, Kövesi Piroska, Rácz László, Feisthammer Lajos, Majthényi Anna, Khán István és Sebő Jolán tanítottak, akik közül csak a népszerű Jolika tanító néni volt született szapi. Az iskolában – templom híján – Khán István kántortanító tartott vasárnap délutánonként és a májusi esteken, harmóniurnon játszva litániákat.

Ilyen helytörténeti előzmények után unták meg a szapiak a felemáságot, s az 1913-ban épített, ám az utóbbi időkben már kihasználatlanul álló katolikus iskolához tornyot építettek, és azt szenteltették fel 2000. október 7-én templommá, miként arról lapunk múlt heti számában beszámoltunk.

Végh Ferenc



Egy újságcikk az iskolából lett templomról

Labdarúgás

A szapi felnőtt futbalcsapat a dunaszerdahelyi járási III. osztályú ligájában szerepelt, és történetünk végéig ott is maradt. Az 1991-92-es, 11 csapatos bajnokság végén: 11. Szap (1 győzelem, 2 döntetlen és 10 vereséggel, 10:55-ös gólarány, 4 pont). Az 1993-94. évi bajnokság végén: 9. Szap (5 győzelem, 8 döntetlen, 11 vereség, 29:44, és 16 pont). 1994 őszén (12 csapat): 6. Szap, 13 ponttal. 1995 ősz (11 csapat): 7. Szap (5 győzelem, 3 döntetlen, 5 vereség, 18:23 gólarány, 18 pont). Az 1996-97-es (22 csapat) bajnokság végén: 18. Szap. Őszi záráskor (13 csapat): 10. Szap. 1998 őszén zajlott az élet: Tárnok – Szap mérkőzésen 3:1-nél a vendégcsapat levonult a pályáról. A Szap – Kisudvarnok meccsen, 5:2-nél egy vendégjátékos bántalmazta a játékvezetőt. A Szap – Felsővamos mérkőzés 1:0-nál félbeszakad, a vendégcsapat levonult. A tárnoki mérkőzés után a helyi csapat javára; az utóbbi két esetben Szap javára ítélték a mérkőzést 3:0 arányú győzelemmel. Ősszel: 6. Szap 19 ponttal. 1998-99. évi bajnokság végén: 6. Szap (22 mérkőzés, 9 győzelem, 3 döntetlen, 10 vereség, 35:42-es gólarány, 30 pont). 1999 ősz: 4. Szap (7 győzelem, 2 döntetlen, 3 vereség, 30:22 gólarány, 23 pont). Az 1999-2000. évi (13 csapat) bajnokság végén: 4. Szap (12 győzelem, 6 döntetlen, 6 vereség, 51:41-es gólarány és 42 pont). 2000 ősz: 14 csapat, 11. Szap 13 ponttal. 2001-ben, a 15. forduló után (14 csapat): 10. Medve 17; 11. Szap 16; 12. Úszor 10 ponttal.

Dr. Bartalos Mihály életrajza

E helytörténet megjelenésének szponzora, *dr. Bartalos Mihály, neves orvos professzor* családja apai ága Szapon gyökerezett, de ő már – dr. Bartalos Mihály és Knazovicky Rozália fiaként – 1935-ben, Pozsonyban született. Négy éves, amikor szülei Magyarországra költöztek, és édesapja az edelényi járás tisztiorvosa lett. Ifjabb Bartalos Mihály az elemi és a középiskolai tanulmányait Edelényben és Miskolcon végezte, majd 1953-ban felvették a budapesti Orvostudományi Egyetem orvosi szakára.

Már negyedéves orvostanhallgató, amikor aktívan részt vett az 1956 őszén kitört antikommunista forradalomban. A forradalom alatt tanúsított magatartását megtorlandó – távollétében – Budapesten, a Magyarországot újra megszálló szovjeteket kiszolgáló bíróság kötéláltali halálra ítélte ifjú Bartalos Mihályt. De – szerencséjére – ezt már nem várta meg, 1956 novemberének végén elmenekült Magyarországról.

Ifjabb Bartalos Mihály útja Ausztrián keresztül a franciaországi Nancy városba vezetett. Néhány hónap múltán átment Nyugat-Németországba és a Heidelbergi Egyetem ösztöndíjas hallgatója lett. Németország legrégebbi egyetemén orvosi, lélektani és filozófiai tanulmányokat folytat, majd rákkutatást végzett.

Bartalos Mihály 1960-ban dicséretes minősítéssel megszerezte Heidelbergben az orvosdoktori diplomáját, és utána kivándorolt az Amerikai Egyesült Államokba.

Dr. Bartalos Mihály 1960-ban USE Maryland állama Baltimore nevű városába került, ahol a neves Johns Hopkins Orvosi Egyetemen folytatott rákkutatást és orvos-genetikai tanulmányokat. 1964 végén elfogadott egy meghívást Washingtonba, ahol feladatul kapta az orvos-genetikai kutató- és tanítóintézet megszervezését.

Dr. Bartalos 1967-ben, 32 évesen már az amerikai főváros világhírű egyetemén, a Harvard-on intézetvezető egyetemi tanár. Ugyanezen évben megjelent a „*Medical Cytogenetics*” című, több mint 400 oldalas szakkönyve (Williams and Wilkins, Baltimore, MD), amelyet azóta világszerte használnak. Ezt a művét 1972-ben a Buenos Aires-i egyetem is kiadta spanyol nyelven, „*Citogenetica Medica*” címmel. Még ebben az évben megjelent dr. Bartalosnak egy cikke a „*Journal de Genetique Humaine*” nevű svájci orvosi szaklapban, amelyben leírt egy addig ismeretlen, örökletes betegséget. Miután az ő szakleírása alapján több hasonló esetet megfigyeltek, leírtak és megjelentettek a szakirodalomban, a *World Health Organization – Egészségügyi Világszervezet* – néhány éve ezt hivatalosan új betegségnek nyilvánította és róla elnevezve „*Ectodermal dysplasia Bartalos type*”, azaz *Bartalos típusú ektodermális displazia* névvel illette. A betegséget ICD Q82.4 diagnosztikus szám alatt iktatták be a kórok nemzetközi érvényű osztályozási rendszerébe.

Ezzel a tudományos nemzetközi elismeréssel Bartalos professzor bevezette a büszkén viselt családi nevét az orvos-történelembe!

Dr. Bartalos 1968 és 1970 között mint orvos-alezredes, eleget tett az Egyesült Államok hadkötelezettségének.

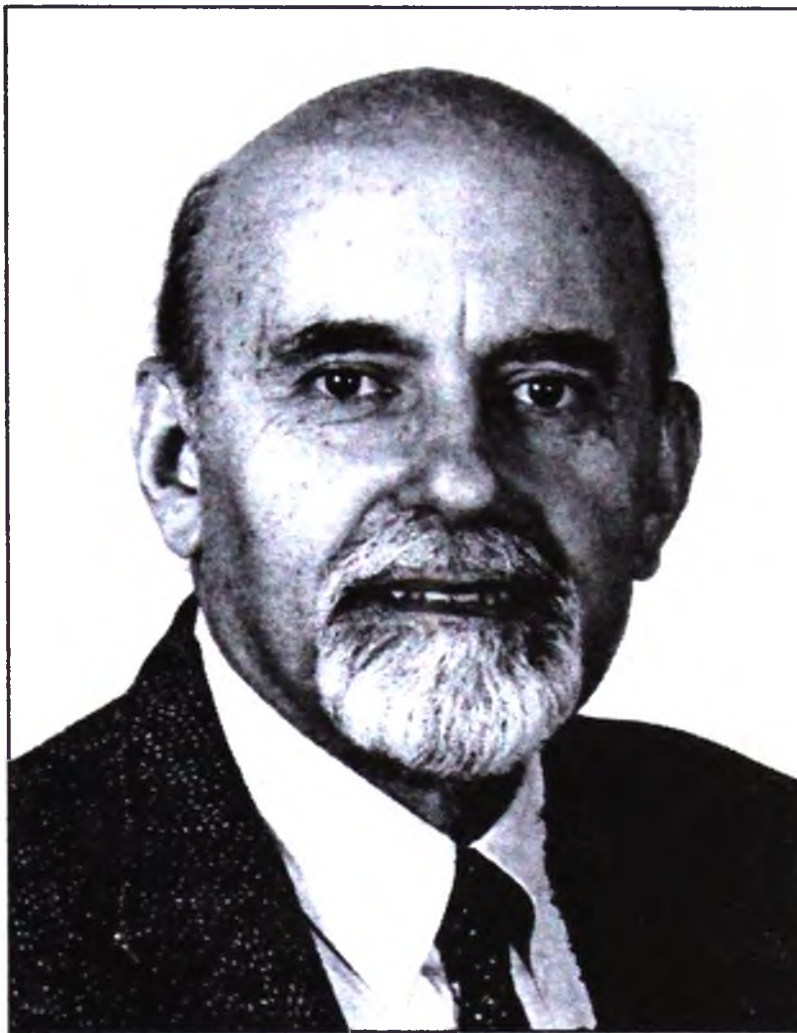
1970 végén, a híres Columbia Egyetem meghívására New Yorkba költözött és azóta professzorként tanít, sőt még 2001-ben is ugyanott oktat.

Bartalos professzor közéleti tevékenysége és aktivitása elismerést eredményeztek az óhazájában és az újhazájában egyaránt. Az embertelen szovjetrendszer csődje az ellene harcolt Bartalos Mihály számára beigazolódott és utólagos erkölcsi elégtétellel is szolgált. Az óhaza elismerése:

„Hazáért és Szabadságért. A Magyar Köztársaság nevében az 1956-os Emlékérmét adományozom dr. Bartalos Mihály részére. A nemzet sorsát és történelmét meghatározó dicsőséges forradalmunk alatt példamutatóan helytállt. Fogadja ezért a magyar nemzet köszönetét. 1956. október 23. – 1991. október 23. Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság elnöke.”

Az újhaza elismerései: a New York-i Magyar Orvosok Szövetsége (Simmelweis Scientific Society) 1973-ban kitüntette, majd 1974-ben elnökévé választotta. Elnöke a Society of Medical Jurisprudence (Amerikai Orvosok és Jogtudósok Társasága) nevű szervezetnek. Társelnöke az Amerikai Magyar Szabadságharcos Szövetségnek. A társadalmat szolgáló tevékenységeiért Egyesült Államok törvényhozó testülete *Special Congressional Recognition (Különleges Parlamenti Elismerés)* részesítette 1998-ban.

Professzor Bartalos szakirodalmi tevékenységet is folytat. Az említettekén túl, újabb két könyvére – *Genetics In Medical Practice* (Genetika az orvosi gyakorlatban, Lippincott, Philadelphia, PA, 1968.); *Zetetics* (filozófiai mű, 2000, Virtualbookworm. com Publishing, College Station, TX.) – is felfigyelt a világ.



Professzor Bartalos Mihály fényképe 2001-ben

A professzor életrajzi adatait, sokoldalú munkásságát a könyvein kívül több mint száz szakközlemény örökíti meg, valamint a róla írt angol és magyar nyelvű cikkek sorozata és számos könyv ismerteti. Íme a lista:

American Men And Women Of Science – Physical And Biological Sciences (Jacques Cattell Press, Tempe, AZ. 1967. és 1971.) *American Medical Directory* (American Medical Association, Chicago, IL 24th Ed. 1967.) *Book Of Honor* (American Biographical Institute, Raleigh, NC, 1978.) *Community Leaders And Noteworthy Americans* (American Biographical Institute, Raleigh, NC, 1974., 1975-76.) *Dictionary Of International Biography* (Dictionary of International Biography, London, England, 1970., 1971.) *Directory Of Law Enforcement And Criminal Justice Associations And Research Centers* (U.S. Department of Commerce, National Institute of Standards and Technology, NIST Spec. Publ. 480-20, Washington, DC, 1996.) *International Authors And Writers Who's Who* (Melrose Press, Cambridge, England, 7th Ed. 1976.) *International Directory Of Research And Development Scientists* (Institute for Scientific Information, Inc., Philadelphia, PA 1968.) *International Who's Who In Community Service* (Eddison Press Ltd., London, England, 1973-74.) *International Who's Who Of Intellectuals* (International Biographical Centre, Cambridge, England, Volume 1. 1978.) *Men Of Achievement* (Melrose Press, Cambridge, England, Volume 1. 1974.) *Notable Americans Of 1976-77.* (American Biographical Institute, Raleigh NC, Edition 1976-77.) *Strathmore's Who's Who* (Strathmore Directories, Ltd., Westbury, NY., Edition 1996-97.) *Two Thousand Men Of Achievement* (Melrosa Press, London, England, Volume 3. 1971.) *Who's Who In The East* (Marquist Who's Who, inc., Chicago, IL. 16th Ed. 1977.)

Hungarians In America (1963. évi kiadás. Szerkesztő Tibor Szy., Hungarian University Association New York, NY.) *Hungarians In America* (1966. évi kiadás. Szerkesztő Tibor Szy. The Kossuth Foundation, inc. New York, NY). *Hungarians In America* (1971. évi kiadás. Szerkesztő D.K. Bognár és K. Szentpály. Alpha Publications, Philadelphia PA). *Október útján a szabad világban: 1956. október 23.* (A Magyar Szabadságharcos Világszövetség vázlatos története 1956-1976. Alpha Publications, Centre Aquare, PA, 1977. Dr. Bartalos a 4., 5., 6. és 9. oldalon említve).

További adatok találhatóak Bartalos Mihályról angol nyelven a: www.Bartalosmk.com. honlapon.

A professzor 2001-ben, 66 évesen, mint belgyógyász ad privát konzultációkat és részidőben még mindig tanít a Columbia Egyetemen. Bartalos Mihálynak három fia viseli az ősi családnevet: Mihály San Franciscoban, Gábor Los Angelesben, Gergely New Yorkban él.

Bartalos Mihály Árpád

1959-ben született Nyugat-Németország Heidelberg nevű városában, '56-os magyar menekült egyetemisták gyermekeként. Immár ő a család negyedik nemzedékének „Miskája”, akit világszerte Michael vagy Mike Bartalos néven ismernek és elismernek a művészvilágban.

Többszörösen ifjabb Bartalos Mihály művészi tehetsége már gyermekévei alatt megmutatkozott: kiválóan rajzolt, festett. Jellemalkító évei Maryland-ben, majd New York-ban teltek. Gimnáziumi tanulmányait 1978-ban, Scarsdale-ben befejezte, egy évig a School of the Art Institute of Chicago, három évig Brooklyn-ban a Pratt Institute hallgatója volt, ott szerezte meg 1982-ben dicsérettel a BFA egyetemi diplomáját. Tanulmányai illusztrálásra és a művészi nyomdatechnikára irányultak, közben rendszeres illusztrált, tollrajzokat készített a New York Times világlapnak. Ezalatt érdeklődéssel fordult a kézzel merített papírra kézisajtón nyomtatott lithographia felé s kialakult a merész grafikai formák és betűalakok jellemző stílusa. Motívumait változatos anyagokból eleinte kézzel vágta ki a művészkönyvek, lapok és konstrukciók előállításához, a New York-i Purgatory Pie Press közreműködésével. Kísérletezett szokatlan anyagokkal: készített gumiból és rostázott fémből nyomólapokat, amikkel rézre, neoprénre, bőrre és kézzel merített papírra nyomtattak.

*Bartalos Mihály Árpád
(szül. 1959.)
felesége Ong Lili, és fiúk
André*

Szép munkája a „Laocoon és a Kettős Helix”, amely New York Museum of Modern Art állandó gyűjteményébe került, szövegét és képeit a tudomány világa sugallta (nem csoda, mindkét szülője orvos). Másik művét – címe: Vishnu Crew Vindaloo Anew – indiai útja ihlette. Kézisajtós alkotásait bemutatta a New York-i Metropolitan Museum of Art és Londonban a Victoria and Albert Museum.

1989-ben hat hónapig Tokióban működött, és ezalatt



sok sikert ért el a reklámpiacon a művészi alkotásaival. Számos megrendelője kedvéért évente visszatér Japánba.

1993-ban áttelepült New York-ból San Francisco-ba, és a grafikai terveit a már McIntosh számítógép által alkotja. Ilyenek például az USA postahivatala számára tervezett, 210 millió példányban kiadott Marathon emlékbélyegek; a New York-i Nickelodeon tévéadó székházának falfestménye és mozgó állomásjelző figurái. Ő tervezte a Microsoft Discoveri Bus nevű mobil tanulmányi központot, ő írta és illusztrálta a New York-ban 1995-ben kiadott Shadowville (Árnyékok városa) című gyermekkönyvet.

Emlékezetes a Bartalos nevet viselők számára 2000. február 9.: Japán nemzeti televízió sokmillió nézője látta a nagybetűs BARTALOS nevet, amint Mihály a Japan Air Line repülőgépén bemutatta a Csendes Óceán szigeteire készülő luxusutazóknak a saját tervezésű belső kárpitokat, felszolgáló edényeket és stewardes-egyenruhákat.

Bartalos Mihály 1998. június 27-én kötött házasságot Ong Lili nevű hölgygel San Francisco-ban, és 2000. szeptember 11-én megszületett Bartalos Andre Michael Kee nevű fiuk. „Negyedik Miská” alkotásai, előadásai, kitüntetései és sajtóelismerései oldalakat töltenének meg.

Bartalos Gábor Zoltán

1965. július 22-én született az USA Maryland államának Atlanti Óceán parti, Baltimore nevű kikötővárosban, szülei éppen e város világhírű Johns Hopkins Orvostudományi Egyetemén oktattak és kutattak. Lázadozó gyermekéveit Scarsdale-ban, Amerika egyik leggazdagabb kertvárosában álló saját házukban töltötte. Otthon sok orvosi könyv anatómiai ábráit látta, bizonyára az emberi test ismerete indította el művészet felé. Szobrász ambíciói is voltak. A gimnázium után a New York-i Syracuse Egyetemen tanult, de mert a szülei éppen elváltak, abbahagyta tanulmányait. New York-ban belekóstolt a filmvilágba, asszisztens, majd „specia effect artist” lett a független filmprodukciókban.



*Bartalos Gábor Zoltán
Grip nevű kutyájával*

1986-ban a kedvenc Bodri kutyájával elköltözött Californiába, North Hollywood-ba. Az álmok városában már ismerték, hamar munkához jutott. Röviddel utána tagja lett egy filmes stábnak, amely Olaszországban két filmet – The Dolls (A babák)

és Crawlspace (Kúszóhely) – forgatott a híres Klaus Kinski-vel, és sok filmalkotásban működött közre. Idővel az ösztönös szobrász és nonkonformista Gábor érdeklődése a horror- és a sci-fi-filmek felé fordult. Egyéni munkái közben alkalma volt filmeket tervezni és kivitelezni, kifejtette az egyéni ambícióit.

1990-ben alapította saját filmvállalatát „Atlantic West Effects” néven. Létrejöttek: a „Frankenhooker”, a „Basket Case 2”, a „Dead Space”, a „Free Jack”, a „Leprechaun”, a „Slaughter the Innocents”, stb. című filmek. Kreativitása megmutatkozott a videó-művész Barney Matthew oldalán. 1997-ben Budapestre is átjött, az Operaház karmesterével és zenekarának közreműködésével készült a „Cremaster 5” című film. A minden újra fogékony Gábor írt horror témájú forgatókönyvet is. A legújabb film forgatását nemrég fejezték be, most a zenei aláfestést végzik, várhatóan 2001 decemberében kezdik vetíteni.

Bartalos Gábor Los Angeles közelében, California állam Sylmar nevű városában, Grip nevű kutyája társaságában él.

Bartalos Gergely Bertalan

Az Egyesült Államok fővárosában, Washingtonban, 1968. június 12-én született. A Boston University nevű egyetemen tanult, s hírközlés és információcsere szakon szerzett diplomát. Közben írásai megjelentek a New York Times és a Yahoo Finance lapjain. Volt rádiós hírközlő; vezetett telefonhívásos politikai, művészeti, kereskedelmi, sport és társadalmi témájú vitaműsort a New York WVOX – 1460AM rádióállomáson. Kedveli és műveli a zenét és a szépírást. 1998-ban adták ki a „Steel Twizzler” című CD-jét, „Keyboard Kids” zenéjével. 1985 és 1994 közt Gergely gitáros és keyboard-os közreműködésével 21 produkciót rögzítettek. Kedvenc sportja a lovaglás és a futás.

Bartalos Gergely Bertalan

Ő alapította az interneten a SwapandSave.com általános cserebereg és az ApartmentSwap.com lakhelycsere lokuszt. Korábban „managing editor”, ügyvezető kiadó volt az Individuallvestor.com vállalatnál. Dolgozott riporterként az Institutional Investor Kiadónál és a Bloommberg News Pénzügyi Híradó Vállalatnál.

Bartalos Gergely eljegyezte Ha Myra nevű hölgyet, aki „associate” (társalkalmazott) New Yorkban a Swiss Re Biztosító Társaságnál, dolgozott egy pénzügyi befektető vállalatnál. Myra 31 éves, vietnami származású hölgy, egyetemi



tanulmányokat folytatott a Tufts Universiti-n, ahol BA fokozatot nyert, majd a Columbia University hallgatójaként nemzetközi pénzügyi és kereskedelmi szakon nyert MIA fokozatot.

Jelenleg Bartalos Gergely Gregory vagy Greg Bartalos néven „senior editor”, rangids szerkesztő a New York-i Barron's Online kereskedelmi hírszolgálati vállalatnál.



*Bartalos Mihály ↑
orvostanhallgató
Budapesten,
az 1956-os
forradalom idején.
Karján
nemzetőr szalaggal,
vállán puskával.*



*↑ Bartalos Gergely és jegyese Ha Myra
(New York, 2000.)*



*→
Bartalos Mihály
és barátnője,
Walher Tina*

Bartalos családja Nagymadtól Szapon át New Yorkig

Nemes Bartalos György, az 1655. június 12.-én III. Ferdinánd király által adományozott Nagy-Mad-i Birtok egyik adományozottja, Egyenes Ági Leszármazottjai Bartalos Andre-ig.

BARTALOS György

1655. évi Nagy-Mad-i adomány részese

BARTALOS Ferenc

Bartalos György fia

Született: 1680, Szap

Meghalt: 1754, Szap

BARTALOS István

Bartalos Ferenc fia

Született: 1738, Szap

Meghalt: 1801. július 9., Szap

BARTALOS Marton

Bartalos István és Biro Judit fia

Született: 1771. március 31., Szap

Meghalt: 1858 előtt, Szap

BARTALOS David

Bartalos Marton és Szabó Judit fia

Született: 1827. április 16., Szap

Meghalt: Szap

BARTALOS Mihály

Bartalos David és László Mária fia

Született: 1873. szeptember 27., Szap

Meghalt: 1945. február 5., Sap (magyarul: Szap), Csehszlovákia

BARTALOS Mihály

Bartalos Mihály és Simon "Janka" Johanna fia

Született: 1902. július 3., Szap

Meghalt: 1945. november 9., Edeleny

BARTALOS Mihály (Michal) K.

Bartalos Mihály és Knazovický Rozália fia

Született: 1935. május 27., Bratislava (magyarul: Pozsony), Csehszlovákia

BARTALOS Mihály (Michael) A.

Bartalos Mihály és Starhoczki Éva fia

Született: 1959. december 20.,

Heidelberg, Németország

BARTALOS Gábor (Gabriel) Z.

Bartalos Mihály és Starhoczki Éva fia

Született: 1965. július 22.,

Baltimore, Maryland, USA

BARTALOS, Gergely (Gregory) B.

Bartalos Mihály és Starhoczki Éva fia

Született: 1968. június 12.,

Washington, D.C., USA

BARTALOS Andre Michael Kee

Bartalos Mihály (Michael) A. és Ong LIM fia

Született: 2000. szeptember 11.,

San Francisco, California, USA



A szapi református
egyházközség
1834-ben használt
pecsétje

Tiszteletes
Borsicky Judit



Ökumenikus istentisztelet a református templomban
Szap zászlaját megáldja Tiszteletes Borsicky Judit
és felszenteli Benkocs Gábor plébános



Szap címere a cserkészek kezében
Mögötte állnak balról jobbra: Végh Ferenc
Bartal Imréné zászlóánya
és (a címer felett) Bartal Imre polgármester

Címer és zászlóavató ünnepi beszédet mond
Bartal Imre polgármester
és beszédre készül Végh Ferenc



Szap címeres zászlajának felvonása
a község háza - művelődési ház - előtt

Iskolából átépített szapi
római katolikus templom



Templomszenteléssel egyidőben
harangszentelés is történt

FEJEZETCÍMEK
Forrásmunkák

Fejezetcímek

Forrásmunkák

Külső címlapon

Szap új címere

Belső címlapon

A Tő-Sziget-Csilizközi járás térképe az 1800-as évek végéről

Dr. Bartalos Mihály 1902 – 1945

Ifjabb dr. Bartalos Mihály közleménye New York-ból
Ismeretlen fotós felvételei

Miért kell nekünk helytörténet?

Benda Kálmán: Múltunk híre a világban (História, a Magyar Történelmi Társulat folyóirata; 1982. 4-5. szám.)

Hol található Szap?

Végh Ferenc: Bevezető szöveg
Varga Imre: Szülőföldem Csallóköz (Madách Kiadó, Bratislava, 1989.)
Térkép: Magyarország domborzata és vizei.

A táj kialakulása

Makkai László: Csallóköz településtörténeti vázlata. – Módszertani kérdések. Századok. 1947. 109-135.
Varga Imre: Szülőföldem, Csallóköz.
Dr. Kogutovicz Károly: Dunántúl és Kisalföld földtani térképe.

Honnan kerültek ide a magyarok?

Pótó János: A honfoglalás vitatott kérdései (História, 1986. 1.)
László Gyula: A kettős honfoglalás (História, 1982. 1.)
Fodor István: Finnugor vagy török-bolgár? (História, 1986. 1.)
Váczi Péter: Etelköz (História, 1985. 4.)
Pótó János: Interjú Győrffyvel (História, 1986. 1.)
Kristó Gyula: Magyar kalandozások (História, 1986. 1.)

A honfoglalásról

László Gyula: A honfoglaló magyar nép története (Múzsák Könyvkiadó, Budapest 1988.)
Fodor István: Finnugor vagy török-bolgár? (História, 1986. 1.)
Vönöcky Schenk: Turulsólyom
Makai László: Csallóköz települési vázlata
Glatz Ferenc: A magyarok krónikája (Officina Nova, Budapest, 1996.)
Sebestyén Gyula: A magyar nemzet története a mohácsi vészig

Honfoglalás után – országgá szervezés

Makai László: Csallóköz települési vázlata (Századok, 1947.)
Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza (Akadémiai Kiadó, Bp. 1987.)

Ezeresztendős kistrégió: Csilizköz

Végh Ferenc: Magyarázat
Makai László: Csallóköz települési vázlata (Századok, 1947.)
Győr várostörténeti vázlatok

A vármegye kialakulása

Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza

Az ország védelme

Makai László: Csallóköz települési vázlata
Szent László király kori nyugati határvédelem (A Magyar Hadtörténeti Múzeum kézirata és térképe alapján)
Végh Ferenc: Magyarázat
Szűcs Jenő: A középkori Magyarország népei (História, 1982. 4-5.)

Belső határőrök és vámosok

Makai László: Csallóköz települési vázlata
Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza
Pálóczi Horváth András: Besenyők, kunok, jászok (Corvina. Bp. 1989.)

Csilizköz földrajza

Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza

A Duna hatása a tájra

Makai László: Csallóköz településtörténeti vázlata.
Varga Imre: Szülőföldem, Csallóköz.
Fehér Ipoly: Győr megye és város egyetemes leírása (Franklin Társulat, Budapest. 1874.)

A települések kialakulási helyei

Varga Imre: Szülőföldem, Csallóköz

A helységnévről: SCAP – SZAP

Végh Ferenc: A szerző bevezetője.
A Magyar Tudományos Akadémia levéltára.
Makai László: Csallóköz településtörténeti vázlata.
Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza.
Végh Ferenc: A szerző kiegészítő helymagyarázata Tunyogról.

Szapi ősnemesek

Győrffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza.
Dr. Csánki Dezső: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában (Akadémiai Kiadó. Budapest, 1887.)
Kristóffy Dénes: Hivatkozás a Bibliotheka Corviniana kodexeire
Csekes Béláé: Szap krónikája
Végh Ferenc: A szerző kiegészítései

Nemesek és jobbágyok

Végh Ferenc: A szerző bevezetője.
Ráth Károly: A Győr vármegye hódoltságáról (Levéltári anyag, Győr)

Adózók és zsellérek

Végh Ferenc: A szerző bevezetője.
A Győr megyei adózók 1732-33. évi jegyéke

A családkutatás értelméről

Dr. Bartalos Mihály: A szponzor eszmefuttatása

Dr. Borovszky Samu szerkesztette: Magyarország vármegyéi és városai. Pozsony vármegye (Apolló Irodalmi Társaság. Budapest, 1907.)

Kázmér Miklós: Régi magyar családnevek szórata XIV-XVII. század

Pettkó Béla és Reiszig Ede: Magyar nemzetségi zsebkönyv. 2. (rész). Nemesi családok (Magyar Heraldikai és Genealogiai társaság. Bp. 1905.)

A curialista nemes Bart(h)alos családról

Dr. Borovszky Samu szerkesztette: Magyarország vármegyéi és városai. Győr vármegye (Apolló Irodalmi Társaság, Bp. 1907.)

Dr. Gecsényi Lajos: Győr vármegye nemesi közgyűlési és törvénykezési jegyzőkönyveinek regesztái (I. kötet) 1580-1616. (Győr, 1990.)

Adózók és zsellérek

Dr. Bartalos Mihály: A szponzor bevezetője

Csergheő Géza, Csoma József: J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch...Die Wappen des Adels in Ungarn. (1982.)

Alapi Gyula: Magyarország címeres könyve (Liber Armorum Hungariae I. kötet. (Grill Kiadó, Bp. 1913.)

Kempelen Béla: Magyar nemes családok I-II. kötet (Grill Kiadó, Bp. 1911.)

Dr. Bartalos Mihály: A szponzor hivatkozik Stresnák Gábor kutatásaira

Királydaróczi Daróczy Zoltán: Nemesi évkönyv (Bp. 1935.)

Báró Heölgyi (Hölgye?) család

Thaly Kálmán: Báró Heölgyi család (Turul, Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság közlönye, 1890., 8. kötet.

Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedéki táblázatokkal

„Melyik Bartalos vagy?”

Dr. Bartalos Mihály: A szponzor bevezetője

Pettkó Béla és Reiszig Ede: Magyar nemzetségi zsebkönyv. 2. (rész). Nemesi családok. Bp. 1905.)

Dr. Borovszky Samu szerkesztette: Magyarország vármegyéi és városai. Heves vármegye

Dr. Bartalos Mihály: A szponzor közleményei

Dr. Illésy János: Az 1754-55. évi országos nemesi összeírás

Nagy Iván: Az 1754-55. évi országos nemesi összeírás (Családtörténeti Értesítő, Bp. 1901.)

Thaly Kálmán: Báró Heölgyi család (Turul, Magyar Heraldikai és Genealogiai Társaság közlönye, 1890., 8. kötet.

Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzedéki táblázatokkal

Dr. Borovszky Samu szerkesztette: Magyarország vármegyéi és városai. Komárom vármegye

Dr. Borovszky Samu szerkesztette: Magyarország vármegyéi és városai. Pozsony vármegye

Kempelen Béla: Magyar nemes családok

Vályi András: Magyar Országnak leírása...(Buda, 1796.)

Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára Bp. 1851.

Csatár István és Ólvedi János: A visszatért Felvidék adattára. A visszatért felvidéki községek (Rákóczi Könyvkiadó, Bp. 1939.)

Pataky László: A győri református egyház története (Kiadja a Győri Református Egyházközség, 1985.)

Magyarországi Református Egyház egyetemes névtára az 1913.15. évekre
(A Református Egyetemes Konvent hivatalos kiadványa)
Barthalos József: „Első Ferentz Austriai Császár és Apostoli Magyar Király
Ő Felsége Halálának Gyász-Innepén Tartott Egyházi Beszéd, a Helv. Vallástételű N.
Győri Gyülekezetben, Barthalos József által április 5.-én, 1835. (Deutscher
Gesantkatalog, 12. kötet, 54. oldal, Berlin, 1937.)
Kőszegi Sándor: Nemes családok Pestvármegyében (Bp. 1899.)
Richard Marsina a Michal Kusik: Urbare stredavekych panstiev na Slovensku
(Bratislava, 1959.)
Ladislav Mikos: In causa Appellata Judithae Bartalos...contra Josephum...Csiba
(Posonium, Tabula Regia Judiciaria)
Orosz Ernő: Heves- és a volt Külső-Szolnok egyesült vármegyék nemes családai
(Eger, 1906.)
Palásthy Pál: A Palásthyak (Bp. 1891.)
Szabó Károly: Székely Oklevéltár (Kolozsvár, 1890.)
Szerencs János: A Főrendi Ház Évkönyve 1900 (Bp. 1900.)
Presinszky Lajos: Felső-Csallóközi Arcképcsarnok (Somorja, 2000.)

Szap további nemesei

Dr. Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Győr vármegye

Urbárium

Felhő Ibolya: Az úrbéres birtokviszonyok Magyarországon, Mária Terézia korában
(Akadémiai Kiadó. Budapest, 1970.)

Monográfiák

Vályi András: Magyar Országnak leírása...(A Királyi Universitásnak betűivel,
Budán, 1796.)
Fényes Elek: Magyarország geographiai földrajza (Bp. 1851.)
Fehér Ipoly: Győr megye és város egyetemes leírása
Dr. Borovszky Samu: Magyarország vármegyéi és városai. Győr vármegye
Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára (Akadémiai Kiadó Bp.1988)
Gyalay Mihály: Magyar igazgatástörténeti helységlexikon 1723-1918 között;
továbbá a későbbi államkeretekbe osztott területek részletes adataival kiegészítve,
általában 1989-ig. (Bp. 1989.)

„Nagyságos Szap község” pecsétjei

Szap község bizonyáglevele 1834-ből
Szap község igazolólevele 1836-ból
„Bizonyítvány” 1869-ből.
Pecsétlenyomat (A Győr Megyei Levéltárból)
Pecsétlenyomat (A Magyar Országos Levéltárból)
Néma Sándor: Községek, pecsétek

Szap község szervezeti felépítése

Végh Ferenc: A szerző bevezetője; az eredeti dokumentumot felkutatta a Győr
Megyei Levéltárban.

A község belügyeinek szabályozása

Eredeti dokumentum a Győr Megyei Levéltárban

Letelepedési feltételek

Eredeti dokumentum a Győr Megyei Levéltárban

A tűzrendészet megszervezése

Eredeti dokumentum a Győr Megyei Levéltárban

Tűzoltók – 1892-től

A Szapi Önkéntes Tűzoltó Egylet alapszabályai

Eredeti dokumentum a Győr Megyei Levéltárban

Árvizek, talajvizek – ármentesítés

Fehér Ipoly: Győr megye és város egyetemes leírása
Komárom vármegye 1640. és 1657. évi árvízvédelmi rendelete
Az Országos Építészeti Igazgatóság 1823. évi rendelete
A Csallóközi Vízsabályozási Társulat adatai
Vály Béla: A dunavölgyi vízsabályozás átnézeti térképe (1903.)
Az Alsó-Csalóközi és Csilizközi Ármentesítő Társulat adatai

A Duna szabályozásáról

Fehér Ipoly: Győr megye és város egyetemes leírása
Kováts Ferencz: Adalékok a dunai hajózás és a dunai vámok történetéhez, az Anjouk korában.
Bobich Károly: Észleletek, általában a Duna, különösen pedig a Dévény és Gönyő közötti részek szabályozására nézve (Pozsony, 1882.)

Somorjai kálvinisták

Pataky László: A győri református egyház története

A szapi reformátusok régmúltjáról

Csekes Béláé: Szapi krónika.
Kúr Géza: A Komáromi Református Egyházmegye.
Thury Etele: A Dunántúli Református Egyházmegye története.
Szentpéteri Péter szapi lelkész feljegyzései
Kiss Dániel szapi lelkész levele 1906. márc. 30.
Szentpéteri Péter szapi lelkész 1720. január 20-i kézírata. Felkutatta a szerző a Pápai Egyházkerületi Levéltárban
A Dunántúli Egyházkerület 1753 és 1756 közötti anyakönyvei.
Valesius esperes 1727. február 13-i levele
A Helvétziai vallástételt követő Komáromi egyházmegye 1818. évi közgyűlési jegyzőkönyve
A Helvétziai vallástételt követő Komáromi egyházmegyei canonica visitatio – egyházlátogatás – 1828., 1829., 1830., 1831., 1832., 1833-34., 1836., 1837., 1839., 1840., 1841., 1842., 1843., 1848., 1859. évi jegyzőkönyvei
Az egyházmegye 1828. évi tabellája
1831. évi esperesi rendelet

A reformátusok újabb korszakáról

Csekes Béláé: Szapi krónika
Komáromi helvét hitvallású egyházmegye 1880., 1881., 1882., 1886., 1889., 1890., 1892., 1893., 1894., 1895., 1896., 1899. 1900., 1901., 1903., 1904., 1906., 1907., 1920., 1929. évi közgyűlési jegyzőkönyvei
Fegyelmi bírósági jegyzőkönyv, Komárom, 1903.
A Református Keresztyén Püspöki Hivatal 1929., 1931. 1932. évi levelei
Csekes Béla szapi lelkész levele 1929-ből
Ismeretlen fényképész fotói 1938-ból

Végh Ferenc: A szerző visszaemlékező helyazonosításai
A dunántúli egyházkerület komáromi egyházmegye esperességének kitöltött
kérdőíve 1941-ből

Csekesné a Bartalosokról

Dr. Bartalos Mihály: Levelek, adatok New Yorkból
Ismeretlen fotós felvétele a szapi református egyház vezetőiről

Egyháztörténet 1945 után

Csekes Béláé: Szapi krónika
Végh Ferenc: A szerző ismertetése

Református lelkészek

Csekes Béláé: Szapi krónika
Komáromi helvét hitvallású egyházmegye jegyzőkönyvei
Komáromi helvét hitvallású egyházmegye egyházlátogatási jegyzőkönyvei

A reformátusok legújabb korszakáról

Csekes Béláé: Szapi krónika
Végh Ferenc: Miklós Endre hangszalagra vett adatszolgáltatása
Az egyházközség meghívója

Református egyházi előljárók .

Csekes Béláé: Szapi krónika
Borsicky Judit: A szapi tiszteletes úrnő adatszolgáltatása

Református tanítók, kántorok

Csekes Béláé: Szapi krónika.
Az egyházmegyei jegyzőkönyvek
Ismeretlen fényképész felvétele a szapi református népiskoláról
Végh Ferenc: A szerző kiegészítései
Patasz Piroska: Szapi krónika

A szapi katolikusokról

Végh Ferenc: A szerző bevezetője.
A Medvei Plébánia canonica visitatiói.
A Balonyi Plébánia canonica visitatiói.
Dr. Komlóssy Ferenc: Az Esztergom főegyházmegyei római katolikus iskolák
története.
Ludovicus Némethy: Series parochiarum et parochum 1894
Benkocs Gábor balonyi plébános adatszolgáltatása.
Csicsay Mihály nyáradi nyugdíjas adatszolgáltatása.
Ismeretlen fényképész felvétele a szapi katolikus népiskoláról

A szapiak nyáradi templomáról

Végh Ferenc: A szerző bevezetője és visszaemlékezése
Győri Hírlap 1939. szeptember 19-i számából.

Hiedelmek és hagyományok Szapon.

Marczell Béla: Csilizköz és lakói. Szap. (Múzeumi Híradó)
Csekes Béláé: Szapi krónika
Végh Ferenc: A szerző kiegészítő visszaemlékezései

Hajómalmok és vízimolnárok

Végh Ferenc: A szerző bevezetője.
Győr Megyei Levéltár. A céhek jegyzőkönyvei
Győr Megyei Levéltár. Megsemmisített régi malomkönyvek.
Győr Megyei Levéltár. Új malomkönyvek.

A fennállott Medvei és Szapi Molnárczéh helyébe lépett Szapi Molnár Ipartestület alapszabálya

Felkutatva a Győr Megyei Levéltárban

Vége a molnárságnak

Végh Ferenc: A szerző bevezetője.
Csekes Bélái: Szapi krónika
Végh Ferenc hangfelvétele: Sebő Árpád és Sebő Gáspár adatszolgáltatása
Végh Ferenc hangfelvétele: Écsy Imre és Sárközy Lajos adatszolgáltatása

Szap Községi Olvasókör – 1911-től

Végh Ferenc: A szerző bevezetője.
Végh Ferenc: felkutatva a Győr Megyei Levéltárban

Az első világháború hősi halottai

Csekes Bélái: Szapi krónika

Csehszlovákia része lettünk

Végh Ferenc: A szerző ismertetése

Szap – Sap – Palkovičovo – Szap – Sap – Szap

Végh Ferenc: A szerző kiegészítő megjegyzései
Csekes Bélái: Szapi krónika

Szapi események 1900-tól 1931-ig

Bohuslav Bezděk: Prvého miestopisu Slovenska, 1920
Csekes Bélái: Szapi krónika.
Végh Ferenc: A szerző kiegészítései.

Posta

Csekes Bélái: Szapi krónika
Végh Ferenc: A szerző kiegészítése

Műkedvelő tűzoltók

Csekes Bélái: Szapi krónika
Végh Ferenc: A szerző kiegészítése
Ismeretlen fotós fényképfelvételei

Csallóköz út- és vasúthálózata

Mentes Zoltán: Győr-Sopron megyei utak. Főbb utak a tatárjárástól a mohácsi vészig (térkép)
Varga Imre: Szülőföldem, Csallóköz + térkép
Végh Ferenc: A szerző kiegészítései

Dűlők, legelők és szigetek

Csekes Bélái: Szapi krónika
Szap község bizonyáglevele Vidacsáról Dunaszeg községnek 1836-ban
Közbirtokossági jegyzőkönyvek (Győr Megyei Levéltár)

Végh Ferenc: A szerző kiegészítései

Tájszólások – szólásmondások

Csekes Bélái: Szapi krónika.

Végh Ferenc: A szerző kiegészítő magyarázatai, elemzései.

Aranyások, halások, takácsok

Csekes Bélái: Szapi krónika.

Végh Ferenc: A szerző kiegészítései.

Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet

Csekes Bélái: Szapi krónika.

Végh Ferenc: A szerző kiegészítései.

Ismeretlen fényképész felvétele a boltról és Bartalos Mihály házáról

1938-tól 1945-ig

Végh Ferenc: A szerző visszaemlékezései és kiegészítései

Csekes Bélái: Szapi krónika

Csekes Bélái: Hősi halottaink

Leventék – Szaptól Dániáig

Végh Ferenc: A szerző kiegészítései.

Écsy Imre: Hangszalagra vett visszaemlékezés

Sárközy Lajos: Hangszalagra vett visszaemlékezés

Újra „csehszlovákok” lettünk

Végh Ferenc: A szerző visszaemlékezése

Községi vezetők 1945 után

Csekes Bélái: Szapi krónika.

Községfejlesztések

Csekes Bélái: Szapi krónika.

A deportálásról

Dr. Bartalos Mihály adatai

Csekes Bélái: Szapi krónika.

Végh Ferenc: Barthalos Lajos hangszalagra vett visszaemlékezései

Szapi kommunisták

Csekes Bélái: Szapi krónika.

Egységes Földműves Szövetkezet – JRD

Csekes Bélái: Szapi krónika.

Tömegszervezetek

Csekes Bélái: Szapi krónika.

Községi krónika 1968-tól

Csekes Bélái: Szapi krónika

Krónikásváltás 1973-ban

Vörös Piroska: Szapi krónika

Végh Ferenc: A szerző kiegészítése

Egy kis nosztalgia

Végh Ferenc: A szerző helyzetismertető önvallomása

Szerény örökségem

Csicsay Alajos: Szerény örökségem. Csallóköz, 1994.04.13.

Egy népdal nyomában

Csicsay Alajos: Egy népdal nyomában. Csallóköz, 1994.05.04.

A „mónárok” veszedelme

Csicsay Alajos: A „mónárok” veszedelme. Csallóköz, 1994.05.18.
Ismeretlen fotós felvétele a szapi malmokról, az 1930-as években

Megjelent, mint Madban a „géríny”

Csicsay Alajos: Mi közünk volt Madhoz? Csallóköz, 1994.04.27.

Inkább a hit, mint a birtok

Végh Ferenc: Inkább a hit, mint a szülőföld. Csallóköz, 2000.01.25.

Tóparti „nádfedeleles”, meg a halászcsárda

Végh Ferenc: A szerző ismertetése
Végh Ferenc: A Csallóköz 1993.09.22-i számának hirdetési változata

Új lelkesző Szapon

Végh Ferenc: Újra van lelkipásztor Szapon. Kisalföld, 1996.05.11.
Végh Ferenc: Tiszteletes asszony Szapon. Csallóköz, 1996.05.22.

Van-e rangja a tudásnak?

Végh Ferenc: A Csallóköz 1996.08.28-i számának változata

Címeravatás – zászlószentelés

Végh Ferenc: A szerző bevezetője.
Bartal Imre szapi polgármester ünnepi beszéde
Végh Ferenc: A falu szülőtte helytörténész ünnepi beszéde
Újságcikkek. Kisalföld: *Árpád-házi korona Szap címerében*. Csallóköz: *Szapi ünnep*. Új Szó: *Még az Árpád-házi királyoktól kapták. Címer és zászló*. Köztársaság: *Szap község*

Szapról, 1990-től

Végh Ferenc: Sajtóból gyűjtött adatok

Szap, az 1998-as adatok tükrében

Szap – Helységnévtábla. Csallóköz – Žitný ostrov, 1998.06.24.

Szapról, 1999-től

Végh Ferenc: Sajtóból gyűjtött adatok
A Szap-Csiliznyárad Református Egyházközség pecsétlenyomata
Újságcikk: Iskolából templom + fotó
Újságcikk: Iskolák és templomok a Csilizközben

Labdarúgás

Végh Ferenc: Sajtóból gyűjtött adatok

Dr. Bartalos Mihály életrajza

Dr. Bartalos Mihály: Adatszolgáltatás New Yorkból + fotó

Bartalos Mihály Árpád

Dr. Bartalos Mihály: Adatszolgáltatás New Yorkból + fotó

Bartalos Gábor Zoltán

Dr. Bartalos Mihály: Adatszolgáltatás New Yorkból + fotó

Bartalos Gergely Bertalan

Dr. Bartalos Mihály: Adatszolgáltatás New Yorkból + fotó

Bartalos családja Nagymadtól Szapon át New Yorkig

Dr. Bartalos Mihály: Adatszolgáltatás New Yorkból

Színes fényképek

Végh Ferenc: A szerző és leánya, Forgóné Végh Anna Magdolna felvételei

Fejezetcímek

Forrásmunkák

Végh ferenc nyomtatásban megjelent művei 2000-ig

Könyvek

Újságcikkek

Hátulsó fedőlap

Szap címere, zászlaja és rövid története

Tartalom

*A szerző itt mond köszönetet
a Kisfaludy Károly Győr-Moson-Sopron Megyei Könyvtár,
a Győr-Moson-Sopron Megyei Levéltár
segítőkész dolgozóinak,
valamint Kránitz Pálnak
a Pápai Református Levéltár vezetőjének.*

VÉGH FERENC NYOMTATÁSBAN MEGJELENT MŰVEI 2000-IG

KÖNYVEK

1977. Végh Ferenc: SZÁZÉVES A GYŐRI EVEZÉS 1877-1977
1979. Végh Ferenc (+ 7 szerzőtárs): RÁBA VASAS ETO
Az alakulástól napjainkig
- 1984, Végh Ferenc: PATAS kialakulása, küzdelmei és fejlődése
1995. Végh Ferenc (+ 1 szerzőtárs): BŐS. Látnivalók
1996. Végh Ferenc: CSILIZNYÁRAD
1997. Végh Ferenc: BEYS – BŐS
1998. Végh Ferenc (+ 2 szerzőtárs): A 700 ÉVES KISMAGYAR
1298-1998
1998. Végh Ferenc (+ 1 szerzőtárs): ÉDES OTTHON
Dunaszerdahelyi olvasókönyv
1999. Végh Ferenc (+ 5 szerzőtárs): SRDCE ŽITNÉHO OSTROVA
okres Dunajská Streda
(Csallóköz a Dunaszerdahelyi járásban – szlovák nyelven)
1999. Végh Ferenc: A GYŐRI „IKERSPORTÁG” TÖRTÉNETE
Kajak-kenus élet Győrött 1964-1999
2000. Végh Ferenc: KUNSZIGET TÖRTÉNETE
2000. Végh Ferenc: ZŸGETH „SZÜLETÉSNAPIJA” 1443. január 25.
2000. Végh Ferenc: EGY RÓMAI BURGUS-tól SZENT VID-en ÁT
LIKÓCS-ig
A Győr árnyékában meghúzódó település kétezer éves története

ÚJSÁGCIKKEK

- 1975-ben összesen: 5 féle újságban 307 cikk + 12 fotó
- 1976-ban összesen: 8 féle újságban 308 cikk + 7 fotó
- 1977-ben összesen: 6 féle újságban 394 cikk + 11 fotó
- 1978-ban összesen: 7 féle újságban 388 cikk + 22 fotó

1979-ben összesen: 4 féle újságban 219 cikk + 4 fotó
1980-ben összesen: 12 féle újságban 395 cikk
1981-ben összesen: 16 féle újságban 466 cikk + 10 fotó
1982-ben összesen: 15 féle újságban 413 cikk + 52 fotó
1983-ban összesen: 18 féle újságban 521 cikk + 49 fotó
1984-ben összesen: 13 féle újságban 552 cikk + 68 fotó
1985-ben összesen: 14 féle újságban 389 cikk + 67 fotó
1986-ban összesen: 14 féle újságban 210 cikk + 75 fotó
1987-ben összesen: 19 féle újságban 248 cikk + 85 fotó + 45 rádióhír
1988-ban összesen: 19 féle újságban 293 cikk + 90 fotó
1989-ben összesen: 22 féle újságban 228 cikk + 46 fotó + 6 rádióhír
és 1 tévéadás
1990-ben összesen: 14 féle újságban 362 cikk + 104 fotó
1991-ben összesen: 10 féle újságban 288 cikk + 105 fotó
1991-ben összesen: 10 féle újságban 288 cikk + 105 fotó
1992-ben összesen: 8 féle újságban 369 cikk + 69 fotó
1993-ban összesen: 13 féle újságban 294 cikk + 72 fotó
1994-ben összesen: 13 féle újságban 254 cikk + 135 fotó + 13 rádióhír
1995-ben összesen: 10 féle újságban 275 cikk + 66 fotó
1996-ban összesen: 10 féle újságban 208 cikk + 19 fotó
1997-ben összesen: 5 féle újságban 148 cikk + 23 fotó + 4 szereplés a
Győri TV-ben
1998-ban összesen: 10 féle újságban 56 cikk + 23 fotó + 4 szereplés a
Győri TV-ben
1999-ben összesen: 7 féle újságban 60 cikk + 35 fotó
+ 1 rádiószereplés
2000-ben összesen: 5 féle újságban 61 cikk + 20 fotó

TARTALOM

| | |
|--|----|
| <i>Dr. Bartalos Mihály – 1902-1945</i> | 3 |
| <i>Miért kell nekünk helytörténet?</i> | 5 |
| <i>Mert nem ismerjük múltunkat, és a világ sem ismer minket!</i> | 5 |
| <i>Hol található Szap?</i> | 7 |
| <i>A táj kialakulása</i> | 7 |
| <i>Honnan kerültek ide a magyarok?</i> | 9 |
| <i>A honfoglalásról</i> | 11 |
| <i>Honfoglalás után – országgá szervezés</i> | 13 |
| <i>Ezeresztendő kistérsége: Csilizköz</i> | 13 |
| <i>A vármegye kialakulása</i> | 14 |
| <i>Az ország védelme</i> | 16 |
| <i>Belső határőrök és vámosok</i> | 18 |
| <i>Csilizköz földrajza</i> | 18 |
| <i>A Duna hatása a tájra</i> | 19 |
| <i>A települések kialakulási helyei</i> | 22 |
| <i>A helységnévről: SCAP – SZAP</i> | 22 |
| <i>Szapi ősnemesek</i> | 24 |
| <i>Ököljog</i> | 25 |
| <i>Rabszolgaság</i> | 25 |
| <i>Nemesek és jobbágyok</i> | 28 |
| <i>Adózók és zsellérek</i> | 29 |
| <i>A családkutatás értelméről</i> | 30 |
| <i>A Bartalos név eredetéről</i> | 31 |
| <i>A curialista nemes Bart(h)alos családról</i> | 32 |
| <i>Válaszra váró kérdések</i> | 33 |
| <i>Báró Heölgyi (Hölgye?) és a Bartalos család</i> | 35 |
| <i>„Melyik Bartalos vagy?”</i> | 36 |
| <i>Bogyaiak</i> | 36 |
| <i>Nagymadiak</i> | 38 |
| <i>Bartosok</i> | 42 |
| <i>Szapi Bartalosokról</i> | 44 |
| <i>A nagyapa</i> | 46 |
| <i>Szap további nemesei</i> | 46 |
| <i>Urbárium</i> | 49 |
| <i>Monográfiák</i> | 50 |
| <i>„Nagyságos Szap község” pecsétjei</i> | 51 |
| <i>Szap község szervezeti felépítése</i> | 57 |
| <i>Szap község szervezeti felépítése</i> | 57 |
| <i>A község belügyeinek szabályozása</i> | 59 |
| <i>Letelepedési feltételek</i> | 64 |
| <i>A tűzrendészet megszervezése</i> | 67 |
| <i>Tűzoltók – 1892-től</i> | 70 |

| | |
|---|-----|
| <i>A Szapi Önkéntes Tűzoltó Egylet alapszabályai</i> | 70 |
| <i>Árvizek, talajvizek – ármentesítés</i> | 73 |
| <i>A Duna szabályozásáról</i> | 75 |
| <i>Somorjai kálvinisták</i> | 78 |
| <i>A szapi reformátusok régmúltjáról</i> | 79 |
| <i>A reformátusok újabb korszakáról</i> | 96 |
| <i>Szapi fényképek 1938-ból</i> | 111 |
| <i>Csekesné a Bartalosokról</i> | 113 |
| <i>Egyháztörténet 1945 után</i> | 115 |
| <i>Református lelkészek</i> | 116 |
| <i>A reformátusok legújabb korszakáról</i> | 117 |
| <i>Református egyházi elöljárók</i> | 118 |
| <i>Református tanítók, kántorok</i> | 119 |
| <i>A szapi katolikusokról</i> | 121 |
| <i>A szapiak nyáradi templomáról</i> | 124 |
| <i>Hiedelmek és hagyományok Szapon</i> | 126 |
| <i>Hajómalmok és vízimolnárok</i> | 131 |
| <i>A fennállott Medvei és Szapi Molnár Czéh helyébe alakult Medvei és Szapi Molnár Ipartársulat alapszabályai</i> | 136 |
| <i>Vége a molnárságnak</i> | 139 |
| <i>Szap Községi Olvasókör – 1911-től</i> | 144 |
| <i>Az első világháború hősi halottai</i> | 146 |
| <i>Csehszlovákia része lettünk</i> | 146 |
| <i>Szap – Sap – Palkovičovo – Szap – Sap</i> | 147 |
| <i>Szapi események 1900-tól 1931-ig</i> | 148 |
| <i>Posta</i> | 149 |
| <i>Műkedvelő tűzoltók</i> | 150 |
| <i>Csallóköz út- és vasúthálózata</i> | 153 |
| <i>Dűlők, legelők és szigetek</i> | 155 |
| <i>Tájszólások – szólásmondások</i> | 156 |
| <i>Aranyászok, halászok, takácsok</i> | 158 |
| <i>Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet</i> | 162 |
| <i>A régi futballról</i> | 162 |
| <i>1938-tól 1945-ig</i> | 164 |
| <i>Leventék – Szaptól Dániáig</i> | 166 |
| <i>Újra „csehszlovákok” lettünk</i> | 168 |
| <i>Községi vezetők 1945 után</i> | 169 |
| <i>Községfejlesztések</i> | 169 |
| <i>A deportálásról</i> | 172 |
| <i>Szapi kommunisták</i> | 175 |
| <i>Egységes Földműves Szövetkezet – JRD</i> | 176 |
| <i>Tömegszervezetek</i> | 178 |
| <i>Községi krónika 1968-tól</i> | 179 |
| <i>1969 krónikája</i> | 180 |

| | |
|--|-----|
| 1970 krónikája | 181 |
| 1971 krónikája | 182 |
| 1972 krónikája | 182 |
| <i>Krónikásváltás 1973-ban</i> | 184 |
| 1974 krónikája | 185 |
| 1975 krónikája | 185 |
| 1976 krónikája | 186 |
| 1977 krónikája | 187 |
| 1978 krónikája | 188 |
| 1979 krónikája | 188 |
| 1980 krónikája | 189 |
| 1981 krónikája | 189 |
| 1982 krónikája | 190 |
| 1983 krónikája | 191 |
| 1984 krónikája | 192 |
| 1985 krónikája | 193 |
| 1986 krónikája | 194 |
| 1987 krónikája | 195 |
| 1988 krónikája | 196 |
| 1989 krónikája | 196 |
| <i>Egy kis nosztalgia</i> | 197 |
| <i>Szerény örökségem</i> | 201 |
| <i>Egy népdal nyomában</i> | 202 |
| <i>A „mónárok” veszedelme</i> | 203 |
| <i>Megjelent, mint Madban a „gériny”</i> | 205 |
| <i>Inkább a hit, mint a birtok</i> | 206 |
| <i>Tóparti „nádfedeles”, meg a halászcsárda</i> | 207 |
| <i>Új lelkész nő Szapon</i> | 208 |
| <i>Van-e rangja a tudásnak?</i> | 208 |
| <i>Címeravatás és zászlószentelés</i> | 209 |
| <i>Szapról, 1990-től</i> | 214 |
| <i>Szap, az 1998-as adatok tükrében</i> | 215 |
| <i>Szapról, 1999-től</i> | 216 |
| <i>Labdarúgás</i> | 219 |
| <i>Dr. Bartalos Mihály életrajza</i> | 220 |
| <i>Bartalos Mihály Árpád</i> | 223 |
| <i>Bartalos Gábor Zoltán</i> | 224 |
| <i>Bartalos Gergely Bertalan</i> | 225 |
| <i>Bartalos családja Nagymadtól Szapon át New Yorkig</i> | 227 |
| <i>Fejezetcímek</i> | 232 |
| <i>Forrásmunkák</i> | 232 |
| <i>VÉGH FERENC NYOMTATÁSBAN MEGJELENT MŰVEI 2000-IG</i> | 242 |
| <i>KÖNYVEK</i> | 242 |
| <i>ÚJSÁGCIKKEK</i> | 242 |



S Z Á P



Községi Hivatal tel.: +421 0709/998 206

Duna menti község, a Csallóköz déli részén a Duna bal partján fekszik.

Első írásos feljegyzés 1255-ből származik. A község a pozsonyi vár földje, később Zap földesúr birtoka, 1828-ban 75 háza és 522 lakosa volt. Főként mezőgazdasággal, halászattal, erdőgazdasággal foglalkoztak. Jellegzetessége volt a vízimolnárság.

1938-1945 közt Magyarországhoz tartozott.

A 18. század végén épült klasszikus stílusban a református templom.

A falu címere egy 19. századbeli pecsét alapján készült.

A községnek 565 lakosa van, területe 1419 ha, melyből jelentős részt foglal el a Bős-i Vízierőmű.

1967-től üzemelnek a sokak által ismert Halászcserda